Upsala Univ. Bibliotek
Sv. avd.
Sv. liter.
Romaner
Saml.

BIBL. REG. UNIV. UPSAL.

Folkskrifter.

Blandade Ämnen. N:o 1.

Arbetets Ära.

Af

C. J. L. Almquist.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.
1839.

Kostar 3 ß Banko.

BIBL·REG·UNIV·UPSAL

Arbetets Ära.

Kap. 1.

Hwaruti den sanna äran består.

Det ärofullaste för hwarje menniska på jorden, den må wara född af herreslägt eller af bondeföräldrar, är, att wara duglig, och att bewisa sin duglighet genom ett godt arbete. Såsom hederwärdast af allt skatta wi det, att åt sig och de sina kunna förtjena födan; och icke blott kroppens föda, utan derutöfwer så mycket, att man kan anskaffa medel till själens förbättring, upplysning och sanna glädje, hwilket alla behöfwa, både höga och låga, och hwilket är andens spis.

Men det weta wi, att den rätta äran och den sanna hedern hafwa länge warit okända och dolda för menniskorna. Ty många hafwa warit, och äro kanske ännu några, som anse den största äran bestå uti, att wara komne af förnäma föräldrar, bära ett stort namn, gå med lysande kläder, och få mycket penningar i arf; hwarefter de sätta sin heder uti, att sjelfwa göra föga gagneligt eller godt, men förakta tjenstemannen och arbetaren, uppskära det de icke sått, och wilja höra sig helsas för de bäste i landet.

Låtom oß derföre wara så kloke, att wi icke gifwa wår aktning åt annat, än det, som en rätt aktning tillhörer. Den redlige, flitige och förnuftige arbetaren, i hwad embete, landets tjenst eller yrke som helst, är wärd den högsta wördnad på jorden: först den, hwilken utför så-

dant, som länder till själens bästa; derefter den, hwilken arbetar för kroppens wäl. Att mången, som ingenting gör hwarken för själens eller kroppens wäl, ändock besitter stora egodelar på jorden och hedras af andre, det kunna wi icke hjelpa; men wi skola dock weta hwad skickligt är, nemligen att wi i wåra hjertan blott ära det goda, och icke förakta den redlige arbetaren, om han ock ännu drages med fattigdomen. Ty Gud älskar honom och wi skola lämpa oß efter Guds kärlek, så att wi älska hwad Han älskar.

Likwäl måste wi påminna oß, då wi arbeta, att Gud ensam gifwer mödan frukt, så att wi icke högmodas deröfwer, eller förmätne pocka på heder derför. Ty den ära, som tillkommer den flitige och gode arbetaren, är af Gud; sålunda bor hans heders känsla uti ett ödmjukt hjerta; och när wi säga, att arbetaren är wärd den högsta wördnad på jorden, så är det Gud, lefwande i honom och gifwande honom kraft, som wi mest öfwer alla wörda.

Men den late odunglingen, antingen han blifwit född af betydlig slägt eller i lägsta stånd, och om han i arf fått stor egendom eller ej; så har han dock icke sin lättja af Gud. Han är hwarken wärd heder för sig, eller för Guds skull, enär Gud icke bor i hans oduglighet; utan är han förkastlig ibland menniskor, hans lof skall icke höras från hwar mans mun, hans minne skall dö och hans namn blåsas bort af winden.

En rik man, bonde eller Herre, kan wara mycket förtjent af wår aktning, om han med sina egodelar icke blott hjelper sig sjelf, utan gagnar menniskorna omkring sig. Först och främst, om han gör inrättningar, som werka förbättring, ljus och glädje i menniskornas själar; och derefter, om han ger ut sina penningar till befrämjande af jordisk nytta för kroppen, som är mat, kläder och husrum åt hwar och en fattig, hwilken redligt will arbeta åt honom. När en rik man så gör, då lefwer Guds ande i honom; wi skola älska honom som en broder, och wörda honom som en fader.

Kap. 2.

Fattigdom är icke fruktanswärd.

Fattigdom är ej att rädas för: icke så, som skulle wi onödigtwis böra åtnöjas med henne och hafwa henne qwar, utan så, att wi med stark wilja, förnuft och arbete lätteligen kunna öfwerwinna henne; derföre är hon icke farlig.

Swerige är ett hårdt och fattigt land; och wi äro swenskar. Sålunda är oß, mera än andre, det behofwet gifwet, att bruka en stark wilja, förnuft och arbete till öfwerwinnande af fattigdom ibland oß. Och sådant är en lek, full af ära.

Det skola wi i sanning weta, att oß wäntar ingen hjelp, utan wi måste hjelpa oß sjelfwa, och hwarann inbördes. Wi bo i ett afsides land, men Gud är med oß.

Det är den högsta ära och lycka för en menniska, att hon, oberoende af hwarje annan utom Gud, kan stå på sig sjelf, och af sig kan hemta all den hjelp, hon för lifwet behöfwer.

Dertill fordras deßa tre: 1) att hon besitter full skicklighet till någon tjenst eller yrke; 2) att hon har en stark wilja att bruka sin skicklighet; samt 3) att hon medelst flitigt arbete sätter denna skicklighet i werket.

Intet bättre arf kunna föräldrar gifwa sina barn, än att de uppfostra och lära dem en stor skicklighet till något andeligt eller lekamligt yrke: samt mana dem, att med kraftig håg och wilja bruka det de lärt sig, uti ett idogt, trefligt och gladt arbete.

Alla andra skatter, som barn kunna bekomma af sina föräldrar, äro ringa emot deßa. Ty allt, som är utom menniskan sjelf, kan hon mista; penningarne kunna förloras, och godset tagas bort; men skickligheten och wiljan att den bruka, kan ingen beröfwa menniskan, allenast hon sjelf sätter sitt goda deruti och wårdar sig derom. Derföre skall hon också ej anse någon jordisk skatt högre än detta, och hålla ingenting ärofullare än arbetet.

Så skall också den hjelp, wi äro skyldige att gifwa andra, mest bestå uti att skaffa dem medel till att kunna förmånligt använda deras skicklighet, eller lära dem en

sådan, om de ingen ega. Blott gamle, krymplingar eller orkeslöse böra wi hjelpa, utan att mana dem till arbete; ty deras dag lutar till afton, och de skola hafwa fred och ro på qwällen utan widare kamp. Detsamma önska wi oß sjelfwe i wår ålderdom eller sjukdom; så tillhör det oß, att wara barmhertige medan wi något förmå, att wi må njuta nåd då wåra egna krafter tyna.

Men lättingen och oduglingen må wi icke understödja, med mindre han wänder sig ifrån sitt föraktliga wäsende och bättrar sig.

Ännu är den oklokheten qwar hos några, att anse menniskan hafwa wärde och wara förnäm, blott i den händelsen, att hon blifwit född af ryktbara föräldrar, eller om hon har mycket penningar. Men detta orätta tänkesätt förminskas årligen, allt som Gud sprider ett klarare ljus i menniskornas själar. Ingen är i sig sjelf förträfflig, utan att han werkligen eger ett ädelt sinnelag, med håg att gagna i det goda, werka till det som högt är, och utföra hwad rättskaffens och förnuftigt synes.

Sålunda kan den ringaste tjensteman, ja torpare och arbetare wara att skatta såsom ganska ädel och till själen förnäm, om han har ett så rent och förnuftigt sinnelag, förenadt med ödmjukhet.

Feg är den, som rädes för fattigdom; dum den, som föraktar en fattig. Hjeltemod är, att inom sig söka och finna krafterna till sjelfbestånd, medelst en rask wilja, skicklighet och arbete.

Kap. 3.

Det är nödwändigt, att Qwinnan lärer sig yrken.

Qwinnan skall lära sig skicklighet till utförande af alla yrken, dem hon kan sköta, på det att hon ock med Guds hjelp må kunna bestå genom sitt arbete. Hon bör icke tänka på gifte såsom medel att försörja sig med, utan gagn; ty hon skall då göra sin man olycklig och blifwa förlorad sjelf.

Det är en qwinnas skam, att ligga sin man till last, likasom hans wanheder att födas af henne. Genom

skicklighet och arbete skola de begge kunna bestå, och så kunna de älska hwarandra.

Det är en qwinnas ära, att icke lemna sig åt någon annan man, än den hon af hjertat älskar. Men skändelig är hon, och högsta blygd lider hon, om hon bortgifwer sig åt hwem som kommer, allenast för att han skall kläda och föda henne, och gifwa henne hus, jemte namn af hustru.

Derföre skall hon sjelf lära sig yrken, hafwa wilja för redligt arbete och en munter håg dertill, att hon icke må behöfwa söka gifte för nöd skull, och så lemna sig till pris åt en, som hon icke älskar; hwilket är en nedrig last.

Qwinnan skall icke tro dem, som säga, att hon är swag. Hon kan wara så stark i wiljan och skarpsinnig i förnuftet, att hon kan lära sig hwad helst hon behöfwer till lifwets redliga uppehålle, ära och ett rent behag.

Icke heller må man tro dem, som säga det qwinnans lott måste wara att lefwa i träldom under andra, och att hon förlorar sin rätta täckhet, om hon genom sitt arbete kan hjelpa sig sjelf. Qwinnan är, likasom mannen, född att lyda Gud och tjena i alla stycken, der en god ordning fordrar. Men detta är ej att gå i träldom.

Likaså förlorar qwinnan först sin sanna täckhet, om hon blir osedlig. Men är hon så skicklig till arbete, att hon kan bestå genom sig sjelf, så behöfwer hon icke förnedra sig till någon last, och då bibehåller hon alltid sin täckhet.

Ingen man blir rätt lycklig genom en qwinna, om hon icke älskar honom. Derföre måste ock han wara högst angelägen, att qwinnan genom sitt arbete och sin skicklighet kan bestå i landet; ty då först kan en man weta, att, om en qwinna bifaller att gifwa sig åt honom, så gör hon det af kärlek.

Sålunda är arbete qwinnans ära, liksom mannens, och är af högsta nödwändighet för begges wälgång, på det att de derigenom alltid måtte hållas i stånd att icke behöfwa ingå gifte af orätt och falsk grund.

Det är en stor oklokhet, att tro behof och nöd strax förorsaka wänskap. Om således en qwinna för utkomsten och sitt lifs bergning gifwer sig åt en man, så är han ofta högst bedragen, om han tror, att hon härmed will honom sjelf något godt. Hon har kanske icke kommit till

honom af fri håg och lycke för honom, utan måhända blott för sin egen nytta, att blifwa född och klädd.

Ett rent och godt tänkesätt, som förer till sann nytta, är det då icke, om någon gifwes, som icke håller för godt, att åt qwinnan lemnas underwisning i allt sådant arbete, hwarmed hon kunde försörja sig sjelf, utan i sådant blott, som tjenar henne hos mannen, sedan hon först gifwit sig åt någon: det är hus-syslor allenast.

Härmed sättes både mannens och qwinnans wälgång i fara. Ty han wet aldrig då, om han får en qwinna, som will honom sjelf rätt wäl; men ingen annan tienar till hans werkliga lycka och gagn. Detsamma händer med henne, att hon lätt kan blifwa olycklig och osedlig, emedan hon, i brist på eget bestånd, kanske gifwit sig åt en, som hon icke anstår, och som icke anstår henne, utan begge förderfwa hwarandra till egendom och hela lefwernet.

Hwad gifwes täckare, än en qwinna, full af skicklighet, ordning och förnuft, som glad och arbetsam kan sköta allt hwad henne tillkommer för att lefwa? När hon finner behag till någon, och gifwer sig åt honom, endast då kan han med rätta säga till sig sjelf: jag är älskad.

Kap. 4.

Yrkenas olika slag och wärde.

Alla yrken äro heder wärda, om de medföra gagn. Dock är dem emellan en skillnad, såsom emellan högre och lägre.

Högst och ädlast äro de tjenster, hwilka lända till förbättring och upplysning af menniskornas själar. Sådant är utbredandet af Guds ords kännedom, jemte hwars och ens upplifwande till hwad godt, sant och skönt är; barnens underwisande till dygd och alla nyttiga kunskaper; samt alla embeten, hwarigenom en rättskaffens ordning uppehålles i ett land. Ty rätta lagar och en sannskyldig styrelse hålla menniskornas själar i den tukt, som bör.

Derefter komma i wärde alla de befattningar, som skaffa föda, kläder, hus, beqwämlighet och trefnad åt det kroppsliga lifwet. De göromål, som dit höra, äro ock oräkneliga; men de äro icke i alla landsorter lika. Åkerbruk och boskapsskötsel räknas främst, efter de kunna skötas nästan öfwer hela landet: bergsbruk och fiskeri ske endast i de orter, som dertill lämpa sig. Handaslöjder och handtwerkerier, af alla slag, stå derefter högst i aktning: de utföras ofta af ensamme personer, som dock tjena hela allmänheten, och kunna försörja sig sjelfwe utan andras biträde.

Handeln är ett yrke, som sjelf ingenting alstrar, men tjenar både själen och kroppen till gagn, emedan den kringför och sprider arbeten, som gjorts begge till nytta.

Ännu finnes ett yrke, som ingenting sjelf alstrar, men som skall förswara alla de öfriga, och wärna hela landet med deß inbyggare mot fiendens hand; det är krigsmannens sak att göra. Sålunda är hans yrke af en hög nytta, och hans arbete står med rätta i stor aktning. Dock må ej krigsmannen förhäfwa sig öfwer embetsmannen, läraren, bonden, handtwerkaren eller handelsmannen; ty det är wißt, att han är till för alla deras skull, men de äro icke till för hans skull.

Kap. 5.

Arbete är Lugn.

Ingen må tro, att arbete består uti fjäsk och orolighet; utan det är sjelfwa lugnet i själen och frid i menniskans boning.

Lättjan gör oro, liksom fattigdom och skam. Den late har ingen styrsel på sin själs önskningar, derföre har han ock ingen frid, och lugnet känner han blott då han sofwer. Men den, som sysselsätter sig med ett godt arbete, sträfwar derunder till ett wißt mål, och deraf äro hans hjertas begär då bundne wid ett enda företag. Så är han enig med sig sjelf, glad och full af förhoppning; ty han wet, att Gud gifwer det goda arbetet sin frukt.

Arbetaren synes icke wara stilla. Dock är hans själ stilla och fridsam; hans hjerta slår med lust, och hans bröst andas med nöje.

Lättingen ser ut att wara stilla. Men hans själ flyger och far; hans hjerta söker ro, men hans sinne finner ingen.

Derföre må wi wara så kloke, att wi se hurudana tingen äro i sig sjelfwa, att icke skenet tager oß och ytan bedrager oß med en ljugande fägring.

Lättjan är i sig sjelf oro, och arbetet är lugn.

Sådana äro de till deras egna beskaffenheter. Men om orättwisa och oförnuft någon gång werka, att arbetaren beröfwas sin mödas frukt, eller han af någon föraktas, då sörjer han, sträfwar till sitt mål utan tack, och går med osäkerhet omkring.

Men det förstå wi, att den oro, han då lider, härstammar icke af arbetets egen grund, ej heller ligger deruti; utan kommer allenast af den särskilda tillfälligheten och ett orätt yttre tillstånd.

Likaså, om lättingen någon gång njuter beröm och känner lugn; så är det icke af lättjans egen grund det kommer, men af en sällsam händelse för det tillfället.

Själens innersta lugn saknar den redlige arbetaren aldrig; men om han lefwer ibland oförnuftiga och wåldsamma grannar, så kan han anfallas af en yttre smärta; dock tärer den icke hans lifs rot.

Lättingen deremot sitter alltid utan inre ro, huru än hans anlete skiner; ty hans ande är ett böljande haf.

Kap. 6.

Arbetet utdrifwer Lasterna.

Efter arbetet är sin egen ära och lycka, så trifwes det wäl med sig, och söker ingen falsk lust.

Den rätte arbetaren är icke snål. Ty efter han wet hwad nåd Gud bewisat honom, då han gaf honom krafter och krafternas frukter; så gifwer han ock gerna med sig åt andra. Och hwarföre skulle han wara sniken, då han påminner sig, huru han med nytt arbete

lättligen kan få igen så mycket, som han skänker bort åt behöfwaren, och mera till?

Den rätte arbetaren hatar dryckenskap. Ty efter han wet huru mycket godt han haft af ett ljust förstånd, finner han intet nöje i den dusighet, dumhet och galenskap, som följer af rus. Hwarföre skulle han icke hata detta, då det förstör hans krafter, borttager hans tid, och minskar hans egendom, utan att gagna hwarken honom eller andra?

Den rätte arbetaren är icke begifwen på skörlefnad. Ty såsom han älskar hwarje warelse och hwarje sak med ren håg och warmt hjerta, så erkänner han dock menniskan wara det älskanswärdaste af allt på jorden. Och när så är, hwarföre skulle han då icke allramest blygas och rädas för att förnedra qwinnan? hwarföre skulle han icke mest och warmast hålla den qwinnan kär, som han funnit täck för sina ögon? Han hatar att föra ett otuktigt, skadligt och ohelsosamt lefnadssätt.

Lika litet är den rätte arbetaren begifwen på spel, dobbel och alla ömkliga tidsfördrif; men han älskar nöjen, som äro oskyldiga och medföra himmelsk glädje.

Brottslighet och last hatar han, såsom mord, stöld, lögn och all ogudaktighet. Ty älskade han sådant, hwad nöje fann han i arbetet? Arbetsamhet och last kunna icke trifwas under ett tak, derföre, att den lastbare söker sin framkomst utan att göra gagn, följaktligen utan arbete, hwilket han icke lider; den, åter, som älskar arbete, kunde icke göra det med mindre han hatade att söka sin framkomst genom lastfulla utwägar.

Alltså tåla de icke hwarandra; utan der arbete är, der utdrifwer det lasterna.

Kap. 7.

Arbetets Lof.

Den redlige och trogne arbetarens slut är i himmelriket.

Guds wingar öfwerskygga honom till swalka då solen bränner hans hufwud, och Guds hand är hans beskärm i storm och regn.

När lasten hwilar, då wakar arbetaren, ty det är på dagen. Men när natten kommer, uppreser sig den lastfulle till onda företag, men den gode arbetaren lutar sitt hufwud till hwila då, och helige stå wid hans säng.

När den lastfulle gråter, så har han ingen tröst för sina tårar, hans klagan ljuder i ett tomt rum, och hans suckar höras såsom ur ett mörkt gap. Men den trofaste arbetaren gråter ej: och om han än gräte, torkar den Trofaste hans tårar ifrån kinderna. Hans suck är lik sommarwindens, som lätt förgår; och om han klagar, klaga wänner wid hans sida.

Hwad är det goda arbetet? och wid hwad skall jag likna den, som tjenar landet? Han är ett bi, som samlar honung i kakorna. Gladt är hans göromål, ty det sker i rosor; och mild är frukten såsom det ljufwa i honungen.

Arbetet är tungt och drygt på jorden, om det göres med ett tungt sinne, och frukten blir icke dryg deraf. Men det är wißt, att honom såg jag sent förtröttas, som gick till tjensten utan sorg i hågen, fast han än började tidigt på morgonen.

Arbetet går ofta olyckligt och blir utan frukt på jorden, om det göres med ett oförnuftigt sinne, och om högmod följer, pockande på lof och lön. Men lyckan träder den förståndige i spåren, och honom såg jag icke utan sin mödas frukt, som ödmjukt emottog lönen, fast han ock icke alltid fick den helt till fullo.

Den lättjefulle tycker sig aldrig få nog, och han tackar aldrig: då händer sist, att ingen söker honom, och han blir fattig och öde såsom sanden på skogens hed. Men den gode arbetaren nöjes med mindre, och tackar ändock: då ser Gud ned på hans händers werk, och menniskorna finna behag i honom. Alla samlas som wänner omkring honom till att köpa hans tjenst, och han blir rik till sluts, som han will.

Kap. 8.

Arbetarens tankar om Morgonen.

Sist skola wi nu höra hwad arbetaren tänker hwarje dag, om morgonen och om aftonen.

När han uppstår wid dagens början, wet han, att han icke ensam wakar, utan Herren har uppstått jemte honom; och han säger i sitt hjerta: Gud ser mig.

Han bedjer så i sin själ: Herre! du som herrskar i himmelen och sätter din fot på jorden, att hon må bära frukt, gif också mig, din tjenare i det ringa, att jag må bära frukt i dag.

Morgonrodnadens duk har du utspänt öfwer fästet, och solen har du kallat fram ur sitt tjäll; hela dagen skall hon wandra i det höga och tjena dig, och hon skall lysa öfwer allt som du har gjort på jorden; så gif också mig, att hela dagen wandra för att tjena dig i det låga stoft, der du mig har satt. Dig tillbedje solen i sin glans, men jag böjer mig för dig ur min själs mörker, bedjande, att du sänder mig andens ljus till att göra allt wäl. I mitt hjertas innersta fruktar jag dig.

Sänd mig, af nåd, din andes dagar att styra mig i det rätta; att jag i arbetet gör hwad godt, förnuftigt och gagneligt är. Men du, Herre, se till mitt arbete med behag; ty fåfäng blir min swett, om icke din barmhertighet nedsänker sig öfwer den till himmelsk swalka; och fåfängt skola mina armar röras och mina händer beslita sig, om icke du betraktar werket med gunst, och gifwer det lycka, Herre.

Hwad är wäl ett stort äflande, om det börjas utan förstånd och fortsättes utan klokhet? Och om det äfwen börjades med förstånd och fortsattes med klokhet, hwad är det, om det icke göres med en helig wilja att utföra hwad sannskyldigt gagnar menniskan, en sielf och andre, så, som Herren ur himmelens klarhet älskar att se menniskornas werk på jorden?

Ty tusende werk kunna göras, som äro onda och skadliga. Förkastligt och afskywärdt blir arbetet då: klok-

heten, som brukas till utförandet, blir förakt wärd, och förståndet en galenskap.

Derför, o Herre, af din högsta nåd gif mig, att intet werk företaga, som ondt och skadligt kan kallas; ty då blefwe min möda ej fåfäng allenast, men en synd, inför dig.

Alltså bedjer jag dig, att du beskär mig en god wilja, till att fly all ond gerning, och endast börja goda werk. Dernäst bedjer jag dig om klokhet och förstånd. Ty du allenast kan gifwa, och beskärma min själ emot elaka föresatser.

Månen skiner öfwer mörka dalar, och deß ljus synes herrligt; dock, när solen uppgår, bleknar månens glans och står såsom ett hwitt lärft. Men, såsom månens ljus öfwergår dälderna, och solens widt öfwergår månens; så öfwergår din andes ljus all solens glans, och hon blir såsom ett blekt lärft inför anden.

Gif mig derföre ljus af din ande, Herre, så har jag förstånd; och hela dagen, som instundar, skall jag arbeta i werk, att tjena dig, menniskorna och mig.

Will du, så sänd mig helsa och glädje. Hwarföre skulle jag sörja, då Guds ögon stå på mig, och de helige wakta mig osynligt, men säkert? Dock kan jag icke sjelf gifwa mig glädje, om icke du af mildhet swalkar min själs hetta, och skapar mitt hjerta till frid. Derom är nu min bön.

Icke heller kan jag sjelf gifwa mig helsa; utan att du behåller mig uppe i din styrka. Jag har ingen rätt att få wara frisk; men warkunna dig efter din kärlek, och se med miskund till honom, som du har skapat. Behåll mig fri ifrån onda tankar och all mörk lust; förtag begär till froßeri och swalg. Då, Herre, wet jag, att din ynnest är stor mot mig, och jag får gå med helsan hela dagen.

Kap. 9.

Arbetarens tankar om Aftonen.

När aftonen kommer och det stundar till natt, går arbetaren hem och han lägger sitt werk åsido. Han glömmer bekymren deröfwer, ty han wet, att Herren ännu

wakar under natten, och tager det han giort i sitt beskydd, fast han sielf sofwer.

Så går han in i kammaren; men innan han lutar sig till sömns, tänker han i sitt hierta: Gud ser mig.

Och han bedjer så: Herre! Du har satt din fot på jorden, och jag har sett dina spår hela dagen i det du skapat och giort; så öfwergif mig icke i natt, och låt icke ett ondt mörker gripa mig.

Bred din barmhertighets täcke öfwer mig, att, när jag somnar, finnes jag ännu wid dina fötter: och när min själ i hwilan sammanfaller, hon icke då må falla i ett ondt mörker, utan i det heligt dunkla, der ingen tanke mera är, men din ande wakar öfwer det insomnade förståndet, och din ängel bewarar den sofwande.

Jag har gått uti ett arbete under dagen; det lemnar jag nu efter mig; hwad skall jag widare förmå deröfwer när jag somnar? Intet, om icke du, Herre, lägger din nåds finger öfwer mitt efterlemnade halfgiorda werk, och bewarar det påbegynta, att ock det en gång må blifwa helt.

Menniskan sår om dagen, men Gud gifwer det att wäxa om natten. Hans kärlek befaller jorden att omfatta det sådda, och att must till grodd icke saknas under mörkrets timmar. Han utspänner Höjden, och stjernorna tindra derutur; också månen bjuder han att lysa öfwer åker och äng. Dock, om moln hänga öfwer himmelen och skyar förtaga stjernornas glans, jemte månens; så hwila åker och äng ännu i Guds kärlek, fast intet öga ser deras alster nu: och den barmhertige gifwer dem tillwäxt i det dunkla.

Så afkläder jag mig utan fruktan, och med mina kläder bortlägger jag omsorgen. Fåfäng skulle min rädsla wara, och mitt bekymmer förslå till intet.

Så länge arbetets timmar räckte och dagen war, har jag begrundat och tänkt mig om på allt som mig tillhörde: nu må min själs tankar lägga sig, och mina önskningar blunda.

Herre, jag will intet wera för i dag. Och hwad jag må wilja i morgon, det står i din hand. Du skall leda mig dertill när jag waknar, och stärka mitt förstånd

till att finna det rätta då. Ett bedjer jag dig nu: förlåt mig för denna dag!

Ty, om jag också har mycket försökt, så war dock det mesta swagt och illa gjordt. Bättre måste det göras i morgon: och till allt bättre och bättre dagligen skall du föra mig, Herre: det wet jag, ty sådan är din godhet. Derföre bedjer jag dig blott nu: förlåt mig för denna dag!

Ännu har jag icke tackat dig. Men nu tackar jag dig för dagen, som har utgått, och för alla mina lifsdagar.

Och mest tackar jag dig för bönen, Herre; jag tackar dig för det, att du ifrån min späda barndom låtit lära mig att bedja dig. Det har du gjort genom mina föräldrar och lärare, när jag war liten och intet förstod. Nu förstår jag; och jag tackar dig för allt hwad mina föräldrar och lärare gjort. Af dig har det skett.

Din ande ledde dem, o Gud. Höjdens ande såg till barnet, som stod wid sin moders knä; och den Ewige ledde barnet, då det gick wid sin faders hand.

Herre, wälsigna mina föräldrar, hwarhelst de nu äro: wälsigna dem! Jag tackar mina lärare, men hwad förslår min tack? Du skall belöna dem, och gifwa dem frid i hjertat, för allt hwad de gjort emot mig.

Beskärma mitt hus, ty natten kommer. Påminn dig den ringes tak, och bewara hans dörr. Allt gifwer jag i dina händer, att du må förwara det.

Will du, att jag skall dö i natt, så ske din wilje. Men låter du mig lefwa till morgondagen, så får jag ännu se din sol öfwer landet, och jag skall tacka dig för natten, när jag går i gräsets dagg under morgonrodnaden.

Nu äro mina händer sammanknäppta till bön; men bönen slutar, Herre, och mina händer gå ifrån hwarandra. Det bedjer jag dig sist, att, fast jag icke bedjer längre, må du skåda hela natten på mitt ansigte och mina händer, som uttalade min mun ännu ditt lof och som wore mina händer sträckte till dig. Ty det wille jag helst, att all min sömn wore en hwila i dig med tyst andakt, och med en bön, som icke höres, men du förstår. Då skall jag säga, att alla mina nätter äro såsom en gudstjenst, och alla mina dagar en menniskotjenst, ett arbete, ljuft och lycksaligt, likt en lek inför Herrans ögon.

Folkskrifter.

Berättelser ur Fäderneslandets Historia. N:o 1.

Gustaf Vasa

i

Dalarne.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

1839.

Kostar 6 sk. Banko.

Gustaf Wasa i Dalarne.

Kap. 1.

Om Stockholms Blodbad.

För något öfwer trehundra år tillbaka låg Sweriges rike en tid under utländskt wälde, hwilket kommit hit söderifrån. Danskarne drogo öfwer oß detta ok, och de herrskade med grymhet både i Stockholm och i Sweriges landskaper. Hård och blodtörstig framför alla war deras konung Christian, som i landsorterne mördade oskyldigt folk, och i Stockholm på Stortorget anställde ett grufligt blodbad, derwid rikets ädlaste och förnämste män slagtades af bödlarne likt boskap. Ibland dem, som i Stockholms blodbad omkommo, war ock en herre, benämnd Erik Johansson Wasa. Gud i himmelen allenast wet huru länge wårt arma och olyckliga fädernesland skulle hafwa legat nedtryckt under det danska öfwerwåldets magt, om icke Erik Johansson egt en son, Gustaf, som kastade fienderna ur landet med djerfhet, slughet och mannamod, hwarigenom han gjorde oß till ett sjelfständigt folk ånyo. Men det gick icke lätt: dock gick det fort, ty Gud war med honom, och Han hade uppwäckt honom till en stridbar hjelte.

Gustaf Eriksson Wasa befann sig just nu på ett af sina fädernegods, Råfsnäs i Södermanland, beläget ej långt från stranden af den stora sjön Mälaren. Det war så långt lidet på året, som i November månad, då herr Gustaf en dag red ute på jagt. Länge for han omkring i wildmarken uppåt Toresundssocken till; aftonen mulnade, qwällen kom, och ändock hade han intet byte bekommit. Hans håg blef allt dystrare, han beslöt att lemna skogen och började rida på wägen, som bar hem till Räfsnäs.

Då mötte honom en man, blek och förstörd till utseendet, kläderna dammiga och rifna. Men när herr Gustaf hann honom närmare, störtade den fremmande ur sin sadel, sprang fram till honom, fattade hans häst wid tygeln, och utbrast så högt i tårar, att han icke kunde säga ett ord.

Gustaf igenkände mannen för att wara en fogde på Tårnö hos hans swåger herr Joachim Brahe, hwilken nyligen med sin husfru Margareta Wasa, Gustafs syster, rest upp till Stockholm för att biwista den danske konung Christians kröning. När Gustaf såg fogden stirrande, tårögd och mållös stå framför sig, anade honom intet godt; men han förmådde sjelf icke helsa på honom, eller fråga hwad som war å färde.

"Gustaf! herr Gustaf!" utropade slutligen den gamle, men åter teg han.

Du kommer ifrån Stockholm? utbrast den unge riddaren, och hans blickar mörknade allt mer. Huru står allting der till?

"Här står nu ömkeligt till i landet, och ett elände är oß öfwerkommet af höjden!"

Gustaf steg af sin häst och gick fram till gubben. Säg allt, hwad du wet, jag beswärjer dig wid Gud och sakramenterna! är fienden nu krönt till konung öfwer wårt rike?

"Ack, min unge herr Wasa, om den bödelns kröning (han såg sig rädd omkring) må ni icke tala. Wärre har skett, än så!"

Wärre än så? Hwad kan wara wärre, än att hafwa fått sin dödsfiende till krönt herre och hyllad konung? Kan du säga, om någon händelse gifwes, mera förbannad och djefwulsk?

"Wärre wet jag, om jag blott hade ord att tala med. Tänk icke mera på eder syster, fru Margareta; och icke heller nånsin mera på eder moder —"

Min moder? är då min moder död?

"Hon sitter i sträng fångenskap, inläst af den arge, wår — Gud nåde oß — danske öfwerherre: och eder syster sitter inne derjemte. Mig anar, att de aldrig komma ut ur tornet med lifwet."

Gustafs ögon började kasta skumma lågor omkring sig. Min moder? och min syster? Hwad hafwa de då

brutit eller så illa gjort? Skola ock de instängas såsom jag på Kallö? Men du talar oförnuftigt, gubbe; herr Joachim till Tärnö har ju undergifwit sig? har han icke hyllat dansken? han må dock kunna förswara sin egen hustru?

"Nej, herre, han mägtar icke förswara henne längre."

Då är han i sanning feg?

"Nej! herr Joachim Brahe är icke feg; men han är —"

Så är han dock en swag förrädare, om han utan motstånd lemnat sin hustru till fånge.

"Herr Gustaf, tala icke så. Den wördige herr Joachim Brahe (gubben aftog mößan) är död!"

Död! wid Gud — — af slag?

"Ja. Af bödelns slag."

Af bödelns? Ha —

"Med bödelns yxa, herr Wasa, höggs eder swåger ömkligen till döds på Stockholms stora torg, midt under konungens fönster, deri han sjelf stod och såg med wälbehag på när det skedde. Det har händt den 8 sist förledne, i denna wecka, herre."

Riddar Wasa stirrade på berättaren. Slutligen utbrast han: Och ett så grymt ofog hindrade icke min fader, som dock äfwen ju war uppe i Stockholm wid denna tid?

"Herr Erik Johanson?"

Ja.

"Han kunde ingenting hindra, herr Gustaf!"

Ha? — hwad menar du?

"Också han är fallen för bödelns yxa, och hans blod har runnit widt omkring på torgets stenar. Se på denna skjortärm: se hit, riddar Wasa! den är röd af eder faders blod. Jag doppade min ärm deri, och jag flydde."

Nu förstår jag, att Dansken är krönt! Men wid Gud och hans dyra ord — den bödelns krona sitter ej ännu fast wid hans hufwud!

Ensam stod han wid den gamle trotjenarens sida i den wilda Räfsnässkogen, då han talade detta, och han sade intet ord mera. Dock följdes de åt till gården om aftonen. Icke wißte fogden hwilka afsigter ynglingen hwälfde i sin själ, då han wandrade wid hans sida, och de knappt wårdade sig att se om hästarne följde dem efter. Men hela Swerige fick en gång weta de tankar

han nu bar. Ty sådan är den swenske mannens sed, när han umgås med ett högt beslut, att först tiga, sedan utföra, och sist tala derom.

Kap. 2.

Gustaf reser till Dalarne.

Riddaren samlade genast om natten allt sitt guld och silfwer, tog twenne hästar, gaf den ena åt en dräng, som skulle åtfölja honom med sakerna, och sielf besteg han den andre. Så redo de bort ifrån Räfsnäs allt norrut, för att genom Toresunds socken komma fram till Kolsunds färja, der wägen än i dag går ifrån Södermanland öfwer Sela-ön upp åt landet.

När de wäl woro komne till färjan, for riddaren först öfwer till Selö-landet; men då han såg sig om efter drängen, stod denne icke mer till finnandes, utan hade rymt med häst och saker bort ifrån färjbacken. Då begrep Gustaf, att han fått en feg förrädare i sin tjenst, hwarpå han genast spände tillbaka öfwer sundet igen, och jagade efter drängen. Det giorde han så häftigt, att, fastän drängen tagit ett godt förspräng, upphann han honom dock. När drängen såg, att han icke widare kunde undkomma, kastade han sig af hästen, lemnade den jemte alla sakerna i sticket, och begaf sig till fots med hastigt lopp in emellan skogens snår. Gustaf tog då sina dyrbarheter på sin egen häst: "bättre ensam, än i falskt sällskap!" sade han, och begaf sig ånyo öfwer Kolsundet till Sela-ön.

Så hände nu, att denne man helt ensam reste öfwer Mälar-öarne, upp genom Westmanland, och kom lyckligen wid November månads slut till Dalbygden. Det led hardt mot höstens ända, och skarpa wintern förestod. Gustaf wiste, att ett högt pris war satt på hans hufwud, hwilket den skulle bekomma, som förrådde honom åt danska konungen, utlemnande honom lefwande eller död. Ingen nära slägtinge hade han qwar på manssidan, och på qwinssidan suto hans käraste fränder i ett mörkt torn. Dock red han med ett hurtigt mod, och ämnade taga hjelp af Dalkarlarne, som alltid hjelpt Sweriges största hjeltar till att utdrifwa fienden.

Kap. 3.

Gustafs äfwentyr wid Rankhyttan och Ornäs.

När riddar Gustaf wäl war uppkommen i sjelfwa Dalarne, bortlade han herrekläderna, pådrog en kort tröja, klippte håret på drängawis, tog sig en rund hatt, och lade yxa på axeln. Dermed gick han omkring, att utforska folket, sägande sig söka arbete.

Först kom han till Rankhyttan, och tröskade der i lag med drängarne på logen. Dock gick icke slagan så wäl som han wille, ty swärdet kunde han bättre föra. Folket gißade och spådde om honom sins emellan, och en piga såg en gång, om en afton, huru en fin silkeskrage glimtade fram under wadmalsfliken på jackan, då han bugade sig ned att ruska om halmen. Då wardt hon häpen, men sade dock intet, förrän hon, efter arbetets slut, trädde in till sin husbonde och omtalade hwad hon sett. Husbonden war en bergsman, som rådde för Rankhyttan och hette Anders Perßon. Denne kallar mot natten fremlingen till sig afsides i sitt rum, ser på honom noga och igenkänner riddar Wasa, den han förut warit ganska bekant med i Upsala, hwarest begge läst tillsammans. Gustaf yppar sig för honom utan twekan, omtalar huru ömkligt det stod till med Swerige, och förtäljer hela blodbadet i Stockholm, deruti han mist sin egen fader. Bergsmannen Anders hör på honom mycket wänligt; men när riddar Gustaf begynner säga, huru han icke blott will undanstická sig sjelf för mördarens hand, utan helst ämnar hjelpa hela fäderneslandet till frihet och fred, då häpnar Anders och swarar intet. Dock förråder han honom icke, utan bedjer honom wara qwar öfwer natten; men det beslut önskar han honom taga, att han genast derefter må begifwa sig till en annan ort, "ty," säger han, "byter du ofta om rum, då menar jag de senast skola hitta dig."

Gustaf Wasa öfwergaf fördenskull Rankhyttan dagen derpå, och gick till Ornäs. Dit kommer man ej utan att fara öfwer Lill-elfwen, som löper ut ur Runnsjön; dock war elfwen nu tillfrusen, och Gustaf begynte gå öf-

wer honom. Men isen war ganska swag och brast under wandrarens fötter. Så föll han i wattnet, men sprang upp som en rask simmare, gick till stugan wid stranden, der färjemannen bodde med sin hustru, och bad om hus öfwer natten. Det han ock fick. Först klädde han af sig det mesta framför brasan, torkade sina kläder, och lade sig derefter med godt hopp att sofwa.

Om morgonen wid ljus dager kom han lyckligen öfwer Lill-elfwen och fortsatte sin wäg till Ornäs. Der bodde Arendt Perßon, af Örnflygte-ätt, och honom hade Gustaf äfwen känt i Upsala, då de begge läste tillsammans. Herr Arendt emottog honom mycket wäl, och Gustaf omtalade utan twekan sin föresats för honom. Det wißte han dock icke, att herr Arendt war en bakslug man, som berömde honom i ögonen för hans modiga tankar, men i hemlighet redan sjelf hade beslutit, att gå och angifwa honom. Herr Arendt war nu mera icke swensk till sinnes, han hade befryndat sig med Swinhufwud-ätten, som höll danske kung Christian för en god wän; och derföre gjorde också Arendt Perßon gemensam sak med de danske fogdarne, hwilka woro utställde i Dalarne att regera menigheten. Det förstås, att herr Arendt sade intet ord härom för Gustaf, utan försäkrade honom om all wänskap och trogen hjelp. "Jag skall genast spänna för min släda," fortfor han, "och resa ut att efterhöra grannarnes tänkesätt." Nog reste han ut, det war sant; men han for till Måns Nilßon på Aspeboda, en dansk-wän och Swinhufwud.

Emedlertid hade han, innan han afrest, låtit gifwa åt herr Gustaf ett enskildt och eget rum, på loftet. Der satte denne sig ned, trött af färden, och glad att hafwa råkat en så god wän. Han wißte icke, att han i detta höga och enstaka rum war minst trygg, emedan han satt föga bättre än i fängsel, och ej kunde komma ut, med mindre Ornäs-folket skulle märka och fasttaga honom, om de wille.

Dock wille Gud, att herr Arendt hade en hustru, fru Barbara af Swinhufwud-slägt, men hwilken likwäl älskade rättwisa och fädernejorden högre än sjelfwa sin egen ätt och sin man. Hennes fader war den gamle Stig, hwaråf hon kallas Stigsdotter. Barbro Stigsdotter ser sin man, Arendt, först afresa, såsom han sagt, till

9

Måns på Aspeboda; men då han derifrån återwänder, märker hon, att han icke far upp till Ornäs hem, som han skulle, utan hastigt reser om gården bort åt Sätra till, der han har sin swåger boende, Brun Bengtßon, en dansk fogde. Då förstår Barbro, att här är försåt å bane; hwarföre hon genast befaller en sin hemmawarande dräng, Jakob, att i all tysthet spänna för en annan släda; men sjelf träder hon hemligen upp på loftet, går in till Gustaf och wäcker honom. Ej med många ord förtäljer hon honom, huru han ligger fången i danskarnes snara, och bedjer honom snabbt rädda sig med flykten. Riddaren störtar upp, och de träda begge till fönstret. Der pekar Barbro på slädan, som redan är färdig och wäntar honom; dock woro nio alnar emellan loftet och gården. Då tar Barbro en lång handduk, som hänger wid wäggen: den sweper hon under riddarens axlar. De gå till ett wißt rum, och han begifwer sig utföre: men hon håller uti handduken, att han icke störstar sig till döds.

Så reste nu Gustaf Wasa från Ornäs med den trogne drängen Jakob, och hann lyckligen undan Arendt Perßons försåt. Men det omtalas, att herr Arendt aldrig i sina lifsdagar mer wille se fru Barbro för sina ögon. Dock älskas hon nu mera än han, och hon skall icke glömmas, så länge Swerige står och wår frihet lefwer.

Kap. 4.

Gustaf kommer till presten i Swärdsjö, och har ett farligt äfwentyr i Isala by. Huru Marnäs-skyttarne frälsa honom.

Nu ämnade han på Barbros inrådan begifwa sig upp till Swärdsjö socken, der presten hette Jon och war en af Gustafs gamla Upsala-bekante; dock kunde han nu icke weta, hurudana Jons tankar woro, ty strid i landet förwänder mången wäns håg. Wägen till Swärdsjö gick öfwer sjön Runn, nedom Fahlun, och isen låg godt. Så kommo de säkert öfwer den, och hunno mot morgonen till Korsnäs, nordost om Runn, der de, just wid det solen uppsteg, sågo Sandwikshyttorna ej långt från Korsnäset. Drängen Jakob kände nu icke wägen längre,

hwarpå Gustaf steg ur slädan, ämnande sig in i en af Korsnäshyttorna att fråga: men hastigt ser han der uti dörren Nils Hanßon, en rik bergsman, hwilken Gustaf redan af andre sport wara fiendens wän. Han låtsar derföre här om intet, utan går helt raskt förbi Korsnäsbygget, och kommer till Sandwiksbyttorna. Der ser han en ung dräng stående wid smältan, och frågar honom om wägen till Swärdsjö. Smältaren säger honom den, hwarpå Gustaf räcker honom en dart (ett silfwermynt), och tillägger sakta: "Hjelper Gud mig nu, så kom du till mig, och jag skall då löna dig bättre."

Emot natten anlände han till Bengtsheden, hwarest han steg in och ämnade der få herberge: hwilket han också bekom. När han om aftonen satt på bänken framför spisen, sade kullan, som war husmodren, åt honom: "Tälj mig korfstickor, unge man, efter du nu icke har annat att syßla!" Men Gustaf war denna gång ej wid så muntert lynne, utan swarade henne torrt: "Ej förstår jag att skära pölsepinnar åt eder." Dock war han wäl emottagen på Bengtsheden, och hwilade der öfwer natten.

Andra dagen hann han fram till Swärdsjö, hwarest han först icke gick in i sjelfwa prestgården, utan begaf sig till logen, der drängarne tröskade. Såsom han kom klädd likt en dräng, blandade han sig med de öfrige och började deltaga i tröskningen, hwarunder han ledde samtalet så, att han kunde få höra hurudana tänkesätt prestherren der på stället sjelf hade; då han med glädje sporde, att denne icke ansågs för en af danskarnes wänner. Han steg derföre dristigt upp till prestgården och trädde in till herr Jon, hwilken med stor glädje emottog honom, igenkännande sin gamle Upsala-wän.

Nu samspråkade Gustaf med presten Jon i Swärdsjö, och dröjde der i twenne dygn. Jon gaf honom en särskild kammare, och bemötte honom, när de woro ensamme, i allt som en god wän. Han gaf honom nästan högre heder, än som tarfwades. Dermed hände en dag, att en piga inkom wid ett tillfälle, då riddar Gustaf som bäst höll på att twätta sig, men Jon stod wördsam bredwid och höll handduken åt honom. Pigan häpnade, och utropade till sin husbonde: "hwi står ni, fader, och håller handklädet åt honom?" — "Det bekymrar dig icke! sköt hwad dig tillhörer," swarade presten och snäste af

henne. Men när pigan utgått, betänkte dock herr Jon, att hans wän icke kunde wara rätt säker hos honom efter denna händelse; ty danske spejare hade redan börjat komma upp till Dalarne att söka efter den undanflydda riddar Wasa, och alla wißte huru högt pris konungen satt på hans hufwud, efter han helst wille se honom död, likt hans fader och swåger. Presten Jon sade derföre strax till honom: "här är du icke widare säker, utan måste genast hädan. Jag will råda dig, att gå till Isala, wäl förklädd; der bor Swen Elfson, en kronans djurkarl (skytt), och han med sin hustru skall emottaga dig wäl."

Således begaf sig Gustaf Wasa, i drängkläder och till fots, ifrån Swärdsjö prestgård till Isala by, belägen en liten wäg ifrån kyrkan. Här steg han in hos Swen Elfson kronoskytt; och då han inträdde, stod kullan (hustrun) som bäst och gräddade bröd i ugnen. Gustaf wardt gunstigt emottagen, men knappast war han inne, förrän en dansk spejare steg efter in i stugan, och frågade om de sett till den beryktade flyktingen, som allmänt eftersattes, nämnande tillika om det höga priset. Gustaf stod och wärmde sig för elden, så att han wände ryggen åt dörren, när efterspanarne inträdde. Men kullan war snabb, och utan att ännu swara danskarne, upplyftade hon sin bakspade, gaf dermed Gustaf ett hurtigt slag öfwer axlarne, sägande: "stå icke här och gapa! har du aldrig sett folk förr? packa dig genast ut på logen och tröska?" Liksom en tuktad dräng gick denne då strax ut ur stugan. Spejarne fingo sedan intet annat swar hos Swen Elfson, än att ingen sett flyktingen, och sjelfwe kunde de omöjligen förmoda, att det warit den förnäme riddar Wasa i egen person, som kullan så barskt handterat. Dermed fingo de den gången intet.

Men Swen Elfson sporde, att hela Swärdsjötrakten war full af ifrige eftersökare. Han ansåg derföre, som rätt war, att Gustaf icke kunde wara fullt säker i Isala by, huru gömd han än satt der. Således beslöt han föra honom bort åt Finnskogarne, der ingen swensk under wintern brukade wistas, om icke han der tillfälligtwis gick på jagt. Han omtalade sitt råd för Gustaf, och han bifföll det.

Då fann Swen Elfson det rådet bäst, att lasa ett halmlaß, och nederst uti lade han riddaren gömd bland halmen. Så förde han åstad på wägen åt Marnäs: det är bort åt hederne, som ligga belägne på gränsen emellan Swärdsjö, Leksands och Bjursås socknar. Dock hände icke bättre, än att, när Swen Elfson fört en stund med sitt laß på wägen, mötte honom danskar. Efter de icke kände kronoskytten för att wara en fiendewän, mißtänkte de honom, och befallte honom stadna med laßet, det han gjorde. Derpå instucko de sina långa spjut i kärfwarne, och ränbe dem flere omgångar genom halmen. En spjutspets träffade den gömde flyktingen, och sårade honom: men han teg och rörde sig icke. Danskarne förnummo derföre ingenting, utan läto Swen fara, och gingo sjelfwe bort. Men när Swen Elfson började föra, såg han blod rinna på snön ut ur laßet: han begrep då, att riddaren blifwit stungen. Genast skar han sin häst en djup rispa i foten, hwaraf den blödde starkt och färgade snön. Det gjorde Swen, för att kunna swara, om någon undrade hwarifrån blod runnit på wägen. Han kom på detta sätt lyckligen ur spanarnes händer, och anlände slutligen till sina wänner och tjenstekamrater, de begge djurkarlarne eller skyttarne Per Olofßon och Mats Olofßon i Marnäs.

Nu war herr Gustaf hos bönderne i Marnäs. Men enär så många frågade efter honom rundtomkring, ansågo icke Per och Mats honom heller säker hos dem. De ledsagade honom derföre upp åt den stora Leksandsskogen, och här skulle han då bo, på wintern, under ett stort kullfallet furuträd, som låg in i wärsta bråten på heden. Han gick också dit, och satt gömd i tre dygn. Men Marnässkyttarne buro hemligen till honom mat och allt hwad hans nödtorft fordrade.

Ändå höllo de icke för säkert, att låta honom länge wara på ett ställe, utan förde honom ännu längre undan på moren till ett kärr, derest midtuti en kulle stod. På denna kulle wäxte en hög fur, och der skulle flyktingen nu wistas. Denna hög har sedan blifwit ganska ryktbar och skall aldrig gå ur menniskors minne; ty sedan herr Gustaf blifwit konung i Swerige, fick ock högen sitt namn, hwarföre den då och allt sedan hetat Kungshögen.

Der lefde Gustaf Wasa en tid, och Marnäs-bönderne uppehöllo honom trofast, så länge efterspaningarne ännu warade. Omsider när danskarne i deßa nejder intet funno, öfwergåfwo de att söka, och begåfwo sig längre ned åt landet. Då togo Marnäs-boerne fram herr Gustaf från furun, och beslöto att han skulle gå öfwer skogarne till Rättwiks kyrka, dit de ledsagade honom.

Kap. 8.

Gustaf Wasa i Rättwik och Mora.

Rättwiks kyrka är byggd wid den stora och wackra sjön Siljan, åt östra hållet. När Gustaf hitkom, beslöt han yppa sig för hela den samlade folkhopen, hwilket han förr icke wågat, utan hade blott talat enskildt wid en och en. Rättwiks-bönderne hörde på honom med stor uppmärksamhet: de funno fäderneslandets nöd rätt wådlig, och riddarens sorg ganska stor; dock tordes de icke stiga fram allena emot en mägtig fiende, utan wille först inhemta grannarnes tankar. Det undrade herr Gustaf icke öfwer, utan fann sig härmed rätt glad; beslutande, att, medan Rättwiks-bönderne öfwerlade om saken, sjelf begifwa sig öfwer Siljan till Mora, som ligger beläget på nordwestra stranden af sjön.

Mora är liksom hufwudbygden i Dalarne; det är en af de äldsta socknar, stor och ganska rik på folk: och dalkarlarne här, jemte dem som bo i Orsa och Elfdalen, anses för kärnan af hela dalallmogen: äfwen tala de den renaste dalskan. Mora prestgård är mycket stor och widt frejdad: der bodde på den tiden Jakob Perßon, presten.

När Gustaf Wasa besökte honom, tog han wänligt emot honom; men danskarnes utskickade woro just nu i trakten så talrike, att Jakob Perßon ej tordes behålla Gustaf hos sig i Mora prestgård. Men han kände en trofast man, bonden uti Utmelands by, Tomte Mattis. Åt honom anförtrodde han sin wän; och det gick lyckligt. Ty Mattis stack honom undan i en stenkällare med hwälft tak, dit man ej kunde komma utan genom en lucka i källartaket, hwilken alltså satt i golfwet på kammaren

ofwanföre. Den luckan dolde Mattses kulla dermed, att hon satte deras stora bryggkar midt öfwer luckan. Nu war jul, och julölet, som bryggdes, skulle stå i detta kar. Så kommo danskarne att smaka på wörten, och wille derjemte hafwa underwisning om den flydde herren. Ingen wißte besked på hwarest han kunde wara, men kullan stod icke wresig, utan bad dem sitta ned och något förtära af hwad karet innehöll. Det gjorde de med gladt hjerta, och medan de uppe gingo omkring karet, satt Gustaf derinunder. Alltså wandrade de slutligen bort, nöjde, men utan kunskap. Sedan öfwergåfwo spejarne trakten, och Gustaf steg fram uppenbarligen att tala med folket.

Det war en helgdag, just under julen, ty denna räckte ännu, och Morafolket hade mangrannt församlat sig i kyrkan. När gudstjensten slutat och alla stego ut, gick Gustaf Wasa upp på en liten höjd, eller backe, nära wid kyrkogården, och beslöt att tala till dem alla. Då Moraboerne sågo den unga, wälwäxte, raska karlen stå framför dem på kullen, betraktade de honom skarpt, men deras sinne rördes, när de betänkte all sorg, som han utstått, och huru han ännu förföljdes. Det tyckte de wara manligt gjort, att så fritt wisa sig inför folket, då spejare leta efter ens lif, och stor penning blifwit utsatt på ens hufwud, hwilken nog någon kunde wilja förtjena. De gingo derföre icke förbi flyktingen, utan stadnade framför kullen. Middagens klara sol sken wackert, snön glimmade hwit på berg och dalar, bakom folket stod kyrkan tyst och wördnadsbjudande i hög skepnad, men framför dem på kullen stod Gustaf. Han öppnade sin mun och talade med en stark och skön röst: "Jag ser eder stora församling med mycken glädje, men med äfwenså stor sorg tänker jag på allas wårt ömkliga tillstånd. I weten wäl, med hwilken fara jag wisar mig uppenbart för eder: I hören hwarje stund mitt namn efterfrågas och mitt lif sökas. Dock är wårt olyckliga fädernesland mig dyrbarare än lifwet. Alltså frågar jag eder: huru länge skola wi wara trälar? wi föddes till frihet. De gamle minnas ännu hwad twång, oro och förföljelse swenske män måst uthärda af danske konungar. De unge höra det ständigt förtäljas, och lära sig redan från barndomen hata och motstå en sådan styrelse. Deße utländske herrskare hafwa förstört all wår

egendom, och hafwa sugit musten ur wårt land, så att oß ej mera återstår än tomma hus, magra åkrar och ett osäkert lif. I minnens wäl, huru under Erik af Pommern fogden Jöße Erikßon handterade eder? Nu äro samma tider och samma olyckor för dörren. Landet flyter snart uti wårt eget blod. Flere hundrade swenske män hafwa oskyldigt måst lida en hånlig död. Rikets biskopar och rådsherrar ligga ömkligen mördade. Sjelf har jag mist min fader och swåger under bödelsyran! Swaren mig, månne icke alla deßes blod ropar om hämnd och straff öfwer wåldsherren? Dalamän hafwa i alla tider warit frimodige och oförsagde, då det gällde fäderneslandet; derför ären I ock i wåra krönikor högt berömde, och alla Sweriges inbyggare wända nu sina ögon till eder, ty de hafwa want sig att anse eder för frihetens wärn och fosterlandets fasta beskydd. Jag will gerna följa eder, och i edert sällskap ej spara mitt swärd eller mitt blod — mera har wålds-konungen icke lemnat mig i behåll! — och då skall han förnimma, att swenske män äro både trogne och tappre, men att de må styras med lag och icke med ok."

När Gustaf slöt att tala, swarade dalkarlarne med allmänt gny, hwilket tillkännagaf huru de gillade hans ord, och de unge wille strax gripa an werket med att fatta till wapen. Men de gamle woro betänksammare, och wille ännu fundera. Wißt tyckte de synd om herr Gustaf, som mistat fader och swåger; men de hade icke sett honom förr, och ansågo ej att de rigtigt kunde känna hwad han gick för. Många tänkte ocksjå icke så illa om konung Christian, emedan de hyste den förmodan, att hans stränghet mest måttades åt herrefolket, och att han deremot kanske torde wara mild nog mot bönderna. De wißte derföre icke så noga huru de skulle göra, tyckande icke wärdt att wåga lif och lemmar för en enskild man, som nog för sin del hade mycket att klaga öfwer, dock ansågo de icke, att hela dalfolket borde lägga ut lifwet för det. De dröjde derföre med swaret och hejdade de unges ifwer.

Nu behöfdes mod i bröstet, och goda råd woro dyra. Ty då Gustaf af Morakarlarne icke fick det folk tillsammans, som han hoppats, så måste han se sig om efter en annan plats för sin säkerhet. Ett dubbelt pris hade

blifwit utfästadt, som den skulle bekomma, hwilken ertappade honom och utlemnade honom till den danske konungen. Med sorgsen håg gick han bort ifrån Mora, och så stor war hans nöd och fara, att han måste dölja sig flere dygn under en bro wid Morkarleby, der han satt midt under kalla, skarpa wintern.

Omsider öfwergaf han i hemlighet Morabygden; ty han förtwiflade om att kunna winna sin önskan, och beslöt att lemna fosterjorden, som icke mer syntes honom i menniskomagt att rädda. Det tänkte han wäl med blödande hjerta; men han hade intet annat förslag till sin egen räddning, än att begifwa sig bort ur landet och söka undkomma till Norrige.

Kap. 6.

Engelbrekt och Lars skidlöpare uppsöka Gustaf wid Norska fjellet.

Sedan Gustaf Wasa wäl war bortrest till Westerdalarne och på wäg till Norrige, hände uti Österdalarne stora saker.

Rasmus Jute, en man till börden dansk, bar dock i bröstet det mest swenska hjerta. Han hade länge wistats i Swerige, gjort tjenst under de framledne riksföreståndarne Swante och Sten Sture, som styrt riket under de förflutna oroligheterne; och derwid bewisade Rasmus sig wara den trognaste man. Nu bodde han uppe i Dalarne. När Gustaf Wasa wisade sig och talade till folket, hade hans raska wäsende och hans rättwisa sak högligen behagat Rasmus. Denne biföll icke, att Gustaf lemnades utan hjelp, och när han bortrest ifrån bygden, mißhagade det Rasmus mycket, ehuru han, såsom ensam, då icke kunde bistå honom. Nu hände, att han en dag fick höra ett rykte, som lopp, att en dansk fogde, af de lägre, rest upp till dalbygden för att efterleta och gripa Gustaf; samt att han redan anländt till Mora länsmansgård. Fogden hette Nils Westgöthe.

Derwid rann sinnet på Rasmus Jute, emedan han tyckte wåld och orätt gå för långt. Han tog wapen på,

såsom

såsom han af gammalt warit wan, tog folk med sig af sine tjenare, begaf sig till länsmansgården, grep Nils Westgöthe, och slog ihjäl honom.

Så war det första slaget gjordt. Blod hade runnit för Sweriges och Gustafs sak, och den första fiende stupat. Rasmus förklarade sig öppet wara Gustaf Eriksson Wasas man.

Litet efter hände i Rättwiks socken, att en här af rytteri, öfwer hundrade man Danskar, drogo upp åt sjön Siljan, och wille rida öfwer den tillfrusna isen. Rättwiksboerne förstodo, att nu skulle det gälla dalkarlarnes hud, och att om danskarne wäl lyckades att fånga deras unga hjelte Gustaf, så skulle ordningen sedan komma till dem att slagtas eller stympas. Det gillade de ej.

Fördenskull kom en gemensam ande öfwer dem allesammans, hwilken wißerligen war sänd af Gud. De kastade göromål och redskap ifrån sig, sprungo mangrant till kyrkan, gingo till klockorna och började ringa af alla krafter, såsom tecken, att en fiende stod för dörren. En god sunnanwind blåste, och klockornas ljud bars af den upp åt de högre i landet belägna nejderna. Stormringningen hördes uti flere socknar: dalkarlarne bewäpnade sig, och kommo utföre bergen i stora hopar, fulle af wrede och mod.

De förskräckte danska ryttarne sågo sig underlägsne och sökte sin räddning, först i prestgården, sedan i kyrktornet. Men dalkarlarne söndersprängde dörrarne, slogo in portar och fönster, och gingo slutligen ända upp i tornet. Danskarne bådo om lifwet, och swuro att intet göra, hwarken emot Rättwik eller emot riddaren Gustaf. De fingo nåd af bönderne och stego utföre: dock, sedan de nedkommit och fingo lefwa, såsom sagdt war, sköt dalfolket ändock flere gånger sina skarpa pilar genom tornspetsen, i händelse att någon fiende der skulle hålla sig gömd.

Ännu argare wardt det i Mora, när Lars Olofsson Björnram, en åldrig och tapper man af adlig ätt och wäl bekant i Dalarne, kom dit jemte många andra herrar, som flyktat undan Christians yra, och wille rädda sitt lif bland bönderna. Lars Olßon förtäljde, att icke allenast Stockholmska blodbadet war fullt sanning, der-

på några af allmogen förut twiflat; utan han tillade också annat, som högt förfärade Moraboerne. Han sade, att kung Christian skulle, såsom Swea konungarne förut brukat, rida Eriksgata genom landet. Men han wille icke fara fram på gammalt, wanligt och godt kungawis. "Nej!" fortfor Björnram, "utan wid hans Eriksgata skall en galge uppresas wid hwarje länsmansgård, för att deri hänga uppstudsiga bönder strax, utan dom och nåd. En ny kostgärd är redan utskrifwen, som af allmogen skall utkräfwas, och slutligen ämnar kung Christian låta afhugga en hand och en fot på hwar bonde, för att hindra honom gå till sjelfförswar eller gripa swärdet."

Wid denna berättelse bragtes bönderne först till fruktan och sedan till wrede. Lars Olßon Björnram gaf dem skarpa ord för deras twekan, att icke genast hafwa tagit Gustaf till landtwärnsman; och han sade, att de oförståndigt släppt ifrån sig den ende, hwilken kunde anföra dem, eller angripa en så stark fiende, som danskarne den tiden woro.

Allrawärst wardt det, när sjelfwe Jon Mickelson trädde ut ur sitt gömsle, och kom fram bland allmogen i Mora. Han nämnde icke om de oförrätter han sjelf lidit, och allt det wåld han måst utstå, så att han öfwergifwit hus och hem och länge gått flyktig i skogarne. Men han omtalade ifrån början till slut det grufliga blodbadet i Stockholm i November månad, och huru öfwer nittio personer der lagt sina hufwuden för bödelns fötter, den ene efter den andre, deråt Christian haft sina ögons lust. "Sjelfwe herr Stens lik hafwa de uppgräft ur jorden", slöt han, "de hafwa rifwit swepningen af den döde, klöst, trampat och skymfat honom." Det war samma Sten Sture, hwilken dalkarlarne högst af alla herrar älskat; och när de fingo höra hwad som skett med honom, öfwerswallade deras hjertan af raseri och hämnd.

Nu war icke frågan längre om att sitta hemma. Ut skulle hwar man ur stugan, att rädda fäderneslandet från undergång, skymf och nesa. Ty hwem kan wara ärlig och lycklig, om riket mister sin ära och lycka? "Nej"! utan hwitögat måste wi se på wargen (fienden), ropade de, och efter hans hjertblod törsta wi!"

Så tänkte alla tusenden: men nu först sörjde de rätt öfwer Gustafs bortgång, ty de begrepo, att de må-

ste hafwa en anförare, och att ingen framgång kunde winnas i krig utan ett hufwud, som styr armarne. Alla i Mora suckade, och frågade: huru skole wi åter bringa den unge riddaren hit?

I Kettilbo funnos twenne karlar, Lars och Engelbrekt, de snabbaste skidlöpare i Mora på den tiden, och de påtogo sig att ränna af till Westerdalarne, för att finna Gustaf, om han icke ännu gått öfwer fjället: och de skulle berätta honom hwad sinnelag bonden nu hyste i landet. "Ila wi fatt honom, och få helsa honom ifrån Mora, hurusedes alla här nu uppstått såsom en man, då mena wi, att han återwänder med oß."

Det gjorde de. Engelbrekt och Lars från Kettilbo togo skidorna på, gingo i Gustafs spår såsom de gått uti björnens, och de nådde honom ytterst i Westerdalarne wid Sälen; det är en by nedanför fjället, som står mot Norrige; den öfwersta by i landet, wid sjelfwa början af westra Dalelfwen.

Kap. 7.

Gustaf Wasa gör sig en stark krigshär af bönderne.

När de twenne skidlöparne Lars och Engelbrekt för riddaren omtalat hwad som händt i Mora och huru Dalkarlarne ångrade sig, blef han icke sen att återwända. Och när han kom utföre igen, wardt glädjen så stor, som om han redan slagit danskarne och befriat riket; det ingen twiflade på skulle lyckas.

För att införa nödig tukt och krigsordning, lät han allt folket swärja sig lydnad och trohet. Det gjorde de af fullt hjerta och brinnande håg, utan swek och twekan. Genast gingo twåhundrade karlar under Gustafs befäl, och han tog sig en lifwakt af sexton de starkaste och längste, för att hafwa sig närmast till hands. Snart war han tusen man stark.

I början förstodo icke dalkarlarne rätt hwad som till ett härtåg fordrades; det är, att icke blott kunna slåß, sticka och hugga, utan synnerligen att efter anförarens plan kunna gå i wäl inrättade hopar med ordning, så

att alla likna en man. Derförutan uppstår i fäktningen endast willerwalla: ingen wet hwar kamraten finnes, och han kan angripa en wän lika qwickt som en owän. Afwen är denna ordning i gången högst nödig innan drabbningen börjar, och innan ännu någon fiende synes; emedan derförutan hela skaran, som skall uppsöka fienden, ej säkert kan komma att gå åt det bestämda hållet, framträda på rätta stället, och wisa sig i rätta stunden.

Det kan derföre sägas med sanning, att i krig är en sträng tukt, lydnad och ordning lika nödig att hålla, som det är angeläget, att hwarje man är tapper på sin plats, oförskräckt skjutande, huggande eller stickande, när denna lek en gång wäl begynner, samt aldrig fällande modet af fiendens angrepp. En kan icke mera än dö: dö skola wi alla; och fältet må wäl wara oß lika godt som sängen, när den stunden kommer. Men en rädd man uträttar före sitt fall intet, blott att han ofta sjelf ådrager sig sitt fall genom den oklokhet i wändningarne, som häpnaden medför. En tapper man, deremot, har till fäderneslandets hjelp nedslagit mången, innan han sjelf stupar, och fördröjer oftast sitt eget fall genom den klokhet, som medföljer ett hurtigt mod. Derföre sannas ordspråket: "att lyckan står dem djerfwom bi."

Gustaf öfwade sina dalahjeltar; men han tänkte: "fredlig öfning gör icke tillfyllest." Dermed beslöt han att göra ett anfall på Fahlun, der hans folk skulle få se, huru det har till i den äkta striden, hwarest skott och ledens swängningar icke ske på skämt.

Han drog till Fahlun öfwer tusen man stark, gick in i staden, fängslade kung Christians fogde, bröt upp de danska handelsmännens bodar, och lät sitt folk bekomma allt hwad derinne war. Afwen uttog han hela dalskatten, som i Fahlun förwarades såsom konungens uppbörd af landet. Denna skatt utdelade han åt sina krigsmän, att de måtte få njuta sold till uppehälle medan de kämpade för rikets räddning.

Det skulle falla sig swårt, att i få ord beskrifwa hwilken uppståndelse blef i riket öfwer angreppet på Fahlun. Förföljde och olyckliga swenske män af alla stånd kommo till Gustaf flocktals, och hans här ökades innan kort till mer än tretusende. Konung Christian hade nu fått en uppenbar och rustad fiende; derföre behöfde ingen flykting

längre dölja sig, utan alla stego fram ur buskar och snår, swuro Gustaf Wasa trohet, och de, som förstodo krigets yrke, biträdde honom i ordnandet af Dalhären.

Kap. 8.

Slaget wid Brunbäck.

Man må icke tro, att danskarne sutto stilla, när de fingo höra talas om så stora och farliga händelser. Det war det bästa, att den tiden gingo äfwen prester i fält; och konung Christian hade twenne biskopar Jöns Beldenack, utlänning, och Gustaf Trolle, swensk, hwilke icke räknade för rof, att kläda på harnesket. Dertill kom en wild och gräslig man, benämnd Didrik Slaghök, hwilken stod de andra bi i allt, som företogs till swenskarnes förderf.

Här skall berättas, huru de ämnade passa på att förstöra Sweriges begynnande hopp, genom att förgöra Gustafs magt i sin linda. De ärnade begifwa sig upp till Dalarne och anfalla hans folk, medan Gustaf sjelf till en liten tid war borta. Ty Gustaf Wasa hade funnit nödigt, att stärka och föröka sig; derföre lemnade han sin här åt Peter Swensson i Wiberboda, samt for sjelf ifrån Dalarne öfwer till Helsingland och Gestrikland att höra huru folket der kunde wara sinnadt. Gustafs ärende aflopp lyckligt till en del; ty Gestrikland, jemte Gefle, som ligger med sin hamn wid hafwet, gaf sig under honom, hwarigenom han kom närmare Stockholm, åt det hållet; och en stor mängd förnäme herrar, som wille undandraga sig det utländska oket, lupo till honom med öppna armar. Dock bekom han icke Helsingland den gången, emedan biskop Trolles anhang der war för stort.

Såsom han reste i dessa ärender, tog hans dalahöfding Peter Swensson det rådet till sig, att fara till Nora och Lindes bergslag för att förmå folket till hyllning och trohetsed mot Gustaf. Det gjorde Peter i sällskap med Olof Bonde, en man, som riddaren äfwen ombetrott en del af befälet. Alltså woro nu Dalarne lemnade utan höfdingar.

När Jöns Beldenack fick höra härom, tog han till sig sextusen man danskt krigsfolk, hwarmed han trängde genom Westmanland och ämnade derifrån infalla i Dalarne, som han wiste stå utan hufwuden i spetsen för sig. Dock inlopp ryktet om Beldenackens tåg till Per Swensson och Olof Bonde: med hast öfwergåfwo de Lindesbergslag, kommo till Hedemora i södra Dalarne, strax norr om Westmanland, och samlade femtusen man wäpnadt folk. Med dem skyndade de ned till Dalelfwen för att stänga wägen wid Brunbäcks färja, hwilken icke ligger så långt ifrån Westmanlandsgränsen. Just som de hunno till färjan, stodo Danskarne på andra sidan och tänkte sig öfwer. Men wid åsynen af Dalahären hejdade de sig litet, och beslöto innan öfwerfarten först slå läger på södra sidan om elfwen, att hemta krafter. Dalkarlarne lade sig på norra sidan, och Brunbäcks färja war emellan dem.

Biskop Jöns stadnade och betraktade sina fiender midt öfwer wattnet. Beldenacken betänkte sig huru han skulle göra, ty han kom ihåg huru ofta danskarne blifwit slagne af dalbönder: såsom det skett i Erik af Pommerns tid, då bergsmannen Engelbrekt med sine män drog hela Swerige omkring och rensade bort hwar skälm. Jöns Beldenack undrade på, huru det kunde komma till, att deße män i sina wadmalsjackor och ringa wapen woro i stånd till så stora ting. Dermed wände han sig till en swensk, som medföljde i danska hären,' och han frågade honom: "huru mägtiga äro då Dalarne, och hurudan manstyrka kunna de ställa i fält?"

Wäl tjugutusen man, swarade swensken; ty i Dalarne finnas de gamle lika snabbe, som de unge.

"Hwaraf lefwa de då?" frågade biskop Jöns.

De dricka watten och äta bröd; och hafwa de icke säd till bröd, så sönderstöta de bark dertill. Också fråga de hwarken efter köld eller hetta: förakta hunger, som törst.

Då wardt Jöns twehågsen och utropade: "ett folk, som lefwer af träd och watten, kan icke fanden sjelf, långt mindre menniskor, betwinga."

Så slöto de tala, men biskop Beldenack tyckte bäst wara, att icke wåga sig öfwer färjan. Dalkarlarne, å sin sida, wille icke wara fredliga, utan sköto med sina pilar öfwer

wattnet på danskarne, hwilke häraf så oroades, att de icke längre kunde stadna wid stranden, utan drogo sig undan till byarne Björkarlsbo och Carlsbo.

Dalahöfdingen Peter Swenßon beslöt gå sin fiende på lifwet, och slå honom på hans egen strand. Han tog en del af hären med sig, drog utmed elfwen ned till Utsunds färja, bortom Folkerna kyrka, gick öfwer stora Dalelfwen, trängde hastigt fram till Sunnboheden, och anföll fienden der han minst wäntade. Under tiden gick den andra delen af hären, såsom han förordnat, öfwer wid sjelfwa Brunbäcks färja, slog in på danskarne häftigt och ändock med ordning, så att allt lyckades.

Biskop Jönses folk stupade som fänad för dalkarlarnes klubbor. För att undgå de skarpa pilarne, sprungo många danskar i elfwen, der de omkommo i wattnet; ty de, som stucko upp hufwudet, fingo strax en dalpil i nacken. Ännu lefde några på stranden; de flydde undan så snabbt de kunde, men Peter förföljde dem långt ned i Westmanland, och wände ej åter förrän i Fläckebo.

Så wunno bönderna slaget wid Brunbäck, och det war en stor seger. Der war Gustaf sjelf icke med; men dalkarlarne tyckte mycket om, att de slagits så bra. Och härom gjorde de en wisa: Faliwilom. En af verserna låter så:

Så förde wi Jutar i Brunbäcks elf,
Så wattnet dem porlade om:
Wi förjde deröfwer, att Christiern sjelf
Han der ej tillika omkom. — Faliwilom.

Kap. 9.

Gustaf Wasa i Westerås.

Det är sanning, att sedan bönderna slagit fienden wid Brunbäck, kände de på sig, att de kunde rädda hela fäderneslandet. Hwad de gjort i Fahlun, war allenast likt en inledning och en öfning; men efter Brunbäcks leken togo de mod till sig såsom äkta krigsbußar.

Snart kom riddar Wasa åter till dem, och dröjde litet, innan han wille föra dem widare söder i landet. Ty så klok war denne man, att han icke lät bedraga sig af

framgången och lyckan till ett förhastadt steg, der han kunde hafwa störtat sin här och hela rikets hopp i nöd och förderf. Han wißte, att hwarje swenskt hjerta tänkte och hoppades på honom och hans dalmän; derföre war han aktsam.

Han beslöt, att, innan widare angrepp, ännu göra sina krigsmän skickligare med alla slags öfningar, swängningar i rotar, korta och långa steg, målskjutningar, fäktning med pikar, och sådant. Det bästa war, att han uppfann ljuranglar åt dalkarlarne: det är långa pikar eller spjut, så starka, att när fotfolket stod på första ledet tätt slutet tillsammans, och sträckte deßa anglar fram, så kunde rytteri icke blifwa dem öfwermägtigt, utan måste rygga eller stupa. Äfwen lät han dalkarlarne göra sina pilar finare och hwaßare i spetsarne, för att bättre intränga i danskarnes stålhufwor, brynjor och jernbonad.

Slutligen, fram på wåren, gick han in i Westmanland, och kom sjelfwa St. Görans-dagen till Romfartuna kyrka, på wägen åt Westerås. Här stadnade han, mönstrade hela sin här, och talade till dalkarlarne om Sweriges land; hwilket de skulle frälsa eller dö derwid. Riddar St. Göran war ock i sin tid en tapper man, som berättas hafwa ihjälslagit en drake, för att befria en olycklig fången qwinna, utsatt till spis åt draken. Så stod nu också Swerige likt en fången qwinna, färdigt att ätas upp af en grym drake, det är den utländske inkräktaren kung Christian. "Det må dock aldrig ske! och hellre wilje wi alla dö!" swarade hoparne med härskri och wapengny. Gustaf Wasa gjorde derefter högtidligt och högt sin öppna krigsförklaring emot danske konungen.

Nu satte han sin krigsmagt i twå stora skaror, öfwer hwilka han förordnade Lars Erikßon och Lars Olofßon, en öfwer hwar skaran; och beslöt att tåga till Westerås, för att rycka denna stad med sitt starka slott ur danskarnes händer.

En olycka hade nyligen på annat håll öfwergått swenskarne, och det war i Köpings stad, i grannskapet af Westerås. Peter Uggla, en tapper man från Lindes bergslag, hade begifwit sig dit med wäpnadt folk, och slagit på flykten en dansk fogde, Anders Perßon från Örebro. Men efter slutad drabbning och wunnet slag, wille Ugglan må wäl med sine män, hwarföre han drack af

Köpings

Köpings ö', bortlade wapnen och gick slutligen till sängs. Hans kämpar togo ock öltunnor ur staden, lägrade sig kring stockeldar, wärmde sig, drucko och insomnade. Då paßade den fördrifne Anders på; tog trehundrade danskar till sig, ryckte an under natten, anföll Uggla i Köping och slog honom med största delen af hans folk till döds. Det kan man förstå, att glädjen häröfwer blef stor i Westerås hos de danske, som lågo der och wäntade på Gustaf Wasas anfall norr ifrån. De yttrade nu sitt förakt öfwer honom och sade: "att om det också i tre dygn regnade dalkarlar, så skulle de hugga ned dem alla."

När derföre Gustafs begge härskaror tågade utför landet från Romfartuna kyrka och kommo till Badelundsås i grannskapet af Westerås, skyndade danskarne ur staden att möta dem. Striden började; och Lars Olofsson lät mot de anfallande danske ryttarne sitt folk utsträcka de långa starka spjuten, ljuranglarne, såsom riddar Gustaf lärt dem göra. Äfwen befallte han karlarne sluta sig tätt tillsammans, så att fiendens hästar öfwerallt sårades i hufwud och bringa. De, som kommo i häftigt språng, genomstungos; ryttarne störtade ned till marken ofwanpå sina fallna hästar; och när de nu så lågo i tunga jernwapen, genomsköttos de af dalbußarnes nysmidda, hwaßa pilar. Det wardt ett manfall! Danskarne kunde räkna fyrahundrade, som bitit i gräset; och de, som öfwerlefde, flydde hals öfwer hufwud tillbaka in i staden. Här hade danskarne sin mesta styrka inlagd i det fasta slottet. Lars Olßon och Lars Erßon trängde in i Westerås, hwar på sin gata, och drefwo fiendens knektar framför sig: den förre utefter Smedjegatan, den sednare utåt hela Långgatan, ända fram till ån, der bron wid klostret gick öfwer; och der en myckenhet af fienden trängdes ned i wattnet. På andra sidan om bron hade danskarne förskansat sig; dalkarlarne kommo derföre icke längre för den gången. Lars Erikßon gick tillbaka till herr Gustaf.

Emellertid hade en mängd af Gustafs bönder i staden begynt en annan dans. De slogo upp köpmans-bodarne och böllo till godo med hwad i dem fans; de gingo ned i källrarne, togo dryckeskärlen och började smaka på warorna. Några af de oförwägnaste buro ett winfat, af de största, in i sjelfwa rådhuset, ställde det

på golfwet i domkyrkan, sjöngo, slogo upp fatet, och började må alltför wäl. Då samlade danskarne sina hopar bakom ån och ämnade i Westerås göra om Köpingsleken, den Anders Persson lekt med Ugglan.

Men Gustaf Wasa blef dem för klok. Först skickade han sin ena fältöfwerste Lars Olofsson hastigt in i staden, då han märkte danskarne börja röra sig; och när Lars Olsson hann till torget, mötte han fienden fullt rustad, och full af hopp. Så wardt åter strid; och dalkarlarne wunno seger om igen. Danskarne måste på nytt draga sig undan bakom ån. Derpå trädde Gustaf sjelf in i staden och förehöll sitt folk strängt, huru de med oförstånd, swalg och fylleri woro nära att spilla segern. Sjelf gick han omkring och slog med sitt swärd upp fat och tunnor, så att win, öl och mjöd forsade wida omkring i gator och gränder. Derwid sade han: "jag ser hellre mjöd och win på marken, än mina krigsmäns blod."

Så segrade Gustafs klokhet och dalkarlarnes tapperhet. Begge gjorde ett; men den ena utan den andra skulle på ingendera sidan hafwa gifwit framgång.

Befriaren hade trängt ned ur Dalarne, sopat Westmanland rent från danskar och slagit dem i Westerås. Men efter denna berättelse allenast handlar om riddar Wasas wandringar och äfwentyr i Dalarne, så slutar hon här. Dock wilja wi i korthet tillägga huru det gick.

Många drabbningar höll Gustaf ännu. Men slutligen tog han Stockholm, fördref Christian ur Swerige och satte wårt rike ånyo uti wår egen hand.

Så wardt han sjelf konung. I fyratio år herrskade han öfwer oß; och han dog mägtig, fruktad och älskad.

Wi minnas i honom en fader. Ingen fiende har sett Stockholm sedan Gustaf Wasas dagar, och ingen har tagit landet. Kommo skaror af owänner på gränsorna, och gingo de någon gång upp åt orterna, så blefwo de snart afslagne.

Konung Gustaf wisade oß wägen, huru man aldrig mister modet i motgång och icke förhäfwer sig i lyckans stund. Han war sträng, men han höll oß tillsammans. Derföre förgäta wi honom aldrig, ty ehwad han ock gjorde, så lände det till wårt wäl.

C. J. L. Almquist.

Folkskrifter.

Blandade Ämnen N:o 2.

Grimstahamns Nybygge.

Berättelse

af

C. J. L. Almquist.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Kongl. Ordens-Boktryckeriet.

(3) 1839.

Grimstahamns Nybygge.

Kap. 1.

Om Stenhugget och Snickartorp.

På den stora utskogen, som tillhör Runsa säteri i Eds socken, ligga twenne torp, belägna på hwar sin sida om den stora herregårdswägen, som genom skogen löper fram till säteriet sjelf; dock ligga de icke alldeles inwid wägen, utan ett stycke derifrån, på hwar sin sida. Det ena af deßa torp heter Stenhugget, det andra Snickartorp. Begge woro på den tiden, då denna historia tilldrog sig, mycket små och ringa lägenheter. Stenhugget utgjorde allenast ett twådagstorp: det hade också wid paß twå tunnors årligt utsäde. Wißt egde det äfwen en liten ängslott fram emot Sätra hagar, som angränsade på detta håll; men der bergades knappt så mycket hö, att, jemte hästen, twå kor kunde födas. Torparen sjelf war en rask karl; icke nu mera ung, likwäl hade han krafterna temligen i behåll, gjorde sina twå dagar i weckan, och skötte på de öfriga sitt eget hem. Deßutom förtjenade han något på wedbygge om sommartiden, men mesta winsten drog han in genom swarfwar-arbete om wintern. En beskedlig hustru egde han derjemte, men ingen son; deremot twå wuxna döttrar, af hwilka den äldre, om nitton år, hette Katrina: den yngre, wid fjorton, Greta.

Snickartorpet, på andra sidan om wägen, war mera magert, och låg nästan alldeles omgifwet af tall- och granskog. Det utgjorde en så klen lägenhet, att det nu efter torparens död ej mera brukades till egentligt torp med skyldighet att göra dagswerke i herrgården, utan hade af den wälwillige och ädle godsägaren blifwit öfwerlåtet såsom ett slags pension åt enkan, blott emot en afgift bestående i det göromålet, att sköta ett wißt antal ankor och gäß, dem hon för herrskapets räkning skulle uppföda, emedan de sjelfwa hemma på Runsa icke wille höra kacklet af deßa foglar, utan allenast äta dem.

Enkan på Snickartorp war en ganska märkwärdig gumma. Hon hade fyllt sina femtiosex år, hette Lisa, och kallades allmänt Qwast-Lisa; emedan det yrke, hwarmed hon förtjenade sitt lifsuppehälle bestod deruti, att hon hela året om

förfärdigade wiskor och qwastar, hwaraf hon en gång i weckan — hwarje lördag — förde in en hel kärra full-lastad till Stockholm, och sålde på Hötorget. Hon förde dersemte alltid med sig små, icke i wiskor sammanbundna, utan lösa granqwistar af smidigt, ljusgrönt, ungt och präktigt slag, som Stockholmsjungfrurna om lördagarne köpa hem till hushållen, för att deraf hacka färskt granris till förstugor, koksgolf och stundom äfwen salsgolf. Ingenting är behagligare och angenämare, än blankskurade messings-spottlådor med friskt, färskt granris uti, som sprider en så egen wallukt kring kamrar och gemak, och som midt inne i sjelfwa staden påminner om den helsosamma skogens ångor. Det war genom Qwast-Lisas arbete, som ganska många stora hus på Drottninggatan förseddes med denna goda wara. Icke så förtjenade gumman icke litet på sin rörelse. Ständigt munter och galant, sågs hon hwarje lördag på hötorget. Alla jungfrur i trakten sökte upp henne, och hennes kärra blef först utsåld af alla lass, som der stodo; ty wisst kunde hon i början tugga till sex styfwer för en wiska, men hon lät utan swårighet pruta med sig till en skilling; och om någon långwärt, wacker köra gaf henne hela fem styfwer, samt dertill sade henne små artigheter om förträffligheten af de starka widjeband, hwarmed hon, bäst af alla menniskor, förstod att sammanfästa sina wiskor, så gaf Lisa gerna en knippa skönt och nätt hyffadt granris till hackning åt köksgolfwet, på köpet, hwilket koran således ingenting behöfde betala för, utan hade sin lilla egna winst af, emedan den slanten, sammanlagd med andra, slutligen dugde till en hel fierdedel kaffe. Men lika mycket om det. Hwarföre Qwast-Lisa tyckte mera om wälwärta, ljushåriga, blåögda och wackra köror, än om andra, kan synas besynnerligt för en gumma; men wi skola snart se orsaken dertill.

Kap. 2.

Om mor Lisa och den unga Katrina.

Så hygglig gumman war, när hon satt wid sin kärra och sålde på hötorget, så betydde det ändock ingenting emot hennes treflighet, då hon höll hemma hos sig på Snickartorp. Hon hade mycket att göra, ty hon war ensam. Hennes man dog för längesedan, och inga barn hade hon, mer än en son, Johan, wid 22 år, hwilken nu war ute och tjenade som dräng hos gamla Jennings på Skånlaholm i Skånla (Skånhella) socken. Men det gick an för Lisa att sköta sig ensam, emedan all åker wid torpet blifwit igenlagd, så att

hon intet behöfde med den. En ko egde hon, och så måste hon hålla sig en häst för att draga qwastkärran till Stockholm. Såsom hästen af henne sielf blott en dag i weckan behöfdes, legde hon ut honom emellanåt, och fick sig dermed en penning.

Hela hennes göra under weckan gick således ut på deßa tre: först och främst, att binda wiskor och qwastar; för det andra, att se efter gäßen och ankorna, hwilka dock mest skötte sig sielfwa i den präktiga pußen på tomten norr om stugan, blott de emellanåt fingo sig litet korn af gumman tillkastadt; samt för det tredje, ansa hästen och kon. Att sköta en häst är wißerligen icke fruntimmersgöra; men när ingen karl finnes i huset, så måste det gå för sig; och man kan anföra flere gifna och säkra exempel på äldre gummor med häst, såsom, bland andra, den ryktbara Wattenäkerskan, madam Maria Widmark, hwilken i så många år ärligt och hederligt lefwat af att betjena allmänheten med watten-körning i St. Clara församling i Stockholm, och om hwilken i Litslena socken födda madam en särskild historia gifwes.

Om Qwast-Lisa på Snickartorp måste wi likwäl noga märka, att hon hade en stor hjelp genom grannskapet med Stenhugget. Torparen der hade bott på stället i många år, liksom hon sielf och hennes man i lifstiden länge lefwat på Snickartorp. Utan att wara slägt, hade dock en så fast och stadig bekantskap uppkommit emellan begge husen, att aldrig någon hjelp på det ena stället tarfwades, som icke gafs på det andra. Begge männen hade warit utmärkt goda wänner och gifwit hwarann kloka råd i mångahanda, i synnerhet om bästa sättet att så klöfwer i råg, hwilket på den tiden war en stor nyhet. Lisas man råkade genom onödigt bruk af starka drycker på förfall, så att han dog alldeles i förtid; men gubben på Stenhugget med sin hustru fortfor sedan att destomer wara ett godt stöd åt enkan. Deras barn uppwäxte tillsammans; och när Lisas Johan för tre år sedan gick bort och tog tienst, så uppkom härigenom ingen liten saknad på Stenhugget. Dock war det icke så långt emellan Skånlaholm och Runsa, att icke Johan emellanåt lät höra af sig: fast det är sant, att stora mellanskof kommo, då han på länge icke alls wisade sig hemma.

Ingen gick tätare öfwer till mor Lisa, än Katrina från Stenhugget. Såsom hennes yngre syster, Greta, hemma wäl kunde uträtta hwad der behöfdes, då Katrina war borta, så kom denna öfwer till Snickartorp så ofta tillfälle gafs. Katrina älskade mor Lisa: hon hade af henne lärt sig läsa, hwilket hennes egen moder på Stenhugget icke förstod. Huru många gånger hade hon icke ifrån sin spädaste ålder su-

tit på sin lilla pall, inne i Snickartorpsstugan, framför Lisas knän, och stafwat både i Psalmboken och Katechesen? Räkna med siffror kunde icke mor Lisa; deremot war hon ypperligt rask att i hufwudet lägga ihop tal och draga ifrån, det hon i många Herrans år öfwat sig uti på torget. Det blef nu ockiå den lilla Katrinas förnämsta nöje: först räknade hon på fingrarne efter som gumman wisade henne, men det räckte icke länge, förrän hon lade ihop i hufwudet så qwickt, att Lisa sjelf förwånades. Qwastmor kunde icke skrifwa: men hennes man i lifstiden ritade icke så illa bokstäfwer, och innan han dog, lärde han sin son Johan draga streck till stil. Dertill hade gossen mycken lust och fallenhet; han war litet högmodig emot sin mor, som icke kunde detta; och det hade alltid utgjort den lilla Katrinas största beundran, då Johan satt framför en bänk, på hwilken han hade sitt papper och skref, men hon fick stå bredwid. När de sedan gingo ut tillsammans att leka wid knuten, eller plocka lingon i skogen, så war Johan henne dubbelt kär, emedan hon wißte, han kunde en konst, som ingen i werlden begrep, ej en gång sjelfwa mor Lisa.

Likwäl kan man lätt förstå, att i ett torp, som detta, fick läsa, räkna och skrifwa ej ofta ske; ty der woro andra göromål nödiga. Men säkert är att alltid Katrina med största nöje gick öfwer till Snickartorp, sedan Johan nu war borta. Hon hade ingen mer, än Qwastmor sjelf, att se der i stugan nu; men ingen tror, huru mycket hon älskade henne. Ockiå är det wißt, att Lisa höll utaf flickan såsom sitt eget barn. Katrina war wälwäxt, ljushårig, blåögd och wacker; och hwarje person, som liknade henne, kom, efter hwad wi redan hört om köxorna, så i gummans gunst att hon gaf dem mycket på köpet, som ingen annan fick. Ingen war henne heller så till tjenst och nöje, som denna flicka. Om lördagarne, när Lisa war i staden, såg Katrina efter hennes ko, herrskapsankorna och gäßen; och mesta nöje fann hon uti, att gå upp i skogen, qwista af det wackraste granris hon der såg och bära hem; så att gumman, när hon återkom, icke behöfde widare än binda ihop till wiskor, hwilket hon alltid begynte på med hwarje måndag igen. Om sondagarne gingo alla, både från Snickartorp och Stenhugget, till kyrkan på förmiddagen; men om eftermiddagen steg Lisa högtidligt öfwer till Stenhugget, och wardt der mesta ståten, ty gumman berättade allt nytt hon om lördagen uppsnappat från staden, och talade om alla herrskaper rundtomkring hwad hon sport. Gubben på Stenhugget, Katrinas fader, hade af detta samspråk sin högsta glädje; han drog som oftast upp sin haka, hwilken på sednare år fått den owanan att hänga; och han tittade, under

Lisas berättelser, med glänsande ögon än åt wenster och än åt höger i stugan. Ty han war gammal i orten — han war den äldsta i hela Runsa brödlag — så att han noga reda hade på alla herrskaper och bönder rundtomkring. Han war sielf en ganska klok man, runkade derföre ofta på hufwudet wid hwad han hörde af berätterskan, och wid de wärsta händelserna tog han sig en pris ljusbrunt finkelsnus. Kaffe brukades icke i torpen den tiden.

Kap. 3.

Huru Katrina går i skogen och får ett möte.

Nu komma wi till den egentliga händelsen, som begynte en lördag i början af Mars månad, medan gumman som wanligt hade rest med sina wiskor till staden. Katrina hade gått öfwer till Snickartorp, och sedan hon ansat och sett efter allt ting hemma wid Lisas hus, gick hon, som bruklig, med yxan upp åt skogen att fälla ris. Hon sjöng derunder, hwilket hon ofta giorde, när hon gick ensam. Hon sjöng litet sorgligt i dag, och högg, liksom på skämt, ofta med yxan, som hon höll öfwer höger arm, framåt i bara luften. "Så hugger jag, och hugger jag, och hugger i det tomma —" gnolade hon för sig sielf till den ton hon sjöng. "Och hur jag hugger, och hur jag hugger, så blir det intet utaf . . . i det tomma!" fortfor hon allt sorgligare. — "Hwarthän jag går, och hwart jag går, så blir det intet utaf . . . i det tomma!" — "Och hwar jag qwistar, och hur jag qwistar, så får jag intet deraf . . . i det tomma." — Så fortsatte hon med sin sielfgjorda wisa, och omqwädet gick alltid i det tomma.

Snön uppe i skogen syntes på flere ställen redan borta, men emellan de yfwigare träden lågo höga drifwor qwar. Katrina gick barhufwad, såsom wanligt hemma: men, fastän hon war ljushårig, sågo hennes lockar dock mörkare ut i dag än förr: det war wäl emot de hwita drifworna. Färgen på hennes hår stötte i brunrödt. Håret på landet är ofta rödaktigt hos folk med blå ögon och en utmärkt fin, hwit hy; men Katrinas lockar gingo dock för mycket i brunt, för att riktigt kunna kallas röda. Såsom liten hade hon haft håret mycket ljust, men det mörknade allt mer; alldeles som hennes ögon, hwilka nu icke längre syntes ljusblå, utan mörkblå, med litet grönt uti, likt en spegelklar is.

Hon måste i dag gå längre bort från stugan än hon förut giort, ty hon wille icke qwista af annat än de smidigaste, finaste och skönaste grenar, som stodo att bekomma på

granarne; och dylika hade hon förut redan så huggit bort nära wid torpet, att de nu endast kunde fås på afstånd. Hon afhögg små och stora grenar en lång stund, och samlade sig goda högar, dem hon sedermera wille bära hem till torpet. En gång kom hon till en lång och smal gran, den hon ämnade taga qwistar af; men derwid sjönk hennes yxa åt sidan. I stället att hugga, såg hon sig omkring på marken, tigande; ett sorgset mod steg upp i hennes ögon, och hon satte sig på en sten, der en myckenhet lingonris stod rundtomkring och wäxte. Hon kände igen stället sedan flera år tillbaka, då hon gått här i sällskap med Johan och plockat. Under det hon såg på bladen sjönk hennes panna. Efter en stund sade hon sakta: "här stå nu inga lingon, hwarken knopp eller kart." Sedan började hon tyst gnola på sin forriga ton: "Och hwad jag plockat, och hur jag plockat, så blir der intet utaf . . . i det tomma."

Derpå steg hon hastigt upp, gick till trädet, höjde hufwuder för att andas fri luft och lätta sitt bröst; måttade med yxan, och högg häftigt till. Men härwid försåg hon sig så, att yxan halkade undan grenen, och hon högg deß egg skarpt in i en sten. När hon drog yxan tillbaka, märkte hon ett djupt hål i eggen. "O du Gud! Qwastmors yxa är förderfwad!" utbrast hon. Hon lade den på marken, sjelf satte hon handen för pannan, lutade sig mot trädstammen, och det qwal i bröstet, hon så länge känt, kunde hon nu icke mera återhålla, utan började högt och öfwerljudt gråta i skogen. Det gör så godt, när ingen ser på, att så gråta ut sina hemliga tankar.

Efter en liten stund kände hon sig lätt och fri, tog bort handen från pannan, tog upp yxan från marken, beså̊g den med strålande ögon, och kyßte deß egg. Gud wet hwad som nu så hastigt åter gjorde henne glad. Hon kom att se på yxskaftet, och kom ihåg den, som gjort det åt sin mor. Derpå började hon ånyo friskt hugga och qwista, så att riset rykte omkring hufwud och armar; hon begynte skratta derunder, och skrattade kanske mest åt sig sjelf. — Så byter detta om.

Medan hon arbetade i skogen, hörde hon, rätt som det war, oförmodadt en skarp hwißling på afstånd. Ljudet kom icke från torpsidan till, utan twertemot från det hållet, der skogen stod som störst och djupast. Katrina såg hastigt upp, och det klack henne i bröstet; hon satte yxan mot marken och lyßnade. Hon märkte samma ljud komma närmare; det hördes tydligt ifrån gångstigen, som gick framåt Bromshoda. "Hwem är det som kommer?" hwiskade hon frå-

gande till sig sjelf; hwarwid hon med högra handen strök håret öfwer tinningarne nätt i ordning.

"Ja, det är bestämdt . . . det är bestämdt Johan: det är på sin wisa han hwißlar —" yttrade hon knappt hörbart, wände ryggen mot den sidan, der gångstigen lopp, begynte ånyo qwista af granen raska tag, och låddes som hon ingenting märkt.

En lång smal dräng blef werkligen synlig deruppe i skogen; han kom allt närmare på gångstigen mellan träden, och att han ämnade sig till Snickartorp, war tydligt.

När Johan nalkades, hörde han yxans ljud, och såg ditåt. Hastigt och utan krus wek han af från wägen, kom till hygget, och war snart nära bakom henne.

"Katrina!" sade han med en wacker, sakta röst, för att icke skrämma henne; ty han trodde, att hon icke wißte af hans ankomst.

Nu wände hon sig om bestört, förstås. Dock begrips det, att hon helsade artigt.

"Är mor hemma?" sade Johan.

Det wet du wäl, att hon icke är om lördagarne.

"Nå, det gör lika, det är bra. Du skall tro, det är icke lätt gjordt att komma undan, när man är dräng; och det ger jag rikligt rackarn. Jag fick som nogast lof, att gå hem i dag på lördagen, efter jag har något nödigt att tala om. Jag har gått på tre timmars tid från Skånlaholm och hit, wet du, och det —"

Derwid tog han af sig hatten och ruskade litet på hufwudet, så att det swettiga håret for hastigt och qwickt åt sidorna för att swalas af. Katrina stod och såg mildt upp på hans panna, som under hårfästet fått en bred rand ganska hwit emot det öfriga bruna ansigtet.

"Hörpå, Katrina!" utbrast han hastigt och tittade åt sidan bort åt hennes uppstapplade granruskbögar: "hör du, är Grimstahamn ledigt?"

Grimstahamn? hwad säger du? på Grimstahamn bor nu ingen menniska, nej ingen katt.

"Det war förbannade bra, det är just så jag will!"

Men, kors i Jesu namn, Johan, hwad har händt för slag? Det har aldrig gått rätt till på Skånlaholm med dig? Du ser så wild och morsk ut, att jag blir skrämd. — Härwid såg hon dock icke rädd ut alls, utan höjde upp och ned yxan i handen helt glad.

"På Skånlaholm hos Jenningens? Jo wasecka."

Johan började härwid le, ehuru likwäl, såsom Katrina

sagt, en hel mängd wild eld emellanåt tycktes glimma fram ur hans ögon.

"Kom hem till Snickartorp, Katrina, så skall jag berätta dig något," sade han. "Det är allt bra, skall du se." — Derpå gick han fram till en af hennes qwisthögar, och tog sin famn full, för att hjelpa henne bära hem det afhuggna. Hon sjelf tog också en famn, och så följdes de åt, tigande: ty hon hade blifwit ganska nyfiken.

Kap. 4.

Johan samtalar med Katrina, och hurn de komma öfwerens.

Sedan de hjelpts åt, och efter en stund fått allt riset hem till Snickartorp, gingo de tillsammans in i stugan. Katrina tog sig en skopa watten ur åmbaret wid spisen, ty hon hade af arbetet blifwit törstig; och sedan nickade Johan om, att efter henne få skopan, ty han hade gått en lång wäg och behöfde också dricka.

När hon räckte honom skopan, som hon sjelf tömt till hälften, kunde hon icke undwika att se på honom med en liten förstulen häpnad, och sade halfhögt: "hwad will du med Grimstahamn för slag?"

Johan drack ur och tog sig en skopa till. Derpå sade han: "Jo, jag tycker om Grimstahamn, och der will jag bo; ty hin annacka om jag längre will wara dräng."

Se så ja! Grimstahamn, som är ett så förfallet näste? Der fins nu hwarken hus, åker eller äng.

"Ja, det gör lika, det är bra. Katrina! kom och sitt ned här på sängkanten, så skall jag tala om för dig huru det är. Jag har ingen så elak tjenst på Skånlaholm, och Jenningens är ett storståtligt folk att tjena hos, på det wiset. Men annacka, om jag ändå will hålla på med det längre. Der går jag, och går och går, och drar och drar, ifrån måndan till tisdan, och ifrån tisdan till onsdan, hela weckan utföre. Nej san. Det är rätt godt att wara dräng, och man har intet bekymmer. Man har sin kost och lön; och är man gift, så har man sin stat och lön, sex tunnor säd, en skäppa malt och 40 R:dr i penningar, jemte litet ull. Ja, om hustrun döger, så kan hon tjena en smula dagspenning dessutom: plåt om dagen. Det der är allt förbannade godt, men jag ger det ändå åt norsen. Det fins nog de, som wilja wara tjenare, och jag tackar dem

för det; det är ena huggare så rara, de herregårdsdrängarne, de hafwa hela och snygga kläder, just som jag här; de gå med pengar i fickan och tobak i mun. Torparen deremot står ofta trasig, han; men han är ändå sin egen karl. Du tycker wäl jag talar dumt nu, Katrina?"

Twertom såg hon på honom med ett strålande ögonkast; ty hon anade, att han tänkte sätta sig ned med allwar på Grimstahamn. Hon swarade ingenting; men blickade på honom så swärmiskt, som om hon skådat in i en hel, lång och artig framtid.

"Kors, om mor wore hemma!" utbrast Johan.

Hon kommer åt natten.

"Då måste jag åter wara hemma i Skånla; jag wille dock taga ett godt råd af mor. Är far hemma på Stenhugget?"

Min far? nej, han går i herrgården i dag.

"Så må fan annacka alla, som äro borta, när jag will råka dem. Men — ja, det gör lika, det är bra. Hör du, Katrina! du är den, som skall råda mig, det är bäst; du är den, som skall säga mig, om jag gör klokt eller galet uti, att jag will hafwa dig —"

Hwa —

"Till hustru. Ja, minsann må du icke nu tycka, att jag är en stor tok! Men det är wißt och sannt: jag will blifwa min egen åt wåren. Det är icke rätta flyttningstiden förrän Michaelsmeß i höst, folkflyttning begrips. Men gårdar bör man taga emot den 14 Mars; och jag will hafwa Grimstahamn, ty det tycker jag om, och jag har min uträkning med det, skall du tro. Derföre har jag bedt inspektoren på Skånlaholm, att få mitt orlof nu i Mars, fast det icke är rätta tiden för en dräng att taga sig lös: och han är en ganska beskedlig man, så att han lofwat mig det. För jag will bli min egen."

Nu straxt på wåren, Johan?

"Jag will bli torpare, Katrina; och si min själ skall icke jag det bli, om icke din håken rider gränsle. Och du skall bli torparhustru, Katrina! — wacker, så de sko'a gapa i kyrkan, och på Stenhugget skall de bli en dans —"

Men du kan aldrig tro, huru det ser ut på Grimstahamn nu, Johan! der ser ut så Gud han sig nådeligen förbarma.

"Det är bra; det är just så min uträkning. Hör på, Katrina" — han tog hennes högra hand, och drog henne litet närmare till sig — "du mins nog hwad Qwastmor sagt oß alltid, både när wi woro små, och som större sedan. Hon har lärt oß många böner: och dem gör du hwar qwäll och

hwar morgon, det wet jag; och jag har icke glömt bort dem i Skånla, jag heller, war säker på det. Mor har sagt, att säd wäxer på sand och grus för honom, som Gud älskar; för honom, som arbetar och beder. Och jag tror på mor."

Men — inwände hon — min far på Stenbugget säger, att menniskan skall bruka sitt förnuft. Det har han ofta sagt och det skall stå tryckt i bok. Grimstahamn är rakt ett näste.

"Sitt förnuft? Jag tänker, regera mig, också bruka mitt förnuft på Grimstahamn, om icke hin håken gör sig grön eljest. Jag tänker nyttja mitt förnuft, och armarne med. Du skall få höra, huru det skall gå till. Grimstahamns torp är nu råkadt i lägerwall, och har länge legat så nere, att intet uslare finnes i hela Runsa brödlaget. Dermed så menar jag, att jag skall kunna bekomma det på femton till tjugu års fribetstid, utan all afgift och utan att göra någon dag i weckan. Jag ämnar gå till herren på Runsa, som alltid warit en skälig karl; och han sjelf skall se sin stora uträkning uti, att jag brukar upp torpet åt honom. Gifwer han mig nu fribetstid, så har både du och jag händerna lösa och wi skola arbeta upp Grimstahamn. Ty jag känner mycken lust att rusta upp mark af nyo och jag har lärt mig konsten under mina drängår på Skånlaholm. Tog jag ett gammalt torp med full åker och äng, så måste jag ju gå bort min tid, halfwa eller treqwarts weckan, för det i herrgården och wore aldrig rätt min egen: jag måste passa och stjäla mig till stunder, om qwällar, mornar eller nätter, för att sköta mitt: köra, så och berga i otid. Det må andra göra efter som de hafwa hågen. Men jag, för min del, tycker icke om att sätta mig ned på ett uppbrukadt torp. Sådant anstår äldre folk, som ingen synnerlig arbetsdrift widare hafwa; eller också andra — nå ja — ty någon skall wäl wara torpare på stora torp och gå i herrgården, det begrips. Men jag will bli en Nybyggare. Jag will det. Ty det har jag mod till, och det har du också, Katrina. Det skall wäl någon plöja upp skogsjord också här i werlden, kan jag tro: och någon måste wäl rotbugga, om icke hin är befängd."

Katrina hade under tiden knäppt tillsammans sina händer; och ehuru det syntes, att hon hörde på allt hwad Johan talade — hörde derpå med sin innersta själ och förstod det — så såg det likwäl ut, som om hon tillika derunder försjönk i en stilla, tyst och outsäglig bön. När han slutat och teg, såg hon på honom, skilde sina sammanknäppta händer åt, men slog dem i stället helt hastigt och oförmodadt

om hans hals. "Det trodde jag aldrig skulle ske: det du talar om, trodde jag aldrig skulle hända, aldrig i werlden, Johan. Och det will jag säga dig nu efteråt, att jag har grätit mången stund för mig, efter jag tänkte det skulle aldrig bli."

Men nu ler du? och tack skall du ha för det. Gud låte dig le till dödar, det jag säkert tror! Så slöt han.

Sedan allt således dem emellan war öfwerenskommit och uttänkt, gick Johan bort ifrån Snickartorp, ty han måste hem till Skånlaholm om aftonen, såsom han lofwat inspektoren. Han hade för sin ordentlighet, nykterhet, raskhet och flit alltid warit afhållen af sitt husbondfolk, och bekommit löfte om ett litet lån för det nödwändigaste på sitt nybygge, så wida han förhöll sig wäl ända till slutet af sin drängtjenst. Han war mycket angelägen om ett godt witsord; han lemnade derföre Katrina nu, sedan ändamålet med resan — frieriet — war uträttadt, men lofwade att snart åter låta höra af sig, och skyndade hem.

Kap. 5.

Johan och Katrina sätta bo på Grimstahamn.

Berättelsen går nu undan; och det omtalas i korthet, att Johan af Runsaherrskapet fick tillstånd att emottaga Grimstahamns torp på femton år utan skatt och dagswerken, men med skyldighet, att uppbruka det till ett tredagstorp, eller så mycket, som skogsmarken deromkring möjligen medgaf. Han erhöll derföre tillåtelse, att till en wiß egowidd, som utstakades, fälla skog. Han skulle till och med till sin fördel få anwända de fällda träden: sälja dem, eller bruka dem huru han wille.

Grimstahamn är ett litet ställe utmed sjön Skarfwen, hwilken utgör en del af den stora Mälaren. Der fans redan ett par gamla, ruskiga hus, hwari skräddar Grönberg bott i sin dar; men sedan hade ingen widare welat hysa sig in der. Skogsbacken sluttar på detta ställe ned emot wattnet; märken syntes wäl, att man hade sökt göra gruset bördigt genom någon hackning och kanske körning; men allt war wid Johans ditkomst så ödelagt, som om ingen gjort det minsta; och om här nu någonting wardt utaf, så kunde det med allt skäl kallas ett nybygge.

Johan wißte, att all skogsjord wore icke mager. Han hade redan som barn warit deromkring; ty Grimstahamn

ligger icke mycket långt ifrån Stenbugget, Djurgården och andra Runsatorp. Han mindes, att der wärte enar, hwilket utwisade en fetare jordmån. Stor och wacker granskog, som stod på sina ställen betydde ocksä god jord; hwarföre han wågade sig på saken med godt mod. Tall ger tillkänna grus och mager sandjord: björk och haßel utmärka, att inunder är björklera, som icke heller bra tjenar till åker. Han hade wäl sett något af deßa trätslag wid Grimstahamn, men dock icke så mycket, att han förskräcktes. Deremot mindes han ett Alkärr, som gjorde hans förtjusning; ty der kunde finnas präktig myrjord, och al är alltid ett rätt godt tecken.

Sedan lysning och bröllop för sig gått, flyttade Johan strax i början af April månad till Grimstahamn med sin hustru. Han war angelägen om att komma dit tidigt på året, för att hafwa sommaren framfor sig och derunder kunna bruka upp något till hösten.

När mor Lisa och folket på Stenbugget först fingo höra talas om Johans förslag, att gifta sig och blifwa torpare, gladdes de alla deråt; och Qwastgumman wille, att hennes son skulle emottaga Snickartorp till uppbrukning, hellre än Grimstahamn. Men det gillade icke Johan. Först och främst önskade han icke, att hans mor skulle bo som inhysesbjon hos honom; och för det andra wille han icke, att hans Katrina skulle hafwa en swärmor hemma i huset, som alltid är mycket swårt. "Det är allralikast, att mor regerar ensam hos sig med sina ankor och gäß," sade han; "wi skulle blifwa för trångbodda i lag med henne. Hon mår bäst af att hafwa sin egen häst, göra sina wiskor och åka åt staden, som förr. Gud wet, huru gerna jag ser henne och will taga hennes goda råd i akt. Men jag will nu hafwa Katrina på egen hand för mig, utan gumman; wi skola råda, styra, fäkta och bråka för oß sjelfwa; och den musiken skall gå bra, tänker jag, om icke hin häken gjort sig till orgnist."

När de satte bo, fick Katrina hem med sig ifrån Stenbugget en sugga med tre månads-gamla grisar. Större hemgift kunde hennes fader icke gifwa henne. Det lån, som Johan erhöll på Skänlaholm, bestack sig till en ko, som wäl icke burit noß, men dock icke heller stod i sin, utan ännu mjölkade skäligt: ett stop i målet: gör en kanna om dygnet. Deßutom bekom han på kredit fyra tunnor potatis wid Runsa, mot winterpris; som är en stor fördel, då alltid potatisen annars stegras så hårdt i April. Af mor Lisa fick ungfolket det mesta. Hon gaf dem en gryta och flera pannor: en så, twå ämbar och ett ok. Hon wille äfwen skänka Katrina en silfwermatsked, den enda hon egde, och som hon fatt

till skänks på sin egen bröllopsdag af Runsaherrskapet. Men när Johan hörde talas om denna gåfwa, sade han nej. "Det må wara, att Katrina bekommer skeden när min mor dödt och blifwit begrafwen," sade han; men icke medan hon lefwer. Mor har sjelf aldrig nänts äta ur den; så må ock wi icke äta derutur. Jag har sex spritt nya trädskedar, som jag köpt i Skånla af Tomt-Jerker, och det är nog." Qwastmor swarade sin son härpå, att som hon aldrig ätit med skeden och icke heller ämnade göra det före sin död, så behöfde hon den minst. "Jag, sade hon, har nyttjat den till prydnad blott, öfwerst hängande i mitt skåp, när jag läst upp skåpdörren; hwilket jag helst gjorde, då jag wille förskräcka Sara från Waxmyran, den dumma qwinnan, som brukade kalla mig för utfattig. Men Sara är längesedan död nu, så behöfwer jag icke heller skeden längre att skrämma henne med. Det är derföre min hjertliga begäran, att Katrina får skeden; ty hon har wäl icke något skåp i sitt hus ännu, men bör dock ega silfwer för att pryda kammarwäggen. Hennes ögon böra uppmuntras deraf, om modet någon gång faller, och hon tycker sig wara alltför mycket fattig." Derwid utbrast Johan: "Fattig? fattig? hwem hin håken i Skrubbsta säger, att Katrina är fattig? Hon må wäl icke wara fattigare hon, än jag, tror jag; och då har det ingen nöd. Eljest tycker jag, att mor gör med henne nu, just som Waxmyra-Sara gjorde med mor, då hon skällde mor för husarm, och mor wardt rasande på henne för det. Icke går det an, att wi hålla oß för fattiga, just när wi ämna sätta bo. Nej, annacka det! Bort för rackarn i wåld med allt silfwer, förrän wi tjenat oß silfwer i huset sjelfwa." Johan utsade detta med en ganska kärf röst, men strax derefter blef han wek, när han såg sin mor gråtfärdig öfwer de skarpa ord han talade. Han tog Qwastmor i famn och kyßte bort tårorne ur ögonen på gumman. "Gråt nu icke, min mor, slöt han; ty så mycket är icke skeden wärd, fast jag wet han wäger sina fem lod, och det gör tio riksdaler."

Jemte alla brudgåfwor, som Katrina fick, bör icke glömmas, att hennes yngre syster, Greta, kom till Grimstahamn samma dag de flyttade dit, och hon bar på armen en grå katt. Katrina kände den nog; ty Greta hade uppfödt honom ifrån en späd unge, och han war ännu ej fullwuxen. Det war den allra wackraste katt med hwita framtaßar, hwit nos, fint glänsande hår och nätt i alla sina rörelser. När Greta stjelpt ned katten på golfwet i Grimstahamns-stugan, neg hon för ungmor, syster sin, till-

önskade henne Tomtebolycka och sade: "den skall huskatten gifwa dig, min syster Katrina."

Kap. 6.

Johan får ett stort bekymmer, som Katrina afhjelper. Deras första afton i eget bo.

Det wigtigaste för Johan wid upptagandet af sitt nybygge, war att ega goda werktyg till utförande af arbetet. Såsom dräng hade han sparat allt hwad sparas kunde; så att när han efter tre år lemnade tjensten, hade han, oaktadt han skaffat sig snygga kläder, ännu tretio riksdaler öfwer. Åker- och körredskap behöfde han icke genast, likasom han icke kunde körka på häst första året. Men twå starka rot-yxor, ett par goda hugg-yxor med fint stål i eggen, och en bila, derjemte spadar och en skottkärra: det lade han sig till. Han fick allt för goda priser, emedan han ej köpte dem nya i stadsbodar, utan erhöll dem, något nyttjade, ehuru icke slitna, hos wänner och bekanta ibland bönder, som kände Johan för en hurtig karl, höllo af honom och gåfwo god wara för wänpris.

Till det allra första måste Johan och Katrina wara betänkta på födan för hela den tid, som åtgick innan nybygget bar något. Härtill hade de den potatis, som Johan borgat på herrgården; och kon, som skulle gifwa mjölk. Men kon sjelf behöfde kofoder; och ehuruwäl hopp kunde bli, att något gräs wille wäxa i skogen, så war dock marken ännu ej så warm, att många strån hunnit uppskjuta. Det wisade sig till en god och tidig wår; och folk, som egde åkrar, hade redan begynt plöja till sådd. Men bete fans icke ännu i April. Att köpa foder denna årstid är omenskeligt dyrt, utom att Johan inga pengar widare hade. Detta blef således hans första stora bekymmer, samma dag han kom till Grimstahamn med sin Katrina. Hon hade mjölkat kon om qwällen och de njöto sin första glada qwällsward tillsammans i det nya boet; hwarwid de nedbrutit från stången, som hängde i taket, den första brödkakan af det tjog, som Katrinas moder skickat hem till dem att begynna lifwet med. Under det de suto och åto, hörde de kon råma långmodigt, men bistert, ifrån sitt söndriga bås inne uti det gamla förfallna fähusrucklet, som stod qwar sedan åldriga tider. När Johan hörde detta råm och igenkände lätet för hungersrop, klack det hastigt i bröstet på honom; ty bland alla sina tusen omsorger hade han, skam

nog,

nog, glömt bort kofodret. Som en blixt gick han i tankarne genom alla ställen i nejden; men intet foder fans till läns någonstädes, det påminte han sig; torpare, och äfwen bönder, kunna denna årstid endast med nöd slita sig igenom med kreaturen. Han såg ut genom fönstret på halmtaket, som, till hälften nedfallet, låg och wräkte öfwer det lilla fähuset; men halmen såg så swart, gammal och genomde rutten ut, att han icke wille bjuda den åt sin ko, och hon skulle ej hafwa ätit den. Wid de förnyade råmningarne steg han till hälften upp ifrån bordet. "Kon låter illa!" sade han med en hemsk röst, och det swartnade för hans ögon. "Kon har i dag gått en lång wäg: ända ifrån Skånla, du; och har platt intet att äta. Wi förtära här af hennes mjölk — men hon, Katrina! hon är död i öfwermorgon eller om söndag.

Sitt stilla och ät slut! sade Katrina, lade sin hand på hans arm och höll honom qwar. Låt kon råma, wet jag: sedan wi ätit, skall nog jag måna om henne.

Johan satte sig. Han såg genomträngande på sin hustru. Men hon låddes om ingenting, blott att hon syntes högst glad och nöjd, samt emellanåt kastade på Johan mörkblå ögonkast, derur det warmaste och wackraste sken glimmade. "Wet då du någon wån till kofoder?" frågade han.

"Ät till slut, Johan, säger jag dig!" upprepade hon, och det lät nästan till hälften litet befallande. Han gjorde så och teg.

När de stigit upp och läst en liten bordsbön, tyst och hwardera för sig, såsom bönder bruka, sprang Katrina bort till fähuset och Johan följde. "Tror du jag glömt min ko?" ropade hon och förde honom muntert till en afsides wrå bland skrymslen, der han sjelf icke ännu sett sig om. Hon lyfte undan några bräder och wisade honom en hel hög af hwarjehanda. Wißerligen war detta kofoder icke af fetaste slaget, men gick nog an på wårskarpen. Det bestod uti en blandning af repade löf, agnar, boß och halm, samt äfwen litet hö: fint, färskt granris sågs till och med. Det bästa war, att hon hade en smula gröpe i hörnet. "Den här saken begriper jag," fortfor Katrina, "och den skall du icke sörja för. Både kon, suggan och grisarne höra min sysla till, det må du weta. Rätt straxt sätter jag på grytan och kokar watten: jag slår det i sån, lägger i af byschet här, gör en god lag af agnarne jemte litet gröpe, och slår salt på i sörpen. Det skall bli kalas åt Jeppa: icke skall hon swälta i qwäll och ej på mången god dag, tills det hinner bli ett skönt bete ute i skogen."

Men hwarifrån har du fått agnarne, gröpet och hö-stråna?

"Det har jag skrapat ihop, litet här och litet der, allt ifrån den stund jag wißte, att du och jag skulle till Grimsta-hamn. Man kan samla mycket på en månads tid: jag har goda wänner i alla Runsatorpen, och de hafwa tillåtit mig att snoka på alla deras tomma skullar. Jag har fått en näfwe här och en näfwe der. Alltihop har jag burit hir; men du skulle ingenting weta."

Johans och Katrinas glädie war större, än man kan begripa; och Jeppa deltog deri, sedan hon wäl fått förpen framför sig i båset. Under det sedermera hustrun flitigt och snabbt rustade med allt i stugan, hos kon och suggan, gick Johan upp åt skogen, hwißlade på sin wisa, funderade åt alla håll, och märkte ut hwarest han morgonen derpå skulle begynna sitt odlingsarbete. Det första nödiga war att få i ordning en potatis-täppa, som genast sedan kunde planteras och gifwa frukt mot hösten; ty någon åkerlapp till wårfäds-sådd war ogörligt första året. Johans plan utgick på, att af den borgade Runsapotatisen lefwa öfwer sommaren, hwar-under de skulle arbeta i ordning swedjeland till första råg-sådden nu på hösten, samt rothugga för att bilda plogland till wårsädssådd nästinstundande wår. Men öfwer wintern jemte nästa wår och sommar, då allt detta stod och wäxte, skulle de lefwa af den potatis som den nu straxt på första wåren planterade täppan kunde gifwa. För att under hela den långa tiden få sig mjöl till bröd och bekomma något litet till sofwel, ämnade Johan emellanåt gå ut till någon herrgård, i synnerhet under den hetaste and-tiden då alla behöfwa folk, och derunder skaffa sig inkomst af dagswerke. Dock tyckte han minst om detta; ty han wille helst an-wända all sin tid på Grimstahamn. "Första åren lär jag nog icke kunnu undwika, att gå för dagspenning, för att få mig bröd, sill och salt," sade han, "men minsann om det skall ske oftare än högst nödigt är, och Katrina släpper jag rakt icke ut på dagswerke ibland herrskapstjenarnes händer. Jag känner bäst sådana lymlar de ofta äro till sina seder. Största gagnet hafwa wi i längden af att arbeta natt och dag på wårt Nybygge, det är twärsäkert. Och om icke det skall bli ett paradis inom tio år, så will jag låta christna om mig till Mickel."

Emellertid kom han hem i glada tankar och de ljusaste utsigter för framtiden. I dörren stod Katrina och såg på den nedgående solen, som ännu sken öfwer Mälarens klara watten. Hon hade hyssat allting i ordning. Kon teg som

ett godt barn. Blott då och då hördes ifrån stian ett sakta, treftigt grymt, men som äfwen alldeles utdog: modren och grisarne sofwo. Johan steg in i sin högst eländiga stuga, hwars dörr intet lås hade, men desto flera sprickor och långa remnor: dock kunde han icke wåga hoppas få utföra någon husslagning på flera år. "Det gör lika, det är bra!" sade han till sig sielf, när han såg Katrina stå honom till mötes på golfwet med sitt långa utkammade hår öfwer de hwita axlarne. Han tog hennes händer, hwilka woro nästan så bruna som hans, endast mindre: och hennes armar upp till armbågen syntes lika bruna som händerna. Men det öfriga war mjellande hwitt, som liljan om wåren, plär man säga. Han gick in och tyckte stugan sken omkring honom så rar som ett himmelrike, eller som en trädgård der körsbärsträd stå fullt i blom: en skönare qwinna än Katrina hade han aldrig sett. Katrina sade åt Johan: "detta har warit wår första dag i hemmet, och detta blir wår första natt i eget hus; dermed will jag läsa en psalm, som jag tycker mest om, innan wi lägga oß, att icke wi må somna innan Guds änglar begynna waka öfwer oß." Såsom det war mycket skumt i stugan och elden låg släckt i spisen, gick hon fram och satte sig i dörren med utsigt åt sjön. Solen stod ännu till hälften uppe öfwer skogsranden på andra stranden. Strålarne glänste in på hennes bok, så att hon såg läsa. Hon gjorde det högt, och icke fort, men med den renaste röst. Johan satt på banken utmed; och sedan första versen war läst, började han knäppa ihop sina händer. Antingen han hörde mest, eller han såg mest; men han satt så häpen och säll som ett barn wid porten till Guds rike. Allt som solen sjönk och strålarne började skimra ifrån gult till rödt, ljöd Katrinas röst allt mera innerlig och blef slutligen så ljuf, att en tår stänkte ifrån Johans ögon ned på hennes psalm.

Då såg hon upp och sade: "Wet du, Johan, hwad detta är för en psalm? Det mins du ej? men det war den första, som Qwastmor lärde mig läsa alldeles rent, och jag läste upp den för dig en söndagsmorgon, då jag war nio år, men du war tolf. Då war det söndagsmorgon, Johan, men nu är det en måndagsqwäll: nu få wi gå till hwila, men i morgon börjar hela wårt lifs arbete."

Kap. 7.

Arbetet på Nybygget begynner och planen utstakas.

Tidigt tisdagen derefter woro de uppe och ute för att begynna. Nära husen fans en liten skogfri öppen plats i

backen, som hällde ned åt sjön; den kunde med minsta möda tagas upp till täppa; den innehöll sand, så att, ifall den gödslades och året sedan icke blefwe för torrt, utan wår Herre gaf lindrig fukt, der kunde wära godt med potatis och äfwen kålrötter. Men i sjelfwa backsluttningen borde täppan icke göras; ty om strängt wät=år infoll, kunde regnet skölja ned alltsammans. I synnerhet rinner då all gödsel utföre branten och skarpa gruset återstår, som ingenting bär. Derföre utwalde Johan en remsa jord högst upp, der backen icke ännu hade begynt hälla. Här war ock sanden lösast och blandad med en gnista mylla, som icke bortflutit. Så beslöto de, att Katrina skulle företaga gräfningen här, hwilket war det lättare arbetet, medan Johan sjelf gick upp åt skogen att fälla träd till swedje och göra i ordning till rothygge. Sedan täppan blifwit färdiggräfd, fick Katrina komma upp till skogen också för att hjelpa Johan der, hwilket lyckades wäl, efter hon war wan att föra yxan. Så fingo de nu blifwa tillsammans och arbetade då med största nöie och framfärd.

Under denna tid kom gubben på Stenhugget, Katrinas fader, öfwer till dem så ofta han kunde; ty han älskade dem mycket. Det war en ganska klok man, han gaf Johan de bästa råd, och stundom hjelpte han öfwen till i arbetet. De öfwerlade tillsammans alla tre, om hwilken plan i det hela skulle följas för nyodlingen. De kommo öfwerens, att skogen borde rödjas och göras till bärande mark på tre särskilda sätt, efter jordmånens olika beskaffenhet, nemligen så här:

Uppe i skogen war på ett ställe wattensjukt och sankt: der låg en liten myr, hwarwid alar wäxte, som betydde godt. Här skulle utdikas, torfwen skäras, tagas upp, wändas, sättas upp och brännas; hwarpå om hösten råg kunde sås uti den brunna, lösa myllan. Rätt ansad myrjord bär, om Gud wili, mycken säd: sedermera kan den, under framdeles år, blifwa lämplig att lägga igen till äng; så att dymedelst god gräsmark anskaffas åt egendomar, som sakna en sådan, hwilket wid Grimstahamn war fallet.

Uppe i den torra skogen, åter, hwarest ingen myrjord fans, sågo de ut en plats, der skön granskog wäxte jemte några enar här och der, hwilket ihopalagdt war märke till god jord. Här wore bäst, att rödja och rena jorden genom trädens fällande och rötternas upptagande. Sedan allt wirke blifwit bortfördt, skulle plogen sättas på och marken wändas, för att ligga så öfwer wintern; hwarefter om påföljande wår hafra borde sås uti, som om hösten fick skördas. Derefter kunde denna mark ansas såsom wanlig åker och

bära höilsäd i sin ordning; men, att genast på nyodlingen så råg, afrådde gubben.

På ett tredje ställe, slutligen, beslöto de, att fälla skog till swedjeland. Der behöfde då första året hwarken rotbuggning ske eller träden genast bortföras; utan, sedan de blifwit fällda och skickligt anlagda, påtändes bråten. När man mot hösten bortför sotweden och hackar upp askan, kan då redan första året råg sås här.

Sådan ungefär war planen, men stort arbete fordrades till deß utförande. Allt måste ske småningom, och blott en liten egowidd om sönder företagas till uppodling. Arbetet med myren kunde Johan icke påtänka de första åren; utan nöjde han sig med att ordna ett litet swedjeland, samt derefter gå till det andra stället, der han fällde träd och rothögg, för att bilda sitt första lilla plogland för nästkommande wår.

Kap. 8.

De första åtta åren på Grimstahamn.

Under de fem första åren sträfwade Johan och Katrina som strängast, men derefter kom allt i bättre ordning och i full gång. När ploglandet första året skulle uppköras, fingo de låna Qwastmors häst, jemte Stenhuggets; andra året biträdde de äfwen; men redan tredje året kunde Johan köpa sig egen dragare. Efter åtta år war allt bra.

Första sommaren kändes lifwet skarpast och wärst. Ty ingen dräng företager sig så, som en torpare måste göra, hwilken håller på med nyodling: och Johan fick som oftast smaka, att han ej satt på Skånlaholm längre. Likaså Katrina. Huru mycket hade det wäl frestat på krafterna, att gå emellan Stenhugget och Snickartorp? räffa och wälma hö hemma om sommaren under föräldrarnes ögon blott? taga upp, när far gick och skar? spånta med eller hjelpa mor Lisa på Snickartorp? Allt sådant war idel småsaker emot arbetet på Grimstahamn. Dock sträfwade hon här att wara lika rask som Johan, och hon hoppades på framtiden så fast som hon trodde på Gud.

Minst af allt bör glömmas, att Qwastmor infann sig på Grimstahamn så tidt hon nånsin kunde; och sällan förgick någon wecka, att hon ej hade något litet "godt" med sig från staden. Wi weta huru wäl hon stod hos alla kunder på Hötorget. Hennes utmärkta talegåfwa, jemte fryntligheten, gaf henne insteg i mänget kök, i mången bod, i mänget stort herrskapshus, dit hon ingick sedan kärran war utsåld om lördagen. Genom flerårig bekantskap hade hon

blifwit en wälkommen och rar gumma, som barnen klappade händerna åt, bara hon wisade sig i köken. Sielfwa hushållerskorna, mamsellerna och fruarna — ja, fröknarna, och till och med någon gång hennes-nåderna sågo med nöje den snygga, beskedliga gumman anlända; hon som, i förtroende sagdt, jemte wiskorna äfwen stundom förde in ägg i korg, dels efter egna höns, dels efter grannarnes wärpe. Under det hon så der gjorde besök i hus och i kök, berättade hon emellanåt hwilken stor son hon hade, och som nyligen gift sig; samt att hon egde en den präktigaste sonhustru. Qwastmors historia härom lät wißt icke mycket rörande; men åt en snäll gumma kunde man alltid gifwa en liten skänk, i synnerhet som hon ingen begärde. Hon omtalade blott, när hon war uti det ena huset, huru hon borta uti ett annat hus fått en artig gåfwa, hwilken hon ocksä för munterhetens skull nu uppwisade. Denna skänk, sade hon, hade hon erhållit utan all sin förskyllan och Gud i himmelen wete hwarföre; men herrskaperna wore öfwerallt så obegripligt goda. En så from framställning medförde den följden, att det ena herrskapet wille wara lika så hyggligt som det andra; och gumman fick små artiklar både här och der. Än ett aflagt förkläde, än en halsduk: än några stycken sillar, än återstoden af ett skinklår: än ett par näfwar salt, och än ett stycke ost: stundom (och då steg tårarne henne i ögonen wid tanken på huru roligt det skulle bli wid Grimstahamn) några rara bullar och litet socker, jemte kaffe, hwars egenskaper hon de sista åren lärt känna. Allt behöfwer ej uppräknas; men det wißa war, att alla deßa småsaker, som ingen brist gjorde då de mistes i de stora herrskapshusen, kommo till Grimstahamn högst wälgörande. Det unga och friska torparfolket der, som i hungrens stunder under hela den Guds långa tiden intet annat hade att luta sig till, än bara sin potatis, kände de små gåfwornas ankomst såsom anlända ifrån himmelriket. Johan kunde aldrig få i hufwudet på sig, att han war fattig; derföre smittade han äfwen Katrina med ett mod, som gjorde, att hon skrattade, när hon war som hungrigast och trötast; och hon hittade nästan alltid på någon ting, som wederqwickte hjertat, i magens ställe. Emedan hon ingen spegel hade, wißte hon icke huru starkt hon afmagrade första sommaren, och att hennes kinder mot hösten nästan stodo gulhwita. Johan sade icke åt henne derom, och han märkte det knappt; ty han såg mest på hennes ögon, hwilka tycktes skina allt klarare, högre och större, ju mera anletet aftog.

Men andra, tredje och i synnerhet fierde året såg hon helt annorlunda ut. Kinderna återtogo sin rundning: glädje och mat ökades i huset. Det stränga arbetet fortfor, men kändes icke mera strängt.

Johan hade genom sin fyndighet, biträdd af swärfaderns råd, upptäckt flere medel till bifôrtjenst under den der wärsta tiden, då nybygget ännu ingenting afkastade. Han hade uppöfwat sig i slöjdning, snickrade, swarfwade och gjorde till sluts allt hwad han wille. Om wintern, då intet arbete kunde ske ute på marken, sysslade han med detta. Första wintern anwände han sin konst för att skaffa sig mera bohag och nödiga redskap: han kunde då icke göra så mycket åt andra, eller för pengar. Men frampå nästa år blef det småningom allt bättre. Katrina satt och spann ullgarn i ena hörnet, under det han högg och alarmade i det andra. Sällan talade de under dessa timmar; men han wande sig aldrig ifrån att småhwissla under sitt arbete; och tystnade han någon gång, så war det säkert, att hon då i detsamma började sakta gnola wid spinnrocken. Hon teg ej med detta förrän hans hwissel började, så att endera musiken saknades aldrig. Men gick Johan ut på en stund, då sjöng Katrina högt en ordentlig och lång wisa för sig sjelf; och hon egde den skönaste stämma, ehuru Johan knappt wisste deraf.

Efter fem års tid hade den goda mor Lisa på Snickartorp hunnit så långt, att hon fyllt sina sextioett år. Man är wid den tiden utnött till kroppen, om man träget arbetat i alla sina dar. Då Katrina först slöt att gå öfwer till henne, yttrade gumman wäl ingenting om den saknad hon kände; men hennes styrka bortgick nu med dubbla steg. Hon talade lika muntert och qwickt som förr, och i synnerhet war hon sig lik, när hon satt på Hötorget, eller då hon kom till Grimstahamn: men hemma på Snickartorp kände hon sig icke mera rätt glad. Wäl gick Katrinas syster Greta nu öfwer och hjelpte gumman: hon gjorde om lördagarne samma tjenst, som Katrina förr. Men ändå förekom det som helt annat. Greta war en snäll flicka, men Qwastmor wisste, att hon icke gick i tankarne och tänkte och tänkte, så som Katrina hade gjort, på hennes son. Det war wisst oskyldigt af Greta, efter Qwastmor ingen son widare hade, men i alla fall kunde gumman derföre icke tycka om henne så mycket, som om sin Katrina.

Ett par år efter Katrinas bortflyttning förklarade gumman, att hon ej orkade resa till Stockholm oftare än hwar fjortonde dag. Detta höll på att werka en stor hwälfning

i granrishandeln på Hötorget, emedan alla förnuftiga käror i nejden icke wille weta af andra wiskor, än mor Lisas. Oroligheten lugnades icke förr, än Lisa hittade på det rådet, att bedja sina wänner på Stenhugget låta deras Greta resa in med qwastlaßet hwar lördag, som gumman sielf icke for; men dock låta weta att arbetet war af gamla Lisas hand. Detta lyckades förträffligt, och gaf anledning till stora händelser, som finnas upptecknade i en annan historia. Ty Greta gjorde uppseende och wardt någonting utaf, som ingen wäntat. Men det hör icke hit.

Femte året efter Johans bosättning, slöt gumman alldeles att resa till Stockholm. Hon gick en dag öfwer till det numera ståtliga Grimstahamn, och sedan hon sett sin ögonfägnad på de små nya åkrarne, den lilla ängen, hästen, boskapen, fåren, swinen, hönsen, fiskredskapen, nya ökstocken, och slutligen de upplagade wackra uthusen; gick hon in till Katrina och bad att få lägga sig, ty hennes ben wille icke bära henne längre, sade hon, och hon kunde knappt hålla hufwudet uppe. Hon hade sista halfåret warit fallen för swindel. Katrina egde nu en liten affides kammare, tillbygd till det egentliga huset: der, i den tystaste och wackraste wrån, bäddade hon swärmors säng. Der blef gumman liggande och kom aldrig mera i werlden upp.

Med Snickartorp måste då ställas till på ett annat sätt, som också skedde; men det hör till foster Gretas historia.

Hemma på Grimstahamn lefde Johans mor ännu fem år, ehuru sängliggande. Under denna tid började den flinke nybyggaren rusta i allt större omfång. Men ännu gjorde han ingenting wid sjelfwa boningshuset; blott ökade och förbättrade sina egor. Logen och ladan hade utgjort hans första nybyggnad. "Min egen stuga will jag ej ännu timra om," sade han; "det blir kronan på werket. Granna åkrar skall man hafwa först, sedan granna rum och allrasist granna kläder." Så lydde hans ordspråk.

Kap. 9.

Torparen ligger sjuk. Om legodrängen Anders.

Här måste nu omtalas en mellanhändelse, som tilldrog sig med torparen Johan på Grimstahamn fram emot hösten ett år, då wår Herre gaf mera regn än menniskorna tyckte skäligt wara. Tillika med regnet höll sig wädret ganska ruskigt och kallt, så att stugan icke kunde göras an-

genäm och warm, huru än Katrina eldade och pyrde i spisen; ty hwarken dörr eller fönster woro täta. Kammaren, deri den gamla swärmodren låg, tycktes litet bättre ombonad, men så behöfde ocksä gumman för ålder och sjuklighets skull mera wärme, hwilken icke kunde winnas.

"Hör på, Johan!" sade en gwäll Katrina, till hälften skämtande, men till hälften med gråten i halsen, "du är mig en slät karl, som bara kommer in med sura klabbar. Hur skall jag kunna blåsa eld i det här gemena vyret? Weden är så wåt, att ingen låga blir, men röken slår mig i halsen: jag gråter och blir blind förrän tider är. Och gumman, stackare, hon storknar i sängen, det är säkert. Gack och spänta torrwed åt mig!"

Johan gick ut både harmsen och ledsen: han hade sjelf arbetat hela dagen i regn, och war wåt inpå bara kroppen. Han hade derföre tänkt inför en fladdrande brasa få wärma sig och torka sina kläder. Derjemte hade han af Katrinas leende mun och glada ögonkast hoppats belöning för sin dags arbete. Men nu måste han åter ut: han gick ganska butter upp åt skogen att söka torrwed.

Wresig högg han till med yxan i flere stammar, att finna om någon kådig och fet gran eller tallfura kunde stå till buds i granskapet. Ty hemma hade han ingen enda bit sådant att spänta sönder.

Såsom glädjen och ett skickligt nöje gör mannen klok i sina företag, så blir han deremot af oskicklig trumpenhet wresig och bär sig tafatt åt. Så hände, att Johan i förargelsen bögg dumt; träden woro ock af regnet hala; yxan slant, hennes egg for åt sidan ned emot Johans eget ben, och han fick deri ett så djupt sår, att bloden forsade långt ut, och han sjelf kunde med möda släpa sig hem till stugan.

När han kom in, slog en gwabblik rök emot honom; och så mörkt war der, att han ingen menniska såg, blott hörde sin hustru stå och träta öfwer askan i spisen och slänga sakerna hit och dit under harm och bitterhet.

Katrina! sade Johan med förstämd röst.

"Nå, så är du ändtligen här med torrwedsstickorna?"

Katrina, för mig till bänken, att jag får sitta: jag kan icke gå ett steg.

"Åh! det är wißt tid nu att sätta sig och dura. Jag måste hafwa eld här förinnan du får sofwa. Kan tänka! jag skall wäl stå och blåsa ensam hela natten? Potatisen är ej kokad ännu, och det blir minsann intet gudslån mat utaf i den här swarta satmörjan."

Katrina, gå fort in i kammarskåpet efter wårt talgljus, ty nu är icke tid att spara på det längre. Tag skörasken och slå hastigt eld på ljuset, så skall du få förmärka, att det icke lönar mödan att träta på mig, ty jag har ett djupt huggsår i högra benet.

Wid deßa ord sprätt hon upp, qwick som ett rådjur. I ögonblicket lemnade hon spishällen, for af in i kammaren, tog ur skåpet det rara ljuset, fick med tre slag eld i sköret, tände weken och gick ut att lysa på Johan. Hon satte ljuset i sin wenstra hand, och med den högra fattade hon Johan under armarne, ledde honom till sängen och sade: "sätt dig! o gissingens så du ser ut? lägg dig, att jag får kläda af benet och skåda såret. Jesus du Gud, Johan! så du har burit dig åt?" Härwid strök hon med de lenaste finger håret ur hans af regn och swett wåta panna och lade hans hufwud mjukt emot kudden. Han syntes blek och nära att swimma; men som han skulle nedluta pannan, öppnade han först ögonlocken att än en gång skåda henne. Då klarnade hastigt hans blick, ty han såg öfwer sig Katrinas anlete åter strålande af den warmaste omsorg: hennes ögon glänste som på deras första dag, och hans bröst fylldes härwid med en djup och frisk glädje. "Det är en strunt-rispa," sade han nu. "Fast bloden rinner en smula häftigt — låt se — åja, det är lappri.

Han kände sig af sin inre glädje så styrkt, att han kunde sätta sig upp på sängkanten. Han tog ljuset i sin hand. Katrina gick efter wattenämbaret, blottade såret, sköljde det rent från blod, stoppade i hast rispad linneskaf uti, och slog en duk hårdt omkring benet, att hindra widare förblödning. "Här är en sena af," sade hon, betänkligt kännande efter med fingret. "Icke heller will blödningen stadna — ach Johan!"

"Nu hördes några brutna ljud och underliga hostningar ifrån den inre kammaren, der mor Lisa låg. Efter litet bemödande ropade hon slutligen ditut: "Barn! ni förstår er icke på att stämma blod: kom in till mig med honom."

"Qwastmor ropar?" sade Katrina; "det war sant, hon är ogrundadt snäll i den konsten." Men Katrinas begynnande leende sjönk åter wid det hon frågade: "kan du ännu så mycket, som gå dit in, Johan?" och hon såg på honom med en ängels bekymmer.

"Asch!" utbrast han och reste sig upp på sin wenstra, brukbara fot. Så tog han Katrina om lifwet med ena armen, stödde sig härmed, och begynte hoppa på ett ben öfwer stug-golfwet intill kammaren, der hans mor låg.

Gumman reste sig upp i sängen så godt hon kunde, beság såret, skakade på hufwudet, och sade med en sidoblick på Katrina: "det här är bra farligt, skall du se. Bloden får jag nog att stadna med fröske och krut, men Johan blir länge liggandes innan skåran gror ihop. Du måste fort hafwa hem ättika och bränwin att skölja och twätta med, och twål till twålwatten. Så måste du från staden skaffa en salva — låt nu se — ja, det war det wärsta; men jag skall nog påminna mig namnet rättnu, Katrina."

Widare berättas icke, än att Johan satte sig på sängkanten hos Qwastmor, der hon med sin konst stämde blodflödet och efteråt förbandt honom; hwarunder Katrina ute i stugan hastigt och flinkt klädde sig snygg, ty hon beredde sig att genast gå till herrgården eller prestgården för att låna läkemedel.

När hon tagit afsked, gick bort öfwer de mörka stigarne genom skogen om qwällen och tänkte efter hwart hon helst skulle wända sig, sade hon hastigt till sig sjelf: "nej! jag går ändå icke till herrgården, utan heldre till prostens, fast det är längre." Ifrån Grimstahamn öfwer Sätra till Eds prostgård är en god halfmil, om icke mer. Men prostinnan der war den ädlaste, förståndigaste och hjelpsammaste fru. Katrina tänkte under wägen på henne med mycken glädje, och war säker, att, ehuru sent hon framkom, skulle hon blifwa wänligt bemött och få hjelp i det hon behöfde.

Det fick hon också rigtigt. Katrina hemkom om natten med sakerna. Utom ättika och bränwin, för att twätta benet och hindra swullnaden, hade hon äfwen bekommit rigabalsam, att gjuta i såret och bada med. Johan lades dock neder till sängs. Dagen derpå blef hon wärre, ur såret började en smutsig materia utgå, och Katrina beslöt ej dröja, utan resa till staden att fråga läkare. Lägenhet till skiuts skaffade hon sig derigenom att hon for af med wiskor i syster Gretas ställe från Snickartorp, och för omaket skulle Greta gå till Grimstahamn den dagen, att wakta den gamla och se om den sjuke.

Katrina fick i staden det rådet, att stryka basilikesalwa på linneskaf och lägga på såret, för att rena det, samt sedermera sammandraga öppningen medelst häftplåsters-remsor: äfwen borde benet läggas och hållas i wiß ställning med sprjälning, så skulle öppningen deß fortare läkas ihop, äfwen om en sena kunde hafwa blifwit afskuren. Det war bra, tänkte Katrina, neg för doktorn så wackert och tackade, hwarwid hon såg så hygglig ut, att hon ingenting fick be-

tala. Om aftonen återkor hon från staden med minskadt bekymmer, och kände som oftast åt i kjortelsäcken, att salva och häftplåster måtte ligga qwar, hwilket de lyckligen gjorde. Men ehuruwäl Katrina hoppades till Gud, att Johan skulle blifwa hel igen, öfwerlade hon under åkningen huru det nödiga höstarbetet skulle kunna drifwas på torpet medan han låg. Ty intet fick försummas. "Jag måste lega mig en dräng för wißa dagar," sade hon slutligen till sig sjelf. "Men derom får icke Johan weta ett ord, att han icke i ifwern störtar upp ur sängen, att sjelf köra, plöja och hugga, innan hans ben kan göra honom sin tjenst: så blir han dubbelt sämre och wi gå rent i qwaf."

Nu åkte hon åter en stund tigande på granriskärran och funderade huru hon skulle kunna hålla och betala legokarlen. "Det blir dyrt!" sade hon, tittade ganska sorgsen och dyster åt sidan upp emot skogen, som hon for igenom, och slog ett sakta slag med tömmen på hästländen, för att snart komma hem.

"Ja! så skall det gå —" yttrade hon halfhögt efter en liten stund. "Jag hade wäl tänkt af mitt nywäfda tyg göra rara kläder åt Johan och mig till söndags, för det är en heder när man sitter i kyrkan; men jag säljer det. Bättre är att få torpet wäl skött åt hösten, så kan wårsäden ännu bli oß till en fägring. Jag leger Lång-Anders i Waxmyran, ty han är en ung, flink dräng, och icke gnatig i maten. Hopp, Qwastmoras-Polle!" utbrast hon nu, glad af sitt fattade beslut, och såg förtröstansfullt upp på ett par ljusgråa moln, hwilka som bäst höllo på att skingra sig i himlahwalfwet. "Hejsan, Polle, war rask, så skall du få en kaka bröd, när wi komma hem."

Allt gick som det borde. Johan låg till sängs sin rätta tid, och blef slutligen fullkomligt botad. Waxmyras Anders arbetade under hand på Grimstahamn så friskt och präktigt, att ingenting brast i sysslorna. Han hade warit en gammal bekant och uppwäxt barn både med Johan och Katrina, ty Waxmyran ligger ej mycket långt ifrån Stenhugget och Snickartorp. Han hade lätt kommit öfwerens med Grimstahamns-mor om legan, som han skulle utså wid tröskliden. I stället för penningar funno de beqwämligast, att han sjelf emottog wäfwen, så slapp Katrina först sälja den.

Nu är ingenting mer till märkandes wid denna mellanhändelse, än att om aftonen på den dagen, då Anders gjort sitt sista arbete och torparhustrun bar ut till honom wäfwen, som war hans lön, yttrade han: "Tack, wackra mor Katrina. Det wet både ni och Johan, att jag känt eder af

gammalt och kunde wäl göra er några weckors tjenst för intet, ty jag är ännu icke husarm. Behåll tyget åt er sjelfwa: jag will hafwa en heder och nöje af eder, då jag ser eder sitta i kyrkan."

Katrina såg på hans ansigte en stund, och mera genomträngande än hon brukade. "Läng-Anders!" sade hon sist, "detta goda werk skall du ei göra för intet. Jag wet huru det är emellan dig och min syster Greta, och jag skall tala wäl hos henne. Ty nu känner jag dig, Anders: och war säker, det skall gå bra för dig på Snickartorp. Hon will dig ännu ganska wäl, fast hon är butter, Greta: och jag är den, som skall ställa allt till rätta igen emellan eder."

Anders strök härwid sin långa, mörkbruna lugg bakom örat med en äkta förnöjd uppsyn. Men — hwad häraf följde lemna wi åsido, emedan det icke hör till denna wår historia widare.

Kap. 10.

Nybygget fullbordas; och huru mor Lisa dör.

Tio år woro nu nära förlidne, och under den tiden hade Katrina fått twenne barn. Det war med dem, som farmor Lisa mest sysselsatte sig, när hon icke kunde lemna sin säng, men de med högsta nöje stodo eller suto wid sängbrädet i hennes kammare. Gumman fick behålla sin talgåfwa, och Gud war äfwen så nådig, att han lät hennes ögon stå bi: derföre utgjorde det hennes sista, enda och största nöje, att begynna stafning och innanläsning med sina små täcka barnbarn, de woro twenne gossar, den ena wid denna tid sex, den andra fem år. De liknade begge Katrina, som ett par bär; ehuru Katrina ständigt påstod, att de liknade Johan. De gjorde så också; ty Johan och Katrina liknade hwarandra.

Emedan begge föräldrarne icke hade mycken tid att wara inne, utgjorde barnbarnen gummans nästan enda sällskap; och de måste för henne berätta allt hwad far och mor syssel satte sig med. Ty farmor wille nödwändigt weta allt hwad som tilldrog sig på nybygget, och gossarne måste föra noga budskap till henne härom. Skedde på åker och äng någonting, som hon i sin wishet, i sängen, ogillade; så lät hon sig icke förtycka, att derom gifwa Johan och Katrina sina tankar tillkänna, och det skedde genom barnbarnen.

"Hwad gör far i dag, Janne?" sade hon åt den äldsta pojken en eftermiddag i Juni månad.

Han rödfärgar nya fähuset, farmor.

"Nå jag undrar, om han det rätt förstår?" anmärkte gumman för sig sjelf, och lade ned hufwudet på wenstra örat mot kudden. "Han har säkert glömt lägga viktriol uti. Gack och fråga far, om han lagt viktriol i rödfärgen, Janne! men kom snart igen." — Under tiden fick Calle stå och stafwa utmed sängen.

Janne kom ganska rigtigt ned till det nya ståtliga fähuset, och framförde farmors helsning till pappa Johan. Denne log och tog upp en simla, som han hemfört från sista Stockholms-resan. "Gå till farmor, Janne, tacka henne för påminnelsen, och gif henne den här."

Huru färkommen blef icke Janne? Mjuka sockerskorpor och simlor war det bästa Qwastmor i alla sina dar wetat. "Ach den Johan, så han tänker på mig, hwar gång han far till staden!" sade gumman för sig sjelf, sög på simlan och glömde alldeles bort viktriolen. Likwäl påminte hon sig färgningen, sedan simlan war förtärd, och hon sade: "Kan du säga mig, Janne, hwarföre far din målar alla husen rundt omkring, jemte grindar och plank, men den här kojan, som wi bo uti, är den sämsta af alltihop, och den rödstryker han icke?"

Janne stod och petade på täcket. "Jo, farmor,", sade han efter en liten stund, "det wet jag nog. Far tänker rifwa ned det här huset, innan han färgar det."

"Jaså; han ämnar bygga sig ett nytt boningshus? I det huset kommer aldrig jag, Janne. Den här gamla kojan och jag, wi blifwa nedrifna på samma gång, Janne."

Gossen förstod icke gummans tankar. Men sant war det, att då nu allting annat på nybygget stod nytt, herrligt och galant, afstack sjelfwa hufwudbyggningen genom sitt förfallna och urblekta utseende. "Den tager jag sist ihop med: få se om det ens blir i år," sade Johan alltid.

Hwarje söndag satt Katrina från morgon till qwäll inne hos swärmodren. Johan war blott derinne på eftermiddagen, ty sondagsförmiddagen gick han alltid i kyrkan. När sockenboerne frågade honom efter hans hustru, som annars förr hwarje helgdag utgjort allas ögonfägnad att se i den der ena af Runsa brödlags kyrkbänkar; så swarade han: "hon håller gudstjenst hemma nu så länge."

Denna hennes gudstjenst bestod dock icke uti annat än en öm wård om gumman. Wißt läste Katrina för mor Lisa om sondagarne de psalmer eller stycken i Evangelii-boken, som hon mest älskade; men gummans hörsel hade detta år börjat så aftaga, att hon ej mer på detta sätt kunde

uppbemta Guds ord. Blott hennes ögon stodo oförändradt klara och friska på Katrina, hennes bästa utsigt, och på goßarne, som hon dernäst tyckte wara det wackraste på jorden.

På söndagseftermiddagen ökades alltid sällskapet med Johan sjelf, och med en tienstpiga, som han detta år lagt sig till. När gumman såg sällskapet så talrikt som sex personer, hände det emellanåt, att hon ej rätt ihogkom söndagen, utan tyckte sig wara på Hötorget. Hennes minne och redighet aftogo. En söndag gick det så långt, att hon sträckte upp sin wenstra hand öfwer täcket, höll den för att wara en torr wiska, bjöd ut den till salu åt Katrina för tre styfwer, och tillade: "jag skulle hafwa sex, men den är förwißnad och ej wärd mer än halfwa priset." Katrina förskräcktes för deßa ord; de läto hemska i hennes öron, och hon anade något. Men Johan tog denna för tre styfwer utbjudna hand, och kyste den: det war första och sista gången han kyst en qwinnas hand, hwilket en man af folket aldrig annars gör.

Johan hade nu hunnit så wida, att han i skogen fällt timmer till det nya boningshus, han åt sig ämnade uppsätta, och som skulle kröna werket på hela nybygget. Han gick i tankarne igenom huru allt borde upptimras och inredas. En stor stuga, särskildt kök och twå kamrar, dertill en hög wind ofwanpå, och kanske en windskammare, om det bar sig. Några tapeter satte han först icke i fråga, men att måla huset utanpå med gul viktriol-färg, det war hans bestämda affigt. Sista året hade han fått en besynnerlig smak för att wilja färga och måla alla sina saker. Att han tjärade och rödströk uthusen, war wißt ocksá för nyttans skull, att skydda dem emot röta; men, huru det war, blandade sig dock mer och mer i hans göromål en håg att få allting snyggt och wackert. Ocksá gjorde han det mycket derför, att Katrina fann ett så stort nöje uti att se hus, wäggar, bohagsting och redskap täcka. Föranledd häraf, war han till och med nära att önska sig tapeter.

Under det han stod på tomten, afqwistade stockarne och sedan med bilan skarade dem till fyrkantigt timmer, roade han sig med att se sig sjelf i inbillningen snickra stolar, göra nya bord, bänkar och skåp; och slutligen en rar säng, som skulle bli det sista. Han såg framför sig stolarne och bänkarne gröna, skåpet och borden blå. Färger och penslar kunde han handtera sjelf: "men" tillade han, "skulle jag ock forsla ut en mästergesäll från Stockholm för att pensla upp allt riktigt åt mig, så wore det wäl icke hela werlden, för en gång? Kanske skämmer jag bort det, om jag kluddar

sjelf: minsann, om jag det will! jag will icke hafwa kronan på hela werket förderfwad."

Qwastmor, som ännu gerna i sina rediga ögonblick önskade känna allt, hwad som gjordes och tilldrog sig på nybygget; fick en lördagsafton af goßarne höra, att Johan hade timret hemma till det nya huset, och att han redan satt bilan på wirket. "Jaså," sade gumman en stund derefter med en suck — dock en lätt suck — "det är då så wida kommet? nu skall den gamla stugan omkull, det fins ingen hjelp längre. Jaja. Ske Herrans Zebaoths wilja i höjden, såsom kung Dawid säger: nya qwastar skola nu sopa, och alla torra wiskor kastas i ugnen." Katrina stod wid sängen och gret; ty deßa ord tycktes henne bittra. En af hennes tårar föll i gummans ansigte. Hon såg icke mera, men hon spratt upp och ropade: "Ach det är wißt Katrina, som står här jemte mig? kunde jag ännu, före min död, få känna en frisk luft ur skogen? gif mig att lukta på litet färskt, ungt granris!" Katrina tog in sådant åt henne. Johan och barnbarnen följde; ty de hade hört ropet. Wid ångan af granriset upplifwades ånyo hastigt, och för sista gången, den gamlas lifsandar. Hon reste sig till hälften i sängen, omfattade den ljusgröna, späda granrisqwisten med bägge sina händer och drog in luften med synbar, ljuf wällust: ögonen öppnade sig klart och snabbt flammande. Hon sade: "Du, min Gud! förbarma dig öfwer mig, som är ett torrt ris, och gif mig att få blifwa en ny telning utanför porten till ditt rike." Hon föll tillbaka och dog. Men barnbarnen sade: "Se, hwad farmors anlete skiner!"

Berättelse

huru

Erik Pehrsson i Stigsbo

blifwit förmögen genom

Klöfwerodling;

innehållande fullständig hjelpreda för odlandet af denna nyttiga wext.

---

(4) Landthushållning. N:o 1.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elmréns och Granbergs Tryckeri
1830.

Till salu på alla ställen der denna Skrift finnes att köpa:

Folkskrifter. N:o 1. Arbetets Ära, af C. J. L. Almquist, 3 sk.

— — 2. Gustaf Wasa i Dalarne, af C. J. L. Almquist, 6 sk.

— — 3. Grimstahamns Nybygge, af C. J. L. Almquist, 6 sk.

— — 4. Berättelse huru Erik Pehrsson i Stigsbo blifwit förmögen genom Klöfwerodling, af N. W. Lundequist, 4 sk.

— — 5. Om Jordens Luftkrets och de Naturhändelser som deri förekomma, af N. W. Lundequist och G. H. Mellin, 3 sk.

— — 6. Den Swenske Fältherren Måns Stenbocks bedrifter och lefwerne, af G. H. Mellin, 6 sk.

— — 7. Ryska Minnet i Norrköping, eller Ryßarnes härjning i Swerige år 1719, af C. J. L. Almquist, 9 sk.

Bondepraktika för Åker, Äng och Ladugård, af N. W. Lundequist, 24 sk., allt banko.

Om Klöfwerodling.

En Söndagsafton, i slutet af Juli månad, satt Erik Pehrson helt förnöjd på ett säte i sin trädgårdstomt. Han hade sjelf planterat alla träd och buskar der, och nyß slutat putsa och afskära onyttiga qwistar och skott från åtskilliga af dem. Nu satt han och såg sig omkring, huru somliga redan buro frukt och andra kommit så långt, att han kunde wänta det nästa år. Wißt funnos också ett par krokiga och fula träd, och ett par andra som höllo på att gå ut, och Erik Pehrson runkade litet på hufwudet när han såg på dem. Men han wände sina ögon snart derifrån, och fästade dem med så mycket större wälbehag wid alla de wackra planteringarne. Det är en riktig ögonfägnad att sålunda se på hwad man sjelf uppdragit från första roten, och liksom frambragt, och man har en hjertans fröjd deråt. Detta tycktes äfwen Erik Pehrson känna, ty hela hans utseende röjde en omißkännelig förnöjelse.

Det ställe der Erik Pehrson satt, war på en liten kulle, omgifwet af en häck syrener, som han äfwenledes sjelf planterat. Men midtför honom war en öppning, hwarigenom han ej blott kunde se öfwer ena sidan af trädgårdstomten, utan äfwen största delen af sina gärden, hwilka lågo framför densamma. Han kastade också någon gång sina blickar ditöfwer, och hwad han der såg, borde wäl kunna wara ännu mera ägnadt att glädja honom, ty en tät och högwext säd betäckte hans åkrar, och böljade just nu för en lindrig blåst. Men likwäl fästade han ej mycken uppmärksamhet härwid. Det war en hwilo- och en helgedag, och den mera stilla förnöjelse, som den täcka och tresliga trädgårdsplanteringen ingaf, tycktes bäst öfwerensstämma med hans lynne för tillfället.

Emedlertid upptäckte Erik Pehrson, när han en gång såg öfwer åt gärdet, något föremål, som mera ådrog sig

hans uppmärksamhet. Det war twänne personer, wandrande framåt wägen, och litet emellanåt betraktade hans högwexta säd. Erik blef alltid glad i hågen, när någon besåg hans gärde, ty det bar den wackraste säd i orten. Han såg ockstå noga efter, om han icke kunde känna igen deßa personer, hwilka just tycktes stadda på wäg att hälsa på honom. Den ena tyckte han slutligen wara Anders Anderßon, en swåger, som för många år sedan flyttat långt bort, och som han ej sett sedan den tiden, men den andra kunde han ej utgrunda hwem det war.

Han gick de främmande till mötes, och träffade dem wid gårdsgrinden. Det war swågern, såsom han förmodat, och den andra war en torpare, wid namn Mats Flink, som fordom tjent tillsammans med honom såsom dräng, sedan blifwit soldat, men fått afsked, och nu war torpare på Norrhagen under Kranklösa.

Erik blef rätt glad att få se så gamla bekanta, bad dem hjertligen wara wälkomna och stiga in under hans tak. Då de inträdde i stugan, tycktes de fremmande just bli förwånade öfwer den mängd af blankskurad koppar, tallrickar och kärl, som uppfyllde hyllan, det snygga husgerådet, samt den ordning och renlighet som rådde öfwerallt. Eriks hustru kom dem till mötes, och när hon hörde hwilka de fremmande woro, kände hon en liflig öfwerraskning, ty hon hade aldrig förr sett swågern, och wißte icke huru hon nog wäl skulle mottaga dem. Sedan de helsat hwarandra och talat några ord, framsatte hon en stor silfwerbägare med öl, och när hon öppnade hörnskåpet, hwarur bägaren framtogs, sågo de främmande, att det icke war det enda silfwerkärl, som fanns der.

Nu kunde swågern ej längre återhålla sin förundran öfwer Eriks wälmåga. "Nej, si det måtte jag säga," utbrast han; "aldrig begriper jag hur du blifwit så rik, du som war så fattig som en kyrkrotta, när wi skildes, och jag hade då litet jag, kan tänka. Men nu har det blifwit just twertom. Jag har i flere år fått så dålig äring, att det nu är nästan slut med mig. Allt hwad jag har, till och med Blackan och Grålle, är pantadt för skuld, och om Lördag åtta dagar till, skall det bli auktion. Just derför kommer jag nu också så lång wäg att begära din hjelp, sedan jag af Petter i Oppeby fick höra, att du skulle blifwit rik, men aldrig trodde jag, att det war så mycket ändå."

Erik blef mörk i synen nar hän hörde detta, och följande samtal uppstod: **Erik**: Det jag har, kan ej wara ri-

fordom, men det är förwärfwadt i mitt anletes swett. Hwar och en borde kunna göra det lika godt som jag. Men utan arbete blir intet; den som will ha kärnan, måste knäppa nöten. Om jag kunde ge dig hela summan som är pantad för, hwart kommer du med det? Det blir likadant till nästa år.

Anders. Nå, herre Gud, inte kan jag rå för, att jag får mißwext.

Erik. Tror du det, så är du ohjelplig. Blir säden af sig sjelf wacker på åkern, eller är det genom arbete? Om du kastar råg på en sandbacke, eller i en okörd åker, kan du wäl wänta dig en god skörd?

Anders. Nej, icke just det; men nog kunde man tro på trolldom, när man ser dina åkrar. För 15 år se'n när jag flyttade bort till Långudden, så hade du nyß köpt det här Stigsbo, bara på skuldpengar, och åkern war hårdaste leran, och alldeles utmager. Deßutom gaf lilla ängsbiten knappast åtta laß hö, så att du icke kunde föda ditt enda par hästar och dina twänne kor, utan att släppa till säd.

Erik. Jaja, det war just så. Men wille du göra som jag, så skulle du bli lika wälbergad. Det wore bästa hjelpen. Ingen föda utan möda.

Anders. Ja, det skall Gud weta, att jag arbetat; men jag har alltid funnit, att du warit förståndigare. Får jag weta, hur du gjort, så skall jag nog göra så med, om jag kan.

Erik. Nå, det war rätt sagdt, Anders. Wi skola wäl språkas wid, och lofwar du att arbeta med flit, men framför allt att tänka på hwad du gör och gå förståndigt tillwäga, skall jag se till om jag kan skaffa dig anstånd; ty pengar ger jag dig ej. Du måste sjelf betala din skuld litet om sönder, så fort du kan. Om jag gör det i ditt ställe, har du ingen rätt glädje öfwer att den blir betald. Hwar måste draga sin lycka i land. Men will du weta hwad som först hjelpte mig på fötter, så skall jag säga dig att det war Klöfwer.

Anders. Nej, nu narras du bara, Erik; kan det wara möjligt? Jag sådde den der wäpplingen jag ock; men hwem som såg till den, intet war det jag. — Det kom bara ogräs upp, och min åker blef ganska eländig. Det sade jag också åt Lagman på Hushållnings-Sällskapet, som rådde mig till det, men han bara skrattade åt mig.

Erik. Ja, då har du burit dig alldeles rasande åt,

Men jag skall lära dig hur du bör göra. Du will ju weta det?

Anders. Ja, nog wore det roligt. Den skjuter wäl då upp, kan jag tro. Men hur den hjelpt dig på fötter, och gjort ditt gärde fett, så det förstår wäl necken och icke jag.

Erik. Jo, det skall du först få weta. Du sade sjelf, att lilla ängsbiten knappt gaf åtta laß. Hwar skulle jag då få tillräckligt foder ifrån, om jag icke fått klöfwer? Lyckan hjelpte mig, att jag första året fick köpa några laß dynga wid Grankrogen här bredwid, eljest skulle jag ei ha kunnat göda mer än ett spannland, och det hade wißt gått för sig med det ock, men då hade det gått fasligt långsamt. Nu gödde jag ett helt tunnland, ty du bör weta, att man måste göda för klöfwern.

Anders. Skall man det, måntro? Det war annat det. Jag gödde intet ett stoft, när jag sådde wäplingen.

Erik. Ja, då gjorde du dumt. Jag har wäl hört herrarne på Husbållssällskapet — ty du bör weta, att jag för tre år se'n blef wald att wara med i Sällskapet — jag har wäl hört dem säga, att om åkern är stark och fått mycket dynga förut, eller om det är fet swartmylla, så skall man ej behöfwa göda; men i böckerna jag fått att läsa, står det inte taladt om sådan fet åker, och jag tänker också att gödning i alla fall är säkrast. Och inte hade jag heller någon fet åker, det skall Gud weta, och derför tog jag det säkra för det osäkra. Men så fick jag också året efter, när klöfwern slogs — ty du wet wäl, att han ej kan slås första året — 16 laß på mitt tunnland.

Slink, som i början af swågerns samtal, sutit afsides och språkat med Eriks hustru, mor Anna, lyßnade dock emellanåt på hwad de sade, och när han hörde det sista, kom han fram till dem helt förwånad, och utbrast: Sexton laß, det war fasligt mycket. Herre Gud, hälften deraf skulle wara en god hjelp för mig; jag som bara har en skogsmyra att slå.

Erik. Ja det war intet det mesta jag fått; men hör på. När jag nu fick så mycket hö, så kan ni wäl tro att jag icke war sen att köpa mig ett par dragare till, ty med det enda par jag hade förut, war det ingen möjlighet att föra all åkern ordentligt. Men jag tänkte alltid på att få mer gödsel, och derför köpte jag ett par oxar, ty de äta mindre hö än hästarne, och så sträckte det sig bättre åt de andra kreaturen, och holm hade jag nog. Detta war tredje året sedan jag tog emot Stigsbo, och jag hade spart ihop,

att jag betalte oxarne kontant, ty Kulden på hemmanet war inteknad, och behöfde ej betalas mer än 500 R:dr efter fem år, och resten skulle få stå hur länge som helst, så försigtig war jag nog när jag gjorde köpet. Nå, nu hade jag 16 laß hö mer än förr, och hwad för hö sen? Jo nog swarade det emot dubbelt så myck t kärrhö från min äng, det war det aldraminsta. Ni har wäl känt hur klöfwern luktar? Man kan ju få aptit att äta den sjelf. Nå wäl, ehuru jag hade ett par oxar till, och lade på tre kalfwar, blefwo alla kreaturen bättre födda än året förut, så att de nu woro feta och trinda att det war en glädje åt, och hästarne drogo nu så muntert för träslocken, i stället att de förra året stretade nog med den, och ett par gånger föllo omkull på åkern. Följden blef att jag nu fick myck t mera dynga, så att jag wäl kunnat göda hela tunnlandet sjelf, utan att köpa något. Men jag wille göda ändå mer, och wid Granfrogen stod nu ingen dynga att få, derföre hittade jag på följande råd: Genom min lilla äng, som war mycket sank, hade jag tagit upp ett stort och djupt dike för att få wattnet derifrån. Då jag såg att all dikesjorden nästan war bara swartmyllan, rann det mig strax i hågen att den kunde wara nyttig för åkern; och när jag fått detta i tankarne, gräfde jag upp ännu mera sådant ur ett skogskärr här ofwanför. Alltsammans förde jag i dynghögen hwarftals, och lät det brinna ihop med dyngan. Jag kunde då göda drygt halftannat tunnland och hade ändå öfwer till två potatestäppor. Men den åkern war mera mager, ty första året walde jag bästa biten; eller war också denna dynga ej nog kraftig; nog af, jag fick blott 21 laß, hwilket gör tolf på tunnlandet. Det war emedlertid mera än jag fick året förut, så att jag kunde föda upp tre ungnöt till, som jag lagt på. Men följande året, som war det femte, sedan jag tog emot Stigsbo, slog det bättre ut. Jag hade dertill gödslat twå tunnland, och fört dem just rigtigt fint. Det war ett wälsignadt wåtår, att klöfwern strax på wåren blef frodig, och wexte så tät, att inte en pinne en gång kunde få rum emellan den, och stod så hög att den räckte mig öfwer midjan. Det war i andra gärdet, som på den biten hade bättre jord. Jag fick då 20 laß på tunnlandet, eller alls om alls 40 laß. Då kan ni tro det blef en glädje; ja jag ser att du myser på mun, Anna, när du tänker derpå, fast det är så längese'n. Wi woro då nyß gifta, kantro, och Anna hade aldrig förr sett någon klöfwer, och nu stod den så wacker, och bien surrade ifring blommorna att det

war en lust åt, ty ja hade för ett par år sedan köpt en kupa, som nu aflat utaf sig till fyra. Nå, wi ha wäl äfwen sedan stundom fått 20 laß på tunnlandet, alltsom jorden blifwit fetare och bättre brukad, men första gången är största glädjen. Nå hwad tror ni jag nu gjorde? Jag skulle betala 500 R:dr på hemmanet, och till hjelp dertill måste jag sälja twå kor och en tjur, som jag sjelf födt upp, och redskap som jag till öfwerlopps slöjdat och smidt om wintrarne. Jag hade nu mindre kreatur, ty i stället för de utwexta som såldes, hade jag blott späda, i nyß pålagda kalfwar. Hwad war då att göra? Jag försökte att få emottaga kor på lottning, men kunde blott skaffa mig twå. Då föll jag på det rådet att tala wid en slagtare i staden att få oxar till utfodring öfwer wintern. Det lyckades; jag fick twå par, och fick rätt bra betaldt för fodret, så att jag till nästa år kunde derföre köpa mig tre kor. Jag kunde då också gödsla tre tunnland, fick 16 laß på tunnlandet, eller inalles 48 laß. Nu gick det framåt med stora steg. Jag fick ganska snart en wacker ladugård; nytt kohus hade jag redan förut byggt. På smör och ost förtjenade jag mycket pengar. Jag kunde nu årligen beså 4 tunnland med klöfwer, men längre kan jag icke komma, ty all min åkerjord, med de många upptagor jag gjort i backarne och af en liten mager hage, går ej till mer än 32 tunnland, och mer än en åttondedel deraf får ej sås med klöfwer, emedan den ej får komma igen på samma åker oftare än hwart åttonde år. Jag får än 50, än till och med 80 laß om året, så att jag öfwerhufwud kan räkna det till 65. Af min äng, som jag småningom plöjt upp och lagt igen med timotej, får jag omkring 30 laß, men den börjar nu gå ut. Gödsel har jag nu mer än som fordras för de 4 tunnlanden till klöfwern, men den gör nytta hwar som helst.

Anders. Ja då kan åkern nog bli fet, men det kan wäl ej wara så längesedan du började så så mycket dynga. Den der wäpplingen sög wäl jorden kapitalt, innan du kom i ordning med dyngan. Det war underligt att åkern ej pintes ut innan dyngan hann komma på den.

Erik. Nu talar du dumt. Jag gödde ju hwarje gång för klöfwern, och det wet du wäl att gödseln står flera år, så att nog skulle åkern i alla fall stå wid lag en lång tid.

Anders. Ja, men wäpplingen suger ju okristligt; och sen får ju åkern ingen hwila; ty först wexer råg, och när åkern efter ordning skulle trädas, då wexer det klöfwer; hur kan det då om möjligt att träda den?

Erik. Nej, det är wißt inte möjligt, ty det är just på trädesgärdet som klöfwern wexer; men det behöfs också ingen trädning, och inte heller suger klöfwern ut jorden, som du tror; det är alldeles twertom. Ty, ser du, om klöfwern wexer tätt, att den helt och hållet öfwertäcker åkern, så kan intet ogräs komma upp, förstår du, och således håller den ogräset långt bättre ute, än om åkern i stället träddes. Afwenså håller den åkern mera mör och lös, ty du förstår wäl att under den täta wäfnaden af klöfwerblad skall bibehålla sig en skugga och fuktighet, som gör att åkern aldrig kan hårdna. Jag har också läst, att de tjocka bladen skola utdunsta några slags ångor, som icke riktigt slippa fram, då bladen stå så tätt, utan hålla sig emot marken, eller kanske tränga in i den och hålla den mör. Detta kan jag ej riktigt beskrifwa, ty jag förstår mig ej noga derpå, men säkert är, att då jag slår min klöfwer, ser jorden ganska lös ut, och om jag då genast wänder om den med plogen, så mörnar plogskifwan ändå bättre under wintern, så att det sedan på wåren går som en olja att köra denna åker. Men ett par gånger har det händt mig, att wåren warit så torr, att klöfwern wäxt helt tunn, och då har åkern blifwit hård och warit swår att köra med plogen, men på wåren har det ändå alltid gått lätt nog, fastän kornskörden blifwit något klenare, så att intet förstår jag, hwad träde skall tjena till, då åkern i alla fall blir trädd hwart fjerde år.

Anders. Men jag kommer ihåg något. Min granne Jonas Olßon, som kommit från Calmartrakten och warit dräng der, säger att i den orten nyttjas tredingsbruk, det will säga att åkern blott trädes hwart tredje år, och bär först råg, sedan korn. Skall man äfwen der så klöfwern på trädesgärdet, och då göda för kornet i stället för rågen?

Erik. Det kunde wißt gå an, att så den i kornet, äfwen om det göddes för rågen, ty den gödseln här nog kraft qwar äfwen för klöfwern, men mycket bättre är att så den i rågen och således låta den komma emellan begge sädesskördarne, ty det är aldrig bra att säd kommer efter säd. Men wißt få de då förändra sitt treskiftes-bruk till sexskiftes, och den som tycker att detta är för widlyftigt, må heldre så klöfwern i kornet, än odla alldeles ingen. Wille de göra sexskiftesbruk, skulle wara bäst att först på gödseln sätta potates, derefter så korn, i kornet klöfwer, låta klöfwern wexa twå år, derefter så råg och sedan träda. På stark lerjord går dock ej potates an, men man kan i stället taga annat, som dock blir för widlyftigt att nu förklara. Men

wi, som blott ha twåskiftesbruk, ha mycket lättare att få plats för klöfwern, och behöfwa alldeles icke bekymra oß derför.

Flink, som uppmärksamt afhört det föregående, förekom nu Anders med den inwändning, att åkern på detta sätt alldeles icke fick någon hwila, och således skulle utmattas, serdeles som han nyß hört Anders säga att klöfwern tög jorden kapitalt, hwilket han tyckte att Erik ej heller mycket bestridt.

Erik. Jo det bestrider jag wißt, men man kan ej säga allt på en gång. Efter klöfwern har jag ej blott fått lika wackert korn som förr, utan mycket wackrare, och aldrig i mannaminne har det på Stigsbo funnits ett sådant korn, som det ni nu kunna se för edra ögon, och jag skall i morgon wisa er på det. När jag nu ser wackrare korn än förr, så wore jag wäl bra dum, om jag kunde tro att klöfwern skadar det. Klöfwern slås just som han blommar, och som jag hört sägas på Hushållnings Sällskapet, är det icke blomningen som mattar jorden, utan frösättningen, och som klöfwern slås, innan han sätter frö, så mattar han ei mycket; likaså skulle äfwen rågen matta obetydligt, om han slogs till foder just som han blommade. Och deßutom har klöfwern stora rötter, hwilka bli qwar i jorden, förruttna och derigenom göda den. Så wäl derigenom, som genom den täta wexten, hwilken håller åkern mör, och genom den noggranna och djupa körning som för klöfwern fordras, bli deßa åkrar lösare än de andra, så att den hårdaste lera, efter några omlopp med klöfwer, slutligen blir lätt handterlig. Det kan du Anders, som bäst wet huru mitt gärde förr såg ut, i morgon få se. Men då bör ni ej heller finna underligt, att det nu bär korn och all slags säd bättre än förr. Och hwila sen, inte behöfwer jorden just sådan, bara den blir gödslad; det kan man se på en trädgård. Men det är saken att kunna hålla sin åker ren och lucker, och det kan man wäl inte längre än till en wiß tid utan träde, och derför skall man wäl träda.

Flink. Det låter besynnerligt, det der. Aldrig kunde jag föreställa mig sådant, men du lägger dina ord så wäl, att jag just tycker mig begripa, att det skall så wara. Men hur i all werlden kommer sig att inte alla herremän då bruka något af trädet; de ha wäl läst flere böcker än du; de äro wäl med på Hushållnings-Sällskapet allesammans, och äro wäl klokare än wi.

Erik. Alla menniskor äro ej lika; den ena will det ena, den andra ett annat. Icke är man just klok för det man är der eman. Wi ha alla fått förstånd, och kunna nyttja wår eftertanka lika bra, wi som andra. Jag känner många herrar, som äro slösinta nog. Wißt är det sannt att de mera allmänt förbättra sitt landtbruk än wi; men jag hoppas till Gud att den tid skall komma, då wi deri ej skola stå dem efter. De ha ofta fina intagor på sina trädesgärden och det ej blott till rofgårdar och dylikt. Om ni ej sett det, så ha ni ej haft edra ögon öppna. Den som intet tänker, han ser intet. När ni nu går hem, så titta er omkring, så ska ni nog få se mer än ett wackert klöfwerland under den långa wägen, ty sådant är numera icke så sällsynt. Aldrig skulle jag ha kommit mig att tänka på klöfwern, om jag ej sett mig omkring. Året forut, innan jag köpte Stigsbo, for jag förbi ett wackert grönt fält med en tät och hög wext, som jag aldrig förr sett. Det war wid Närsunda. Jag war inte blyg, utan for ner till herrgården, och träffade just Aßeßorn sjelf, och frågade honom hwad det war för en wext. "Det är klöfwer," swarade han; den kallas ock wäppling. Hå kors, wäppling," sade jag; "inte har den så höga stjelkar, så stora och tjocka blad med swarta ränder på. Jo sir du, min goße", swarade Aßeßorn, ty jag war då ännu unga pojken, icke fyllda 25 år, fast jag war stadig; "sir du sådan blir wår ängswäppling, då den förädlas genom odling, men det är dock icke egentligen samma wäppling som wexer på ängen, utan fröet till den jag odlar har från början hämtats från Holland, der den wexer frodigare än hos oß." Jag började fråga Aßeßorn om ett och annat, han war road af min wettgirighet, och erbjöd sig att skänka mig litet frö att börja med, när jag fick eget hemman. Jag fick sedan höra att det fanns att köpa i staden, och derföre bad jag honom aldrig derom, men jag tog noga reda på huru jag skulle bära mig åt.

Slink. Kors, du har just gjort mig riktigt hugad att så klöfwer; det är en stor synd, att jag bara skall wara en fattig torpare, ty hwad har jag för nytta af att Norrhagen blir förbättrad; det kommer bara husbonden till godo; men så mycket kan jag säga, att om Anders nu inte gör som du, när han sett dig i wälmaktan, så må han ha skam, och ingen hjelp.

Erik. Hwarföre kan inte du göra det lika wäl; är icke nyttan din lika mycket som husbondens? Blir icke fodret ditt, kan du ej lägga på flere kalfwar, få flera kor, mera

mjölk, och förnämligast mera säd på åkern, när den får allt mera gödsel?

Flink. Nog är det sannt; men blir jag i wälmakt, och torpet bättre, så lägger husbonden på mig flere dagswerken.

Erik. Ah skäms, att tro honom så illa. Det är ju en bra herre; du har ju warit under honom i 6 år, som jag hört, och aldrig haft skäl till klagan?

Flink. Ja, det är sannt nog.

Erik. Det skadar dock aldrig att wara förtänksam. Du kan ju skaffa dig kontrakt på att, så länge du ordentligt utgör dina skyldigheter, få behålla torpet wißa år; ty det kan komma en ny husbonde, som eljest torde uppsäga dig.

Flink. Ja, du säger något, Erik. Det skall jag just försöka. Anders och jag äro grannar, och kunna ta råd af hwarandra, bara du först riktigt beskriswer hur wi skola bära oß åt.

Erik. Först skola ni wälja ut några åkrar, som ej ligga för högt; det gör ingenting om de icke just ligga fuktigt, blott de äro jemna och ej innehålla någon backkulle. Det bör helst wara lera; är den litet sandblandad, betyder mindre, men bara sand får det alls inte wara. När jag sade att åkern helst borde ligga något fuktigt, menade jag för ingen del att den fick wara sur, ty syra kan klöfwern inte alls tåla, men den skaffas bort genom en djup och tjenlig dikning, så wida der ej finnes källsåg, hwilket fordrar mera konst att bli qwitt. Åkern bör ej heller wara så mager, att den icke lätt kan hjelpas genom gödning, eller så full af ogräs, att det icke genom ett tjenligt träde kan temligen utrotas. När nu åkern är utwald, så utföres dynga derpå i wanlig tid, och för öfrigt föres den både djupt och noggrant. Det behöfwes dock inte djupare än hwarje rättskaffens bonde alltid borde föra. Widare skall den föras och redas så, att den blir wäl lucker och lös, dock behöfs ej mera, än hwad som alltid bör ske för säden, när man will wara noggrann. När nu såningstiden kommer, så rågsås åkern. Nästa år gäller det att paßa på så tidigt som möjligt, ty om klöfwern sås sent, och det blir wårtorka, så tager den mycket skada, och kan till och med alldeles slå fel. Det finnes ingen ting, för hwilket klöfwern är så ömtålig, som för torka genast sedan den är sådd, men kommer den en gång wackert upp och får rota sig, så står den temligen bi för en torka, som ej är alltför långwarig, och repar sig

snart efter ett godt regn. Medan ännu wintermusten är qwar bör den sås, så snart kälan gått ur och jorden ej för mycket klibbar wid foten, med andra ord: innan man sår någon annan slags wårsäd, eller innan man ännu kan köra i åkern. Det skadar till och med ej, att så den på kälan, om det ock ligger en tunn snöskorpa qwar, blott marken ej häller för mycket, att fröet kan flyta bort. Som det likwäl är swårare att passa tiden dertill, kunna ni hålla er till hwad jag förut sade. Den sås då uti den uppwexta rågbrådden, och kornen falla lätt ner mellan den och på marken.

Anders. Kors, jag sådde min klöfwer i kornet jag, sedan det war harfwadt, och Lagman sa att jag skulle så göra.

Erik. Nå det går också an att beså den gödslade åkern med korn, och sedan så klöfwer deri, hwilket lyckas bra om wåren är wåt; men det kan ni wäl förstå, att sådden då blir mycket sednare, ty först skall man så kornet, äija ned det och harfwa det, och först sedan kan man så klöfwerfröet. Det blir nära 14 dagar sednare här än i Westmanland, och ännu wärre blir det söderut, i Calmare Län, hwarom du nyss talade, der man sagt mig, att de ej så kornet förrän efter medlet af Maj. Emedlertid har wintermusten gått bort, och om wåren blir torr, så ligger klöfwerkornet i ytan och förtorkar innan det hunnit slå rot. Utom denna omständighet är eljest den fördelen med klöfwer, att den kan sås nästan i hwilket säde som helst, och wid annat bruksningssätt än wårt är man ofta twungen att så det i korn. Sker det, när kornet följer efter potäter, som blifwit wäl skötta, så att åkern är owanligt ren och lös, så lyckas det utmärkt wäl; äfwen eljest har det nog sin framgång med tillbörlig försigtighet, och då utsädet tilltryckes med wält, för att bättre motstå wårtorkan. Det är dock alltid bäst, att taga det säkra för det osäkra, och för oss, som har twåskiftesbruk eller halfwa jorden i träde, finnes intet behof att så den i kornet. När man sjelf kan wälja, hwarför skall man ej då taga det bästa? I hwete kan man dock så den lika bra som i råg. Nå, hur gick det för dig Anders, att så den i kornet, fick du mycken must derpå?

Anders. Nej, gudnås så wißt; det kom ingen droppa, och klöfwern fick jag aldrig se, som jag sade. Kunde wara, att det kom någon liten planta, eftersom Jonas Olsson sade, hwilken hade bättre ögon, men inte fick jag syn på någon.

Erik. Ja, om du sådde din klöfwer i en mager och illa förd åker, sent inpå wåren, och intet regn kom på lång tid, så skulle du wäl kunnat trolla, om du fått någon skörd. Nå war det säkert frö du hade?

Anders. Inte wet jag.

Erik. När du sår råg, så ser du ju efter att den icke är grodd, mältad, ornad eller dylikt, emedan den då ej går riktigt till. Är det icke så?

Anders. Jo wißt är det så.

Erik. Nå med allt utsäde bör man wara lika noga. Klöfwerfröet kan ock wara skämdt; om det ligger flere år, så mister det sin groningskraft. Derföre bör man först försöka om det gror lätt och jemnt. Du kan strö litet deraf i en ask som du fyllt med jord, eller ock kan du helt simpelt lägga några korn mellan gråpapper, som du håller ständigt fuktigt, och fröet bör då allmänt gro inom några dagar. Försöker du i jord, skall du ej stoppa ned kornen deri, utan lägga dem ofwanpå och endast wattna på dem, hwarigenom de insjunka tillräckligt i lösa jorden.

Flink. Men om det nu skall sås i rågräset, så kan det ju inte nedmyllas, utan att rågräset tar skada.

Erik. Nej, då det sås i höstsäd, behöfwer det inte alls myllas, bara det sås så tidigt, att torkan ej kan komma åt det innan det grott. Men om det sås i wårlanden, så bör det, som jag nyß sade, genom wältning intryckas i jorden, att det ej må ligga för mycket utanpå, om torka kommer. Men det är allt konst att så det jemnt, och den som ej är wan derwid, gör bäst att blanda det med sand eller fin jord. Som det behöfs ett pund frö till hwart tunnland, kan man dertill taga en eller tre fjerdedels tunna sand, alltsom man bäst är wan att så en eller tre fjerdedels tunna på tunnlandet. Tager man trefjerdedels tunna, så gör det litet öfwer en kappe sand för hwarje mark frö. Om man blandade hela tunnan på en gång med fröet, så skulle detta aldrig kunna blandas wäl dermed, utan då man sådde, fick man stundom hela näfwen sand, stundom allt för mycket frö. Derför bör man blanda hwarje mark serskilt med sin kappe sand, och när man fått ut den, lagar man till en ytterligare blandning, hwarföre en som blandar alltid bör följa med den som sår, att det ej må bli något uppehåll. Det skall dock wara en pålitlig person som blandar, och sanden måste wara wäl torr. Sedan kan man ej heller så i alla wäder. Om det blåser, så tager wädret med sig de lätta fröen, och de kunna då ej falla jemnt till marken. Derföre

bör man passa på morgonstunderna, medan det är helt lugnt, men inte får man wara alltför kinkig heller, och förr må fröen falla litet ojemnt, än att man uppskjuter sin sådd för länge. Widare bör man med små stakar eller stickor sätta märken längsefter åkern att så efter, ty eljest ser man ej hur långt kornen falla, efter som man naturligtwis ej har några såningsfåror att rätta sig efter.

Anders. Det war mycken omgång med det der, fast det ej kan wara serdeles arbete.

Erik. Nå, det war då wäl, att du inte sade, att det war myket arbete, ty det kan wäl knappt finnas mindre. Hwad behöfwer du icke allt göra, för att få säd? Hur flitigt skall du ej köra åkern? Men för klöfwern gör du ingenting; åkern är förut färdigredd för säden; du behöfwer ej göra mer än bara kasta ut fröet, och klöfwern wexer upp utan någon annan åtgärd af dig. Det kan wäl låta litet omständligt, när jag nu så tydligt beskrifwer hur utsädet skall blandas, men när man griper sig an dermed, går det som ingenting. Kallar du detta göromål beswärligt, så må jag wäl säga, att allting är beswärligt för late och otrefne swin.

Anders. Hå kors, inte war det så menadt. — Fast jag är litet enfaldig, så är jag wäl intet kreatur heller, som icke will arbeta för födan. Wißt will jag försöka min lycka med wäpplingen än en gång, se'n jag nu fått så noga reda på den.

Flink. Ja, men ännu ha wi inte fått weta allt; ty när skola wi slå den? Intet ger den något i rågen?

Erik. Nej, så länge rågen står qwar, kommer den inte långt. Ju tätare rågen står, desto smärre stå klöfwerplantorna i den; om de blott skull wara fingershöga gör det ingenting. Wid dikeskanterne eller på fläckar, der rågen möjligen gått ut, synes klöfwern mera stor och bredbladig; men så snart rågen är skuren, får klöfwern luft, och om det då är måttligt regnig och wacker höst, så wexer han öfwer rågstubben, så att åkern står alldeles grön. Men det betyder också föga, om han är liten, blott han är tät. Mera beror på följande wår. Blir den wåt, så kunna ni säkert wänta er en ymnig skörd; blir den torr, så få ni i alla fall långt mer än på en lika rymd af edra wanliga ängar. Först på wåren kommer han ej fort, men sedan wexer han med fart. Allt som wåren warit tidig eller ej, kommer han allmänt i blomning wid Midsommar, eller ett par weckor derefter, och då skall han slås.

Men detta är blott första skörden. Han wexer åter upp igen. Kommer regn straxt efter som första skörden är inbergad, så wexer han så mycket bättre, men i alla fall brukar andra skörden wanligen bli mindre än den första. Då han återigen allmänt blommar är han färdig att slå för andra gången. Nu böra ni likwäl ta i akt, att ni inte första gången slå alltsammans, utan låta litet stå och mogna, för att taga frö utaf. Man säger wäl, att det skall bli ett pund frö ur laßet, men det har jag aldrig fått, eller skall det åtminstone då wara stort laß. Säkrast är, att låta stå något öfwer behofwet, ty alltid går det an att få sälja det, men så mycket frö bör ni gerna fortfarande köpa af holländskt sort, som hinner till utsäde för den fläck ni nästa år låta stå till fröskörd, ty det är säkrast, att ej längre tid efter hwartannat utså hemmawext frö. Stjelkarne på denna fröklöfwer smålas wäl sönder wid tröskningen, men detta kan ändå tagas till wara och nyttjas till förp, och på detta sätt kunna twå laß sådan wara nära lika goda som ett laß annan. Första åren tog jag intet eget frö, emedan jag hade tillgång att få köpa för lindrigt pris, men det står kanske icke er till buds. Ni få ej dröja att skära fröklöfwern tills alla blomhufwuden äro mogna, ty med sådane som wext efter, dröjer det mycket länge. Den är färdigmogen innan ni få slå andra höskörden.

Somliga bruka skörda sin klöfwer twå år å rad — ty ni skall weta, att han äfwen wexer upp andra året, men då ger han mycket mindre, och kan ej gerna slås mer än en gång. För den, som har sitt åkerbruk indelt i flere skiften eller gärden, eller med ett ord, ett mera ordentligt wexelbruk, kan detta wara nyttigt eller nödwändigt, emedan trädet på hwarje åker kommer långt emellan, och den ej får utmattas genom för många sädesgrödor, eller han har större åkerwidd att använda för foderwexter; men för oß som hålla hälften i träde, kan jag ej inse någon nytta deraf. Första klöfweråret ger wißt en skörd af mera wärde än hwilken säd som helst, äfwensom den är på trädet, och således till skänks, men andra klöfweråret skulle wara på sädesgärdet, och en god kornskörd har då ofta ett större wärde än andra årets klöfwerskörd. Jag will dock ej neka, att omständigheter finnas, som kunna göra det förmånligt äfwen för oß, att låta klöfwern stå qwar för andra året.

När klöfwern står blott ett år, och deraf tages twenne skördar, kommer den andra så sent på hösten, att åkern en-

dast under wanligt blid och gynnande höst, eller i sydliga delen af wårt land, skulle samma år kunna besås med höstsäd. Säkrast är att aldrig göra sig räkning på annat än korn. Men står klöfwern 2 år, i hwilket fall blott en skörd tages andra året, eller skulle någon första året wilja uppoffra andra skörden, då går det mycket wäl an att så höstsäd derefter. Jag har hört sägas, att, om åkern är riktigt lös och ren då klöfwerstubben omwändes, skall höstsäd, särdeles hwete, gå nästan ännu bättre än korn.

Inbergningen af klöfwerhöet är litet kinkigt. Första gången går nog an, ty det är strax efter Midsommar, och då är det wanligen torrt wäder. Stjelkar och blad äro mycket saftiga och torka långsamt. Strängarne måste derföre wändas och torka något på bägge sidor, innan de sättas i wolm. Men wolmarne skola wara större än andra höwolmer, så stå de bättre emot regn, om sådant skulle komma. I sådant fall skola de omsättas, när det åter blifwit torrt på marken, och så att det wåta lägges öfwerst. Det kan wara bra att omsätta dem i alla fall, när de kännas fuktiga för handen, om man sticker ned den. Torkningen går då så mycket fortare. Inte få de heller stå för länge på samma fläck, för klöfwerns skull under dem, som skall wexa upp å nyo. När klöfwerhöet köres, det må wara antingen i sträng eller wolm, bör man alltid taga sig till wara att bladen ej affalla, hwilket går ganska lätt. Man förlorar då en stor del af fodret. Derföre bör man ej köra den midt på dagen, utan helst på qwällen sedan daggen fallit, då den deraf är litet fuktig. Förrn om 8 dagar efter slottern kan man knappt räkna på att få köra in klöfwern, äfwen under wackert wäder, och den dagen böra wolmarne strax på morgonen slås ut, hwilket mycket bidrager till torkningen. Så länge som 8 dagar kunna de ock stå på samma fläck, utan synnerlig skada för det som skall wexa upp.

Men wid andra skörden, som är inpå hösten, brukar det alltid wara regnigt. Då är det osäkert att få klöfwern torr på detta wis, och om man äfwen skulle lyckas dermed, står den i alla fall så länge qwar på åkern, att man knappt hinner föra upp den. Ty ni skall weta, att det är angeläget att åkern blir körd på hösten, emedan man eljest icke kan så korn der den följande wåren. Och dröjer det länge på hösten, kan det wäl bli så slaskigt, att ingen körning är möjlig.

Nå hur tror ni wäl att man då skall bära sig åt? Jo,

det är ganska enkelt. Man hugger några gröfre stänger eller stolpar, af omkring 5 alnars längd, och borrar hål i dem, wid paß en aln mellan hwarje. I hålen insättas starka pinnar; stolparne nedslås i diket wid klöfweråkern, wid paß 3 alnar mellan hwarje, och 3 à 4 i rad, och förses med stöttor för att få bättre stadga. Derefter läggas smalare stänger öfwer pinnarne, och öfwer deßa stänger upphänges klöfwerhöet. Detta kallas att häfsja klöfwern. Om den hänges för tunnt, upptar det för mycken tid och arbete; hänges den åter för tjockt, så kan den mögla i regnwäder, hwarföre deri bör iakttagas en måtta, som ej blir så swår att finna. När den en gång blifwit upphängd, kan man sedan wara trygg, ehuru den ej torkar på länge; ty om det regnar som himlen wore öppen, blir klöfwern ändå icke förstörd, ehuru den kan bli litet urlakad. Det har till och med händt mig, att snö och käla kommit medan klöfwern ännu hängt på häfsjan, men äfwen då har det oftast gått bra, ehuru jag wißerligen får medge, att twänne gånger någon del blef på detta sätt skämd.

Men det war sannt; när jag talade om att åkern skulle köras upp strart på hösten, så glömde jag säga, att det skulle ske med plog, ty på den sega klöfwerroten är ej stort wärdt att taga till trästock; äfwensom det i alla fall, när körningen sker så sent, är af wigt, att jorden blir fullkomligt omwänd med plog.

Flink. Men det war besynnerligt, att man skall nyttja plog på åkern, likasom man eljest gör på äng som brytes upp.

Anders. Nu hör jag att du wet mindre än jag, Flink; ty det har till och med jag sett, att det nyttjas plog på åkern. Ja, jag har hört talas om, att det skall wara hela orter, der man sällan nyttjar annat än plog, och att det skall finnas folk, som är nästan lika okunnigt om hwad trädstock will säga, som jag hör att du är om huru en åkerplog begagnas. Ty det är en annan slags plog för åkern, än för nybrott. Är det icke så, Erik?

Erik. Jo, nog har jag brukat så, men inte wet jag om icke Wärmlandsplogen af en litet mindre och lättare sort äfwen kan nyttjas på åkern. Den jag haft, och jag skall wisa er den i morgon, är eljest en Dalplog från Stiernsund, liten och lätt, med en släpa till föreställare, så att han kan ställas till hwilket djup man önskar. Den kostar i jernboden i staden 8 rd. riksg., men wid bruket skall den wäl fås för

bättre. En sådan kan stå wid lag i många år. Den är ock nyttig i många andra fall än för klöfwern, skola ni weta; men derom få wi wäl tala en annan gång.

Jag wet nu just intet mer att säga er om klöfwern, än huru den skall tröskas. Det är med slaga såsom annan säd, förstås, men fordrar mycket längre tid, ty han är liksom fastbiten i sina hylsor, att man får bulta den tappert, om han skall gå ur. Derföre är också bäst att wälja en riktigt kall winterdag för tröskan, ty då går det mycket lättare. Nog kunde det wäl gå an, att låta frön sitta qwar i hylsorna, och de skulle äfwen gro om de utsåddes i detta tillstånd, men nog fastnar då ett och annat i rågbrodden, man kan ej heller se om frön äro rigtigt goda, och intet förstår jag mig rätt på, huru tjockt jag bör så deraf. Det wißa är, att jag långt heldre tröskar mitt frö rent, om det ock gör mig aldrig så mycket arbete.

Det finns äfwen annat slags wäppling, än rödklöfwern, om hwilken wi nu talat. Ni ha wäl ofta sett hwitwäppling på backarne och annorstädes. Den är låg och kryper utåt marken. Om ni så den i god åker, blir han högre, men ändå inte så mycket, att det lönar sig så honom ensamt. Deremot bildar den ett så mycket tätare bottengräs, hwarföre den är särdeles förträfflig att så på sådan mark som skall läggas till bete, i hwilket fall boskap likwäl ej bör släppas på de begge första åren; men sedan går det bra, ty jag tror att han aldrig någonsin går ut. Skulle ni komma i behof att med gräsfrö inså äng eller åker för att ligga i flere år till gräsland, så kan det ock wara godt att blanda litet hwitklöfwer-frö uti, för det täta bottengräset skull.

Men det skall wara ändå en annan sort, som kallas Alsikeklöfwer. Den känner jag ej, men skall söka skaffa mig bättre reda derpå på Hushållningssällskapet, ty jag will gerna försöka den, och jag skall nog säga er hwad jag fått weta, i fall jag ser att ni tagit i akt de råd jag nu gifwit er. Den skall wara midtemellan de begge andra klöfwersorterna; icke wexa alldeles så hög som rödklöfwern, men deremot stå wid lag i många år, så att när man en gång fått honom, får man gräs i flere år efter hwarannat utan widare beswär. Eljest kan man ock, när man will ha flerårigа gräsland, och inför dem med timotej, blanda litet rödklöfwer deribland, ty den ökar höskörden betydligt de begge första åren,

och när den sedan går ut, breder timotejen ut sig så mycket bättre.

Anders. Aldrig kunde jag tro att man skulle ha så stor nytta af klöfwerodling, när man har brist på hö. Men för dem som ha fullt upp med hö tjenar det wäl till intet att så klöfwer.

Erik. Nu talar du åter dumt. Tjenar det till intet att af t. ex. 4 tunnland trädesjord få minst 50 laß klöfwer? Om wi anse hwarje laß wäga 25 pund, och hwarje pund kunna säljas för 18 sk., som wäl icke är för mycket på landet för bästa höforten, då timotej, som är sämre, ofta betalas med 32 sk. i Stockholm, så bli 50 laß wärda omkring 470 Rd. Tjenar det till intet att få denna penning eller deß wärde alldeles till skänks, i stället att åkern eljest legat i träda? Men icke förstår jag, hur man just kan få för mycket hö, eller behöfwa sälja det, eftersom man ju kan öka sin ladugård alltmer.

Anders. Kors hwad jag ändå alltmera finner att wäxlingen är for en rar wext. Det wore wäl oförswarligt om jag inte skulle försöka min lycka dermed. Det war wäl necken att den skall wara så nyttig för alla landtmän, äfwen för sådana som hafwa hö förut.

Flink. Ja äfwen för den ringaste torpare såsom jag; det war det allrabästa. Jag just längtar att snart få försöka den.

Mor Anna, som ej warit närwarande under sednare delen af samtalet, kom nu för att be sina gäster gå in i helgdagsstugan för att äta qwällsward. Då hon märkte att de ej alls sågo uttröttade ut af det långa samtalet, utan twertom mycket förnöjda, kände hon sig ganska tillfreds att de så lade Eriks råd på sinnet, ty hon wißte nog huru godt de sjelfwa haft af detta hushållssätt. Derföre bjöd hon också med ökad hjertlighet gästerna af hwad huset förmådde.

[N. W. Lundequist.]

Folkskrifter.

Naturkunnighet. N:o 1.

Jordens Luftkrets

och

deri förekommande Naturhändelser.

Första Stycket.

Allmänna Betraktelser om Luften.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

(5) 1839.

Till salu finnes
hos de fleste Bokhandlare i Riket, à 1 R:dr 32 B:ko:

Handbok i Physiken,

Med tillämpning på Konster, Manufakturer och Näringar; af Professor J. H. M. Poppe. Öfwers. Med 4 plancher i Stentryck.

Jordens Luftkrets.

1. Allmänna Betraktelser om Luften.

I Ljusaryds Socken inwid kyrkowägen ligger en liten byggning med bruna fönsterluckor. Genom fönstren ser man derinne många besynnerliga redskaper: glaskupor, snäppare, smältdeglar, konstiga lås och underligt sammansatta skrufwar, med mera. Hwarenda Ljusarydsbo wet alltför wäl, att den gamla läkaren, Doktor Olander, som bor derinne, är i botten lika hjelpsam och wälwillig, som lärd, fastän han stundom tyckes bister och twär mot obekanta. Kommer en okänd utsocknesbo till honom, så kan han wara säker om korta ord: talar han då alltför widt och bredt, och Doktorn ej är i sitt bättre lynne, så kan det wäl hända, att han får skyndsam anwisning på dörren. Men om Nämndeman Erik Swenßon med sina båda söner helsar på Doktorn; eller till och med den ringaste torpare, blott han är från sjelfwa Ljusaryds Socken, kommer till honom, så blir han wäl emottagen, och om det är en Söndagseftermiddag, då både Doktorn och hans fremmande ha god tid, så framtager han sina instrumenter, och framwisar många både besynnerliga och lärorika saker.

Om wi en winterafton stiga in i hans stuga, se wi honom på sin gungstol med båda kryckorna i knäet wagga sig af och an, medan Nämndemannen röker en pipa och hans båda raska söner sitta wid dörren, blygsamt såsom det höfwes ungdomen i äldre folks närwaro. Wi wilja lyßna på deras samtal, som rörer ett ganska wigtigt ämne.

Nämndemannen hade omtalat, huruledes en Aßeßor i nästa socken tyckte illa wara öfwer Doktorns språksamhet och umgänge med sockenboarne. Aßeßorn påstod, att allmogen fick lära så mycket besynnerligt och onödigt, som till ingen ting tjenade. Det är nog, hade han yttrat, om en bonde kan sin christendom och förstår sitt åkerbruk. Allt annat, som han får lära, är honom endast till hinders och förwillelse. Hwad behöfwer bonden wid plogen känna historia, naturkunnighet och andra lärda saker, som endast tjena att förwilla honom, emedan han ändå aldrig kan rätt begripa dem. Om bonden får weta något, så blir han lat och förhäfwer sig, tyckande sig lika god med sina förmän.

"Jaså, fader Nämndeman," yttrade Doktorn; "men wet ni hwad jag tror? Jag skall säga er min tanke, och den torde wara lika god som Assessorns. Jag tror, att ingen har något ondt af kunskaper och upplysning. Den rätta kunskapen, som ytterst alltid är en kunskap om Gud och hans werk, anser jag wara det bästa wärnet emot alla afwägar. Den inger snarare ödmjukhet, än stolthet och fåfänglighet, ty ju mera man får weta, desto bättre inser man huru mycket som fattas en. Ju mera menniskan uppodlar sitt förnuft och sysselsätter sig att betrakta och begrunda Guds werk, som wi kalla naturen, desto mera finner hon anledningar att wäcka sitt eget sinne för allt som är godt, liksom för det nyttiga. Dessutom är sysselsättningen med sådana saker, som gifwa oss bättre wett, ett werkligt nöje. Jag inbillar mig, fader Nämndeman, att sjelfwaste edra gossar finna det nöjsammare att sitta här och höra mig, fast jag är en gammal krympling, tala om det underbara i Herrans werk, än att sitta på krogen och fördrifwa sin tid med spel och andra mindre berömliga lekar."

De båda ynglingarne swarade intet, men det syntes på dem, att gamla Doktorn hade rätt. I förbigående måste wi likwäl säga, att Nämndemanssönerna woro lika wälartade och hederliga gossar i umgänget, som de woro hurtiga och snälla i sitt arbete.

"Det faller mig just nu in, fader Nämndeman," fortfor Doktorn, "att hos mig inrätta en leksluga, fastän på ett eget wis och endast för dem som äro wettgiriga. Ni kan just säga åt edra wänner, och ni gossar likaledes åt edra kamrater, att alla som på Söndags-eftermiddagarne finna nöjsamt att sitta och språka med gamla Doktor Olander, äro wälkomna. Jag skall framtaga mina instrumenter och wisa mången både nyttig och märkwärdig sak. Jag hade lust att försöka, om icke Assessorn till slut får medge att min underwisning kan bli både nyttig och tillämplig äfwen i sjelfwa åkerbruket, och om jag lyckas att roa och gagna eder, så kan just ni, fader Nämndeman, se efter, om icke det ser litet tommare ut på krogen. Mången styfwer, som nu supes upp, blir då besparad och kommer bättre till pass, skulle jag mena."

Nämndemannen blef något öfwerraskad. Han behöfde fundera på saken, ty nog begrep han, att den war wigtigare än den i början kunde synas. Gossarne kunde icke dölja sin glädje, och stötte hwarandra i sidan. Slutligen stod Nämndemannen upp, tog Doktorn i handen och sade: "Ja, nog känna wi Doktorn och weta, att han wet mer än alla

andra, och att hans lärdom är alla till gagns. Och derför blir nog Doktorns hederliga anbud så wälkommet som det förtjenar. Jag tackar på mina och på allas wägnar. Och om Doktorn så tillåter, så tager jag med några af grannarne."

"Wälkomna då om Söndag," sade Doktorn, och såg serdeles fundersam ut. "Jag skall då börja att meddela er några stycken af Naturkunnigheten. Hör på, du unga Swen Ersson, du kunde just fånga mig en liten fågel till deß. Tag med en lefwande grönsiska eller gråsparf, så skall jag wisa er ett experiment, som tjenar till förklaring af det som jag will meddela."

Söndagen war inne. Doktorn intog sin plats på gungstolen, såg sig omkring på samteliga sina gäster, och då han fann dem uppmärksamma, begynte han. "Jag tänker till en början lära er känna något om naturen och först det som närmast omger oß, nemligen sjelfwa luften. Derefter wärmens fördelning öfwer jorden, hwarwid jag menar att wi förnämligast sysselsätta oß med wårt eget kära fädernesland. Jag will wisa er, huru olika wärmen är i Norrland mot i Skåne, huru olika det är på höga berg mot det lägre landet, hwad skillnad det är mellan wärmen i bergstrakter mot på slätten, samt wid hafskusten mot det inre af landet. Allt detta har naturligtwis inflytande på werterna, på åkerbruket, till och med på er sielfwa. Sedan betrakta wi åtskilliga andra förhållanden i luften, såsom molnens uppkomst, regnet, daggen och deras orsaker, åskan och elektriciteten, windarnes uppkomst och werkan, regnbågen, morgon- och aftonrodnaden, norrsken, stjernfall och dylikt."

"Luften omgifwer wårt jordklot på alla sidor, liksom ett skal omgifwer kärnan. Detta osynliga skal kallas luftkretsen eller atmosferen. Luften både intränger i jordskorpan och räcker flere mil högt öfwer jorden. Wi erfare deß tillwaro förnämligast genom känseln. När wi hastigt fläkta med en näsduk, uppkommer en luftström, som är en wind i smått. Drag, blåst och storm äro icke annat än rörelser af sådane luftströmmar, men i stort. Om wi nedsänka en öppen flaska i watten, se wi flere bläddror på ytan. Deßa bläddror äro ej annat än luftblåsor, hwilka uppkomma genom den luft, som förut fanns i flaskan, men som nu i små blåsor går upp genom wattnet, när detsamma undantränger den."

Nu fattade Doktorn ett tomt dricksglas och nedtryckte det omwändt i en wattenskål, hwarwid han tillsåg, att kanten

jemnt och på en gång nedsänktes i wattnet. "I sen nu," sade Doktorn, "huru luften i glaset, som icke kan komma ut, sammanpackas i deß uppwända botten. Men kanske sen I det ej nog tydligt. Begge delarne, så wäl luft som watten, äro genomskinliga, dock synes wattnet nog tjockare. Hur är det, fader Nämndeman, kan ni se någon skillnad derpå?"

"Jo," swarade Nämndemannen, "jag tycker, att det ser något tunnare ut ofwanpå, och det skulle wäl wara luft det, kan jag tro. Men som hela glaset står under watten, kan jag inte se det rätt tydligt."

"Nå wäl," återtog Doktorn, "ni skall då få ett prof som skall wisa er saken så tydligt som möjligt. Jag skall hålla ett brinnande ljus inuti glaset; eller torde det wara bättre, att jag låter någon af er försöka det. Kom du, Swen, och wisa att du bär dig rätt åt. Men som detta dricksglas torde wara dig för litet dertill, skall du få taga en större glaskupa; äfwensom wi skola skaffa oß ett helt ämbar watten för detta experiment."

Sedan ljus och ämbar på Doktorns tillsägelse blifwit inburna, tog Swen glaskupan i ena handen, och höll ljuset inuti den med den andra. Han nedsänkte likwäl kupan så owarsamt, att den blef full af watten, och ljuset slocknade, hwarwid han i sin ångest ryckte till, att wattnet sqwalpade honom i synen.

Alla skrattade. Doktorn sade: "Swen nedförde kupan snedt, derföre fick luften tillfälle att strömma ut på ena sidan. Men nu skall jag försöka om icke jag lyckas bättre." Wid deßa ord tog Doktorn ett nytt ljus, och då kupan, med det brinnande ljuset inuti, war nedsänkt under wattenytan, sade han: "Nu måste ni tydligt finna, att det är sammanpackad luft öfwerst emot kupans botten, ty huru skulle ljuset eljest kunna brinna der. Men jag skall sakta föra ned det derifrån. Gif akt, så får ni se huru det slocknar, så snart jag drager ned det under den rand, som utmärker wattenhöjden."

När detta war gjordt, och det inträffat så som Doktorn sagt, ställde han kupan och ljuset ifrån sig, och fortfor: "Om wi nu betänka hwad wi sett, hafwe wi erfarit luftens tillwaro och några af deß egenskaper. Wi sågo nemligen, att luften genom en yttre kraft kan sammanpreßas, eller bringas inom ett mindre rum, och att den åter utwidgar sig, när denna kraft upphör att werka. Widare böre wi weta, att luften är flytande, det will säga, att den söker sprida sig åt alla sidor. Men den är ej flytande i droppar, såsom wattnet,

utan spänstigt eller elastiskt, så att deß flytande sker genom utwidgning."

"Ja, det der låter ganska riktigt," inföll Nämndemannen. "Men emellertid är det rätt underligt, att Doktorn kan weta sådant om ett osynligt ting, som luften är.

Doktorn smålog. "Det är wäl underligare," swarade han, "att man kallar luften för en kropp. Men man kallar för kropp allt, hwars tillwaro kännes genom wåra yttre sinnen. Och hwad luften beträffar, så kan man få reda på deß beståndsdelar. Således är den icke ens en enkel kropp. Luften består af twenne olika delar, nemligen af syrgas och qwäfgas. Nu bör man weta, att alla kroppar, som äro flytande på samma sätt som luften, det will säga: icke sammanhänga i droppar, kallas gaser. Syrgasen är den egentliga lifsluften eller den som fordras att underhålla andedrägten hos menniskor och djur, hwaremot qwäfgasen, om den förekommer ensam, skulle förqwäfwa allt lefwande. Likwäl utgör syrgasen icke stort mer än en femtedel af luften, och qwäfgasen det öfriga. När menniskan inandas luften, fördelas den af lungorna i sina twenne beståndsdelar, på det sätt, att syrgasen till en betydlig del öfwergår i blodet, hwaremot qwäfgasen åter utandas. Då en menniska wistas i ett för luftens tillträde öppet rum, så tillströmmar frisk luft för andedrägtens underhållande beständigt. Men ju mera tillslutet och qwaft rummet är, desto mera blir det uppfyldt af den utandade qwäfgasen och kolsyregasen, hwaremot den inandade syrgasen förtäres; och wore rummet fullkomligt tillslutet för luftens åtkomst, så skulle menniskan snart dö.

Tag fram den lilla fågeln, som du fångat, Swen Ersson, så skall jag wisa er ett exempel på, huru det går med allt lefwande som andas instängd luft.

Nu ställdes på bordet en glaskupa, och goßen släppte försigtigt den lilla sparfwen under kupan. Derefter tillkittades kanten af kupan wid bordet med mycken noggrannhet.

Doktorn yttrade derefter: Om en stund få wi se werkan af den instängda luften på sparfwen. Om en menniska wore innesluten i en glaskupa, skulle hon lida på samma sätt, och slutligen dö. Detta bör bli en warning att hålla edra rum öppna för luftens åtkomst, äfwensom att hålla dem snygga och rena, emedan all orenlighet uppfyller luften med skadliga ämnen. När rummen ej äro fullt täppta, följer wäl sällan så stark werkan, att den kan märkas för ögonblicket, men den undergräfwer helsan långsamt. Orsaken hwarföre luften wanligen är instängd i rum, är wäl att

man om sommaren fruktar flugor, mygg och dylikt, om wintern kölden. Men genom fönster af gles wäf eller hårduk kan man på sommaren utestänga flugorna, och underhålla luftwexling, och om wintern får man sådan genom att oftare elda. Skall eldning befordra luftwexling i ett rum, måste den likwäl ske i sådane eldstäder, som hafwa luftdraget från samma rum, hwari eldas, ty med de blindugnar som brukas i södra Swerige, och som eldas utifrån ett annat rum, befordras ingen luftwexling, utan de meddela endast wärma. Ju mindre och lägre ett rum för öfrigt är, eller ju flere personer deri wistas, desto angelägnare är att skaffa luftwexling. En sådan omtanka bören I äfwen hafwa för edra kreatur och boskap, så att de hus, der de äro instängda, hållas luftiga och rena, hwarigenom boskapen blir stark och kraftfull.

Syrgasen har äfwen en annan wäsendtlig egenskap; utan densamma kan ingenting brinna. Ett brinnande ljus, som införes i en luft som blifwit beröfwad sin syrgas, slocknar genast. Wid förbränningen tillgår så, att syrgasen ur den omgifwande luften förenar sig med den brinnande kroppen. Om jag i stället för fågeln insatte ett brinnande ljus under glaskupan der, och tilltäppte den på samma sätt, skulle wi efter en stund få se ljuset slockna i qwäfgasen, sedan all syrgasen blifwit förtärd. Skulle, wid en eldswåda, det brinnande huset kunna helt och hållet betäckas, så att all luft utestängdes, så upphörde snart elden utan widare åtgärd.

Då syrgas är den af luftens delar, som underhåller andedrägt och förbränning, så är tydligt, att om luften endast bestod af sådan, eller om man kunde wistas endast i ren syrgas, andedrägten och förbränningen då skulle gå mera fullkomligt, än nu sker. Man har genom försök funnit, att ett ljus i ren syrgas brinner 6 à 7 gånger längre, än i wanlig luft, äfwensom med starkare låga och större hetta. En weke som endast glimmar, tändes genast åter i syrgas; glödande kol brinna deri med starkt sken.

Utom luftens nu nämnda hufwudbeståndsdelar finnas äfwen andra ämnen, isynnerhet närmare jorden, inblandade uti densamma, men de äro tillfälliga och uppkomma förnämligast genom utdunstningar på jordytan. De förnämsta äro kolsyregas och wattengas.

Kolsyregasen förekommer i naturen innesluten i många kroppar, der den hwilar tills den på något sätt utjagas. Jag skall strax wisa er ett exempel härpå.

Wid deßa ord framtog Doktorn ett stycke krita och en flaska med swafwelsyra. Kritan lade han på ett thefat och

hällde swafwelsyran derpå, då kritan började starkt fräsa och pösa, och en mängd luftblåsor derur uppsteg.

De luftblåsor wi här se, förklarade han, komma ei af wanlig atmosferisk luft, utan af en egen luftart, som förut war innesluten i kritan, men nu af swafwelsyran blifwit utjagad. Denna luftart kallas instängd luft, luftsyra, eller kolsyregas. Den utwecklas ur flere andra kroppar, såsom ur dricka, winer och dylikt, under det de jäsa, och wi se alltid luftblåddror på dem, som tillkännagifwa gasens närwaro. Widare utwecklas den då kol förbrinna, äfwensom wid menniskors och djurs utandning, då det ej är ensamt qwäfgas, utan derjemte litet kolsyregas, som utandas. Den är dock ej närwarande i luften i större mängd, än ungefär till en tusendedel deraf. Ensam skulle den för menniskor och djur wara lika otjenlig och skadlig, som qwäfgas. Det erfar man i källrar, der mycket win står i jäsning, och der man ej utan fara kan gå ned, medan jäsningen påstår. Likaså förhåller det sig i sådane brunnar, grufwor och dylikt, der denna gas starkt utwecklas, eller som länge warit tillslutna för luften. Man kan ej utan lifsfara nedstiga på sådan ställen, och gör bäst att på en stång föra ett brinnande ljus framför sig, och om detta slocknar, är det tid att wända om, och tillställa något luftdrag, innan man åter wågar försöket att gå ned. — Men jag tror det är tid att wi se efter, huru det står till med wår lilla sparf.

Flere af sockneboerne hade undertiden då och då kastat sina ögon på glaskupan, och nu wändes allas blickar dit. Fågeln hade nästan förlorat förmågan att röra sig, och flaxade endast någon gång swagt till med wingarne. Han wisade en beswärad andedrägt och matta ögon.

Doktorn återtog: Ni torde tillräckligt inse, att han ej skulle lefwa länge, om jag fortfor att hålla honom på detta sätt instängd. Hwad ni nu sett, bör wara nog att öfwertyga er derom, och det är onödigt att gå längre. Jag skall derföre befria den arma fången, och om wi åter få se honom upplifwad, innan I gån härifrån, så bör det så mycket förr ådagalägga sakens riktighet. Wid dessa ord aflyftade Doktorn glaskupan, och den matta fågeln blef qwarliggande på bordet.

Emellertid återtog Doktorn: Jag talade sist om kolsyregasen och huru skadligt det wore att inandas den i öfwermått. Men lika skadlig som den i detta fall är för djur och menniskor, lika nyttig är den för werterna. Den utgör deras lifsluft. De inandas den med sina blad ur luften, behålla kolet såsom sitt näringsämne, och utandas åter syrga-

sen i luften, att den må komma menniskor och djur till godo. Huru wis och beundranswärd är ej naturens anordning!

En annan märklig gasart, som wäl också förekommer i luften, men i så ringa mängd, att den ej kan mätas, är wätgas. Den utgör en af wattnets beståndsdelar och frambringas derur. Den låter antända sig, och kallas derför brännbar luft; blandas den med syrgas, så tändes den med en knall och kallas knalluft.

"Ursäkta en fråga, herr Doktor," inföll Nämndemannen, "men hur går det till att tända eld på det som är wått? Huru kan wätgasen brinna, då den består af watten?"

"Jo, det will jag förklara," swarade Doktorn. "Wattnet är sammansatt af twänne beståndsdelar: wäte och syre. Så länge de äro förenade med hwarandra och utgöra watten, kunna de dock ej anses för gaser eller luftarter, men när de skiljas från hwarandra och komma hwar för sig, då blifwa de gaser och antaga luftform. Wätet är således blott wattnets ena beståndsdel, hwilket, då det afskil'es ifrån sin förening med syret, antager luftform, och i detta tillstånd är det brännbart.

Men äfwen sjelfwa wattnet kan antaga luftform, utan att det skiljes i sina beståndsdelar. Från ytan af wattnet afdunsta alltid ångor eller immor, serdeles under heta sommardagar och uppstiga i luften. Deßa från wattnet uppstigande ångor märkas ännu tydligare, om man kokar det i en gryta. Deßa ångor kunna kallas för wattengas. Sådan gas finnes alltid i luften, till en ojemnförligt större mängd än wätgasen. Hwar och en wet, att luften stundom kännes mera fuktig än eljest, och detta härleder sig från den större mängd wattengas, som för tillfället befinner sig i densamma.

Nu har wäl något hwar kännt, att luften kan wara olika tung. Naturligtwis hafwa också de olika beståndsdelarne olika tyngd. De lärda hafwa påfunnit medel att wäga luften, och derwid funnit, att kolsyregasen är den tyngsta och wätgasen den lättaste. Den sistnämnda är 14½ gång lättare än wanlig luft. Wanlig luft kan också göras lättare genom uppwärmning, hwarigenom den utwidgar sig och blir tunnare. Om nu en lättare luft kommer i beröring med en annan, så stiger den åt höjden, och om wi fylla ett papperskl ot eller hwad som helst med sådan lätt luft, och släppa det, så stiger klotet så högt uppåt, tills den luft det träffar blir lika lätt som den hwilken klotet innehåller. Detta är grunden för inrättandet af luftballonger.

I hafwen wäl hört talas om att de lärda påfunnit att

segla i luften, ehuru konsten är ganska swår och ännu ofullkomlig. Seglingarne werkställas med luftballonger eller stora kulor, som göras af taft. Deßa kulor eller klot fyllas med wätgas, men wätgasen är ganska dyr att bereda, så att kostnaden för en sådan wäderboll kan öfwerstiga wärdet af flere hela hemman. Derföre fyller man wanligen ballongerna heldre med uppwärmd luft. Detta tillgår så, att man under kulan uppgör eld af halm, sönderplockad ull eller rullar af oljadt papper, hwarigenom luften i kulan förtunnas och blir lättare. Under kulan fästes en korg eller gondol, hwari menniskor kunna sitta. Under det ballongen uppstiger, underhålles elden under kulan uti en för ändamålet tjenligt fästad glödpanna, eller ock förswagas den när man åter will nedstiga. På ballonger, som fyllas med wätgas, kan göras en klaff, som efter behag öppnas för att utsläppa litet af gasen, och såmedelst sänka ballongen, eller åter tillslutas. Afwen kan man medtaga barlast, hwilken utkastas när man will lätta och höja ballongen. På det man ej må skada sig, i händelse ballongen genom någon olyckshändelse skulle gå sönder, är en särskilt fallskärm uppfunnen. Den största höjd till hwilken någon i sådan ballon uppstigit, är något öfwer 10,000 alnar; redan 1785 gjorde Fransmannen Blanchard den djerfwa resan från England till Frankrike öfwer kanalen, och i wåra dagar har man gjort ännu längre resor.

Jag talade i början några ord om luftens egenskaper, och skall nu forsätta detta ämne. Jag nämnde att luften kunde sammantryckas och åter utwidgas, och såsom ett prof på sammantryckningen wisade jag huru werkan blir, när ett dricksglas omwändt nedsättes i watten. På samma sätt går det till i stort med dykareklockan, som är uppfunnen för att från sjöbottnen upptaga saker. Den består af ett klockformigt kopparkärl, med ett fönster upptill, hwarigenom ljuset inkommer. Nertill i klockan är ett säte, på hwilket en menniska kan sitta eller stå. Nedsänkes denna klocka i wattnet så, att alla punkter af deß undre bräddar på en gång träffa wattenytan då ingen luft kan slippa ut, så sammantränges den mot öfra ändan af klockan, der dykaren har bröst, hufwud och armar öfwer wattnet, och der han kan andas och uträtta sina göromål, åtminstone en kortare tid. Skall dykareklockan wara riktigt fullkomlig, är den så inrättad, att man i täta läderslangar kan till densamma nedsänka friskt luft och utsläppa den som genom andedrägten förderfwas. — Hwar och en af er har sett hwilken werkan krutet åstadkommer; men in-

gen torde dertill weta orsaken. När krutet antändes, så utweckar sig en betydlig luftmaßa derur, hwilken upptager 200 gånger större rum än krutet sjelf intog, och denna utwidgade luft undandrifwer med wåldsamhet alla hinder. — Det finnes ett instrument, kalladt luftpump, genom hwilket man såwäl kan sammanpacka luften i ett ihåligt kärl, som äfwen pumpa den ur detsamma och göra det i det närmaste luftomt.

Om luften ej hade någon annan egenskap än utwidgning, så skulle den utwidga sig i oändlighet i werldsrymden. Men jag nämnde nyß, att luften också har tyngd, det will säga: den lyder den allmänna lag, hwarmedelst jorden drager alla på och omkring densamma befintliga kroppar till sig. Luften är wißerligen en tunn och genomskinlig maßa, men likwäl en kropp, som, i likhet med alla öfriga, drages mot jorden, och således eger en wiß tyngd, samt med densamma trycker emot jordytan. Det är tydligt, att denna tryckning skall wara störst inwid jordytan, der de lägre luftlagren sammantryckas af alla de öfras tyngd, och att tryckningen skall aftaga, ju högre upp man kommer, om man t. ex: bestiger ett högt berg. Likaså är luften tätast närmest jordytan, och blir allt tunnare, ju mera man aflägsnar sig derifrån. Man har uträknat, att luftens tryckning på en menniskokropp af medelstorlek, utgör omkring 1500 lispund. Ni anser det wißt öfwerdrifwet, och tro att ingen kan uthärda en sådan tryckning, men ni skola härwid besinna den omständighet, att tryckningen sker ifrån alla sidor och på alla lemmar på en gång, äfwensom motwerkas från det inre af den der befintliga luften, hwarigenom en jemwigt i det hela uppkommer. För öfrigt befinner sig menniskan bäst i den lufttryckning, hwarwid hon är wan, och lider så wäl om hon kommer i en mindre stark genom uppstigande på mycket höga berg, eller i en starkare genom wistande i djupa grufwor. Smärre förändringar i det wanliga lufttrycket märkas dock alldeles icke under ett fullt helsotillstånd; endast swaga och sjukliga personer äro känsliga derför, och kunna blifwa det till sådan grad, att deras kropp utgör ett slags wäderleksspåman.

Ganska många af de tilldragelser som möta i wårt dagliga lif, kunna förklaras af denna luftens tryckning. När wi wid tobaksrökning suga genom munstycket, så blir pipskaftet lufttomt, och den yttre luftens tryckning på tobaken i pipan drifwer deß rök in i pipskaftet och till munnen. När wi nedföra ett halmstrå i watten, så stiger ej wattnet högre deri, än det nedstickes, emedan den luft, som uppfyller

halmstråets öfra del, motwerkar den som trycker på wattnet utanför halmstrået. Men om wi suga halmstrået lufttomt, så blir tryckningen på wattenytan ej motwerkad af någon annan, och gör då att wattnet uppstiger genom hela strået och i wår mun. Härpå grundar sig uppfinningen af den böjda häfwerten. Den utgör ett böjdt rör, öppet på båda ändar, hwaraf man begagnar sig att föra dricka och dylikt ur ett kärl i ett annat. När man instickar rörets kortare arm genom sprundet i dricksfatet, och den längre armen står utom detsamma, stiger drickat i den nedstuckna armen ej högre än det står utom densamma. Men när man suger i rörets ända, och sämedelst börjar göra det lufttomt, så börjar ock drickat stiga i den kortare armen, och när det kommit öfwer häfwertens knä, in uti den längre armen som slutar nedåt, så utrinner det genom denna; hwarmed det fortfar af sig sjelft så länge, tills drickat i kärlet ej mera hinner upp till mynningen af den nedstuckna armen. — För att göra detta ämne ännu tydligare, will jag här tillägga förklaringen öfwer urtappningen ur wanliga dricksstunnor. Om ni blott taga tappen derur, utan att öppna på swickan, så weta ni alla att det rinner obetydligt, men ingen har kanske tänkt på orsaken dertill. Den ligger i luftens tryckning, som endast och allenast werkar på tapphålet, och derföre sträfwar att qwarhålla drickat i fatet. Men om ni äfwen öppna swickan eller sprundet, så trycker luften ifrån begge sidor, och drickat rinner då utan hinder ut genom tapphålet.

Jag kommer nu till den wigtigaste af de företeelser, som bero på luftens tryckning, nemligen inrättningen af barometern, ett instrument som bestämmer storleken af densamma. Jag kallar icke denna sak wigtigast i sådan mening, som skulle den för eder omedelbart kunna medföra någon större nytta, än andra ämnen jag denna afton nämnt, utan det är egentligen för naturwetenskapernas framsteg i åtskilliga delar, som uppfinningen af detta instrument warit af en serdeles wigt.

Barometern i sin första och enklaste form består af ett 36 tum långt glasrör, i ena ändan öppet och i den andra igensmält. Detta rör fyllde uppfinnaren med qwicksilfwer, tilltäppte derpå med fingret den öppna ändan, stjelpte det upp och ned, och satte andra ändan i ett annat med qwicksilfwer fyllt kärl, hwarwid han borttog fingret. Qwicksilfret sjönk då något i röret, men stannade wid ungefär $2\frac{1}{2}$ fots höjd öfwer qwicksilfwerytan i det öppna kärlet. Den qwicksilfwerpelare, som således blef stående i röret, skulle owillkorligt hafwa nedsjunkit i kärlet, om intet hinder funnits som motwerkat det.

Detta hinder war luftens tryckning på qwicksilfwerytan i kärlet, som höll pelaren i röret uppe. Och då denne stannade wid den ofwannämnde höjden, kunde den med skäl antagas såsom ett mått på luftens tyngd, och att följaktligen luften trycker emot jordytan lika starkt, som om denna öfwerallt wore betäckt med ett qwicksilfwerlager af $2\frac{1}{3}$ fots höjd. Beräknar man då wigten häraf på en qwadrattum, så finner man lufttrycket på en sådan rymd wara ungefär 15 skålpund. —

Emedan denna barometer, som består af twå särskilta delar: röret och kärlet, war mindre beqwäm att begagna, har man sedermera förändrat deß form, ehuru instrumentet till sin werkan är detsamma. På de barometerar som nu för tiden göras, är röret nedtill krökt, och i stället får det nyß omtalade kärlet med qwicksilfwer, hwari barometren ställdes, har detta merändels på den kortare, uppåt böjda ändan en utwidgning, som kan på en gång upptaga en större mängd qwicksilfwer, hwilket derigenom i det närmaste bibehåller samma yta, fastän qwicksilfret i röret stiger och faller. Derborta på wäggen ser ni en sådan barometer. Bredwid röret sitter, såsom ni se, en messingsskifwa, graderad i tum och linier, och utgör en scala för luftens tryckning.

Det förnämsta ändamål, hwartill barometern anwändes är till höjders mätning. Som jag förut wisat er, är luften tunnare och deß tryckning mindre, ju högre upp i densamma man kommer. Om man derföre bestiger ett mycket högt berg, till exempel ett af fjellbergen i Lappmarken, och medtager barometern, så synes på deß fallande, huru mycket luftens tryckning aftager. Detta sker efter wißa oföränderliga lagar, så att lufttryckningen på en gifwen ort aftager efter ett bestämt mått för t. ex. hwarje hundrade fot som man kommer högre. Härigenom kan man, då luftens aftagande tryckning observeras noggrant, uträkna huru många fot högre man kommer, och således huru högt berget är. Åtskilliga andra omständigheter, som wid en noggrann höjdmätning böra iakttagas, äro dock härwid af inflytande, men de kunna ej utredas utan tillhjelp af widlyftigare beräkningar, hwarföre det icke kan komma i fråga att nu framställa dem. Jag will endast tillägga, att om ni tro, att det är föga nytta med att weta en orts höjd, så ha ni mycket orätt. Nästa afton, då jag får tillfälle att tala med er om wärmens fördelning på jorden, skola ni få se af huru stort inflytande en högre och lägre belägenhet är, och huru wigtigt att hafwa kunskap derom.

Emellertid kan denna sak wißt icke röra er omedelbart,

men barometern gagnar deßutom till något som ligger er wida närmare, och hwarom jag nu skall tala. Om den endast utwisade ett ställes höjd, så skulle qwicksilfwerpelaren alltid stå på samma punkt, om instrumentet aldrig flyttades från sin plats att föras högre upp i luften. Men så är det icke. Äfwen då barometern står på samma ställe, är qwicksilfwerpelaren underkastad förändringar, och utwisar att lufttrycket ej alltid är lika. Man har funnit att deßa förändringar rätta sig efter wäderlekens ombyte, och har derigenom kommit på den tanken att nyttja barometern till wäderleks=spåman. Detta är det ändamål, hwartill den allmännast brukas, och för hwilket jag äfwen anskaffat min. När man på ett ställe observerat barometern för en längre tid, och sedan dividerar summan af deß höjder med observationernas antal, så ger quoten barometerns medelhöjd för detta ställe. Denna punkt är densamma, som ni på skifwan der se utmärkt med ordet föränderlig, emedan wäderleken ej kan anses wara beständig, eller med någon sannolikhet beräknas, så länge qwicksilfret står wid denna höjd. Wid ihärdigt regn och stormig wäderlek sjunker qvicksilfret under denna punkt, och wid lugn wäderlek och klar himmel stiger det öfwer den, och deßa omständigheter stå äfwen anmärkta på scalan. Man kan dock ej lita fullkomligt derpå, ty hwarjehanda andra orsaker, utom wäderleksförändringarne, kunna werka på lufttryckets föränderlighet och derigenom på qwicksilfrets stigande eller fallande. Barometern har således icke fullkomlig tillförlitlighet såsom wäderleks=spåman. Emellertid har man genom en följd af noggranna observationer funnit åtskilliga reglor derför, som äro ganska säkra. De äro med klarhet framställda i första årgångens fjerde häfte, af Läsning för folket, en för allmogen nyttig bok, som säkert några af er känna. Nu skall jag ur detta häfte läsa upp för er nämnde reglor:

1) Qwicksilfrets stigande utwisar merändels wackert wäder, och deß fallande ostadigt wäder, såsom regn, snöslask hagel, stark blåst och storm.

2) När qwicksilfret faller under dofhett och qwalmigt wäder, är att wänta ett snart annalkande åskwäder.

3) Då qwicksilfret stiger om wintren, betyder det frost. Skulle det deremot under påstående köld falla 3 eller 4 linier, så inträffar ganska säkert ett töwäder; skulle det åter under fortfarande kallt wäder ytterligare stiga, så wäntas snö otwifwelaktigt.

4) Om ostadigt wäder inträffar strart efter sedan qwicksilfret fallit, blir det wanligen föga waraktigt, och likaledes

om wackert wäder inträffar sedan qwicksilfret stigit, blir äfwen detta sällan af någon waraktighet.

5) Om qwicksilfret deremot under wackert wäder fortfar att småningom falla i ett par eller tre dagar, förr än regn inträffar, så bör i denna händelse wäntas mycken nederbörd, troligen åtföljd af stark blåst.

6) Likaledes om qwicksilfret under elakt wäder fortfar att småningom stiga i twå eller tre dagar, så kan säkert wäntas ett påföljande wackert wäder.

7) Är qwicksilfrets ståndpunkt orolig, så att den ömsom stiger och faller en eller annan tiondedels linea eller mera, så utwisar detta ett ombytligt wäder, hwars waraktighet ej kan bestämmas.

8) Skillnaderna i barometerns förändringar äro större om wintern, än om sommaren.

Ni weta alla, huru nyttigt det är för en landtman att kunna på förhand någorlunda känna wäderleken, och huru mycken förlust kan förekommas wid sädesbergning, slåtter och annat, om ni det göra. Och ehuru wi aldrig kunna hoppas, att denna kännedom skall blifwa fullständig, är det likwäl af mycken wigt om den endast är någorlunda pålitlig. Hwar och en af er, som har råd, bör derföre skaffa sig en dylik barometer som min, och om ni behöfwa weta något mer om dess bruk, än jag redan sagt, skall jag gerna gå er tillhanda dermed. Den är wißerligen temligt dyr att köpa, men jag tror att detta snart och mångdubbelt skall ersättas genom den ökade säkerheten wid sådane arbeten som bero af wäderleken. Jag skall äfwen gå er tillhanda med råd hwar och huru ni skola få er ett säkert instrument, ty den hushållningen att för ett par riksdaler mindre köpa sig ett mindre dugligt, är ganska oklokt.

Medan Doktorn talade om allt detta, hade den stackars sparfwen småningom återhemtat sina krafter. Sedan han sträckt wingarne och förmodligen tyckt att de kunde bära honom, flög han på en gång upp och rakt emot förstcrrutan, så att han nedföll i fönstret. Goßarne sprungo upp, för att taga fast honom, och Doktorn utbrast: "Släpp ut den stackarn och gif honom friheten. Också wi taga oß nu frihet, och afsluta för denna gång wårt samqwäm."

(N. W. Lundequist o. G. H. Mellin.)

Kostar 3 sk. Banko.

Folkskrifter.

Berättelser ur Fäderneslandets Historia. N:o 2.

Berättelse
om
Den Swenske Fältherren
Måns Stenbocks
Äfwentyr och Lefwerne,

af
G. H. Mellin.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

1839.

Kap. 1.

Stenbocks första Bedrifter.

Wårt fädernesland har många gånger warit i stor fara, både för utländska fiender och inwärtes oroligheter. Men då faran warit som störst, har Försynen låtit en hjelte uppkomma, som frälsat land och folk, som samlat Sweriges tappra inwånare till att strida mot fienderna, eller tillwunnit sig folkets förtroende, så att han inom landet kunnat styra till rätta. En sådan hjelte är Fältherren Måns Stenbock. Det war han som räddade fäderneslandet wid Danskarnes sista landstigning i Skåne, då de försökte fråntaga Swerige detta herrliga landskap.

Måns Stenbock föddes i Stockholm den 12 Maj 1664. Hans fader, RiksRådet Gustaf Otto Stenbock, sände den unge Måns, jemte twenne äldre bröder, till Upsala, der han i fyra år studerade. Men för att få ännu mera tillfälle att inhemta nyttiga kunskaper, erhöll han sin faders tillstånd att fara utrikes. Sedan han i fjorton månader arbetat uti Frankrike, begaf han sig till Holland, der han utnämdes till Fändrik wid Lifgardet. Men emedan Konung Carl XI ansåg honom skicklig att blifwa Kapten wid ett af sina Tyska regementer, emottog han hellre denna befattning.

Stenbock war 25 år gammal, då ett krig utbröt emellan Holland och Frankrike. Då Holland begärde hjelp af Swerige, fingo en del af Sweriges Tyska trupper tillsägelse att träda i Holländsk tjenst, och Måns blef Major wid ett af dessa regimenten. En af de wigligaste slagtningar under detta kriget hölls wid Fleurus den 1 Juli 1690. Då Holländarne förlorade slaget, blef Måns med sin bataljon den sista på walplatsen, och afslog med så stort mannamod Fransmännernas anfall, att han wann allmän beundran.

Twenne år derefter, då Stenbock med Swenska trupperna befann sig i Tyskland emot Frankrike, erhöll han ett märkwärdigt uppdrag. Han skulle nemligen med 300 man och twenne sexpundiga kanoner tåga till staden Gernsheim, för att der emottaga en flott- och skeppsbrygga af 30 skepp och föra densamma flere mil uppför den stora Rheinfloden till en

annan stad Landenburg, der hela krigshären ämnade gå öfwer floden. Men Fransmännen hade fått kunskap om företaget, och besatte hela den ena sidan af floden, så att wid byn Westhofen, der strömmen är smalast, 36 kanoner oupphörligt sköto på honom. Hela Fransyska hären låg äfwen wid denna by. Det dröjde tre timmar, innan Stenbock hann arbeta sig förbi detta farliga ställe. Då han kom längre fram, till staden Worms, möttes han af en jemn eld ur 16 kanoner. Wid Mannheim, en annan stad, woro 72 kanoner jemt sysselsatte att beskjuta honom. Twenne af hans skepp blefwo genomborrade, och masterna på de öfriga tilltygades ganska illa. Men efter fyra dagars och nätters arbete ankom han lyckligt med de 28 öfriga skeppen till Landenburg. I en strid kort derefter erhöll Stenbock ett sår i ansigtet. Swenska trupperna fingo följande året befallning att draga sig tillbaka från kriget.

Men Stenbock längtade snart att ånyo komma i werksamhet. Hans fader hade redan 1685 aflidit, och modren, Enkegrefwinnan Christina Catharina De la Gardie befann sig i knappa omständigheter. Måns anhöll derföre hos Konungen om tillstånd att gå i Österrikisk tjenst, och om något understöd för sin tillrustning. Han erhöll wäl tillåtelsen, men intet penningunderstöd. Han sålde derföre sina hästar och hwad annat han kunde umbära, samt begaf sig till Österrikiska krigshären. Der blef han snart utmärkt och beundrad för sin tapperhet och skicklighet, och förordnades till Generaladjutant. Flera utländska makter sökte då att winna honom i sin tjenst. Men Carl XI lofwade att hemma tänka på hans befordran, så att Stenbock beslöt att återwända till fäderneslandet. När han kom hem, utgjorde hela hans kassa tre dukater.

Kap. 2.

Stenbocks Bedrifter mot Ryssar och Polackar.

Carl XI afled 1697, kort efter Stenbocks hemkomst, innan löftet om dennes befordran hunnit fullbordas. Men enkedrottningen och förmyndare-regeringen under Carl XII:s minderårighet utnämnde Stenbock till Öfwerste för ett Tyskt regemente och kommendant i Wismar i Swenska Pommern. Här arbetade han på fästningens förbättring, och studerade.

Ett werk, kalladt Swenska Knekteskolan, sysselsatte honom på mellanstunderna. Efter twenne år blef han Öfwerste för Kalmare Regimente, och ett år sednare emottog han befälet öfwer Dalregimentet.

Den unge Carl XII war sysselsatt med björnjagt wid Kungsör, då underrättelse ankom till honom att Konungen i Danmark brutit freden. Genast fick Stenbock befallning att med Dalregimentet marschera ned till Skåne. Han följde Konungen wid landstigningen på Danska stranden, och deltog sålunda i fälttåget, som war slutadt inom 14 dagar.

Emellertid ankom underrättelse, att Ryssarnes regent, Czar Peter också brutit freden. Sammaledes hade Konung August i Polen inbrutit öfwer Swenska gränsen. Konung Carl beslöt att först tukta Ryssarna. Swenska krigshären gick ombord på flottan och seglade öfwer från Carlskrona till Liffland. Ryska hären, utgörande 80,000 man, war sysselsatt att belägra den Swerige tillhöriga staden Narva. Med de 8,000 Swenskar, som först öfwerkommit, skyndade Konungen till stadens undsättning. Han mötte först 20,000, derefter 30,000 Ryssar, dem han alla jagade framför sig till Narva. Det war den 20 Nov. 1700, som den lilla Swenska armén uppställde sig midtemot det wäl befästade Ryska hufwudlägret. Czar Peter reste bort tidigt om morgonen, då han hörde Swenskarnes annalkande, och lemnade befälet åt en Fransman, Hertigen af Croy. Denne ansåg Swenska armén endast wara förtrupper, och trodde, att en mångdubbel styrka följde efter. Ett starkt yrwäder begynte också att slå Ryssarna i ansigtet, så att de icke kunde rätt weta, huru det förhöll sig med Swenskarne. Stenbock förde befälet öfwer wenstra flygeln och angrep en af fiendens starkaste förskansningar. Efter tre och en half timmas strid war skansen tagen, och Ryssarne måste begifwa sig på flykten. En bred elf flyter förbi staden Narva, och öfwer elfwen war en bro slagen, öfwer hwilken Ryssarne sökte att undkomma. Men bron brast under deras mängd, så att en stor flock drunknade i elfwen. Då wände de öfriga om till lägret och begynte strida förtwiflaдt. Deras kanoner woro ställda på en höjd midtframför lägret. Konungen befallde alltså Stenbock, jemte ett par andra Öfwerstar, att bestorma höjden och taga kanonerna. Under förwirringen af sjelfwa striden mötte Dalkarlarne en gång ett hårdare motstånd än de erfarit af några Ryssar, och sedan många stupat, märkte de på kommando-orden att de af misstag angripit ett Swenskt regimente. Stenbock ordnade likwäl snart förwirringen, och stormade Ryssarnes kanoner. Så snart dessa woro tagna, begynte Stenbock skjuta

med dem på Ryßarna, hwarigenom deras båda flyglar blefwo skilda ifrån hwarandra. Natten hade inbrutit, och Ryßarne förlorade all besinning. Deras högra flygel gaf sig först. Bron öfwer elfwen lagades i hast, och öfwer densamma fingo deßa Ryßar aftåga. Den wenstra flygeln, emot hwilken Stenbock fortsatte striden, gaf sig också emot dagbräckningen, och icke mindre än 11,000 man nedlade gewär för honom, ehuru han icke egde qwar mer än 600, och icke ett enda skott krut. I denna lysande seger blefwo icke mindre än 30,000 Ryßar tillfångatagna, så att Swenskarne, af hwilka 2000 stupat eller blifwit bleßerade, icke woro tillräckliga att bewaka fångarna. Deßa hemsläpptes derföre, sedan wapnen blifwit dem fråntagna. Swenskarne togo hela Ryska lägret, hwaribland 180 kanoner, och hela krigskaßan. Af Ryßarne hade 18,000 stupat i slaget eller drunknat i elfwen.

Stenbock erhöll i striden ett sår af en muskötkula i wenstra benet. Men han fortfor icke desto mindre att föra befälet, till deß segern war fullkomligt wunnen. Då begaf han sig in i staden Narwa och blef der sängliggande. Han utnämdes under tiden till Generalmajor. Så snart hans sår blifwit läkt, återwände han till krigshären. Han träffade Konungen och sitt Dalregimente wid Lais, der winterqwarteret war förlagdt.

Stenbock hade uppfunnit en ny och bättre exercis för sitt folk, så att Dalkarlarne utgjorde det bästa regimentet i Swenska armén. I synnerhet wid ett tillfälle, då Stenbock inbjudit Konungen, jemte alla Swenska generalerna, till ett muntert samqwäm, roade han dem alla med den skicklighet, som hans soldater wisade i allahanda slags krigsöfningar.

Konungen fattade nu det beslut att angripa Polen, emedan Ryßarne syntes nog tuktade. Stenbock deltog i de lysande och ärofulla segrar, som wunnos. Många tappra äfwentyr bestod han, och är i synnerhet ett som med förundran omtalas. I Polen ligger en stor, wäl befästad stad, som heter Krakau, bredwid den breda Weichselfloden. Kommendanten, som hette Wielopolski, hade mycket manskap under sitt befäl. Stenbock slog i hast tillsammans några prämar, på hwilka han med 300 man gick öfwer elfwen, och nalkades staden. Wid den befästade porten red han fram och ropade till wakten, att den skulle öppna. Då wakten swarade att den icke hade nycklarna, begärde han att få tala wid kommendanten. Efter något dröjsmål infann sig denne. Stenbock uppmanade honom att gifwa sig, hwaremot kommendanten gjorde inwändningar. Under tiden hade Konung Carl blifwit otålig, och i en båt kommit öfwer floden. Han skyndade till Stenbock, för att

höra, hwad som war å färde. Häftigt ropade han: "Öppna porten genast!" Kommendanten tittade ut, för att se, hwem det war, som talade så stormodigt. I det han stack ut hufwudet genom den halföppnade porten, gaf Konungen honom ett slag med ridspöet i ansigtet, och fattade i porten. Stenbock hjelpte honom, och så ycktes den upp, hwarefter båda trängde inpå den bestörta kommendanten, och inrusade med samma fart igenom äfwen den inre porten. Der begynte de bland wakten utdela slängar. En ung officer, som wille aflossa en kanon, fick ett slag öfwer armen, så att han släppte luntan. Innan wakten hemtat sig från sin bestörtning, hunno Stenbocks soldater att också inträngа i staden. Wakten lade ned gewär, och under förwirringen bemästrade sig Swenskarne sjelfwa slottet, och blefwo sålunda herrar öfwer staden.

Konungen utnämnde Stenbock till guvernör i den sålunda eröfrade staden. Nu fick han således ett ganska widlyftigt och mödosamt embete. Med denna befattning måste han förena den af högsta inseendet öfwer alla krigshärens förnödenheter af både wapen, penningar och proviant. Konungen hade det högsta förtroende till Stenbocks bepröfwade redlighet, och skref till honom det ena muntra brefwet efter det andra. Han kallade honom i dessa bref: "min kära Måns Lurifax." Då fälttåget fortsattes, erhöll Stenbock uppdrag att med 25,000 man tåga förut och ställa i ordning allt för hufwudarmens behof. Men Stenbocks wälwilja mot soldaten, och omsorg om folkets bästa, uppretade emot honom många fiender, som till och med sökte att swärta honom hos Konungen. En bland dessa war Öfwerste Lagerkrona. Då Stenbock skulle förskaffa skjortor åt sitt regimente, beräknade han sex alnar lärft för hwarje skjorta. Lagerkrona påstod att fyra alnar borde räcka till. "Ah ja," swarade Stenbock, "twå alnar till framstycke, och en aln till hwardera ärmen."—"Nå, än bakstycket då?" frågade Lagerkrona.—"Der skall din tunga sitta, du belackare," inföll Stenbock. Men oaktadt alla fienders försök fortfor Stenbock att uppfylla sina pligter redligen och så skonsamt som möjligt mot de öfwerwunna.

Stenbocks helsa hade lidit mycket under dessa mödor. Konungen beslöt att göra honom till wiljes och låta honom resa hem. Han utnämde honom alltså till General-Guvernör i Skåne. Och sedan Stenbock afslutat sina räkenskaper, hwilket war så widlyftigt och mödosamt, att det drog flere månader ut på tiden, samt tagit afsked af Konungen, hwarwid wisserligen ingendera anade, att de aldrig i lifwet mera skulle återse hwarandra, återwände han till fäderneslandet. Han ankom till Malmö den 4 Juli 1707.

Kap. 3.

Stenbocks styrelse i Skåne.

Näst före Stenbock hade Fältmarskalken Rehnsköld warit Guvernör öfwer Skåne. Men emedan han warit frånwarande i kriget flera år, hade en mängd missbruk inrotat sig i landet. Kronobetjeningen förtryckte allmogen, de hårda skatterna utkräfdes ännu drygare än de woro, och rättwisan handhades icke. Hela Skåne hade råkat i ett betydligt förfall. Stenbocks fasta beslut war att upphjelpa landet så godt han kunde. Hade han kunnat förutse det tillkommande, så hade han kanhända med sorg emottagit embetet, emedan han sedermera lemnade landet i en långt olyckligare belägenhet.

Från Malmö reste han upp till Stockholm för att aflägga sin embetsed samt hemta sin grefwinna och sina barn till sig, ty han hade förmält sig med Riks-Rådet Bengt Oxenstiernas dotter. Han uppehöll sig endast tre dagar i Stockholm och återwände derefter till Malmö. Först företog han en resa kring landet, för att lära känna landets tillstånd. I städerne gick han upp på Rådhusen, undersökte Magistraternas domar och räkenskaper, och lät borgerskapet skriftligen anmäla sina klagomål. På samma sätt på landsbygden. Han afgjorde genast alla de frågor, som allmogen hänsköt under honom. Men till slut blefwo klagomålen alltför många. Han måste tillsäga, att bönderne skriftligen måtte uppsätta sina beswär, emedan han icke kunde hinna att afgöra dem alla på en gång. Så blefwo på ett enda ställe öfwer 600 skrifter till honom inlemnade. Han medtog alla dessa till Malmö, der han genast företog sig att genomgå dem och förhjelpa en hwar till sin rätt. Sedan han skrifwit sina utslag på skrifterna, lät han återställa dem till bönderna genom deras kyrkoherdar. De flesta klagomålen drabbade kronobetjeningen. Stenbock beslöt att sätta en gräns för kronobetjenternas missbruk af sin myndighet, i synnerhet wid uppbörden och utskrifningen, ehuru de med hotelser sökte förbjuda menige man att klaga. Men sedan Stenbock blifwit öfwertygad om deras felaktighet, lät han fängsla flere af dem. I Malmö hölls derefter ransakning och dom öfwer de brottsliga. Men ju mer han stod på allmogens bästa, desto mera uppretade han emot sig en mängd af embetsmännerna och äfwen många af adeln. Han sielf klagar uti ett bref till en af sina wänner deröfwer, att hans arbete hade så liten

framgång, emedan det icke understöddes af alla, som han wäntat och önskat. Men han fortfor dock att wisa sig allwarsam och nitisk, utan att låta afskräcka sig af afund och baktal.

Kap. 4.

Danskarnes Fredsbrott.

Kung Carl hade länge haft framgång, när olyckan så mycket hårdare drabbade honom. Den Swenska krigshären led wid Pultava, i det innersta af Rußland, ett stort nederlag. De som icke blefwo slagna, föllo till största delen i Rysk fångenskap, och Konungen sjelf, åtföljd af några få, räddade sig med möda till Turkiet, på andra sidan om Rußland och omkring 300 mil från Swerige. Fäderneslandet hade sålunda förlorat sin förnämsta krigshär. Deß Konung war frånwarande i ett fremmande land, och hemma war tillståndet ganska bedröfligt. Det bästa manskapet hade blifwit utskrifwet, och många hemman lågo derföre öde. Kriget hade fordrat stora summor, och tunga skatter hade sålunda blifwit lagde på allmogen, som dertill led af de rofgiriga embetsmännens framfart.

Då förspordes att Konungen i Danmark ämnade begagna sig af tillfället och ånyo bryta freden. Faran war störst för Skåne, som dels låg närmast intill Danmark, och dels ännu icke så länge lydt under Sweriges krona, att deß inwånare hade samma trohet och kärlek till fäderneslandet som rikets öfrige inbyggare. Utsigterna för Stenbock begynte derföre att blifwa mörka. Men han förskräcktes dock icke. Han började genast att med Landshöfdingarne i Halmstad, Jönköping och Carlskrona brefwexla om bästa sättet att förwara landet. I synnerhet wille han iståndsätta fästningarna, emedan han ansåg, att det skulle dröja länge, innan det utarmade landet kunde uppställa en tillräcklig krigshär. Stenbock sammanträdde med Malmö borgerskap och garnisonens officerare, för att öfwerlägga om fästningswerkens iståndsättande. Han uppmanade dem att, som redlige Swenske män, hafwa allting ospardt till fäderneslandets förswar. De lofwade det och redan följande dagen besigtigades fästningswerken och förslag uppgjordes till kostnaden för deras iståndsättande. Stenbock utfärdade derefter bref, som upplästes öfwer hela Skåne, och uppmanade folket att förse fästningarna med lifsmedel och anskaffa alla förnödenheter så att magasinerna kunde fyllas. Wid

stränderna lät han uppresa wårdkasar, hwilka skulle antändas wid fiendens ankomst och sålunda tjena inwånarne till tecken. Generalmajor Gyllenstjerna hade ett regimente ryttare, som låg utspridt öfwer hela Skåne. Han fick befallning att draga det tillsammans och hålla det i beredskap. Derefter reste Stenbock till Landskrona, der han också besigtigade fästningen och anordnade förswarswerket likasom i Malmö. Hans nit behagade så wäl allt redligt folk, att det öppet yttrades om Stenbock: "huru beqwämligt det är för ett land att hafwa käcka generaler, som derjemte ega hjerna och penna!" Stenbocks uppmaningsbref hade nemligen uppeldat alla, så att man hoppades innan kort få alla förswarsanstalterna i ordning. Men bland Stenbocks fiender befann sig en Öfwerste Rothlieb, som wid ett tillfälle af Stenbock blifwit satt under krigsrätt. Denne egde många förbindelser och bekantskaper, i synnerhet i Skåne. Han skref öfwerallt omkring och påstod, att Stenbocks uppgifter om Danskarnes krigsrustningar woro alldeles ogrundade, samt att han derföre borde ersätta alla kostnader, som onödigtwis blifwit gjorda på fästningswerken. Deßa bref werkade twekan och oro. Ifwern afstannade och man ansåg faran icke så påträngande. Också hade Konungen i Danmark med mycken slughet gjort sina tillrustningar. Han började att låta upptackla några örlogsskepp, under förewändning att fira en kunglig födelsedag. Sjöfolk samlades, men alltid i små hopar, för att icke wäcka uppmärksamhet. Men slutligen kunde Danmarks fiendlighet ej längre döljas. Stenbock wißte, att 16,000 man woro sammandragne på Seland; derjemte en betydlig här i Norrige färdig att angripa Bohuslän.

Hela Skånska kusten bewakades, och från Landskrona slott skulle tecken gifwas hwart Danska flottan från Köpenhamn styrde.

Klockan 9 om morgonen den 1 Nov. 1709 hißade Danska flottan segel, lade ut från Köpenhamn och kryßade af och an i Sundet mellan Seland och Skåne, så att man icke kunde weta, hwartut den ärnade sig. Omkring klockan 11 seglade flottan med full wind till Rydebäcks Tegelbruk i Qwistofta socken, ankrade, och sände 60 smärre båtar intill stranden, för att undersöka den. Ur båtarne skjöto Danskarne flere salfwor på Stenbock, som med åtskilliga följeslagare tog stranden och fiendernas rörelser i ögonsigte. Den öfwerenskomna signalen gafs från Landskrona slott, och genast skyndade Gyllenstjerna med sina ryttare till Rya, närmaste by intill tegelbruket, samt twenne andra Öfwerstar, den ena till Glumslöfs, den andra till Rå kyrka. Men fi-

enden wågade icke emot natten landsätta sitt manskap, utan lät i stället skeppen drifwa med strömmen, tills de kommo midtemot Nå Fiskeläge, som ligger något öfwer en half mil från Helsingborg.

Stället war der för fienden ganska förmånligt. Stranden war flack, och på båda sidor kunde de som landstego wara betryggade för anfall genom moras, som hindrade att angripa dem. Danskarne lade ett stort, platt fartyg med omkring 50 kanoner helt nära stranden. De stora örlogsskeppen lade sig derefter så nära de kunde. Klockan 8 följande morgon ankom från Köpenhamn en fregatt, åtföljd af några andra fartyg. Flottan helsade denna fregatt med glädjesalfwor, ty Danska Kungen sielf, Fredrik VI, befann sig ombord på fregatten. Twå timmar derefter begynte landstigningen. De grofwa kanonerna sköto långt in på landet, öfwer deras hufwuden, som landstego. En mängd slupar satte först 2000 man i land, och deße ryckte fram till byn wid Fiskeläget. Det öfriga fotfolket följde efter, och snart befann sig sålunda en stor Dansk krigshär på Swensk botten, utan att Stenbock, med den ringa styrka han hade, kunde drifwa den tillbaka. Med djup grämelse måste han draga sig undan.

Kap. 3.

Danskarnes Framgång.

Stenbock med sina trenne Regimenten Ryttare, hwilka utgjorde hela hans krigshär, drog sig undan genom Bältesberga och Annelöf till Käflinge å. Han hade under detta återtåg den sorgliga erfarenhet, att Skånska allmogen hoptals öfwergick till Danskarna och understödde den med lifsmedel och andra förnödenheter, medan Swenskarne måste lida af brist och hunger. Stenbock beslöt då att undanföra alla tillgångar, för att betaga fienden dem. Men allmogen hade redan förut gömt allt hwad den kunde. Den lilla Swenska hären måste sålunda kämpa, icke blott mot fienden utan mot brist och nöd. Danskarne, som öfwerallt funno wänner och understöd, ansågo sig säkra om att blifwa herrar öfwer landet. Det omtalades, att de icke ämnade sysselsätta sig med fästningarna under wintern, i den mening, att deßa så mycket lättare skulle falla, då landet rundtomkring hyllat Danska Konungen. De besatte Helsingborg kort efter sin landstigning, och skickade derifrån en betydlig styrka öf-

wer Käflinge och Getinge broar till Lund. Stenbock skyndade, wid underrättelsen härom, till Malmö, sedan han lemnat befälet öfwer ryttarne åt Gyllenstjerna och befallt honom långsamt draga sig tillbaka till Bleking. I Malmö widtog han alla förswarsanstalter, som kunde werkställas, och beredde sig sålunda att åtminstone icke lemna landskapets hufwudstad i fiendens händer.

Gyllenstjerna hade under tiden begifwit sig till Christianstad och på Stenbocks befallning begynt upprätta proviantmagasiner i Linsby och Loshult. Fienden befann sig på wägen mellan Malmö och Christianstad, och hindrade således Stenbock att sjelf leda rytteriets rörelser.

Då sålunda fienden befann sig inom riket och Konungen war frånwarande i fremmande land, fattade Riksrådet i Stockholm sitt beslut att uppdraga Stenbock högsta befälet öfwer hela den Swenska krigsmakt, som skulle anwändas till rikets förswar emot Danmark. Rådets bref om detta ankom till Malmö. Men redan hade 4000 Danskar ryckt emot staden. Då anförtrodde Stenbock befälet derstädes åt Generallöjtnant Skytte, och begaf sig åstad till sina ryttare wid Christianstad. Efter många faror och swårigheter, på omwägar till Ystad och Cimbritshamn, lyckades han att hinna målet. Han anbefallte Gyllenstjerna att framför allt förswara wägen till Carlshamn, så att fienden icke skulle kunna bemäktiga sig Swenska flottan, hwarefter han begaf sig till Carlshamn, för att der widtaga nödiga anstalter.

Gyllenstjerna fick snart höra, att fienden nalkades, och att de redan kommit öfwer Torsebro samt sålunda hade wägen öppen till Christianstad. Han uppställde sig derföre wid Rosaby, nära staden, och lät fältkassan och trossen taga långsamt förut. Men fiendens öfwermakt war alltför stor. Gyllenstjerna måste fortsätta sitt återtåg, men gjorde det med mycken ordning och långsamt. Knappt hade han likwäl hunnit till Fjelkinge, en mil från Christianstad, då fienden, som på en oförmodad wäg kommit honom helt nära på sidan, lät fråga honom, om han wille gifwa sig fången. "Derom skola wi än spela," swarade Gyllenstjerna, och uppställde genast sitt manskap. Men knappt hade han gjort det, förrän de främsta ryttarne, innan de ännu kommit i handgemäng med fienden, i sporrsträck flydde undan. Det ena regementet, som till största delen bestod af wärfwade Tyskar, lade ned gewär och gaf sig fånget. Westgöta ryttare wisade sig lika fega, och lemnade stridsfältet i fullt sporrsträck. Gyllenstjerna kunde hwarken med godo eller ondo förmå dem att hålla stånd. Endast 300 man, som af en gärdsgård hindra-

deß att flykta, stodo qwar på walplatsen. Med dem beslöt Gyllenstjerna att afbida hwad fienden widare ärnade företaga. Men då de skingrade sig kring fältet, tog han några fångar och tågade sakta undan till Sölwitsborg.

Stenbock erhöll i Carlshamn underrättelse om fiendens inryckande i Christianstad. Han satte sig genast till häst, och skyndade i fyrsprång att tillse, huru hans befallningar blifwit werkställde. Först mötte han troßen med deß wakt. Han fortsatte sin ridt, tills han stötte på de flyende ryttarne. Fåfängt försökte han att stilla deras förskräckelse. Hwarken med befallning eller föreställningar kunde han förmå dem att stanna, förrän wid Nymölle paß på Blekingswägen. Der lät han antända några hundrade eldar. Wid åsynen af deßsa trodde fienden, att de förstärkningar, som Stenbock wäntade från Carlskrona, dit ankommit. Den kastade sig derföre på Magasinet wid Ljungby och uppehöll sig der, medan Stenbock fick tid att samla de förströdda ryttarne under sina fanor. Han begaf sig med dem inåt Bleking, der han uppref broarna och besatte alla paß.

Men Danskarna, som haft så mycken framgång, nöjde sig med att besätta Skåne och der taga winterqwarter.

Kap. 6.

Stenbocks Bondehär.

Nu fattade Stenbock det beslut att mana Swériges inbyggare man ur huse att gripa till wapen. Han lät utfärda ett öppet bref till alla Sweriges inbyggare. Mine "bröder," skref han," faran är stor, men än lefwer densamme allswåldige Guden, som från urminnes tider stridt för de "Swenska och alltid satt uti deras bröst ett troget, frimodigt "och tappert hjerta för fäderneslandet, deß fiender till affaknad och blygd, men Sweriges krona åter till odödlig heder. "Densamme gode Guden, hoppas jag, skall ock nu röra edra "sinnen, så att I, uti ett gladt mod och med samfälda händer, biträden mig, att fienden, genom Guds nåd, med allwar utrota. Får han framgång, så will han wräka oß "på halsen än flere fiender och tärande djur af Ryßar, Kosacker, Tartarer och Kalmucker, från hwilkas umgänge Gud "oß nådeligen beware. Jag ropar eder sålunda, som med mig "en oförfalskad åhåga bären för fäderneslandets wälgång, att "I som redlige Swenskar, utan någon försummelse, till häst "eller fot, med hwad gewär I åstadkomma kunnen, och sex

"weckors underhåll, wille, af kärlek för edert fäderneslaud och "för Guds äras befrämjande, wara mig till mötes uti Halland "den 14 Februari, och sjelfwa tillhjelpa en så trolös fiende "med eftertryck att förjaga. Jag will föra eder an och wa-"ra beredd att uti eder åsyn låta uttappa min sista blod-"droppa, när jag dermed, efter min död, i sanden allenast "kan beteckna den oförfalskade trohet samt det blödande kär-"lekshjerta jag i döden bar för fäderneslandets i gemen och "hwars och ens wälgång isynnerhet."

Denna uppmaning tände modet i hwarje Swenskt hjerta. Öfwerallt i Småland, Westergötland och Halland tänkte bönderna att lyda den redeliga fältherrens bud. Men många af rikets öfrige Herrar funno det betänkligt att gifwa hela allmogen wapen i hand och lära den att känna sin egen styrka. De warnade Stenbock och bemödade sig att göra hans förslag om intet. Han, som hade ett godt samwete och menade intet annat än ärligt och wäl med fäderneslandet, trodde och wißte wäl, att han för sin del icke förtjent annat än förtroende och tacksamhet af Sweriges inbyggare, och fruktade icke att se menige man i ansigtet, antingen de buro wapen eller icke. Han begaf sig till Wexiö, för att der sjelf tala med Smålandsallmogen. Han wille med densamma bryta in i Skåne öfwer Christianstad och drifwa Danskarna framför sig. Deremot önskade han, att Westgötar och Halländingar öfwer Hallandsås skulle intåga och stänga Danskarna ifrån Helsingborg och hela Sundet, så att hela deras styrka skulle midtuti Skåne blifwa omringad och tagen. Men Landshöfdingen i Wexiö hade skickat tillbaka dem af allmogen, som infunnit sig på Stenbocks kallelse. Stenbock fann sålunda endast några utskrifne goßar och drängar, hwilka skulle utgöra det manskap, hwarmed han wille drifwa Danskarna ur landet. Litet belåten war Stenbock med en sådan förändring. Men emedan han öfwer allt annat aktade fäderneslandets wäl, förlorade han icke modet. Han besökte bondgoßarne, och emedan de woro Sweriges barn, wißte han att de af naturen hade mod och hjerta i bröstet. Han indelade dem i kompanier och regimenten ute på isen på Smålands tillfrusna sjöar. Goßarna hade icke granna uniformer, utan stodo der i skinnpelsar och wallmarsjackor. Men Stenbock sade, att en ärlig soldat delar ut lika dryga slängar under skinpelsen, som under uniformsrocken. Han utsåg dem till ryttare, som dertill tycktes mest paßande. Då ett sådant regimente, med trädskor och på bondhästar förspordes wara uppsatt, skrattade Danskarne; men de fingo sedan lära känna trädskoregimentet så, att de fingo respekt för namnet. Åfwen kallade

de Stenbock och hans folk för "Bucken med sine Gedepoge," till deß de lärt att taga stryk af Getapojkarne. Hände det någon gång, att en yngling såg modfälld ut och hängde hufwudet, tog honom Stenbock wänligt under hakan, lyfte upp hufwudet och sade: "se ond ut, min goße, så springer Dansken för dig." De goßar, som wisade mesta håg och skicklighet, uppmuntrade han med små belöningar, som han tog ur sin egen kaßa. På sådant sätt wann han allt det unga manskapets kärlek. Då ynglingarne sågo, att han sjelf hade ett ärligt hjerta i bröstet, woro de ock redebogne att ärligen följa honom i striden.

Kap. 7.

Getapojkarnes första Lärospån.

Den 31 Januari bröt Stenbock upp med sina hußar, och tågade nedåt Skåne. Han stannade i Ousby wid Hönjarums bro öfwer Helgeån, för att afbida förstärkningarne från Halland. Grefwe Ascheberg, som skulle föra dem till honom, lyckades att werkställa detta, och hela armeen war sålunda ändtligen den 11 Februari samlad på detta ställe. Härifrån ledde en wäg till Christianstad, som låg på tre mils afstånd, och en annan inåt landet. Nu utsände Stenbock budkaslar till Willands härad, närmast Christianstad, och uppmanade bönderna att gripa till wapen. Derigenom wille han inbilla Danskarna, att hans afsigt war att taga wägen till denna stad och angripa dem der. Men i sjelfwa werket begaf han sig den andra wägen, åt Häslweda och Sandby. En fjerdedels mil från Häslweda stodo 300 Danska dragoner, wäl förswarade bakom en stengärdesgård. En trupp af de unga Swenska goßarne, under Generalmajor Burenskölds befäl, stötte på deßa och angrep dem genast. Sedan trädskogoßarna hurtigt uthärdat den första salfwan, sprungo de af sina hästar, refwo ned muren, som skilde dem från dragonerna och gingo dem med wärjan i hand på lifwet. Stenbock sjelf, som från en annan trupp skyndade till denna, kom just i det ögonblick, då han såg goßarne hals öfwer hufwud förfölja de flyende dragonerna. Glad öfwer denna syn, red han fram till dem. Han berömde dem, men bejdade deras ifwer, emedan han fruktade ett fiendtligt bakhåll. Han skref till Konungen om denna lilla strid: "Här wisade wårt folk det första profwet af den tapperhet, som i det Swenska blodet af naturen hyses."

Emedlertid märkte nu Danskarne Stenbocks list, och funno för rådligast att skyndsamt begifwa sig ifrån Christianstad och trakterna deromkring. De lemnade efter sig säd och öfrige förnödenheter, samt togo wägen åt Hörje och Lund, för att på denna omwäg hinna till Helsingborg. Men Stenbock sökte att afskära dem. Från Norra Nörum gjorde han ett anfall åt Foresta och Riseberga, hwilka ligga wid Rönne å. Fienden måste här draga sig tillbaka och förlorade några fångar, men lyckades emellertid att komma undan. Stenbock led nemligen brist på proviant, och hans goßar woro uttröttade och owana. Likwäl följde han efter.

Efter en liten drabbning wid Möinge erfor Stenbock, att hela Danska krigshären, 15 000 man stark, ändtligen war församlad framför Helsingborgs fästning. Det war således der, som den wigtigaste striden skulle hållas.

Kap. 8.

Slaget wid Helsingborg.

Danske krigshären anfördes af General Rantzau, och hade uppställt sig på en höjd norr om Helsingborg. Den bestod af gamla, öfwade krigsmän i granna kläder, med förträffliga wapen.

Stenbock hade nu tillsammans en styrka af 13,000 man, wißerligen illa beklädda och föga förfarna, men alla brinnande af kärlek till sitt fädernesland och förtroende till sin tappre fältherre. Deßutom woro Swenska härens kanoner, öfwer hwilka General Cronstedt hade befälet, icke blott talrika, utan så wäl försedda, att intet folk i werlden den tiden egde ett bättre artilleri än det Swenska. Också förstod Stenbock att begagna det på ett mästerligt sätt.

Stenbock undersökte noga trakten och fiendens ställning, för att på förmånligaste sätt kunna angripa honom. Det berättas, att han påtog sig bondekläder, lastade en wagn med några säckar ärter, och åkte in till fiendernas läger, för att sjelf besreja det. Då Danskarne bådo honom komma med mera ärter, swarade han: "Ja, jag tänker komma i morgon, men med en annan sort, som är något hårdkokt." Han tänkte på kulorna, hwarmed han wille traktera dem.

Morgonen den 28 Februari 1710 uppryckte Stenbock i slagtordning emot fienden. Hela förmiddagen upptogs med förberedelserna. Han hade gjort en omwäg kring fiendens

wenstra flygel, så att han nu från norra sidan ankom emot staden. Klockan 12 middagstiden hade han allt manskapet i den ställning, som han önskade. I midten stod fotfolket, och emellan hwart och ett regimente wißa kanoner. Ytterst på båda flyglarna war rytteriet uppställdt. Endast tecken wäntades till stridens början.

Fyra grofwa kanonskott, som kallades Swenska lösen, började striden. På en gång upphäfde hela Swenska hären sitt fältrop: "Med Guds och Jesu hjelp." Med detta fältrop framdröt hären.

Swenskarnes wenstra flygel hade swårt att öfwer ett kärr komma åt fienden. Kanonerna kunde med möda släpas öfwer den swaga isen, medan rytteriet gjorde en omwäg. Men Swenskarne till fots anföllo, såsom de helst bruka, med blanka swärdet i handen. De mötte först det Danska gardet, ett utmärkt regimente, som likwäl icke uthärdade deras anfall, utan började wika. Burensköld, som anförde den del af Swenskarna, kunde icke förfölja den wikande fienden, emedan rytteriet ännu icke framkommit. Danskarne satte sig derföre åter i ordning, fingo på sin sida ryttare till hjelp, och drabbade åter tillsammans med Swenskarne. Swenskarne kämpade så häftigt, att de bröto twärtigenom Danskarnes leder. En stor förwirring uppstod. Men i detsamma anlände Gyllenstjerna med sina ryttare. De angrepo i fyrsprång Danskarna. Stenbock sjelf kom de sina till undsättning, och nu måste Danskarne hufwudstupa begifwa sig på flykten.

Wid den andra flygeln hade Swenskarne samma framgång. Danska fotfolket stod på en höjd, befästad så mycket hastigheten tillåtit, med pålar och störar. Swenskarne framryckte hastigt, afloßade en salfwa på 30 stegs afstånd, och rusade sedan med pikar och bajonetter öfwer fienden. Cronstedt lät kanonerna rycka fram på 15 stegs afstånd, och då stupade för deras eld hela hopar af Danskar. Sålunda drefs hela Danska hären på flykten. Nederlaget blef ännu större deraf, att de unge Swenske goßarne, som icke förstodo hwad ordet "pardon" betydde, icke aktade på detta rop, hwarmed fienderna bådo om nåd. Endast med möda kunde Stenbock hejda deras ifwer.

Generalen Rantzau blef sårad i bröstet och armen, och war derjemte nära att blifwa fången. Hela striden räckte endast twenne timmar. Men Danskarne hade derunder förlorat icke mindre än 10,000 man i sårade, fångne och döde. Hela återstoden af deras armé utgjorde således 5000 man, som skyndade att söka sin tillflykt inom Helsingborgs fäst-

ningswerk. Swenskarne hade förlorat 800 döde och 2000 sårade, utom en mängd officerare. Hela Danska lägret föll i Swenskarnes händer.

Öfwer natten qwarstodo Swenskarne på walplatsen i full slagtordning. Då öfwerföll dem ett förfärligt owäder.

Efter en dags hwila ryckte Cronstedt emot staden och begynte beskjuta den. Wid bryggan lågo då några Danska örlogsskepp. Deßa ledo betydligt af elden. Men största skadan skedde för Danskarna, då ett magasin, fullt med krut och bomber sköts i brand och sprang i luften med ett förfärligt brak. Derwid blefwo Danskarne så förskräckta, att en stor del sprang i båtarne och begaf sig till sjös, hwarwid somlige i sin ångest sprungo i wattnet ända upp under armarna, och då i detsamma en storm tillstötte, drunknade många. Swenskarne, som icke kände Danskarnes förskräckelse, lemnade dem åter ett par dagar i fred. Men då Cronstedt ånyo en dag beskjutit dem, wågade de icke längre dröja. Natten emellan den 5 och 6 Mars gingo de alla ombord med största hast, och seglade öfwer till sitt hem. I häpenheten kastade de all den hopsamlade spannmålen på gatorna, uppbrände prowiantwagnarna och ihjälstucko 5000 hästar, dem de wräkte på torg och gator, äfwensom i kamrar, kök, källare och brunnar, der många blefwo liggande i flere dagar, så att det luktade illa efter Danskarna.

Kap. 9.

Sweriges Nöd.

Sedan den herrliga segern sålunda war wunnen, begaf sig Stenbock till Stockholm, för att der med regeringen öfwerlägga, hwad nu borde företagas. Öfwerallt, der han framfor, samlade sig folket, för att se fäderneslandets räddare och betyga honom sin kärlek och wördnad. Det war ingen uti hela Sweriges rike, som icke erkände, att utan Måns Stenbock hade Skåne, om icke hela landet gått förloradt. Regeringens ledamöter beslöto att gifwa honom titel af Fältmarskalk. Rikets Ständer wille också wisa honom ett prof af sin tacksamhet. Hans fader hade i Stockholm egt ett hus på Blasiiholmen, hwilket enkan, då hon efter hans död råkade i knappare omständigheter, hade pantsatt i Rikets Ständers Bank för en summa af 18,000 riksdaler. Ständerne skänkte honom detta hus. Konung Carl utnämnde såsom belöning den tappre fältherren till Rådsherre. Men

Konungens bref derom ankom icke förr än följande året 1711. För öfrigt war Konungen mißnöjd med Rådsherrarnes tilltag, att gifwa Stenbock titel af Fältmarskalk, emedan det war en wärdighet, som ansågs tillhöra Konungen enskildt att utdela.

Då Stenbock befann sig wid Riksdagen i Stockholm, inlemnade han flera inlagor till Ständerna, äfwensom till andra embetswerk, om nödwändigheten att sätta riket i fortfarande förswarsstånd. Han beskref tillika tillståndet i Skåne. Det är en bedröflig tafla. Landet war utätet, så att hwarken bonden eller soldaten, som hos honom war inqwarterad, hade födan, utan på många ställen begåfwo sig både wärd och gäst ut tillsammans för att tigga. Sjukdomar hade inrotat sig ibland manskapet, och officerarne befunno sig i den swåra belägenhet, att de icke hunno se efter de sjuka eller tillbörligen bestyra om deras skötsel. Hwarken befälet eller manskapet erhöllo penningar till sin sold, och den spanmål eller proviant, som utdelades, war dels knapp och dels, af brist på redskap, swår att tillaga. Stenbock klagade, att, emedan marketentare och kittlar fattades, folket nödgades äta halfrått kött eller kasta bort det. Den af Herrarne, som gifwit det förslag, att soldaten borde hjelpa sig med bondens kittlar, den önskade Stenbock måtte kommenderas till armeen, för att blifwa kittelkommißarius och answarig för hwad på det sättet förkom. Men icke blott föda, utan äfwen wapen fattades för soldaterna. Stenbock begärde derföre, att egaren af Wira Klingebruk, en Öfwerstlöjtnant Fleming, skulle emot säkerhet utlefwerera de wärjor, som han hade färdiga, emedan han en lång tid åtnjutit privilegium, och deraf haft stora inkomster. Men han hade nekat att göra det, så framt han icke fick kontant betalning, ehuru han wißte, att staten nu icke hade tillgång till penningar. Samma motwilja att uppoffra något för fäderneslandet hyste flere andre förnäme, än den rike bruksegaren. Det war derföre omöjligt att uppehålla och underhålla krigshären. Stenbock skref ganska skarpt i detta ämne, och tog icke blott soldatens, utan äfwen rusthållarens och bondens förswar, i det han yrkade, att afgifterna skulle läggas på sådana saker, som endast de rika nyttjade, såsom silkes- och andra prydliga klädespersedlar.

Men ehuru mycken motwilja och tröghet han ofta måste erfara, upphörde han icke att arbeta för folkets bästa. De tält och andra förnödenheter, som blifwit wunna i slaget wid Helsingborg utdelade han till regimenterna. Tornet i Helsingborg, som ansågs af ringa nytta för landets förswar, men för fienden, i fall han gjorde en ny landstigning, wore ett

förträffligt fäste, försebdes med brännbara ämnen, så att det när som helst skulle kunna förstöras. Längsefter stranden uppsattes wårdkasar. Fanor förfärdigades för hwarje härad, så att allmogen i nödfall skulle weta hwar den borde församla sig. Derjemte underlät Stenbock icke att oupphörligt påminna Landshöfdingarna, att de borde nedsända soldaternas löner, så att de skulle köpa sig skor och strumpor, ty de befunno sig nästan barfotade. "Emedlertid," skref han, "om man ocksa nu måste slåß på de gamle Romares maner, nemligen barfotad, så borde dock hwar och en göra sin skyldighet och hafwa godt hopp, och när och hwar fienden komme, wore det bäst att wara beredd och taga honom emot och slåß med honom som sist på gamla Swenska sättet." Med de obetydliga förråder, som förefunnos, lyckades han emellertid genom hushållning och sparsamhet, och ehuru swårt och mödosamt det war, draga sig fram med krigshären öfwer wintern.

Men alla Stenbocks mödor och bekymmer skulle wäl knappast förekommit ett anfall af Danskarna, om icke Herran hemsökt Swea land med en sådan plåga, att icke en fiende wågade närma sig deß gränser. Pesten inkom nemligen ifrån Turkiet, öfwer Tyskland, Pålen och Lifland, med resande flyktingar till Swerige. Den war så förfärlig, att i Stockholm inom sex månader 30,000 menniskor afledo. Hofwet flyttade till Sala, Rådsherrarne till Arboga, och Rikets förnämste embetswerk till Falun, för att undgå döden och förödelsen. Wid underrättelsen härom, tog Stenbock alla möjliga mått och steg för att hämma farsoten. Han lät i alla kyrkor uppläsa en uppmaning att wårda helsan, samt utdela en Läkares, Doktor Döbels, afhandling om pesten, samt tillika kringsända tjenlige läkemedel. På wägarna lät han uppbygga karantänshus och inrättningar att röka de resande. Genom deßa försigtighetsmått utestängdes sjukdomen en lång tid åtminstone från Skåne. Men slutligen utbröt den på flera ställen äfwen i detta landskap. Då tillstängdes de hus och gårdar, der pesten inkommit, tillgångarna besattes med wakt, och serskilde prester och läkare förordnades för de sjuka. Deßutom tillsattes sjukwaktare och bärbärare, till hwilkas underhåll kollekter hwarje söndag insamlades i alla kyrkor öfwer hela riket. Om alla deßa Stenbocks åtgärder icke kunde befria riket från den stora landsplågan, blef den åtminstone mildrad; och så mycket som i menniskoförmåga stod gjordes för att afhjelpa det onda.

Det war denna landsplåga, som ehuru den härjade inom landet, dock beskyddade det för yttre fiender. Ty då Danskarne fingo weta, att pesten utbrutit i Skåne, afbröto de

och sökte att förhindra all gemenskap med Swerige. De woro så warsamme, att när något bref med en trumslagare skulle öfwersändas till någon af ministrarna, en sådan fredlig person aldrig fick komma till lands, utan möttes ute på sjön af Danskarnes båtar. Brefwen emottogs med långa jerntänger, och brefbäraren wisades genast tillbaka. Flere Danska fregatter bewakade derjemte på det nogaste den Skånska wallen, ehuru förgäfwes; ty pesten kom äfwen slutligen öfwer till Seland. Men så mycket mindre kunde Danskarne nu werkställa någon landstigning i Skåne.

Kap. 10.

Stenbocks första Sjöresa.

Danskarne, i förening med Sweriges öfriga fiender, beslöto emellertid att angripa Sweriges besittningar i Tyskland. De utrustade betydliga krigshärar, som inbröto i Pommern och intogo flera städer. Den obetydliga Swenska styrka, som der fanns, war otillräcklig till motstånd. Konungen skref då ifrån Turkiet, och gaf befallning att förstärkningar skulle sändas ifrån Swerige. Men deßa befallningar woro icke lätta att werkställa.

Stenbock måste lemna sitt embete såsom Guwernör i Skåne, för att emottaga högsta befälet öfwer alla Sweriges förswarsanstalter. General Burensköld skulle efterträda honom, men emedan han war befälhafware mot Norrska gränsen, fick Baron Skytte emottaga syßlan. Stenbock öfwerlemnade åt honom alla räkenskaper och dokumenter, som rörde Skåne och deß förwaltning, samt meddelade honom många goda upplysningar och råd om landets tillstånd och förbättring. Derpå utfärdade han till alla Skånes inbyggare ett afskedstal, som i alla deß kyrkor upplästes. Sorg och bedröfwelse uppfyllde alla hjertan wid detta afsked. Många af hans tillgifne wänner gjöto bittra tårar. Den redlige Lagman Palmstjerna yttrade rent ut, att han numera icke hade något nöje att qwarblifwa i Skåne, utan anhöll att blifwa transpoterad till Östergöthland.

Emellertid inryckte Norrmännen i Bohuslän, men blefwo der mötte af Burensköld, som genom sina skickliga manöwrer twang dem att draga sig tillbaka, ehuru han hade ganska illa utrustade soldater och led brist på alla förnödenheter. Stenbock fick om detta ett bref, hwari deßa ord förekomma: "Det går, som wi se, ännu efter gamla wanan, nemligen att wi

Swenskar aldrig hafwa hwad wi behöfwa, och icke destomindre komma någorlunda igen."

Men från Pommern hördes emellertid alltmera klagan och allt ifrigare böner om förstärkningar. Stenbock reste derföre till Carlskrona för att med den gamle Amiralen Wachtmeister öfwerlägga om flottans utrustande. Med den drift och det nit, som utmärkte alla Stenbocks företag, grep han äfwen här werket an, och inom kort lades alla Swenska skepp ut på redden. Manskap hopsamlades och bud öfwersändes till General Düker i Pommern, att han borde hålla lifsmedel i bredskap för de ankommande tropparna.

Då Danskarne förnummo hwad som förehades, kallades deras flotta hem tillbaka. Man sade deröfwer allmänt, att "sedan Dansken redan till lands måst förnimma Stenbocks hurtighet, han fick brådtom så snart han fick höra samma namnet grassera i sjön." Den 24 November gick Stenbock om bord på Amiralskeppet Konung Carl och afseglade öfwer Östersjön.

Detta företag af en man, som icke war wan wid de swårigheter och faror som möta på hafwet, aflopp likwäl lyckligt. Han landsatte tropparna och sände dem till Düker. Denne blef derigenom så förstärkt, att han tilltrodde sig kunna göra motstånd ända till nästa sommar.

I December månad lät Stenbock flottan ånyo gå till segels och anlände lyckligen med densamma till Carlskrona. Så aflopp hans första sjöfart.

Kap. 11.

Stenbocks nya Uppdrag.

Efter sitt första, lyckliga sjötåg afsände Stenbock ännu ett par gånger förstärkningar till Tyskland, der de woro högst behöfliga. Lyckan bistod honom också, så att, ehuru Danska skepp passade på att angripa de Swenska transporterna, de dels icke wågade anfalla dem, dels icke träffade dem.

När Konung Carl i Turkiet fick bref om dessa händelser, blef han ganska glad och begynte hoppas att ännu en gång kunna föra Swenska folket till seger och ära. Han öfwerlade derföre om medlen att komma hem, och sedan han fattat sitt beslut, skref han till Stenbock ett bref med skiffer, d. w. s. ett slags skrift, hwaruti bokstäfwerna skulle läsas helt annorlunda än de stodo skrifna, och hwilket ingen för-

måtte uttyda, som icke serskildt blifwit underwisad om hemligheten.

Innan wi berätta detta brefs innehåll, måste wi omtala, att Konung Carl XII under kriget i Polen, der äfwen Stenbock war med honom, afsatte den Polske Konungen August och tillsatte en af sina wänner, en adelsman, som hette Stanilaus Leczinsky, till konung i det landet. Efter det olyckliga slaget wid Pultawa, då konung Carl nödgades taga sin tillflykt hos Turkarna, wardt äfwen Stanislaus utdrifwen ur sitt rike. Alla de, som woro fiender till Swerige och konung Carl, hotade äfwenledes Stanislaus och förföljde honom hwar de kunde. Han begaf sig derföre öfwer till Swerige, der han blef wäl emottagen såsom konungens wän.

När genom Stenbocks tapperhet Swenska folket, som man ansåg alldeles förloradt, begynte åter uppresa hufwudet, tycktes det som också konung Stanislaus kunde wänta någon förmån och bättre dagar. Han erhöll bref ifrån konung Carl med försäkringar om wänskap och uppmuntringar att icke låta modet falla.

Stenbock reste från Carlskrona till Norrska gränsen, der han undersökte arméens tillstånd och gaf nödiga befallningar om förswarsanstalterna. Derefter begaf han sig å nyo till flottan för att bedrifwa deß utrustande. Som man icke wißte, åt hwem man kunde anförtro befälet till sjös, emedan Generalamiralen Wachtmeister på sin höga ålderdom icke mera egde styrka dertill, så tänkte regeringen på att helt och hållet uppdraga befälet åt Stenbock. Han skref sjelf derom, att detta wäl war ett stort werk, som skulle fordra en stor man, uppammad wid sjön; men ett sundt förnuft, ett oegennyttigt, troget och oförskräckt hjerta hade lärt honom, att det icke war perlstickarearbete.

Den som i Rådet mest arbetade emot Stenbock, war grefwe Nils Gyllenstjerna. Han icke blott förkastade Stenbocks förslager, utan tillät sig, när befallningar skulle utfärdas om saker, som Stenbock behöfde, att öfwerkorßa dem, med yttrande att de icke behöfdes. Deßutom ansåg man den gamle Wachtmeister icke böra förnärmas, derigenom att en annan fick befälet. Wachtmeister sjelf, som war en redlig och hjeltemodig gubbe, satte mycket wärde på Stenbock och önskade och begärde honom till medhjelpare och rådgifware, men hade det fel som ofta åtföljer ålderdomen, att wara enwis. Stenbock hade således ganska swårt att tillfredsställa både de gamles lynne och sköta tjensten som wederborde.

Då Stenbock ånyo måste resa till Norrska gränsen, der

han fann allt i mycket sämre skick än han wäntat, erhöll han konung Carls bref. Det war åtföljdt af ett annat från konungens sekreterare, hwarutaf det syntes huru wigtigt det war. Men ingen kunde läsa brefskriften utom i Rådet i Stockholm. Dit hade äfwen kommit bref från konungen, som utwisade att något serdeles wigtigt fanns i brefwet till Stenbock. Sålunda skickades bud till Stockholm för att hemta den som kunde uppläsa skiffern. Det befanns nu, att Konungen uppgjort en stor plan. I Turkiet hade Konung Carl wunnit beundran af både Kejsaren och folket, och de hade wäl håg att hjelpa honom. Han erhöll derföre löfte om en krigshär af 10,000 Turkar och några tusen Tartarer, med hwilka han skulle tåga hem till sitt land igen. Men såsom Swensk konung wille han icke gerna marschera med Turkarna, utan önskade, att en Swensk krigshär skulle komma honom till mötes. Han befallte derföre Stenbock att med så många regimenten som möjligt gå öfwer till Pommern, förena sig med de trupper, som der funnos, och såsom högste befälhafware öfwer denna krigshär, åtföljd af konung Stanislaus, möta honom i Polen.

Då Stenbock erfor innehållet af detta bref, blef han ganska glad. De många afundsmän och fiender, som han hade i Swerige, skulle han på detta sätt blifwa qwitt. Dessutom war det för honom en stor ära att sålunda åtnjuta konungens förtroende, och en stor glädje att ändtligen få återse den store hjelten, hwilkens wapenbroder han i sju år warit.

Alla, som älskade fäderneslandet och Stenbock, gladde sig med honom, emedan de hoppades, att han sålunda till riket skulle återinföra dess konung. Men mången af de förnäma blef endast ännu mera förbittrad öfwer Stenbocks heder. De trodde, att, om Stenbock fick träffa konungen och för honom framställa huru i sjelfwa werket sakerna stodo inom landet, de icke kunde undgå konungens wrede. I synnerhet yttrar Stenbock i ett bref, det han icke wet för hwad orsak grefwe Gyllenstjerna war fiendtligt sinnad emot honom. Då konungens bref upplästes ibland rådsherrarna blefwo de allmänt förwånade, och huru åtskilliga af dem tänkte synes af Sekreteraren Ehrenstrahls yttrande, att de wore hättre aldrig en käft öfwersattes till Pommern, än att grefwe Stenbock dermed skulle få lägenhet att komma till konungen, ty han wore en fiende till rådsherrarne och alltför god konungswän. Äfwen Stenbocks hustru blef ganska bedröfwad wid underrättelsen om det uppdrag han erhållit. Hon försade, att utgången icke skulle blifwa lycklig, fruktade, att hans helsa aldrig

skulle slå ut dermed, och sade, att han ingen tack skulle hafwa för det han så wågade sitt lif och satte å nyo på spel den heder han så kort förwärfwat, samt förthe öfwer att han med en swag och utblottad hop nödgades angripa en mäktigare fiende, som hade allting fullt opp.

Men Stenbock skyndade genast till Carlshamn, för att der pådrifwa flottans utrustning och uppfylla konungens befallning.

Kap. 12.

Stenbocks Tillrustningar.

För att werkställa detta stora företag önskade Konung Stanislaus att få tillfälle till en öfwerläggning med Stenbock och några af Rådsherrarna. På hans begäran mötte honom derföre twenne af Rådsherrarne, Gyllenstierna och Horn, jemte Stenbock i Wadstena. Stenbock uppgaf skriftligen sina förslager, som hufwudsakligen hade för afsigt att icke blott sätta riket i förswarsstånd utan äfwen gå anfallswis tillwäga emot Ryssarne. För öfrigt yrkade han, at flottan genast skulle utrustas å nyo. Konung Stanislaus instämde till alla delar med honom. Men Rådsherrarne förklarade, att ingen tillgång till penningar fanns, och då Stenbock deröfwer yttrade sitt mißnöje, uppmanade de honom att sjelf komma till Stockholm för att efterse förhållandet. Han måste slutligen i detta afseende göra dem till wilja.

Der uppgick han, tillika med ett par Riksråder i Statskontoret. Men man förewiste honom endast räkenskaper och papper och försäkrade att inga penningar funnos ens till de nödigaste utgifterna, utan att allt redan war anordnadt på staten. Så snart han befunnit detta sålunda, gick han upp i Rådet och föreslog att af rikets trogne undersåter uppbära ett förskott på det följande årets redbaraste skatter. Detta bifölls. Men många twiflade, att någon skulle kunna förmås att derpå förskjuta en skilling. Derefter utbad Stenbock sig tillstelse att få hålla sammanträde med Ridderskapet och Adeln, äfwensom med Borgerskapet. Detta bewiljades äfwen och emedan få af ridderskapet woro i hufwudstaden närwarande, sammankallades först magistraten.

Saken, som skulle föredragas, war icke behaglig, ty allmänna krediten stod på swaga fötter, så att få wille låna till kronan, men många till och med hade sändt sina penningar utomlands för att hafwa dem i säkerhet. Alla kände Stenbocks beundranswärda talegåfwa, och många fruktade

att icke kunna motstå hans bewekande skäl. De höllo sig derföre undan, så att endast 29 kommo tillstädes. Stenbock sammankallade dem derföre till en annan dag.

Den 3 Juli 1712 war utsatt till denna sammankomst. Först öfwerlade Stenbock med Magistraten, den han sade sig anse såsom borgerskapets föräldrar och förmän, och på hwars bistånd han förnämligast räknade. Men herrarne i Magistraten swarade, att handeln war alldeles i lägerwall, emedan waror wäl funnos, men ingen affättning, äfwen om köpmännen skulle wilja sälja med förlust. Men Stenbock, som fullt och fast trodde, att penningar skulle finnas, lät icke afskräcka sig, utan sade: "Det är beklagligt," och lät derefter inkalla hela det öfriga borgerskapet.

Han uppstod derefter och höll ett tal, hwaruti han framställde rikets behof och lade borgerskapet på hjertat hwilken nesa det wore att icke understödja sin Konung, om det än gällde den yttersta skärfwen. "Nu är tid," sade han, "att I som trogne och redlige män med Gud gripen Abraham i swärdet att frälsa wår Swenska Isak, jag menar wår hjeltemodige, fast nu betryckte Konung. Sker det icke, så twiflar jag ej, att I aldrig fån se Konungen, men wäl riket uti sin fulla undergång. Gud låte eder och mig aldrig få skåda hwarandra uti ett så uselt och olyckligt tillstånd. Ja, förrän jag dertill will wara wittne, skall jag på en spån sätta mig öfwer wattnet och sjelf berätta för Konungen sammanhanget, samt sedan wid hans sida med fröjd ända mina dagar. Betänken då hwad oß förestår: hjelpen eder Konung och hjelpen eder sjelfwa. Jag har ej mer att tillägga, utom det jag erinrar mig hwad evangelium säger: Jag war huswill och I herbergeraden mig inte, jag war hungrig, och I gåfwen mig intet äta. Jag menar, att med skäl och med ett blödande hjerta jag kan räkna wår konung, som så fjerran från sitt rike wistas, för huswillan, edra medbröder, som nu skola mot fienden, för hungriga. Sagen så, att de af hunger och nakenhet icke komma att lida och försmäkta."

Borgmästar Hultén, som såg att alla fingo tårar i ögonen wid detta tal, tog derefter till ordet och tackade honom för det han sjelf uppkommit och förebragt detta ärende, ty alla kände hans redliga nit och sorgfällighet. De wille derföre göra hwad i deras förmåga stod, för att bistå honom.

En förmögen handlande hade på förhand högtidligen förklarat, att Stenbock af honom icke skulle bekomma en fyrk till förstärkning. Stenbock som fått weta detta blef just warse denna mannen bredwid sig. Han klappade honom helt oförmodadt på axeln och sade: "Låt nu se, bröder, att I ären

gifmilde och efterföljen denna hederliga mannen. Jag är försäkrad att han hedrar sig och föregår eder med godt exempel." Köpmannen blef så brydd, att han straxt lofwade en betydlig summa till förstärkning. De öfriga köpmännen följde exemplet och äfwen den fattigaste bidrog med sin skärf till fäderneslandets understöd.

För att öfwerföra fotfolket till Tyskland önskade Stenbock få begagna de största köpmansskeppen i Stockholm. Dessa kallades Spaniefarare, och efter underhandlingar med deras redare fick Stenbock deras samtycke att få begagna deßa skepp. Men det gick trögt med utrustningen. Slutligen wände sig Stenbock till skepparne, uppmuntrade dem till warsamhet, och lät förfärdiga nio silfwerbägare, som kunde stå den ena i den andra, såsom belöning åt skepparne, som också woro nio till antalet. Den som först blef färdig, erhöll den yttersta och största bägaren, och de andre i samma ordning de skyndade sig. Derjemte wißte Stenbock, att så wänligt umgås med dem, att de inom tio dygn woro färdiga; och hafwa de wisat sin tillgifwenhet för honom äfwen derigenom, att bägarne, som han skänkt dem, förwarades såsom de största dyrbarheter hos deras efterkommande.

Icke blott i Stockholm, utan i landsorterna och hos adeln wißte Stenbock att upplifwa kärleken till fäderneslandet genom sina bref och uppmaningar. Hwem skulle också icke gerna gjort allt, då man wißte, att en så redlig man förde befälet! Inom månadens slut hade han hopsamlade öfwer 300,000 daler dels i skänker, dels i lån. Det wäckte allmän förwåning, huru i ett så utblottadt land en så stor summa kunde sammanbringas, och att Stenbock på fyra weckor uträttat hwad man i trenne år förgäfwes arbetat på.

Han begaf sig derefter till Carlskrona, för att med flottan och krigshären afgå till sin bestämmelse. I det han nu lemnade fäderneslandet, sände han till alla Biskopar ett bref, som trycktes och upplästes i alla kyrkor. Han yttrade i detta bref: "Alldenstund mig ej okunnigt är, huru mycket en sammanfogad och af menige den Christna kyrkans ledamöter utgjuten bön förmår, har jag welat anmoda högwördige herr Doktorn och Biskopen, att han täcktes, jemte det han sjelf ej tröttas att yttermera, såsom Moses, lyfta sina händer till himmelen, medan Israel emot sina fiender strider, jemwäl uti sitt stift för detta angelägna ärende, till hwars befrämjande Rikets yttersta must och märg sammanhemtad är, och uppå hwars lyckliga utförande wår Konungs och hela fäderneslandets upprättande, hägn och wälfärd beror, låta göra en trogen och samfäld förbön!"

Kap. 13.

Öfwerfarten.

Sedan ändtligen allt war färdigt i Carlskrona, tog han den 23 Augusti om morgonen för sista gången ett ömt afsked af sin förjande grefwinna, som följt honom hit. Han gick ombord på fregatten Phoenix, och afseglade så ut till den öfriga örlogsflottan, som redan förut gått till segels för att rensa sjön och sålunda lemna tillfälle för transportskeppen att med trygghet öfwerföra armén. Wid Bornholm träffade han denna flotta, som bestod af 22 linieskepp och tre fregatter, alla i god ordning.

I dagbräckningen följande morgonen wisade sig hela fiendtliga flottan, som dock endast bestod af 16 linieskepp men så mycket flere smärre fartyg. I början tycktes Danskarna oförskräckt bereda sig till strid; men då de sågo, huru stark Swenska flottan war, satte de till alla segel och flydde. Swenskarne följde dem efter ända till Danska kusten. De snällaste seglarne af Swenska flottan borttogo ett och annat af Danskarnes fartyg. Då natten inbröt, lät Wachtmeister kasta ankar wid Mön, en bergig strand på Danska sidan. Men om morgonen flydde Danskarne till Köpenhamn och Swenska flottan lade sig wid Falsterbo-ref. Sålunda tycktes nu farten öfwer Östersjön wara betryggad för transportskeppen, och Stenbock skickade genast befallning till Skåne, att de skulle gå till segels. Han anhöll hos den gamle Wachtmeister, att denne wille låta sex fartyg åtfölja transportflottan och med de öfriga bewaka fiendernas flotta. Men den gamle fick det infallet att icke wilja lemna mer än tre, och det war omöjligt att förmå honom ändra sitt beslut. Stenbock sjelf gick emellertid öfwer till ön Rügen. Derifrån underrättade han Wachtmeister, att 16 fiendtliga, bewäpnade skepp och der 300 smärre fartyg lågo och paßade på transportflottan. Ändtligen beslöt Wachtmeister, då fienden alltmer ökade sin styrka i sjön, att med hela flottan följa transporten. Men han gillade icke det utsedda landstigningsstället, utan föreslog ett annat. Stenbock skyndade för att emottaga transporten eller se efter hwad som hindrade den. På en brigantin afseglade han för att gå till Carlshamn, men blef af winden i stället kastad till Cimbritshamn. Der uppehöll han sig endast ett par timmar, hwarefter han åter gick till segels. Nu träffade han hela Swenska flottan i sjön. Danskarna med 30 skepp lågo äfwen stridsfärdiga wid Stevensklint på Seländska

kusten. De sågo Swenskarnes företag, men wågade icke oroa dem. Winden war ocksä gynnande, och sluteligen ankrade hela Swenska flottan wid Wittmund i Pommern.

Stenbock lät genast utskeppa hästar och folk, så att andra dagen 7,600 man till fot och 1,800 till häst woro i land. Derefter arbetades med proviantens landsättande. Stenbock begärde nu betäckning för ett skepp som skulle afföra några munderingar till stadens Weimars garnison. Wachtmeister lofwade wäl några fregatter, men, lika enwis som förut, befallte han kort derefter hela flottan hålla sig tillsammans och gick till segels för att möta Danskarne. Han lofwerade emot dem, då de wisade sig, men de undweko striden. Deras plan war endast att locka Wachtmeister med örloggsskeppen bort från transportflottan. Det lyckades dem, och just under det Stenbock war sysselsatt med urlastningen, ankommo flera fregatter, de bästa seglarne af Danska flottan, till ankarplatsen och angrepo transportskeppen. En förfärlig willerwalla uppkom. Omkring 50 transportskepp kapade sina ankartåg och lyckades att undkomma till örlogsflottan och derefter hem till Carlshamn. En del skeppare, som icke kunde komma under segel, satte fartygen på land, för att få förswar af landhären. Men de fiendtliga örlogsmännens eld blef allt skarpare, och då de slutligen började att kasta brinnande bäckkransar, fattade flera fartyg eld och förgingos. Mer än 40 skepp gingo förlorade, och med dem största delen af den medbragta provianten och öfriga krigsförnödenheter. Wachtmeister hindrades af winden att komma till hjelp, och sålunda led Swerige en betydlig förlust, ingalunda genom någon uppsåtlig illwilja hos den redlige, gamle amiralen, men genom hans oförsigtighet att icke enligt Stenbocks begäran qwarlemna tillräckligt med fartyg för transportskeppens beskydd.

Kap. 11.

Kriget i Tyskland.

Ehuru Stenbock sålunda war beröfwad sina wigtigaste förnödenheter, hade han likwäl en temligen betydlig krigshär tillsammans, sedan han hunnit samla hwad som förut fanns i Pommern och derjemte de betydliga förstärkningar han sjelf medfört. Men hans första bestämmelse, att tåga konungen till mötes, måste wika för den wigtigare att fördrifwa de samlade fienderna. Det skulle blifwa för widlyftigt att berätta alla hans strider och tapperhetsprof i detta fälttåg.

Men den förnämsta segern, som han här wann, kan dock icke förbigås utan en kort beskrifning.

Mot slutet af året 1712 beslöt Stenbock att angripa fienden, ehuru den war dubbelt så manstark som han. Tillståndet inom Swenska hären synes af hans tal till soldaterna. Han yttrar till dem, att han förtröstar på deras mod och tapperhet och att de med honom icke wika ifrån sin rättfärdiga sak. "Hellre wilja wi," sade han, "låta wår sista bloddroppa utrinna för att dämpa fiendens högmod, än att wi skulle med lifwet af stället wika, wår gamla och så dyrt förwärfwade urminnes Swea tapperhet till en ewerldelig nesa. När jag eftertänker den tapperhet, den trohet, och de oförtrutna beswär I hittills wisat och utstått, så blöder mig hjertat. Det går mig till sinnes, att jag måste se eder hungra uti ett ymnigt land. Men hwad utstår man ej för en rättfärdig sak. Låten, kamrater och bröder, eder ej swårt falla denna årsens sena tid, de beswärliga morasen och djupa wägar oss möta och att öppna himmelen på en kort tid måste blifwa ett skjul öfwer wåra hufwuden. Gud som wistas i samma boning, han lärer innan kort wisa, hwad mäktig ting hans allsmäktiga hand kan uträtta. Tagom nu alltså Gud för ögonen och låtom oss med oförskräckta hjertan och enhällig frimodighet, uti en oförtruten kärlek till wårt fädernesland, gripa fienden an. Hållen, som trogne bröder i döden tillsammans. Ladden fort, skjuten wäl, skonen i början ingen, och sen ej efter rof, så skolen I finna, att Gud har sändt oss, wåra fiender till en skräck, och wårt eget folk till förlossning."

Wid staden Gadebusch hade fienden uppställt sig. Danskar och Sachsare anfördes af Konungen i Danmark sjelf jemte många andra utmärkta generaler, och utgjorde wid pass 27,000 man. Stenbock hade endast 13,000. Men Cronstedt förde befälet öfwer Stenbocks kanoner, och hans förnämsta regimente woro Dalkarlar, Södermanländingar och Östgötar. För att angripa fienden, måste han först tåga öfwer en dal, med skog på båda sidor. Der ledo Swenskarne mycket af fiendens kanoner, och många stupade. Men sedan Cronstedt med snabba skott hunnit ränsa dalen, frambröto Swenskarne genom densamma. Ett starkt snöglopp slog Swenskarne i ansigtet, och dref krutröken emot dem, så att de icke wäl kunde se framför sig. Men Stenbock hade förut noga bestämt, huru hwarje regimente skulle hafwa sin plats och röra sig. Dalregimentet, som anfördes af Öfwerstlöjtnant Fuchs, mötte Danska gardet, som stöt lifligt. Dalkarlarne ryckte dem nära inpå lifwet, och gåfwo sin första

salfwa af alla fyra lederna på en gång, och för denna salfwa slupade nästan hela Danska gardet. Derpå bröto Dalkarlarne med bajonetten in på Danskarnes andra linie. Under klingande spel af alla instrumenter wäntade Danskarne oförskräckt anfallet. Men det blef snart slut på musiken, då bajonetterna kastade dem öfweränd a. Både Danskar och Sachsare förswarade sig till det yttersta. Men inom twenne timmar woro de så fullkomligt slagna och förskingrade, att Danske Kungen i största hast måste fly till Holstein, och flere tusen slagna betäckte fältet. Wäl försökte Danskarne, sedan några regimenten efter slaget blifwit hopsamlade, inbilla werlden, att deras ena flygel behållit platsen. Men Stenbock skrifwer härom: "Gud ske lof för de slängar de fingo. Jag unnar dem gerna, att således ropa triumf! med narren, som slapp med 50 slag, då han skulle haft 100."

Kap. 15.

Altonas Brand.

Efter slaget wid Gadebusch beslöt Stenbock att följa Danskarna och angripa dem i sjelfwa Holstein. Han hade alltflere framgångar, emedan han icke lemnade fienden tid att samla sig och hålla stånd.

Danskarne hade uppbränt den Swenska staden Stade, och derwid framfarit med en förskräcklig grymhet. Stenbock fick befallning att utöfwa wedergällningsrätten och icke skona Danskarna, der han kunde göra dem något afbräck.

Han ankom till Danska staden Altona bredwid Hamburg. Han begärde der prowiant åt sitt manskap och fordrade brandskatt af stadens innewånare. Då stadsboerne gjorde swårigheter och motstånd wid erläggandet af brandskatten, ansåg sig Stenbock twungen att gripa saken allwarsamt an. Ehuru han sjelf war djupt upprörd och wisade den största motwilja, måste han klockan 12 om natten den 9 Januari 1713 gifwa befallning att sätta staden i brand. Den lades i aska, men de närwarande Swenska trupparna plundrade icke det ringaste, utan åskådade sjelfwa med sorg det fasansfulla uppträdet. Prosten i staden, som förut talade med Stenbock och såg hans bedröfwelse, läste sjelf, full af medlidande, wälsignelsen öfwer honom. "Ack, högste Gud," säger Stenbock sjelf, "jag fruktar, att denna wälsignelsen öfwerdrog mig Guds wrede; ty, förutan det att konungen af denna röken aldrig haft den ringaste nytta, der han likwäl

på den stunden war så fattig som en kyrkråtta, och armén led nöd, så är ock mången oskyldig enka och faderlös genom denna olyckliga branden ej allenast kommen om lifwet, utan bragt till tiggarstafwen. Jag har, Gudi klagadt, sedan den dagen stött i den ena olyckan efter den andra, och alltsedan aldrig haft en glad eller helsosam stund. Ty Gud wet, att jag och hwar redlig man bär afsky för sådana afstraffningar, der icke yttersta nöden och krigets lag det kräfwer."

Stenbock måste draga sig tillbaka till Tönningen, en fästning i Holstein, der han likwäl af fiendernas mängd blef innestängd, och den 6 Maj samma år nödgades gifwa sig fången med hela armén.

Kap. 16.

Stenbocks sista Lidanden.

Danskarne woro icke litet glada, att hafwa i sitt wåld en hjelte, som ådragit dem så många nederlag. De förde Stenbock till Köpenhamn, der han i början behandlades med både aktning och mildhet. Hans lärdom och artiga seder gjorde honom till en kärkommen gäst på sjelfwa hofwet. Men slutligen, ehuru man i Swerige försökte att utlösa honom, blef han kastad i det så kallade Blå Tornet, ett ryslig fängelserum, som war beläget öfwer en källare, uppfylld med ruttet watten, hwarifrån en osund stank uppsteg genom det otäta golfwet. Äfwen födan war sådan, att oftast en hund ej kunde äta den. Han blef sålunda, såsom han sjelf skrifwer i sitt testamente, till döds marterad. Han afled den 23 Februari 1717.

Konung Carl XII, som war återkommen till fäderneslandet, utbrast i tårar, då underrättelsen om den ädle Stenbocks död kom till honom, och hela Swerige hade skäl att sörja sin räddares bedröfliga ändalykt.

Folkskrifter.

Blandade Ämnen. N:o 3.

Ryska Minnet i Norrköping
eller
Ryßarnes härjning i Swerige år 1719.

Berättelse

af

C. J. L. Almquist.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

(7) 1839.

Kap. 18.

Nyaste Minnet i Norrköping

eller

Ryssarnes härjning i Swerige år 1719.

Berättelse

af

C. J. L. Almqvist.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elmens och Granbergs Tryckeri.

1828.

Ryska Minnet i Norrköping.

Kap. 1.

Om den unge Korpralsonen Martin Berfelt.

En afton i slutet af Julii månad år 1719 syntes en båt hoppa i wågorna ute på Bråwiken: ett stort watten, som utgör Motala ströms utlopp i hafwet, beläget emellan staden Norrköping och Östersjön. Twenne män, som stodo på högra stranden, inbyggare i socknen Konungssund på Wikbolandet, blickade utåt det skummande wattnet med skärpt syn, för att efterse om det war den båt de wäntade. Den äldre af männen, wid femtio år, bar en grof och smutsig drägt, såsom ämnade han sig ut i ett bistert företag, men tillika såg han rak och manhaftig ut, som en krigsman: hwilket bar syn för sagen, ty han war en afskedad korpral och hette Berfelt.

Sedan han strukit de swarta, men i ändarne gråsprängda lockarne ur pannan, lutade han sig ännu en gång framom trädet på udden, der han stod, satte ena handen öfwer ögonen, för att se skarpare, och sade till sin son: "Ja, det är riktigt min broder, fältwäbeln: gör klar båten, Martin! wi skola ro ut att möta honom."

Den yngre mannen, sonen Martin, werkställde sin faders befallning. Derefter satte de sig begge i farkosten och rodde med tu par åror ut ifrån udden, skuro wågorna snedt och gensköto den andra båten, som de nu allt mer och mer upptäckte.

Jag tror att min farbror, fältwäbeln, sitter ensam i sin båt — sade sonen.

Det tycktes härwid på deßa Martins ord, som om han ernade tillägga något, hwilket han likwäl ej gjorde. Men en sorgsen dager flöt öfwer hans ansigte, då han tillade: Det är icke underligt, det blåser kanske för mycket, det gick ej an för henne att följa med i qwäll.

"Tänk nu icke derpå," sade korpralen till sin son; "haf ögat på wågen, som kommer åt babord, tryck högra åran skarpt i wattenfradgan och drif undan djerft."

Denna uppmaning behöfdes werkligen, ty en hög, grön bölja kom farandes med en kam af hwitt hoppande skum emot den lilla farkosten; men hon skars så skickligt af förstäfwen, att de roende snart tycktes dansa öfwer sin fiende, och deras lopp öfwer de små afgrunderna emellan wågorna förekom muntert som ett skämt.

De nalkades warsamt till strömmingsgrunden bortom Swinnerön, hwilka woro ändamålet för deras rodd. Deßa grund äro belägna ungefär midt i Bråwiken utanför Konungssunds- och Dagsbergsland. Wid klart wäder kan man ifrån dem se öfwer tre mil öster ut ända mot hafsbandet, der den långa Bråwiken förenas med Östersjön; och nära tre mil west-sydwest ligger Norrköping.

Korpralen Berfelt och hans nittonårige son skötte icke årorna såsom owane män. De woro begge ett par hurtige Wikbolänningar, som till lands högt älskade krigsyrket, men derjemte aldrig läto någon dag förflyta utan bedrifter till sjös. Fiska måste de: de behöfde sådant för utkomsten, lika mycket som för nöjet. Wid grunden, som de nalkades, war ett gammalt, berömdt strömmingsfiske, egentligen kronan tillhörigt, men merendels utarrenderadt åt någon af ortens herremän. Enskilde fiskare lade dock äfwen stundom ut sin not der, och drogo förbudna warp. Men dylikt smuggleri föraktade korpralen. Han hade af kronofiskets dåwarande arrendator, fogden på Bråborg, betingat sig den rättigheten att hwarje lördagsqwäll få utlägga strömmingsnot, hwaremot han erlade en måttlig skatt i kopparplåtar.

Fadren höll sina ögon skarpt fästade på Djurö, för att hafwa ett fast synmärke under rodden. Han hade till märke alltid brukat taga en gran på Djurö nordöstra udde; men nu saknade han med förundran sin gran. "Kung Carls onåd!" utbrast han och höll på åran, "min gran är kullhuggen, tror jag?"

Det har säkert den skurken Swen Danson giort, anmärkte Martin.

"Såå? Swen? Men Swen Danson i Tomta från Kuddby socken skulle icke hafwa understått sig att fälla en gran, som i så många Herrans år giort sjöfarande nytta, om icke husbonden tillåtit honom det. Rättaren

höjer yxan; men om herren icke ropar: hugg! så slår yxan qwar i wädret, och ingen buske faller."

Swen Danson tänker icke länge förblifwa rättare på Djurö, menar jag.

"Huru så, pojke? icke rättare längre?

Nej men, fortfor Martin. Swen Danson far nu omkring hela Wikbolandet såsom en skjälk, eller som något än sämre, min fader! jag menar spion och förrädare. Ty jag tror icke det war för att tinga upp blomstersmör åt prosten i Häradshammar, han nyligen dragit till Jonsberg, ja ända ut åt Arkö i öppna hafwet. Man säger, att han låtit muta sig, att narra Wikbolands-bönder att förråda riket och hylla ryska Zaren, om hans skepp sätta till här på kusterna —

"Ha — Martin! då har Swen åter gifwit sig i färd med den förrymde skutskepparen Stubbe! hörde du något glunkas om lotsen Anders Stubbe?

En rysning för det ämne, hwarom de talade, tycktes öfwerfara sonens solbrända och fylliga, men likwäl sorgsna och sköna ansigte. Han tänkte swara sin far; då öfwersta delen af en icke nog qwickt klufwen wåg slog in öfwer bord, och begge funno rådligast att tiga och passa på årorna.

Ett stycke utanföre strömmingsgrunden kom nu den andra wäntade båten dem så nära, att ömsesidiga nickningar wänligt utwexlades emellan de åldrige bröderne Berfelt, korpralen och fältwäbeln, hwilken sednare äfwen, sedan kung Carl dött, befann sig afskedad. Han bodde egentligen i Norrköpings stad, men idkade också jemte sin broder fiske i Bråwiken, dit han i qwäll efter öfwerenskommelse rott ut. Men han kom icke ensam i båten, såsom Martin först påstått; utan en bredaxlad, dugtig piga skötte årorna, medan fältwäbeln sjelf sattwid styret och såg förnäm ut.

"Goßar tala alltid förblommeradt," anmärkte korpralen småleende. "Men må wara! gör upp noten, Martin; wi få ett häftigt arbete med strömmingen. Hwarföre tyckte du, att din farbror satt ensam i farkosten? hwaba? Har han icke en med sig, som hjelper ro? Det war också angeläget, ty det förutan skulle han wäl ej kunna utlägga notflygeln på sin sida. Har han icke den raska, hurtiga Wånga-Karin i båten, som sköter ett par åror så bra som han sjelf? är du icke nöjd med henne?"

Martin sårades af sin faders skämt. Ni wet nog lika mycket, som jag, hwem jag wäntat i båten, tänkte han säga; men han teg, reste sig högt i stäfwen och uppwecklade noten. Böljorna foro framför båtarne med allt det oordentliga raseri, som kring stenar och blindskär brukas. Fältwäbelns farkost nalkades med mycken försigtighet. Sin egen långa gestalt hade äfwen han nu rest upp i sin förstäf, under det Wånga-flickan med starka armar ganska skickligt styrde in emellan strömmingsgrunden.

"Huru står det till i staden, wäbel!" sade korpralen. "Är ryktet sant om allt det buller och owäsende, som nu skall förestå?"

Den anlände brodren skakade på hufwudet. I middags skulle 400 man af Dyringens kompani komma till Norrköpings förswar — "i fall fara blir, nemligen" — lägga de alltid till. Men tyst med det, och tyst med allt: kung Carl är död.

Efter detta uttryck, som hos den afskedade Carolinen alltid betydde punkt för hwarje samtal, wågade ingen widare komma med några frågor, och sielfwa korpralen teg alltid, när han såg sin bror, fältwäbeln, dyster eller wred till sinnes. Fältwäbeln war också ett halft hufwud längre, och allt hans hår isgrått; ej af ålder just, ty han war blott femtio år, men af wunna segrar. Det egentliga göromålet för aftonen började, och utfördes med stort allwar. Blåsten, som i solnedgången warit sträng, mildrades ju mer qwällen sjönk; men i stället uppstego tunga moln i öster och utbredde sig widlyftigt kring hela den sidan af himlahwalfwet. För Martins ögon syntes de askgråa skyarna röra sig och sammansättas i fruktanswärda skepnader likt krigsfolk. Han sade intet derom ännu, och alla arbetade både flitigt och wäl.

Hastigt utropade Martin, med blickarne höjda mot himmelen: Min far! min far! se hwita hafsmåsen, hur högt hon flyger? mörka skyn tager henne och far af med henne, min far!

Wid detta tilltal wände korpralen sig om, och såg efter måsens flygt med spänd syn och fällda armar.

"Skyn tager henne icke, Martin; nej, det är icke sant, att han tager henne. Se på den wackra måsen, huru hennes hals böjer sig djupt ned, under det att de utbredda, smärta wingarne lyfter henne."

Wißt skall han taga henne! utbrast Martin hastigt, med fasa. Hon är så mjellande hwit, och skyn bakom

är så swart, min far, så swart som Bråwiken i afton. "Skyn tar aldrig en fogel, pojke. Fast det står i historierna, att prinseßor blifwit skytagna, så war det andra skyar. Se! nu far hon af till wenster öfwer Kolmorden. Hon synes knappt mer, men det är af träden wid Sandwiken hon bortskymmes. Strömmingen blir sällsynt i natt."

När fogeln icke mera syntes, hwiskade Martin för sig sjelf: hon är nu borta i himmelen, och jag ser henne aldrig mer; dock gläder det mig, att molnet icke fick behålla henne. Martin tog nu icke widare sina ögon från årorna.

När arbetet war slutadt, lade begge båtarne till wid hwarandras sida, och begge förståswen hoppade upp och ned emot hwarann.

"Korpral!" sade brodren-fältwäbeln, "blifwer ej strömmingen huld emot oß i natt, så tör ock söndags-middagen i morgon för dig wäl icke blifwa glad i Konungssund; kom då i stället hem till oß i Norrköping i morgon, och tag Martin med. Jag har älskat goßen, mer än blodet fordrar, allt sedan jag såg honom i Norrige. Han gjorde godt besked för sitt namn i fjolhöstas. Icke rår han för det, att kung Carl är död. Guds nåd! Men jag har i staden wid Saltängen, der jag bor, en karbin, som tegat allt sedan förlidne olyckliga November i fjol. Martin skall försöka min karbin; och gör han gagn med den, så torde det komma wäl till paß och till mången nytta på denna tiden."

Knappt hade han uttalat deßa ord och kommit att i båten wända sig norrut, förrän ett hastigt utrop af: "Herre Christ, hjelp oß!" undföll honom. De öfrige sågo hastigt upp åt samma håll. En kolswart dunst, likt ett widunder, uppsteg emot himmelen och betäckte en stor del af nordöstra wäderstrecket. Det tjocknade och swartnade ofwantill förfärligt, men nedantill började småningom en rodnad synas, som steg och widgade sig. En blodröd flamma kastade mot den mörka höjden ett sken, så starkt, att natten wille ljusna.

Fältwäbelns ögon öppnade sig, stirrande widt öfwer böljorna. Efter ett ögonblicks betraktelse sade han med sammanknäppta händer: "Tron mig! det är Nyköpings stad, som brinner nu, och der är Ryßen. Han kommer nog hit ock!"

Kap. 2.

Björkman och Block gå till borgmästar Ekebom för att rådslå om Norrköpings räddning. Björkman helsar under wägen på en flicka.

Söndagen, morgonen derpå, war en klar himmel och de starka klockljuden ur Norrköpings trenne höga kyrktorn manade menniskorna till gudstjenst och frid. Dock förmådde knappt sjelfwa klockornas stämma höras ibland allt det rysligt sorlande folk, som den annalkande faran sammanskockat, och tusentals bönder från Risinge, Tjellmo, Hellestads, Wånga, Qwillinge, Borg och Kimstads socknar, underhöllo beständiga stockeldar rundtomkring staden, medan de wäntade på Ryßen.

Genom Norrköping rinner den stora och wackra Motala-ström, öfwer hwilken gick en bro, som förenade stadens norra del med den södra. Öfwer denna bro trädde fram emot söndagsmiddagen en ung prest, adjunkten i Sanct Olofs församling, magister Jakob Björkman, och wid hans sida en äldre man af ädel uppsyn, herr von Block, af utländsk slägt, men som nedsatt sig i Swerige, och som synnerligen gjort sig förtjent af att ewigt ihågkommas för alla de tjenster, han gjorde Norrköping under den swåra pesten, som rasade år 1710. Deßa begge herrar och män gingo nu med jemna, men hastiga steg fram åt det håll, der stadens borgmästare Jakob Ekebom bodde; och de samtalade ifrigt, så wäl om den grufliga olyckan, som om hwilka mått och steg man borde taga.

"Tro mig, ja, tro mig, min unge wän," sade Blocken åt Björkman, "fienden skulle hwarken wåga eller kunna göra så djerfwa och ohyggliga framsteg i wår skärgård, om icke — rent ut sagdt — om icke Swenskar biträdde honom emot sina egna landsmän. Sådana äro nu wåra egne."

Säg icke Swenskar, wärde herr Block, inföll adjunkten. En wiß förnäm herre af Holstein är med i Ryssarnes parti.

"Holsteinarn? Nej. Säg snarare generalen grefwe Gustaf Douglas. Jag har derom noggrann underrättelse, ehuru det ännu måste wara oß emellan. Men jag skall för borgmästar Ekebom framlägga mina bref. Jag wet

af säker hand, att denne äreförgätne Douglas af Ryßarne bekommit 12,000 rubel. För hwad, unge wän? Jo, för att ledsaga dem oskadde in uti Norrköpings farliga skärgård. Ingen fiende är att frukta för Swerige, tro mig! men för falske män bland oß sjelfwa må wi rädas, som för satan i helwetet."

Douglas? Nå, äfwen han är icke af rätt swensk börd.

"Det är sant, att han nu gått öfwer till Muskowiterne, samt att han ej till första ursprunget en gång warit swensk. Likwäl är han son till den store konung Gustaf II Adolfs hofswen, baron Robert Douglas till Skällby. Dock låt oß nu icke tala om framfarna tider, utan om wårt närwarande bekymmer. Ser ni allt detta sammankomna folk, både af stadens borgerskap och från socknarne rundtomkring? Hwilken god wilja hafwa de icke? huru tappra och frimodiga äro de icke? Men, det oaktadt, skola de föga tjena till stadens förswar, utan blott till oredans förökande, så oöfwade och utan ordning, som de alla här äro, om icke någon klok och kraftig man går i spetsen för dem, styr dem och leder dem emot fienden. Har ni hört hwem som skall blifwa anförare i staden?"

Björkman höjde handen hemlighetsfullt. Man hwiskar derom något så orimligt, att jag knappt wågar säga det efter, swarade han.

"Nå wäl, min unge wän — säg ut —"

Ja, fortfor Björkman, sjelf hwiskande, man försäkrar att general Urbanowitz af den nya regeringen, som uppkommit efter konung Carl den Tolftes död, skall wara utsedd till anförare i Norrköping, och att han med första skall inträffa i staden."

"Urbanowitz!" Blocken stadnade med gnistrande ögon. "Guds Gud! åter en utlänning! Urbanowitz — en half, om icke en hel ryß — skall han förswara det wackra Norrköping? Begriper ni nu, herr magister, hwarföre wår nådige landshöfding gaf ett så ihåligt swar på wårt borgerskaps ansökningar och täta budskickningar om hjelp? Landshöfdingen herr grefwe Gustaf Bonde wistades wid Medewi brunn, och när kuriren ifrån Norrköping anlände till honom med begäran om tillåtelse för stadens borgerskap, att ställa sig i ordning till en ordentlig krigshop, öfwa sig, och få låna de 4000 gewär, som tillräckligt länge legat obrukade på det så kallade Braskens rum i Linköping, hwad swarade då landshöfdingen, gref-

we Bonde? Jo, han sade: Borgerskapet skulle weta att det hade ingen fara; han skulle nog, utan så många påminnelser, finna utwägar till stadens förswar. Arma stad! förstår ni nu, hwarföre redan den 16 April detta år Skenäs och Sätersunda skansar, wår stads goda wärn på ömse sidor om Bråwiken, raserades, de som annars skulle hafwa gjort inträdet för hwarje owän i deßa farleder omöjligt? Begriper ni, hwarföre det twenne gånger har nekats den förträffliga fru Debesche på Näfwegwarns bruk, att iståndsätta de 105 kanoner, som wid styckebruket länge legat gjutne, och hwartill wi stadsboer gerna skulle tillsläppa krut och kulor, om wi endast finge bruka styckena. O Gud, till råga på allt, Urbanowitz nu anförare på denna olyckliga plats! Unge man, jag anar intet godt. Men låtom oß icke gifwa allt hopp förloradt, wi skola meddela Ekebom wåra tankar, han är likwäl en redlig man. Skyndom, magister —"

Jakob Björkman, ehuru yngre, måste påskynda sina steg för att kunna följa den lifliga gamle Blocken. Ändå kunde Björkman icke hindra sig ifrån, att med en djup och wördsam bugning helsa på en förbigående qwinna.

"Hwad nu, herr adjunkt? mindre långsamma och ordentliga bugningar måste ni wänja er att göra, om wi skola hinna uträtta hwad wårt ärende fordrar."

Frukta ej, herr Block — sade adjunkten Björkman, som genom fördubblade steg återtog hwad han genom sin helsning förlorat — frukta ej, att jag något skall försumma i min pligt, fast jag icke kunde neka mig den glädjen, att wisa min aktning, min själs djupa aktning för henne —

"Hwem war hon då? det tycktes wara en ung flicka?"

Kände ni icke igen henne, min herre? Hon är blott sexton år. Är det möjligt, att en så gammal Norrköpingsbo, som ni, herr Block, icke skulle känna henne?

Gamla herrn swarade: "såsom ett flor ifrån bindmößan hängde ned öfwer hela den delen af kroppen, hwarpå man gemenligen igenkänner menniskan, jag menar öfwer ansigtet, så torde detta, unge man, wara orsaken att jag wid det hastiga förbigåendet icke strax igenkände flickan. Men jag såg en ganska wacker fot och en smärt, rak skepnad i gången. Spara min nyfikenhet, och säg så gerna sjelf hwem hon war."

Norrköpings Sol heter hon allmänt.

"Aha, war det hon? Jungfru Johanna Berfelt, dotter till den tappre Carolinen, fältwäbeln Berfelt, som har sitt hus der nere på Saltängen? Hon skall wara ganska stolt och hårdsint emot alla friare — hm — emot alla unga män, sägs det; är det sant?"

Det är en sanning, swarade adjunkten Björkman, hastigt rodnande, att ehuru den sköna jungfru Johanna icke är af någon hög börd, wördas hon dock af alla i staden, hög som låg, för sitt rena uppförande och sina stränga seder. Huru hon swarar eller emottager friare, kan jag naturligen icke weta; men all ungdom i staden har, af beundran för henne, med en gemensam mun gifwit henne namn af Norrköpings Sol. Och jag, för min del, jag måste säga —

"Det är ett wackert, men sorgligt namn i deßa dagar," afbröt honom Blocken; "ty stora moln hota nu stadens sol. Dock, låtom oß icke bruka liknelser i deßa swåra tider, herr pastor, utan tala sanningen rätt och slätt" stöt han, i det han hoppade upp för den höga farstutrappan till borgmästar Ekeboms hus, der de nu woro.

När de anlände i porten, stod sjelfwa herr borgmästaren i reslig gestalt och med en trohjertlig uppsyn de kommande gästerna till mötes. Han förde dem strax in i sina rum, der de allwarsamt, grundligt och länge samtalade om Sweriges och Rußlands ställning till hwarandra i det hela, samt började äfwen emellanåt omröra Norrköpings förswar. Dock kommo de icke till något beslut.

Kap. 3.

Martin Berfelt skjuter en uf, och winner sin farbroders karbin.

I den del af Norrköping, som kallas Saltängen, gick då, som nu, en lång gata utmed strömmen, på den ena sidan bewuxen med lummiga träd, på den andra bebyggd. Wid den tid, då denna historia tilldrog sig, låg ungefär midt på denna gata ett snyggt rödt trädhus med grönmålad port och luckor af samma färg. Taket war af en ganska brant resning och högre än sjelfwa den lilla byggningen. En nyß kalkslagen, glimmande hwit skorsten sken öfwer taket, och syntes genom sin storlek göra anspråk på att wara den ansenligaste delen af he-

la huset, liksom han werkligen war den högsta. Här bodde fältwäbeln Berfelt.

Samma söndag nära middagen kommo, enligt bjudningen, korpralen ifrån Konungssund och sin son Martin in till Norrköping, för att besöka fältwäbeln.

Fader och son gingo in på den sandade, rensopade gården. I farstun möttes de redan af wärden sjelf, som införde dem i helgdagsstugan. De helsade här på mor Anna, wärdinnan, som, med swart bindmössa och hwitt, finweckadt stycke öfwer håret, wänligt men något kruserligt steg fram emot dem, och bad dem wara wälkomne på kokad strömming med dill och senap. Wärden bjöd sin broder, korpralen, ur ett blankt tennstop den förfriskning, som fram på en söndagsförmiddag alltid är så kärkommen, men dubbelt god för dem, som på morgonen rott nära tre mil öfwer Bråwiken. Efter en liten stund steg den åldrige Carolinen bort till sin brorson Martin, som höll sig wid dörren, och sade: Jag uppfyller mitt löfte till dig, och du skall bekomma mitt käraste gewär. Ingen flinta har slagit eld wid deß fänghål sedan November i fiol; men Martin, kan du skjuta rätt skarpt och säkert? Fäkta har jag sett dig i Norrige, som ett warglo, men kan du ock måtta?

"Det kan pojken," utbrast korpralen.

Gif mig krut och ett lod, inföll Martin wördsamt, sätt ut ett mål åt mig, så långt som bößan går; och måtta kan jag, det skall ni se, farbror: dock råder Gud för kulan, och hon träffar icke om hon ej har pollett, säger Kung Carl.

"Wäl påmint, Martin! Här torde en dag wara inne, då wäl sigtade skott behöfwas. Och jag tänker, wår Herre skall nu icke spara på att gifwa wåra kulor pollett. Hwad säger du, mor Anna, hafwa wi långt till middagen?"

En halftimma torde wäl dröja: flickorna äro icke ännu hemkomna från Himmelstalund, dit de skulle gå efter balsamin-frö, sedan de hunnit ur kyrkan; och bordet är icke fullt i ordning, swarade hustru Anna.

Kom då, Martin, sade farbrodren; wi måga roa oß med det som dugligt är, medan wi wänta. Det har redan ringt ut ur kyrkan, och en god sak skall nu icke wara ett sabbatsbrott. Han förde Martin in i ett litet sidorum, der små och stora gewär af många slag hängde glimmande på wäggarna. Ibland dem nedtog han en lång karbin, hakade af kroken kruthornet med silfwer-

napp, och en pung af semskad elghud, deri kulan låg (blott en; ty skulle den icke träffa, war profwet förfeladt, och intet widare fick ske). När de kommit ut på gården, gingo de ned till ett plank med dörr, och genom den in i trädgården, som låg norr om sjelfwa huset och wätte åt stadens staket. Derutanföre sågs norra ängen och Johannisborgs slott till höger nedåt sjön.

"Martin! ser du det östra förfallna tornet på slottet?"

Ja, min farbror.

Fältwäbeln tänkte wißt nu säga någonting om den tillernade målskjutningen, men en rad af sorgliga minnen upptog honom så, att han wardt stum, han satte karbinkolfen mot marken, lutade sin kind emot pipans mynning, och wiftade åt Johannisborg med wenstra handen, likasom om han tagit afsked derifrån.

"Martin! Martin! wi lefwa i en låg och korttänkt tid. Hwarföre rasera detta härliga slott, så att murar och torn stå nakna? Hwarföre nedrifwa Sätersunda och Skenäs? pojke, du är nitton år, men innan du blifwit tjugo, skall du begripa, att alla äro icke Swenskar i Swerige. War nöjd, om du kan skaffa dig en ärlig graf och en hwit uppståndelse en wacker dag —"

Hos Kung Carl!

Rätt så: men tig med det stora namnet i denna förpestade tid.

Korpralsonen teg, men såg med stora, glimmande ögon upp åt norden.

Min kära Martin, fortfor wäbeln, när jag ifrån min täppa här ser öfwer ängen bort till Johannisborg, så wekna mina ögon. Der hafwa min fader och jag efter honom, ända till år 1703 då jag for i kriget, warit wakthafwande. Men nu nyligen har — Gud wete hwem — Gud hjelp oß — tyckt ängen wara alltför sank att bära en fästning. Det dråpliga werket måste förstöras, och mera faller med det, tro mig. Ser du det bräckta hwalfwet? Jag och mor Anna hafwa bott i kammaren der bredwid, och min dotter Johanna föddes inom deßa stolta murar. När hennes ögon öppnades första gången för ljuset, sågo de höga tornspiror allenast. Hon och hennes moder bodde der, medan jag war ute i Liffland, Polen och Ryßland, och slogs. Under alla sina år woro deßa torn min Johannas sällskap och skönaste utsigt. Först när jag kom åter, köpte jag denna min lilla gård

i staden, liksom din fader då uppflyttade från Småland och bosatte sig med dig i Konungssund. Men ser du nu huru det fönster ser ut, der förr alltid Johannas hufwud satt?

Martin spände sina eldigt blixtrande ögon åt det håll, dit farbrodrens hand winkade. Han såg ut som wille han sluka hwarje kalk-korn i den söndriga gluggen, som warit Johannas fönster: med handen grep han efter karbinen, ty han tyckte sig se någonting der inne, som djupt retade honom.

"Nej, ryck icke ifrån mig gewäret, pojke; du wet ej ännu, hwarpå du skall sigta. Men, hwad war det jag wille säga? Jo, inom de murar, du ser, framträdde mitt enda barn för sextou år sedan på denna förrädiska jord; och jag kallade henne Johanna af kärlek till slottet. Se dit — dit öfwer, Martin! ser du nu hwem som sitter och bor i gluggen, hwilken warit min dotters fönster?"

Det är just honom jag länge sett, ropade Martin, ryckte karbin, kruthorn och kula från farbrodern, laddade i ett hui, måttade, sköt och träffade —

"Ufwen fick sitt skott! flinkt gjordt!" utropade fältwäbeln. "Karbinen är din. Du kan tänka huru högt min förargelse steg, då jag häromdagen såg en stor nattfogel wara så oförskämd att krypa fram i gluggen wid middagstid. Ibland detta mörksens slägte är ett dylikt dåd rasnare än wanligt. Det war denna förbannade uf, som intagit min älskades rum. Onda dagar, will det säga, Martin. Men se! ser du bara, den saten rullar död utför muren. Tack, Martin, du har gjort profwet; kom, skola wi åter gå in. Denna din lycka war mig ett godt förebud, Martin — wi winna seger!"

Kap. 4.

Gästabudet hos Fältwäbeln.

De följdes åt in, och att Martin gick med kinder lågande af fröjd, är ganska säkert. I farstun hörde de af högljudt tal och skämt, att Jesper Tunnbindare och Joakim Målare redan woro anlände, för att enligt bjudningen dela söndagsmiddagens wälbehag med slägtingarne från Wikbolandet. Just som de stego in i salstugan genom dörren ifrån farstun, öppnades wid högra sidan

af stugan en annan dörr, och genom den inträdde de begge återkommande flickorna. Mor Anna hade alltid med det gemensamma namnet "flickorna" brukat beteckna dem begge twå. Likwäl war det en stor skillnad emellan dem. Den ena war Karin från Wånga, husets dugtiga tjenstepiga, hwilken wi redan sett ro i strömmingsbåten: den andra war husets dotter, Johanna.

Fältwäbeln helsade på de twenne borgrarne, sina gäster, hwilka redan suto inbegripne i samtal med hans broder, korpralen. Derefter gick han fram till sin dotter, och sade med en till hälften högtidlig, till hälften hemlighetsfull stämma: "Johanna, i dag går wår carolinska böſsa ur huset. Den har blifwit förtjenad genom ett kungligt skott: Martin skall hafwa den."

"Skall han hafwa den?" yttrade Johanna sakta, men dock hörbart. Likwäl wände hon i detsamma bort sitt ansigte och afbröt sina ord, emedan hon måste beswara stadsgästernas helsningar.

En hastig blekhet drog sig ånyo öfwer Martins ansigte, wid det han hörde Johanna säga. "Skall han hafwa den?" upprepade han tyst för sig sjelf. Så kall war hennes helsning, så liknöjd åt mitt lyckliga skott! så liknöjd? Nej, snarare wara hon emot, att jag alls wann karbinen."

Emellertid hindrades hans tankar ifrån att gå åt flere sorgsna håll. Det sorl, som inträffar wid flere menniskors beredning till middagsmåltid, om också icke stort (ty Berfelts hus war mycket ordentligt), gjorde likwäl tillfyllest att hålla Martin wid mod. Han såg upp kring rummet, och fann åtminstone, att Johanna icke deltog i något af de andres samtal, icke delade deras leende, ej ynnestfullt blickade in i någons ansigte, under det hon gick omkring och paſsade upp wid bordet.

Sedan man satt sig, war det wärdinnan, magra mor Anna, som förde befälet både wid anrättningens utdelande och för samtalet. Man började oförskräckt språka om de allwarsamma, de högst rysliga händelser, som stodo för dörren. Både Jesper och Joakim woro till lynnet muntre, men höllo på att blifwa ängsliga wid tanken på de illbragder, som om Ryſsarne berättades wid Hörningsholm och Nyköping. Joakim åt under fasan upp sin senap utan mat till, hwarigenom han brände sig så i gommen, att han glömde mordbranden wid Hörningsholm. Jesper påstod med säkerhet, att Norrköping

genom wår Herres hand skulle undantagas från den skördling, som hitintills öfwergått swenska skären, men mor Anna war icke lika wiß derpå. "Ehuruwäl wi ligga sex mil ifrån hafwet," anmärkte hon, "finnas dock nog de, som kunna lotsa in ryßarne. Har jag icke nyß hört ett rykte, som till och med skall wara sanning, att ryska Zaren tänker utropas till Kung i Östergylln? Är icke det tillräckligt hiskeligt? Så kommer ingenting ondt af sig sjelf, utan det kommer af den onde. När pesten brast ut 1710 — "

Nej, wärdaste mor! sade Jesper Tunnbindare och afbröt henne, ty han wille aldrig höra talas om pesten, när han åt sin middag.

Men pestilentian war, näst Bibeln, det käraste ämne för mor Anna att tala om. "År 1710," fortfor hon, "jag mins det nog, då pesten gick, så blef Norrköping ej mera skonadt, än någon annan brottslig och swart fläck på Guds gröna jord. Hwarföre skulle nu eld och fiendeswärd uteblifwa?"

Hwarföre? jo derföre, sade Jesper, att —

"Kanske derföre, att wi äro gudfruktigare än de i Söderköping, eller Linköping, tror ni så? Nej, nej goda wänner. Äten nu, waren beskedliga, af hwad det ringa huset förmår; men nog kommer det onda, det kunnen I wara trygge på. Jag har en berättelse, en tryckt berättelse af herr von Block sjelf, om huru pesten ankom till Norrköping: Johanna gå ut efter den, i wenstra lådan af walnötskåpet — "

Johanna gick, enligt sin mors befallning. Men derwid tog Joakim Målare tillfället i akt, för att på ett afgörande sätt få samtalet ifrån pesten. Han wände sig till wärden, och började ett ämne, som han wißte skulle intaga honom.

"Min ärade broder och wän," sade han, "det är icke ett litet nöje att äta hos dig, emedan den hwitaste och stoltaste hand i hela staden derwid paßar mig upp och räcker mig faten. Skål, fältwäbel! det måste dock wara en glädje för dig, att hafwa ett barn, som öfwerallt ej annat kallas än Männernas Öga och Norrköpings Sol — hm —"

Eger hon någon fromhet i sitt hjerta, så är jag nöjd, afbröt mor Anna; och dertill är då, näst Gud, pastor Björk-

Björkman orsaken, som nyligen läst fram henne till Herrans högwärdiga Nattward.

"Förträffligt sagt, käraste mor," widtog Joakim: "Jag sjelf är gift, så att jag kan icke hafwa några tankar. Pastor Björkman deremot är, såsom ni säger, mor, en för ypperlig man. Han är min store wän. Men om er dotters fromhet har jag ett att anmärka, medan hon sjelf nu är ute. Hon är ganska hård, alltför hård."

Huru menar du, mälar Joakim? frågade fältwäbeln.

"Om hela Norrköpings ungdom knäböjde inför henne," fortfor Joakim, "så skulle ingen kunna berömma sig af minsta ynnest, knappt en ljuf blick, men åtminstone aldrig ett handtag af henne. Huru skall sådant sluta, tror du? Är hon då en öfwerjordisk warelse? En ande? Högmod går förfall, och henne förestår wißt en stor olycka, om hon icke will wara såsom menniskor bruka. Månne hon då icke är af kött och blod? Är hon icke ännu så wuxen, att hon kan känna hwad ljuft och hyggligt är? Jag wet mången, som skulle gå hem, rusig af glädje, om Johanna Berfelt hade räckt honom blott ett grönt blad af ett träd eller en blomstjelk. Magister Björkman wid Sanct Olof här i staden måste ändå wara af tillräckligt god börd?"

I detta ärende måste min dotter göra såsom hon will, sade fältwäbeln.

"Johanna är säkert så förnuftig, att hon icke annat företager sig, än det jag råder henne," inföll magra mor Anna. Pastor Björkman är i sanning en ståtlig karl, han och Blocken. Jag mins, när pesten hitkom år 1710 — "

Jag tror, sade Jesper Tunnbindare, att sjelfwa ryssarne äro bättre än pesten.

I detsamma mor Anna tänkte neka detta, öppnades dörren, och Johanna återkom. Hon bar wäl under armen den bok, som hennes mor befallt henne hemta, men derjemte en korg utwald winterfrukt. Hon gick omkring härmed, och bjöd hwar och en. När hon slutligen kom till Martin, så nekade han att emottaga.

Kap. 5.

Johanna Berfelt samtalar med Martin i sin faders trädgård.

På eftermiddagen hade Martin Berfelt ensam ingått i den lilla trädgården, dragen af sina underliga tankar att söka ensligheten. Här slog han många hwarf under träden i tystnad; och det enda han gjorde, war, att han flere gånger tog upp och betraktade sitt nyß wunna kruthorn, det han allt emellanåt kyßte. Men rätt som det war tyckte han, att någon kom efter honom, och att han hörde steg i gräset. Han wände sitt hufwud hastigt åt sidan och såg Johanna.

"Martin, hwad gör du här? Jag hade något att säga dig, Martin."

Johanna, hwad jag gör här? Jag ser öfwer ängen dit bort på det nedfallande Johannisborgs slott.

"Mitt stolta, präktiga slott! i det är jag född. Men det war icke det jag skulle säga dig, Martin —"

Tala, hwad skulle du säga mig? Jag wet, att du will mig ingenting mer: jag wet, att moln nalkas med högt thordön och majestätisk åska, och jag skall falla; dock utan skam och skräck. Säg din mening, du, om hwilken jag i går så wißt trodde, att du, enligt löfte — nej, enligt ditt förriga bruk — skulle medfölja din fader i båten till notfisket, efter wi aldrig wågade talas wid i staden, der mor Annas ögon stå. Nu är det slut för mig. Du, Johanna, är icke Wikbolands stjerna, utan Norrköpings sol.

"Martin," sade hon med en klar, men så sakta röst, att den liknade en aflägsen winds ljud. "Jag hade helt annat att säga dig."

Det will du wäl säga mig, att jag hastigt bör gå bort ur denna trädgård, som är den stolta jungfruns kära hem. Hastigt bör jag undanwika, att icke pastorn wid Sanct Olof må lida af att se min skepnad wanka under deßa träds fägring i qwäll.

"Martin, mins du, då du och jag den 7 Maj för tu år tillbaka suto wid strömmen? Det war nedanför Himmelstalunds blomstergård, och ingen, ingen stod i wårt granskap. Wi lekte med en stjerna af silfwerbleck, och mins du hwad wi gjorde med den? mins du ännu?"

Jag mins! sade Martin och steg ett steg tillbaka.
"Wi bröto stjernan midt i tu, och du sade: wi skola i döden gömma hwardera sin lilla del. Hwar har du din hälft, Martin?"
Fordrar du också den tillbaka, Johanna? Här hänger stjernehalfwan på det swarta bandet om min hals, under westen. Kräfwer du den nu? Och det war du kommen till att säga?
"Martin, dina ord falla skumma till mig."
Jag skall falla i mitt mörker, Johanna; men utan blygd skall det ske, ty min hand är oskyldig till den sorg jag bär.
"Dina tankar," sade hon och steg honom ett steg närmare, "äro så dystert dunkla, fast ingen natt ännu är; ack! huru skall jag kunna omtala det jag war kommen att bedja dig?"
Bedja mig? frågade han. Hwad skulle du bedja mig? Jag tror du böjer sakta din panna framför mig? Höj upp ditt hufwud, du, som staden kallar den stoltaste; du, af hwilken ingen i werlden fått ett grönt löf, ej ett blad och ingen blomma nånsin. Säg mig allenast, innan jag går, hwart har du kastat bort din stjernhalfwa, Johanna? I hwilken wrå ligger hon nu glömd och förgäten?
"Så starkt," afbröt hon, "trodde jag det ordet wara taladt emellan mig och dig wid Himmelstalunds watten, att — o Gud — ej du skulle säga så till mig, som du talar nu. Wet du icke en här i gården, som icke gör blida ögon, om hon skulle se min uppsyn glädjas af din anblick? Martin! efter det så är, att jag måste säga dig det, i denna wrå under bröstet ligger min stjernehälft: och skulle den icke så?"
Johanna! hwad? på hjertat! utbrast han.
"Tag," fortfor hon, och afbröt en balsamin med en outslagen knopp. "Efter ingen i werlden kan berömma sig af att hafwa fått ett blomblad af mig, och det är sanning; så tag detta, du. Men hör snabbt, Martin! — ty hwarföre tala wi nu om sådant? Hör, hwad jag med wißhet wet: fienden kommer, det är wißt. Du skall slåß! Du skall stupa — jag har sett det i min dröm — och sedan lefwer ingen grönska under himmelen för mig, och min kropps warelse håller jag för intet sedan. Men du, innan fienden anländer, bered dig, såsom också jag will bereda mig; ty det är wigtigt för oß, att wi i det an-

dra hemmet råkas hos wår konung. Bättre kan du icke nalkas till de ewiges hem, än om du här tager förmanskapet öfwer deßa i staden inkomne drängar, som äro tappre, men utan styrsel. Sätt dem i ordning! anför dem och beskärma staden, det en äkta krigsman redligen bör. Det är hwad jag war hitkommen, att bedja dig om. När du så stupar, Martin, skall kung Carl älska dig i blåa Höjden, och han skall erkänna dig. Hos honom skall du träffa mig åter, och wi skola då sätta det itubrutna ihop till en — till en enda stjerna, Martin."

Martin trodde på Johannas dröm så säkert, som på Guds ord. När han derföre hörde, att både hon och han skulle dö snart, blef han åter och hastigt så glad, att han intet ord kunde yttra. Han tog Johannas hand; och mången skall tycka, att de nu borde hafwa kyßt hwarandra, en gång likwäl, för första gången. Men det skedde icke; och om de ens tänkte derpå, det wet allenast Gud, och kanske kung Carl.

Kap. 6.

Huru det såg ut med Norrköpings förswar.

Det blef werkligen sant, som ryktet förut berättat, att den främmande generalen Urbanowitz fick befallning att komma till Norrköping, och derstädes tog han befälet till stadens förswar. Hwad Björkman och Block hos borgmästar Ekebom rådslagit om, blef nu till intet; och Urbanowitz befallde borgmästaren, att sjelf låta sätta eld på staden, emedan ingen utwäg till deß förswar sågs möjlig. Men när detta kungjordes borgerskapet, som stod i gewär på Tyska torget, så wille ingen lyda eller werkställa en så gruflig befallning, efter man ej stort wärre kunde wänta af fienden sjelf: utan ropade alla, att de med lif och blod skulle wärna sina hus och hem, om allenast herr generalen och den rundtomkring församlade allmogen wille med trohet biträda dem. Också höllo ej borgrarne på mat eller dryck, utan flitigt trakterades, hwaraf mycket buller, strid och oreda måste uppkomma. Som också skedde.

Det war dock ett klokt påhitt, att klockan 6 om en afton tillsades under trumslag, att alla bräckliga och wanföre, ålderstegne, qwinnor och barn borde draga bort ur staden, för att i närmaste skogar dölja sig un-

dan den omenskliga fienden. Det gjorde wißt flera under tårar och jemmerrop; men ganska många stannade dock qwar.

Allmogen både inom och utom staden började blifwa högst orolig och bullersam. Rätt som ingen begrep hwarifrån det kom, utspridde någon skälm, att borgmästar Ekebom gifwit alla tillstånd, att bryta upp hus och källare, samt derutur taga mat och allt hwad de behagade. Man må tro, att detta icke länge försummades; i synnerhet blefwo deras hus, som tagit till flykten, i grund rofsade och tömde. Men äfwen de qwarwarande kunde icke förswara sitt gods. Handelsmännens bod-dörrar aflyftades medelst stänger och maschiner, som enkom dertill inrättades, och bodwarorna togos bort. I synnerhet utmärkte sig generalens folk i dylika bedrifter.

Ändtligen en eftermiddag klockan 4 wisade sig länets höfding, herr grefwe Bonde, som hastigast utanför Norrtull. Han satt till häst och språkade några ord med general Urbanowitz, som äfwen satt till häst. Landshöfdingen dröjde icke länge, och när han åter afreste, talade han till den wid tullen församlade allmogen deßa ord: "kommer ingen fiende i morgon, så kunnen I hwar och en i stillhet gå hem till sitt. Men i annat fall wakter eder noga; ty ryßarne äro många." Sedermera berättas, att grefwen på sin resa wid Klinga mötte några hundrade bönder från Skärkind, Törnewalla och Östra Skrukeby, bewäpnade med bößor och pistoler, wargpikar och löfskäror på stänger. Detta folk befallde grefwen wända om igen, "emedan ingen synnerlig fara wore att frukta för staden eller den öfriga orten." Om det kan wara sant, att han talat så.

Men det är wißt, att stadens inbyggare ledo ganska illa af sina förswarare. Hwad tyckes om detta? Några officerare af Dyringens trupp gjorde ordentligt upp kontrakt med en del af borgerskapet, att bekomma halfwa wärdet af alla de waror, som kunde räddas, antingen staden sjelf gick förlorad, eller ej. Det war galant.

Erik Gabrielson från lilla Åby strök med fyratio rusige sällar midt i natten omkring i trakten af Meßingsbruket. Han hade den högsta stämma; och sjöng gjorde han, hwad som bäst kom för honom, så att det trängde genom märg och ben på borgerskapet:

Urbanowitz! Urbanowitz,
Wår stolta general!

Wißt är han skral,
Wißt är han fal:
Men oß skall ni betala ocksä,
Ty wi ha slagits länge, och äro icke få.
Urbanowitz, det är maffen till general!

När Erik med sina wilda bußar kom upp till sjelfwa Samtalstorget, der gator mötas ifrån alla håll, stadnade han och uppläste högt, likasom han warit en kronobefallningsman, tillstånd för alla tappra drängar från hwilken socken som helst, att uppbryta stadens hus, fönster och portar, för att uttaga allt behöfligt gods och stärka modet med, att de rätteligen måtte kunna möta ryßen. Sedan han högtidligt uppläst sin sjelfgjorda kungörelse, sjöng han så, att det klack i alla omkringboendes öron, och hans bußar instämde i wisan:

Tobak, öl och bränwin!
Länsman och stämning
Äro wi ej rädda för i dag.
Will man ej traktera,
Skola wi husera
Wärr' än sjelfwa ryßen här i dag.
Tobak, öl och bränwin!
Länsman och stämning
Äro wi ej rädda för i dag.

Kap. 7.

Ryska galererna segla förbi Händelö och Lindö. De ankomma till Norrköping.

Den 28 Julii klockan 4 på morgonen kom borgarerytteriet i fullt flygande och i stor oordning in till staden, utropande: "fienden är redan på Butängen!"

General Urbanowitz beslöt då genast att öfwergifwa Norrköping. Han reste bort och hann ända till sätesgården Klinga, då ändtligen ett bud från staden i sporrsträck nådde honom, med den underrättelsen, att alltihop blott utgjort ett blindt alarm. Det war ett falskt rykte, med flit uppgjordt wid Ståtöga af den putsmakaren Hans Bute, som slagit wad med sina wänner, att han skulle bortskrämma hela förswarsstyrkan ifrån Norrköping. Deröfwer wredgades generalen och befallde, att skälmen Hans

skulle gripas, framföras och skjutas på Saltängstorget. Likwäl togs Bute i förswar af den delen allmoge, som höll's norr om staden mellan Eneby kyrka och Norrtull; de hade icke bättre förstånd, än att de tyckte det wara bra gjordt, att skämta nu; och Hans slapp undan med lifwet.

General Urbanowitz ryckte således ånyo in i Norrköping, sedan han likwäl för säkerhetens skull bortsändt sina egna tillhörigheter med en dragon af Dyringens, till hwilken han yttrade: "tag denna pollett, och lemna den tillika med mina saker på Ekenäs herrgård i Örtomta socken. Jag tror dock, att der finnes pollett redan."

Ty det berättas, att redan långt förut hade runda meßingsmärken eller så kallade polletter, med ryska Zarens namn på, blifwit utdelade på wißa ställen, dem fienden af särskilda orsaker wille skona.

Dagen efter, den 29 i månaden, började fiendens eldar synas på en knapp mils afstånd från Norrköping, öster ut mot Bråwikssidan och Wikbolandet till. Denna dag åtgick med mycket gräl emellan herrarne, huru de bäst skulle ställa till; ty än wille man tända eld på staden, än wille man låta henne wara; och det gick nära på att man kommit i blodigt handgemäng häröfwer, då major Hamilton och borgmästar Ekebom med egen lifsfara trädde emellan och bragte de twistande till enighet. Likwäl förblef allt i oreda.

Anföraren för borgarekompaniet hette kapiten Siwerts; han stod klockan tolf på natten qwar med sitt folk på stadens bästa torg. Bönderne skockade sig wid Himmelstalundswägen; och slutligen general Urbanowitz sjelf, han begaf sig, eller såsom det kallas på krigsmannaspråk, retirerade i god ordning med sina kämpar ut genom Westertull, åt Linköpingssidan, för att icke widare återkomma.

Nu begynner den egentliga händelsen den 30 Julii, hwilken kallas förödelsens dag. Det wißte man, att ryssarne redan hade synts från Händelö och Lindö. Klockan 9 började tornwäktaren i Sanct Olofs kyrktorn häftigt klämta, och han utropade med en språklur: "Ryska galererne synas hoptals framkomma wid Westerby udde." Härpå swarade inwånarne, i det de hastade om hwarandra: Allsmägtige Gud! beskydda nu Du oß och staden!

Bonden Swen Danson från Tomta steg upp på Syltängsberget, hwarest han uppreste ett lakan på en stång, att utmärka bästa stället för Ryßarne att landsti-

ga; såsom han lofwat deras anförare grefwe Douglas att göra. Ryßarne seglade så in i Motala ström förbi Gamla brons fall och Norrköpings sten. Wid ankomsten till sjötullen loßade de åtta skott, och lade till med flottan. Wikboländningen, förrädaren Nils Pålßon förde dem. Borgmästar Ekebom wille icke, att fienden skulle bekomma kronans magasin; alltså satte han eld på det, och lågan spred sig med ostlig wind öfwer flera delar af staden. Dock skyndade sig fienden upp och släckte; ty de wille först taga allt hwad tagas kunde, innan de sjelfwa ämnade påtända. Såsom en biswärm foro ryßarne omkring på gator och gränder, genomsökte alla källare och gjorde byte. Kyrkorna uppbrändes, sköflades och allt, som kunde brytas från stället, borttogs. Grafwarne och de dödas boningar funno ingen ro. Woro likkistorna af koppar, så togos de, jemte alla swepningar af wärde, och liken kastades kring kyrkogolfwen eller uppreßtes mot murarne. En timme efter fiendens ankomst hade herrarne Block, Kihl, Björkman, Ekebom och andra begifwit sig ur staden, wandrande till fots. Fartygen på strömmen, tretton till antalet, tömdes af ryßarne i grund, hwarefter de påtändes. Grödan, som stod och wäxte kring staden och nu gick nära mognad, nedtrampades; kreatur kastades lefwande i de grymma lågorna. Så lyder berättelsen; men ingen må tro, att allt detta fick ske utan det wardt strid och kamp, såsom wi nu skola få höra.

Kap. 8.

Johanna smyger sig ut ur sin faders gård. Martins strid.

Luckorna woro igenskrufwade på fältwäbeln Berfelts hus, och, innan han sjelf gick ut, hade han till mor Anna gifwit befallning om allt hwad som borde ske i högsta nödfall. Ifrån hans gård war genom en liten hemlig dörr i stadsstaketet en öppning, som wette åt Johannisborg, hwarigenom han tillsade qwinnorna att undfly med det bästa de egde, i fall fienden skulle intränga på deras tomt. Äfwen hade han i trädgården en fördold källare, dit klenodier och silfwerkaroliner blifwit nedburna.

Fältwäbeln glenade redan i dörren för att gå hemifrån och strida till stadens förswar, då han ännu dröjde

till afsked. "Anna, sade han, och du Johanna, farwäl! Jag är nöjd med Martin." Med en sidoblick på sin dotter af wänligaste slag upprepade han ännu en gång: "jag är nöjd med pojken. Han handterar bößan bra, bättre än jag trodde honom om. Han inöfwade i går femtiosex raska drängar från Eneby, han höll stor och kommenderade dem, bättre än jag trodde någon karl på jorden om. Wille bara alla lyda honom och mig, så skulle djeflarne snart wika, och ingen skulle sakna den förrymde generalen. Ett sörjer jag: min broder, korpralen, har en ryß-sabel derute nyß stött till marken, och de hafwa kastat honom i strömmen, der han bortflutit; dock — deraf brinner elden i pojkens mod ännu högre. Farwäl och gråt icke! Jag går ut till Wångaboerne, hwaraf jag gjort ett kompani, likasom Martin af Enebydrängarne: farwäl! Släpp ingen ut eller in. Guds nåd och kung Carls hand ware öfwer eder!"

Så långsamt hade den raske wäbeln aldrig tagit ett afsked. Han slog sjelf gårdsporten i lås efter sig. Gemensam förskräckelse gör wänskapen större: så hände, att mor Anna, som i en annan stund mindre nådigt skulle hafwa upptagit sin mans beröm öfwer Martin, likwäl nu ej förargades deröfwer, ehuru fruktanswärdt det kunde wara, att Martin, efter krigets slut återkommande med seger, kunde winna dotterns hand, framför magister Björkman. Stunden war för allwarsam nu. Anna gaf ej sin dotter något stickord, såsom wanligt, till motwigt emot det goda, hon fått höra af sin fader. Twertom fattade hon Johanna om halsen, föll med bleknande kinder till hennes mun, och sade: "Gud, Gud! han hjelpe oß i denna stund! hör du stormringningen? hör du Ryßarnes skri? Gudskelof att de kommit in öfwer Butängen. Hit nedåt är, såsom jag tror, för aflägset. Men tyst, Johanna, tysta som sofwande fjäderfä måste wi wara. Tänk, om de wißte, att här stå twenne wärnlösa qwinnor, och silfwer i trädgården —"

Wid deßa ord hoppade hon till af hastig skrämsel. "Osälla, hwad sade jag? mån ej en ryß utanför luckan lyddes, och hörde att jag sade silfwer? Johanna, hwad rasslar? hör du icke det wrålande ljudet? är du alldeles döf — Jesus!"

Hunden Pompe instack sitt lurkwiga hufwud genom kammardörren, sedan han med taßen petat upp den, och ännu fortsatte han sitt swårmodiga läte.

"Min mor!" sade Johanna, men hon tystnade åter twert. Hennes ansigte lyste fullkomligt hwitt, såsom om all blod warit dragen till hennes innersta, ej af fruktan som det synteś, men af en aning. "Jag måste ut, min mor!" utbrast hon.

Ut? ut, olyckliga? till hwad? förstår du icke, att under deßa fasans timmar hafwa wi qwinnor allramest att frukta? Hwad är det åt dig, Johanna? swimmar du?

"Jag är icke sjuk, min mor; men min mor wet, att gammalt, att intet händer, som icke jag känner en aning af —" Härwid nalkades hon dörren med ett raskt beslut att stiga ut.

Nej! sade modren. Fältwäbeln har gifwit sträng befallning, att du, som är hans ögonsten, icke får lemna tröskeln i huset.

Hon såg på sin mor, och teg. Litet derefter hwiskade hon: "Jag tror icke Herrans wälsignelse har blifwit lagd öfwer silfret i trädgården?"

Hwad! skulle det wara glömdt? utropade mor Anna. Jemre oß, Johanna! hwem af oß skall wåga utgå att hjelpa en så faslig händelse?

"Till trädgården är wäl ingen fara att gå?" Med deßa ord nalkades Johanna åter dörren, och mor Anna tillät henne nu att lemna rummet.

På gården lättade sig hennes bröst genom ett djupt andedrag. "Jag skall!" sade hon. "Jag skall!"

Utan att yttra något widare, tog hon den i en mörk wrå af farstun hängande stora portnyckeln, wred den sakta om i låset, utgick på gatan och stöt porten igen efter sig.

De skyhöga flammorna ifrån husen på södra sidan om strömmen blef hon nu först warse. Men hwarken dånet af ramlande gaflar, eller skränet från de skockade folkmaßorna gjorde henne häpen. Hon drog blott sin halsduk tätare igen öfwer ansigtet, och modigt trängde hon fram öfwer Saltängsbron; ty hennes aning hwiskade oupphörligt till henne, att någonting stort föregick med Martin. När hon kommit på andra sidan om strömmen, märkte hon dånet förfärligt tilltaga, folkhoparna gingo i wågor, och sjelfwa lågornas smattrande öfwerröstades af mordskri och rop. Hastigt hördes likt en stormwind deßa ord: "Seger! seger! Norrköping frälses! djeflarne gifwa wika nu! Ser ni, den långa galonerade drasuten föll för Mar-

tins kula! Nu hafwa ryßarne mistat sin främsta general! wräk ned dem till galejorna!"

Johanna sökte sig en hög af nedrasade, hopstaplade och ännu rökande stockar, hwarpå hon uppsteg, så att hon öfwer skarornas hufwuden kunde se hwad som tilldrog sig. Hwad sågo hennes sälla ögon?

En flock swenska bonddrängar, wäl beväpnade, med god hållning och med Martin i spetsen, slogos som björnar emot en stor skara ryßar, och dref dem undan framför sig. Johannas blickar rullade fram och tillbaka öfwer denna mordiska tafla. Hennes bröst widgade sig af fröjd wid åsynen af de segrande slag på slag, som Martin utdelade med sin karbinkolf. Emellanåt såg hon honom litet draga sig tillbaka, ladda, måtta och i ögonblicket skjuta af. Allt gick för honom som i ett huj. Och alltid lades en ny fiende till marken för hwarje skott. Från ryßarne hörde hon ropen: Wasilej! Wasilej Rumijn Pultuski! hwaraf hon förstod, att detta warit namnet på en reslig fiende i swartgrön rock med guldprydnader, som hon märkte ligga störtad till marken midt ibland dem. Det war deras förnämste general, om hwilken hon nyß hade hört swenskarnes jubelskri, då han stöp. Ryßarnes tjut fördubblades kring denne man, då de ej kunde få honom till lifs igen, och de trängde inpå Martin så hoptals, att han knappt hann gifwa alla hufwuden dråpslag, hwilka oupphörligt på nya halsar räckte sig fram emot honom. Nu stego fem jättestarka Risinge-bondsöner fram till Martin, och ropade åt honom: "Gå undan litet och ladda, du, ty der borta kommer deras andra hufwudman, näst den fallne; wi skola ställa oß framför dig och wärna dig, medan du laddar." Johanna såg Martin göra så: då i detsamma ett ökadt alarm från östra sidan tillkännagaf en hop friska ryßars ankomst. Derwid uppgaf en borgare detta högljudda rop: "Nu kommer satan! skarpskytt Martin, lägg an och skjut den långa swartmusken! det är Douglas, den swenske nidingen, den falske förrädaren — fort! Gif akt! krut på fängpannan! nu är han här — "

Martin hade wid första anropet höjt sin laddade karbin och lagt an på Douglas. "Nej!" sade han snabbt, "jag skjuter på ingen swensk: är han ock blefwen en förrädare så skall honom unnas tid till ånger från en så stor synd!" Knappt hade han med deßa ord satt karbinkolfwen till sin fot; så hwen ur den ankomne Douglas's

pistol en kula, som ilade genom Martins hufwud, och han föll.

Ingen lejoninna har nånsin känt sig så stark, som den smärta Johanna nu. Hon hoppade ned från stockarne, bröt sig fram genom de skaror, som skilde henne från den fallne; och när hon framkommit på platsen, såg hon Martin ligga på fyra kamraters armar, färdiga att bära honom bort från striden. "Följ mig, sade flickan, wi skola gå ned till strömmen att skölja och se om han icke lefwer ännu?" Wid deßa ord flög en flik undan af hennes halsduk, och den på fort håll stående Douglas ropade till en af sina närmaste män, Wikbolänningen Nils Pålsson: "Hwad? wåga sig deras qwinnor midt i bloden? wid swarta Douglas, min förfader! jag har aldrig sett ett sådant ansigte, hwem är hon?" Nils Pålßon swarade: "åh, herr grefwe! de kalla henne Norrköpings sol, hon är den bästa de hafwa."

Johanna gick med sina följeslagare till den delen af strömmen, som är nedanför Tyska kyrkan. Här aftog hon halsduken, som täckte hennes hufwud och hals, twättade bloden från Martins hår, fick pannan så ren och hwit, att den strålade; och nu ropade hon: "hwar är min fader? har ingen sett Wäbeln? han behöfs nu här, att gå i spetsen för oß."

Drängarne swarade henne: Berfelt är långt härifrån wid Södertull, der han dräper ryßarne som bäst på sin flygel. Men nu rädas wi, att de få öfwertaget igen, sedan Martin stupat; ty det war ett sjudjefla skott.

Johanna satte sig wid strömmen och tog Martins hufwud i sitt knä, för att widare söka twätta lifwet tillbaka i honom. En nyß skjuten, ung och frisk soldat har ingen likfärg. Hans långa lockar föllo mellan Johannas händer. Ingen suck hördes från hans bröst, ty han hade dött i en blink. När Johanna såg all sin omsorg förgäfwes, utbrast hon: "Nu lefwer icke heller jag mera, fastän det må se så ut för menniskors ögon."

En flock ryßar, med Douglas framför sig, trängde ned till strömmen, och, såsom swenskarne stodo häpne wid Johannas sida, förswarade de sig illa. Ryßarne grepo och bortförde Johanna.

Kap. 9.

Om den polska flickan Natalia Ismaïlowna, och hennes wänskap för den fångna Johanna.

Berättelsen går åt sidan, och omtalar huru ställningen war inne uti ett stort hus nära strömmen, der de ryska galererne lågo. Inne i detta hus hade ryßarne sitt höggwarter. Sedan deras förnämsta anförare, Wasilei Rumijn Pultuski, blifwit skjuten af Martin Berfelt, såsom förut blifwit omtaladt, ansågs nu den swenske grefwen Douglas, hwilken fört dem in i skärgården, för högsta man i hären, och de lydde honom. Men under Douglas stod en ryß, benämnd Iwan Wosnesenskoi, som förde befälet i höggwarteret och höll ordningen wid makt öfwer bytet, som de wilda skarorna allt emellanåt ditförde och samlade.

I detta hus war en stor sal det förnämsta rummet, dit ingen hade lof att ingå, utom grefwe Douglas sjelf och de tjenare han dertill befallde. Men derinne satt nu en ung flicka, fint klädd och af det mildaste utseende. Hon hette Natalia Ismaïlowna, och kallades den sköna polackskan. Hon war stiufdotter åt den nyß omtalade ryssen Iwan Wosnesenskoi, hwilken gift sig med hennes moder, enka efter hennes längesedan döde fader, polacken Ismaïl Slobin, som i lifstiden tappert kämpat under konung Carl den Tolfte. Natalia hade med sin stiuffader inkommit ibland ryska folket, ehuru hon, såsom af polskt blod, föga älskade, och snarare hatade det. Hennes egen moder war på de sednare åren död. Så egde hon nu ingen mer att luta sig till widare, än den ryske Iwan, hwilken omfattade henne med mycken faderlig ömhet. Dock war det icke blott för hans skull hon medföljt på de ryska galererna, som seglade till Swerige; utan hade grefwe Douglas, då han de sista åren öfwergått till Ryßland, derstädes fattat kärlek till henne, och hon älskade honom för hans manliga och stolta utseende. Hennes fader Iwan gillade mycket denna förbindelse; han räknade det icke blott för en heder, utan hade ock i tysthet förhoppning, att sjelf komma högre upp i werlden, om han gifte sin dotter med en grefwe, som skulle göra

ryßarne en så stor tienst, och winna en hög belöning af deras Zar, utom hwad han redan bekommit. Såsom derföre Natalia blifwit förlofwad med Douglas, seglade hon af dubbelt skäl med på flottan, och war så anländ till Norrköping. Ryßarne kallade henne derföre Sudarinja, som på deras språk betyder ett förnämt fruntimmer, efter hon war så befryndad med deras förnämste män.

Men likasom hela det ädla polska folket alltid högeligen älskat det swenska, och deremot warit gramse på det ryska, så bar också Natalia Ismaïlowna i hemlighet stor kärlek till oß, och hennes bröst swed wid åsynen af all den jemmer och elände, hon hörde och såg de swenska utstå i skärgården.

Hon gick nu för sig sjelf i sina ensliga tankar i salen, under det hennes ryska stjuffader Iwan ute på gården, girig och morsk, insamlade allt byte, som de ryska knektarne ditburo ur husen och källarne.

Mest tänkte Natalia på grefwe Gustaf Douglas. Han hade ofta hemma i Ryßland för henne spelat, sjungit och talat så wackert, att han intagit hennes själ, och hon älskade honom djupt. Men nu gick hon i dystra och swåra tankar öfwer honom; ty hon började ana, att hans hjerta kunde wara swart. "Huru, sade hon till sig sjelf, har han, som dock lefwat i Swerige och stått i swensk tjenst, kunnat wända sin hand emot detta land och detta ädla folk, som min fader Ismaïl Slobin så högt wärderade? Att Douglas inträdde i rysk tjenst, det må han hafwa gjort, fortfor Natalia, men att han sjelf skulle wisa wåra galerer wägen hit in! Att han skulle låta sätta eld på denna oskyldiga stad! Hwad har Norrköping brutit emot oß? Nej, sade hon slutligen, Douglas måste icke hafwa anbefallt denna bärjning: han måste icke wara den, som kastat eld i kyrkorna — — Hu! sade hon sist, och afbröt sig sjelf, jag rädes för min ryske fader? Ryßen är hård emot swensk, som emot polack. Men jag, jag sjelf, som är af polsk blod, fast jag nu måste bära ryska kläder, jag skall utgå att bistå de Swenske, jag will blanda mig ibland skarorna. Douglas tror wißt, att jag, såsom han bedt mig, ännu sitter qwar der nere ombord på hans galér i hans ståtliga kajuta. Men der har jag ingen ro. Jag måste uppsöka honom sjelf i staden: jag skall bedja honom befalla, att blodbad och lågor upphöra. Jag har warit i fältslag förr. Likwäl måste jag först kläda om mig i manskläder," sade hon. Det gjor-

de hon i hast; hwarefter hon tog ett kort swärd i sin hand.

Just som hon nalkades dörren för att utgå, öppnades den af fyra ryßar, som buro en afswimmad flicka emellan sig. Det war Johanna Berfelt. Efter följde Douglas orolig, men full af omsorg och nit. "Lägg henne warsamt här ned," sade han. "Jag befaller, att ingen utan min tillåtelse får nalkas henne. Gå du, sade han till Natalia (hwilken, såsom förklädd, han i hasten icke igenkände, helst han förmodade, att hon satt qwar på hans galér; men denne trodde han wara en af de ryska lifknektarne), gå snabb efter ett glas friskt watten; wi måste bringa denna olyckliga och sköna qwinna till lifs igen."

Natalia gladdes åt deßa ord, som hon trodde komma blott af menskligbet och godhet, men icke af waknad kärlek till den fångna Swenskan. Hon gick ut att hemta watten, för att skölja den afswimmade Johannas tinningar och kinder.

Emellertid anlände bud med underrättelse om hwad som under krigsbullret tilldragit sig i en annan del af staden, och som nödgade grefwe Douglas att genast utgå och tills widare lemna sin nya älskarinna. När Natalia återkom till salen, träffade hon derföre ingen annan, än Johanna, hwilken låg utsträckt på en säng. Med den största ömhet och systerliga omsorg bemötte hon den okända, och fick henne snart åter att uppslå sina ögon. Johanna såg sig bemiskt omkring. Men Natalia, som i sin barndom lärt sig tala swenska, wände sig till henne, kallade henne sin goda syster, och bad henne icke sörja så.

"Är du min broder?" sade Johanna, "är jag nu redan död och i andarnes werld, så att jag träffat dig, min aflidne broder? Dock är du icke lik honom, som min moder swepte —"

Jag är icke din köttslige broder, swarade Natalia. Jag är en qwinna, såsom du, och jag måste ännu, likt dig, bida på den mörka jorden. Hör! hör! stormklockan går och lågorna slå hwäsande mot skyarne. Nej, ligg stilla! fortfor hon till Johanna, då hon såg henne hastigt uppspritta wid deßa ord. Ligg ännu qwar, du är för swag att uppstå.

Men Johanna blickade mißtänksam och bäfwande omkring sig i kammaren. Natalia förstod henne och sa-

de: "Jag är på detta sätt förklädd, ty jag måste bort bland skarorna, som slåß i staden. Men räds icke för mig: jag är en flicka, såsom du, och jag skall dröja något härinne tills du blifwit återställd. Du får icke utgå ur rummet, att icke den wilda fienden får se dig. Ryßarne torde wid åsynen af dig glömma grefwe Douglas' befallning.

Nu satte sig Natalia wid Johannas sida, och berättade för henne om sin barndom samt att hon war af Polsk börd. Johanna Berfelt gladdes högt wid deßa ord; ty hennes fader hade omtalat många batalier i Polen, och mycket berömt Polackarne under konung Carl. Olyckliga, likasom Polen och Swerige sjelfwa, suto nu deßa begge unga qwinnor, samtalande om deras gemensamma fiende; ty honom, som Natalia älskade, wille hon icke anse för en Ryß, ehuru han war långt wärre än en sådan, nemligen en förrädisk Swensk.

Ute brann staden, och bullret ökades med skrän af de döende och dunder från musköter och kanoner. Derwid förstummades de begge flickornas samtal. Johannas blekhet tilltog såsom till döden; men Natalia steg upp. "Jag måste, jag måste ut på en stund. War oförfärad du!" ropade hon och gick.

Oförfärad satt wißt Johanna, men icke deßmindre hade all blod sammanstockat sig till hennes hjerta; det förekom henne, som lefde hon icke mera på jorden, oaktadt allt hwad den okända försäkrat henne. Den polska flickan, med sin ömhet och skönhet, syntes henne icke såsom en menniska, utan lik en ande ur himmelen; och just när hon gick bort, hade Johanna ämnat fråga henne, hwarest i de dödas werld hon borde gå för att träffa Martin. Då denna fråga swäfwade på hennes läppar, förswann Natalia genom dörren. Johanna stod ensam i rummet. Då sade hon till sig sjelf: "hwarest bland de aflidne jag må wara, men såsom i himmelriket låter icke detta: det är som hörde jag de ewiga plågornas gny. Mån jag icke är i helwetet? Du Gud, mina fäders Gud, och kung Carls Gud! ingenting bättre wet jag mig hafwa förtjenat för mitt fallna wäsendes skull, men fräls den förgångna! Martin förjer, om han icke får se mig. Skola ock djeflarne här taga min kropp, som ingenting wärd är, så lyft min själ härifrån på Din nåds wingar".

Det

Det sade hon och ämnade fortsätta, så att hennes sammanknäppta händer icke ännu åtskilts, då Douglas återkom. Han lät icke sitt följe inträda i salen, utan steg ensam genom dörren. Hastigt stadnade han och stod twert på golfwet wid Johannas åsyn, som både intog och förfärade honom. Hennes långa och sköna hår war utslaget och låg, såsom om hon sjelf föraktade det, kring axlarne strödt utan wård. Klart, men strängt blickade hon på honom, och på hennes dödshwita kinder sken en så hög mildhet med stolthet blandad, att Douglas icke wågade tala. Under det han så stod, betagen af undran, waknade i hans själ en hemsk känsla öfwer honom sjelf och öfwer det förrädiska dåd han begått. Nu tyckte han å nyo, likasom fordom, att det Swenska i skönhet och storhet öfwergick allt annat på jorden; han mindes sin barndom och började med djup ångest tänka på det Ryska wäsendet. Han tyckte sig sjelf darra inför Johannas åsyn, så förnäm af ren höghet syntes hon för honom; och den store Douglas war nära att böja ett knä för den sextonåriga fången. Han steg wördnadsfullt ett steg närmare, för att få taga en af hennes händer; och ämnade fråga henne hwems dotter hon war, eller om hon war af denna jorden, då han hastigt hörde ett starkt dån, såg åt sidan ut genom kammarfönstret, och märkte, att nu störtade Sanct Olofs höga kyrktorn ned i lågorna, och en kolswart rökstod steg såsom en jätte ända upp i skyarna.

Derwid fasade han och sade till sig sjelf: O Gud! hwad jag har begynt, det går nu fram af sig sjelf, antingen jag ryggar eller fortfar. Men hall! denna späda qwinna, denna swenska, denna himmelska flicka måste räddas. Ut härifrån, ned till min galér skall hon föras och gömmas der. Hon måste hädanefter följa mig, och hennes ögon skola bewaka mig, att min ånger icke dör. Mitt samwetes ängel skall hon wara. Ty jag will wända mig bort ifrån det ryska wäsendet, fast jag nu måste följa dem härifrån, och de få ännu ingenting weta.

Kap. 10.

Huru ryßen Iwan Wosnesenskoj beslutar Johannas död.

Sedan Douglas öfwerlagt detta med sig sielf, ropade han in i salen Iwan Wosnesenskoj, hwilken han befallde, att hastigt, men warsamt, nedföra den fångna swenskan på flottan, och gömma henne i hans eget bästa kajutrum, jemte Natalia. Iwan sade med en sidoblick på Johanna: "Jemte Natalia? Af detta blir intet godt: han älskar . . . han älskar swenskan!" Douglas hörde icke hans inne emellan de stora, hwita, hwaßa tänderna halfhögt yttrade ryska ord. Ej heller såg han Iwans ögonkast, i hwilka ett tyst raseri började uppstiga, såsom då någon ser sig på wäg att gå miste om ett länge efterlängtadt mål. Till Douglas kom en swensk öfwerlöpare, en af Swen Dansons karlar, med berättelse, att en stor skara Wångabönder samlat sig omkring den Carolinske Fältwäbeln i staden, och nu med sådant mannamod anföll ryßarne wid Saltängsbron, att de nödwändigt måste gifwa swiga, om icke grefwen sielf, såsom den tappraste, hastigt kom ut och ställde sig i spetsen för dem. Douglas besinnade sig. Men han tänkte: jag måste! jag kan icke ännu bryta med ryßarne. Han sade derföre högt till Iwan: "Jag går; men på ditt answar lägger jag, att denna flicka föres oskadd till min galer." Iwan bugade sig, strök sig om det långa skägget, och sänkte inför grefwen sin wördnadsfulla blick mot golfwet, hwilket skulle betyda så mycket som: Ja! — Douglas gick.

Men Iwan wandrade med korsslagna armar fram och tillbaka. "Wore denna swenska icke så skön," sade han till sig sielf, "då wore hon ock icke farlig för mig. Låt se!" fortfor han och såg bort på Johanna, "är hon då så täck?" Han betraktade henne med en genomträngande blick; så ser en gam på en dufwa. Med de ögon, som Iwan nu betraktade Johanna, så skådar Ryßland på Swerige, och har skådat så i hundrade år. "Ja," yttrade han slutligen mellan tänderna, "jag ser det, hon öfwergår Natalia; hon måste dö!" Johanna hörde hans röst, men förstod icke hans ord; de woro ryska.

Iwan Jurgewitz Wesnesenskoj steg ut ur salen, allwarsamt betänkande hwad han ärnade göra. Derpå trädde han bort öfwer gården till några af sine män. "Hwad lider det deruppe wid torget?" sade han. "Hafwa husen deromkring icke ännu nedbrunnit, och äro wi icke så fullt segerherrar der, att wåra soldater kunna börja deras muntra dans?"

Jo, rätt strax tror jag det går an att begynna, swarade den tillfrågade ryska knekten. Mikita, Gregor och Feodor, som stå här framme, yttrade nyß, att de snart önskade få göra i denna stad, såsom plägseden är i alla städer, som brännas.

"Det är godt!" sade Iwan: "det skönaste, det bäst paßande offer har jag dertill redan i beredskap. Hör hit, Gregor! och lyßna till ett ord: uti ingen stad skall det blifwa herrligare än i denna. Feodor! aldrig skall wår öfliga dans wid eldskenet ske ståtligare än här i qwäll. Mikita! kom, jag will sjelf gå till torget och iordningställa festen."

Iwan gick och de andre följde. När de framkommo till torget, slog anförarens hjerta wid den wilda skönhet han såg: på tre sidor omkring torget war allt nedfallet i sot och aska, så att derifrån den tjockaste och swartaste rök uppsteg emot himmelen; men på den fjerde sidan stod ett stort hus ännu helbregda, blott nyß påtändt i ena hörnet, så att det började brinna med den friskaste och klaraste eld, upplysande hwar minsta wrå.

"Dobra, kamrater! Rödj platsen här; här är det bäst!" ropade Iwan. Sluten eder i en stor, wid ring, så att alla wäl må se och höra. Soldater, så – det är bra: ställen eder så! Låt äfwen så många af stadens qwarlemnade barn, qwinnor och pack, som får rum, stå i ena hörnet och åskåda, så skall fasa och förskräckelse gripa dem i ådrorna till ewig tid." Men," fortfor han, i det han lade hufwudet med sitt långa rödgrå skägg betänksamt åt sidan och hwiskade till ryßen Mikita: "Gå deröfwer bron bort åt det hållet, der grefwe Douglas nu som bäst slåß och är upptagen; gå dit, Mikita, och laga — jag lägger det på ditt hjerta — laga, att grefwen icke hitkommer på en god stund; du förstår mig, hitta på syßlor åt honom." Mikita nickade listigt till swar, och gick.

Derpå sände Iwan twå af sina män, Gregor och Feodor, hem till höggwarteret att hemta Johanna Berfelt till torget. De togo henne emellan sig och ledde

henne ut ur salen, der hon satt. Hon wißte icke hwad de wille företaga. Men utan motstånd lät hon sig föras, efter hon förmodade sig gå till döden. Tigande gick hon emellan Gregor och Feodor, och de bundo icke hennes händer, då hon icke satte sig till motwärn.

När hon framkom till torget och stod midt i soldaternas ring, wände hon sina ögon emot det nu som klarast brinnande huset, hwilket upplyste det gråswarta mörkret på de tre andra sidorna. "Lågorna spraka och stiga mot den norra skyn," sade hon, "jag skall snart följa dem!" Nu såg hon sig omkring, i hopp att finna bilan och stupstocken. Men hon blef intet sådant warse. Då först häpnade hon och förskräcktes. Huru skall jag då dö? tänkte hon.

Soldaternes hornblåsare började spela deras dansmusik. Då knäppte Johanna tillsammans sina händer, hennes hår fladdrade för winden, men hennes hufwud nedsjönk emot bröstet. "Gud, min fader! så är jag nu i helwetet! Mildra det hemska qwalet för din Sons skull!" Hon nedsjönk på knä wid deßa ord. Ingen wet, om hon hörde eller såg något mer af hwad som skedde i denna werld

Icke heller talar berättelsen nu widare om den ryska plägseden eller om soldaternas grymhet, den de högt älskade att utföra wid skenet af en brinnande stad. Johanna afkläddes, och wid solens nedgång war hon död *).

Kap. 11.

Sudarinja Ismaïlowna står i fönstret och ropar. Om Natalias och Johannas död.

Under den timmes tid, som Johanna ännu lefde på torget, hade Natalia Ismaïlowna med skyndsamhet och stort nit gått omkring i staden och gjort mången god gerning. Flere små barn hade hon ryckt undan soldaternes händer, då de som bäst ärnade träda sina bajonetter midt igenom deras kroppar, för att ställa sig och steka dem

*) I Norrköpings Minne, sidan 158, stå följande ord på latin: "Virgo illa Berfelt, saltatione finita, a duodecim Muscovitis in platea stuprata: eodem die, ante solis occasum, e vita decessit." Deßa ord wilja wi icke öfwersätta.

framför elden, likasom kid på spett. Många gubbar ledde hon ut genom bakportar, räddande dem så undan girige fiender, hwilka wille få dem till bekännelse om nedgräfda skatter, och ämnade sammanskruswa deras händer mellan hwaßa gafflar, tills de yppade rofwet. Ty i flere trädgårdar hade ryßarne funnit silfwermynt gömdt i jorden, under sjelfwa kryddsängarne och med mylla öfwer: derföre trodde de, att sådant fynd måste gifwas öfwerallt, och pinade hwilken wärnlös de träffade, än med eld, än med spjut. Men då Natalia kom, måste de lyda henne och lemna henne de offer, som hon återtog ur deras händer, emedan hon wisade dem grefwe Douglas' pollett, och hon bar Iwan Wosnesenskojs märke på halsknappen. Dock retades de så af hennes barmhertighet mot stadsboerne, att hon sjelf gick omkring med stor lifsfara.

Sist, när hon nalkades torget och på soldaternes wilda musik förstod det krigsbruk, som här utfördes, hastade hon dit i uppsåt att rädda den olyckliga, ehuru hon ännu icke wißte, att det war Johanna. Men så stor war trängseln utanför soldatringen, att Natalia ej kunde komma fram. För gny och rop hördes icke heller hennes röst; och hon beslöt, att gå upp i något hus, för att ifrån öfre wåningen bese skådespelet, och ifrån ett fönster gifwa det befallningstecken, som ryßarne måste lyda.

Här fans nu ej wid torget mer än ett enda hus, som till hälften ännu stod. Det war detsamma, hwarom förut blifwit berättadt, huru elden war satt i deß ena hörn, och det brann högt flammande på wenstra gafweln. Men då Natalia ankom, war den andra sidan jemte porten ännu oskadd. Dit skyndade hon in och upp för trapporna. Hon såg wäl eld framför sig åt wenstra hållet, dock war den polska flickans mod likt den rasande lejoninnans, som wäjer intet för att rädda hwad hon älskar och will. Hon sprang in i en kammare, hwars fönster wette ut åt torget. Hon slog upp det att skåda och se. Hwad såg hon? Hon såg Johanna.

Då greps Natalia af fasa och wrede. Hon steg upp i fönstret midt för ryßarnes åsyn, och ropade med hög röst: Hospodi! Hospodi pomenoj! (det är uttydt: Herre! Herre förbarma dig!) Men qwinnans röst war swagare än de gnistrande lågorna, som i huset flögo öfwer hennes hufwud. När hon märkte, att hon icke hördes, steg hon ännu djerfware ut i fönstret, höll sig med ena handen

i posten, sträckte sitt hufwud fram, och med sin högra hand gjorde hon Sanct Andreas' korstecken för ryssarne.

Iwan Wosnesenskoj war den första, som från torget märkte korstecknet i det af eld upplysta fönstret. Han häpnade; ty honom tycktes, att midt i det brinnande huset helgonet Andreas, den ryssarne så djupt wörda, stod sjelf, omgifwen af klara strålar, och med sitt wälkända korstecken gaf sitt bifall tillkänna för hwad folket gjorde. Derföre tog Iwan af sig mössan för helgonet, kastade den under jubel högt i luften, och de öfrige ryssarne gjorde detsamma. Så ökades deras fröjd.

När Natalia märkte huru hon missförstods, ref hon upp sina kläder och kastade mössan af sitt hufwud, så att hon måtte igenkännas för hwem hon war. Då ropade Gregor och Feodor: "Det är Sudarinja! Sudarinja Natalia! Sudarinja Natalia Ismaïlowna! Hon står i elden — rädda henne! rädda henne, Iwan! Natalia brinner upp i lågorna!"

Iwan störtade wid dessa ord bort till huset, för att frälsa sin dotter. Gregor och Feodor lupo bort med honom; men det hindrade icke dansen att fortfara på torget.

Då Iwan inkom i huset, brakade trappan till öfre wåningen ned för hans ögon. Då måste han wika tillbaka och åter utgå. När han kom utanför huset, ropade han upp till henne, som stod i fönsterposten: "Natalia! fort! fort! hoppa ned, jag skall emottaga dig i mina armar! Men det är för högt, wid Gud, det går ej! Sudarinja, försök ändock att kasta dig ned: bättre så, än slukas af elden!"

Men Natalia såg ej sin egen fara, utan pekade bort åt torget på Johanna, och ropade till Iwan med hög röst: "Wik hädan! fråga ej efter mig, utan släpp henne ur dina klor! Höga himmel, rädda — rädda henne!" Wid dessa ord störtade taket tillsamman öfwer Ismaïlownas hufwud. Hon krossades i en blink och förswann i lågorna. Men hennes själ gick till himmelen och wäntade der Johannas efter sig. Denna kom också strax, om en liten stund.

I änglarnes hem sitta ännu den polska Natalias och den swenska Johannas begge andar systerligt tillsammans, och de älska hwarann. Ryssarne fingo blott fröjda sig åt deras kroppar, så länge.

Kap. 12.

Grefwe Douglas håller twekamp med den Carolinske Fältwäbeln.

I sorgen öfwer att förlora sin stjufdotter, genom hwilken han lofwade sig så mycket godt, afblåste Iwan dansen på torget, och befallde alla man skynda till det nedramlande huset för att rädda Natalia, eller åtminstone finna rätt på hennes kropp. De lemnade således nu Johanna. Wånga-Karin och några Norrköpingsboer, som stått och påsett, skyndade fram för att bära henne hem. Gråtande upplyfte de Johanna emellan sig. Hennes hufwud föll åt sidan ifrån bärerskornas armar: de sågo att hon war död, och de tackade Gud.

Mellan rökande stenhopar och högar af grus letade de fyra qwinnorna sig wäg fram till Saltängen, för att bära Johanna till fadrens och modrens hus. Derwid sjöngo de under strida tårar den wackra wisan om Norrköpings Natt, ty de sade: "Wißerligen är solen nu nere." De mötte på wägen flere flockar af ryßar. Men de syntes trötta och matta, och läto utan hinder den döda swenskan hembäras.

Wärre wardt det, när de på wägen redan kommit ett stycke ned åt Saltängen till, och mötte en skara af egne landsmän. De hade nyß kämpat med seger, och i spetsen för dem gick fältwäbeln Berfelt. När han såg sin dotters skepnad, stirrade han åt sidan och hans hår reste sig. Han hade under hela dagens kamp trott sin dotter sitta wäl inläst i deras hus, hwilket ej ännu blifwit sköfladt, ty elden war icke ännu kommen till Saltängen.

En af bärorskorna sade: "Tacka Gud, att din dotter är död — —" hon tänkte fortfara, men Karin, som gick främst, lade fingret på munnen, att ingen af de öfriga måtte för fadren omtala huru Johanna dött. Dock tillade hon: "Wäbel! så mycket må ni weta, att detta är allt kommet af den förrädiske Douglas, ty hans högsta man, den långe ryßen Iwan, har mördat er dotter."

För henne hem, Karin! sade fältwäbeln med hemsk och kall röst. De gjorde så. Men han wißte nu hwarthän han gick. "Mitt lif är intet mera," hwiskade han för sig, "då kung Carl är skjuten och Johanna lefwer icke. Allt

hwad som slupar i Swerige, faller för förrädares hand, ty den förutan wore oß ingen öfwermäktig. Dö må jag i dag, men en skall följa mig."

Han steg framåt med stormsteg och wårdade sig knappt se efter om någon följde honom. Han wißte af stridens gång, derifrån han nyß kommit, hwarest grefwe Douglas stod att träffa. Det war i nordwestra delen af staden, der skaror af bönder från Wånga, Qwillinge och Borg ännu höllo grefwen warm.

Den långa Carolinen, ett hufwud högre än alla, trädde fram hit; och såsom han många år warit uti ryska kriget, kände han ryska kommando-ord likawäl som swenska. När han kom, uttalade han helt oförwäntandes ett par dundrande ord, som hördes midt igenom slagets buller. Både ryska och swenska skaror höllo stilla, af undran, och alla lyddes.

"Gifwen rum för en twekamp, som här skall hållas!" sade han med samma röst, blott ännu högre. "Jag utmanar till döden Gustaf Douglas, grefwe kallad, Guds niding och en swart skam inför menniskor."

Douglas häpnade wid deßa djerfwa ord. Han såg i den höge mannens anlete drag, hwilka han, ehuru wid eldskenet, tyckte likna den sköna swenskans, och han undrade djupt. "Hwem är du?" sade han och framträdde ur den ryska hopen.

Berfelt swarade: "Jag är en död konungs man och en död flickas fader. Wänd ditt swärd emot mig."

Jag slåß icke med dig, sade Douglas, och kände en swindel börja gå om sitt hufwud.

"Så? ropade Berfelt. Twekampen nekar du mig, derföre, att du är född grefwe, och jag synes dig gemen —?"

Nej, wid Gud och hans sakrament! icke derföre, utbrast Gustaf. Emellan dig och mig gör hedern icke skillnad. Eller, det är sant — tillade han med hemsk och otydlig röst — hedern gör här wid Gud en stor skillnad!

Det menade grefwen med sorg om sin egen förnedring, efter han i denna stund kände hwem han war; men Berfelt förstod hans ord twertom.

"Du håller då mig för en wanbörding emot dig!" utropade Wäbeln i wrede, och högg till Douglas med sin långa pallasch.

Såsom en skicklig fäktare afböjde grefwen hugget med sitt eget swärd. Derjemte retades han både af orden och faran, så att han ej kunde undwika att gifwa sin

fick de en lindrig stöt i sidan. Så war twekampen börjad. Det är wißt och sant, ehuru underligt det må låta, att grefwen ej för någon del wille bringa öfwer sitt hjerta, att gifwa denna man banesår: så högsint syntes han honom. Han wißte, att han hela dagen med sin ringa hop gjort ryßarne stort motstånd, och ständigt hade han i honom den sköna swenskans anletsdrag för sina ögon. Grefwen gick derföre blott förswarswis till wäga, och gaf sin motståndare de lindrigaste sår, som stodo i hans makt att gifwa.

Men Härarnes Gud länkade striden efter sitt behag. Berfelt slogs med en häftig wrede, han blottade wid hwarje hugg sin egen kropp, gaf sig öppen för hwarje den minsta stöt, och gjorde sina utfall så oförwäget, att han ofta sjelf störtade sitt bröst emot grefwens swärd. Douglas drog detta sjelfmant undan. Det kunde han dock ej alltid göra så hastigt, som han wille. Deraf hände omsider, att grefwens swärd kom med udden djupt in i Berfelts bröst, och Johannas fader föll död till jorden.

Gud älskade honom och wille hafwa honom samlad till sina öfrige. Den fallnes kropp togo bönderne och buro från platsen hem till gården, dit elden ännu icke hunnit.

Grefwe Douglas såg härpå, och han befallde sina ryßar ej hindra tåget. Han war sjelf illa sårad, och måste låta sina män bära sig hem till högqwarteret wid galererne. Dock swed hans gerning djupare i hans hjerta, än blodsåren i hans bröst. Gud gaf icke Douglas att nu få dö; ty han hade mer att lida.

När han blifwit hemburen och lagd i den stora salen i högqwarterets hus wid strömmen, såg han sig med wilda och brustna blickar omkring; han fann icke den han sökte. "Bär mig ned på min galér!" bad han.

Här låg han nu i sitt sköna kajutrum. "Hwar är den fångna swenskan?" frågade han med förfäran sin betjent, då han ingen såg derinne. Betjenten swarade:

"Min herre! hon har efter bruket dött på torget."

Hu! utropade Douglas. Gud! det war då werkligen hennes fader, som jag mördat? Ha — hwar är — hwar är då — hwart har Natalia förswunnit?

"I lågorna!"

Douglas nedföll utan sans.

Kap. 13.

Norrköpings sköfling fullbordas. Ryssarne segla bort.

Wid betjentens ord hade grefwe Douglas swimmat ned på sin bädd, och han låg der under fältskärs hand för sina sår. Så war nu Iwan Jurgewitz Wosnesenskoj ryssarnes högste man, och han styrde allt. Sedan de begge Carolinerne, fältwäbeln och hans brorson Martin, stupat, hade bönderne i Norrköping ingen anförare mer, de kommo i stor oordning genom inbördes twister, och kunde icke hålla stånd emot ryssarne, utan öfwergåfwo staden. Iwan fullbordade nu på twå dagar härjningen och brände ned hela Norrköping.

Men det bör märkas, att strart innan grefwe Douglas började yra, nedkallade han Iwan på sin galér till sin säng och sade: "Swärj mig wid Sanct Göran, från hwilken du härstammar, att göra det jag befaller. Förbannad ware din ätt i hela Röda Ryßland, om du swiker mig!"

Iwan utsträckte sin hand, och swor; och ännu tillade han deßa ord i eden: "För mig wäre intet gräs mellan Moskwa och Kaluga, om jag ej fullgör hwad du will. Tala!

Douglas sade: "Fråga efter den mans hus, med hwilken jag höll twekampen. Iwan! om du uppbränner hela Nrrköping, men skonar allenast detta hus, så skall jag göra dig stor hos Zaren. Då skall du bekomma gräs nog ej blott till Kaluga, men till Tula och Rjäsan." Derpå nedföll han i yrsel, men Iwan uppfyllde hans wilja.

På Berfelts hus lät Iwan uppsätta ett Andreas-kors (det ryßarne mest wörda och rädas för) till märke, att hwem som itände det huset, skulle dö af knutstraff. Det wille ingen. Så fick huset wara, och Wånga-Karin waktade de döda, som dit blifwit hemburna. Ty mor Anna fans icke mera hemma. Samma dag, strart efter sedan hon saknat Johanna, hade hon sielf genom stadsstaketet smugit sig bort utom staden till skogarne, dit andra qwinnor flyktat, och der hon ock trodde sig finna Johanna.

Dagen derefter, den 31 Julii, war hela staden nedbränd, utom Berfelts hus och twenne gårdar till, jemte fyra lädeslador nära Westertull, hwaruti Wikbo-

lands bönder haft tillhåll med Swen Danson från Tomta. Också qwarstod ett lusthus i en trädgård, sedan tillhörigt färgaren herr Christian Folkenholm. Derinne sattes öfwer dörren ett på vers skrifwet Minne öfwer den ryska branden. Wersen lydde på detta sätt:

När grymma Ryß, Koßack, Kalmuck
Till denna stad anlände;
Då Qwinna, Man, med suck och pust
Sin fot till flykten wände,
Blef denna lilla hyddan klen
Befriad från eldsplåga,
Fast stora hus af Trä och Sten
Gick upp i rök, och låga.

Det war wackert.

Trenne dagar derefter, den 3 Augusti, bröto Ryßarne upp ifrån Norrköping, efter ingenting mera war att hemta i den ödelagda staden. Twenne galgar lemnade de dock efter sig, dem de upprest på Gamla torget, hwaruti de skulle upphängas, som icke wille med tro och lydnad gifwa sig under ryska Zaren.

Ryßarne hade för afgjordt, att ifrån Norrköping tränga djupare in i landet, ända till Linköping. Men det wardt icke utaf, och hwarföre? Jo, på wägen mötte de inwid Herrebro en modig gumma, Brita Olofsdotter, som förtjenar att af menniskor aldrig glömmas. När de af henne wille närmare spana och forska dels om wägen, dels om tillståndet i landet, berättade hon oförskräckt, huru en kurir nyß anländt till Linköping med underrättelse, att 20,000 man swenskar woro i fullt antågande ifrån Småland, samt att Engelska flottan wäntades i skären, för att afskära ryßarne återtåget.

Wid en så stor nyhet funno ryßarne rådligt, att som hastigast wända om. De lemnade både Linköping och hela landet ur tankarne, gingo ombord på sina galejor och seglade bort ur Bråwiken med flygande wind. Så frälste denna hurtiga qwinna genom sitt påhitt en stor del af Göta rike ifrån eld och brand.

Kap. 14.

Huru efterräkning hölls med de uppvoriske. Swen Danson halshugges.

Sedan fienden wäl war borta, och landets egen myndighet åter började herrska, anställdes räfst med förrädare. In uti ett så långt och farligt farwatten, som Bråwiken med sina klippor och blindskär, kunde wißt ingen owän hafwa wågat sig segla utan kunnige lotsar. Grefwe Douglas hade, som sagdt, för denna färd legt sig lotsarne Nils Pålsson och Anders Stubbe, hwilka, efter de läto förleda sig till ett så nedrigt dåd, förtjena att jemte honom sjelf lida genom en ewig hågkomst. När ryßarne bortseglade, wågade icke heller de stadna hemma, utan följde med till Rysland: hwad öde der träffade dem är obekant. Men den tredje, som grefwen genom sina utskickade förledde till otrohet emot fosterlandet war den der Swen Danson från Tomta i Kuddby. Han stadnade qwar och fasttogs redeligen efter Ryßarnes bortresa. Han ställdes inför rätta och bekände.

Utom Swens brott att hafwa för Ryßarne utpekat bästa landningsstället, hade mycket annat nedrigt skett i landet öster och sydost om Norrköping, som nu kom i dagen, och hwilket i korthet skall förtäljas, efter som berättelsen lyder:

Wid paß en wecka innan ryßarne anlände, hade grefwe Douglas skickat twenne sina betjenter till Wikbolandet, för att genom dem, Swen Danson och Anders Andersson i Hökerstad, hwilken war länsman i Björkekinds Härad, utsprida ett Manifest af ryska Zaren: det war en högtidlig kungörelse till folket, "att alla de, som godwilligt mottogo Zarens öfwerherrskap och i följe deraf wille swärja honom trohetsed, skulle behandlas som wänner; men de, som wågade sätta sig deremot, skulle handteras som fiender."

Anders Andersson och Swen Danson reste med denna utländska och olagliga kungörelse öfwerallt omkring på Wikbolandet, och fingo mycket folk att af fruktan swara ja till det ryska anbudet. Det gick så wida, att en utwaldes af hwarje hushåll, hwilken skulle afgå till Norrköping och tillkännagifwa det bedragna folkets bifall. Swen Danson för som anförare för deße ut-

walde. Han red förut på en jerngrå häst och höll ett lakan fästadt på en stång: det war samma tecken, som han nyttjat på Syltängsberget då han utwisade bästa landningsstället åt ryßarne. Det war Swens fana.

Men när han med de utwlade hann fram till Norrköping, war staden nedbränd och ryßarne hade redan bortseglat. Så blef nu Swen och hans wänner fasttagne af en trupp nyß anlände swenska dragoner; hwarefter de med bakbundna händer affördes till Löfsta gård i Kimstads socken, och insattes der öfwer natten i en lada.

Hufwudmännen utmönstrades dagen derpå och afsändes till häktet på Linköpings slott. De öfrige släpptes löse och fingo gå hem att berätta, huru illa de blifwit narrade af ryßarne.

Sedan saken blifwit ransakad och dömd, halshöggs Swen Danson på Syltängsberget utanför Norrköping, alldeles på samma ställe, der han uppsatte tecknet åt fienden. Länsman Anders Andersson, jemte de öfrige hufwudmännen, fingo behålla lifwet, men sprungo sex hwarf gatlopp mellan hundrade man, som stodde wid Frista gästgifwaregård i Täby socken.

Kap. 15.

Björkman återkommer, och huru han håller begrafning i Norrköping.

Adjunkten wid Sanct Olofs kyrka, herr magister Jakob Björkman hade, i sällskap med Block och andra herrar, innan fienden anlände sökt ordna bönderna, för att i rättan tid hålla sig tillsammans och möta fienden så; men de hindrades af Urbanowitz, emedan han skulle wara stadens förswarare. När härjningen begynte och menniskohand ej längre kunde hjelpa, flydde Björkman jemte Block och lagman Kihl ur staden. Af alla olyckliga lågo de wärnlösa qwinnorna och barnen presten mest om hjertat; och såsom de hade fått tillsägelse att bortgå åt skogarne, det också många gjorde, fast långt ifrån alla; så skyndade äfwen Björkman dit efter dem. Säkert trodde han, att fältwäbeln Berfelt låtit sin hustru och dotter rädda sig genom flykten, och att äfwen de skulle stå att träffa ute i bygden. Han letade länge efter dem i skogar och wilda

nejder, men förgäfwes. Allt ifrigare sökte han med ledsnad och sorg, men förgäfwes.

När han slutligen efter Ryßarnes afresa återkom till platsen, der staden warit, gick han först ned till Saltängen, och såg med glädje och förwåning Berfelts hus stå orördt. "Det är skedt af Herrans hand!" utropade han och trädde in, strålande af glädje. Här mötte han Wånga-Karin. "Hwar äro de? hwar äro de?" utropade han.

Härinne, wördig pastor! utbrast den trogna flickan.

Björkman skyndade in till den stora salsstugan: men han studsade och stod stilla på tröskeln. Dödens helsning kom emot honom, just då han som warmast ämnade framföra lifwets ord, och han åter wille församla alla spridda wänner i Guds församling.

Presten behöfde nu tröst. Han stirrade blek och förlamad på trenne lik: Fältwäbelns, Martins, och midtemellan dem Johannas, liggande uti linneswepning. Deras kistor hade ännu ingen menniskohand kunnat slöjda; men Karin hade sytt swepningen och höljt dem deri.

"Johanna? således också du? "utbrast han i en ström af tårar. När tjenstpigan såg honom begynna gråta, sammanknäppte hon sina händer. Men han sade: wid Gud! berätta, har Johanna dött af skrämsel eller gift? Den stolte Carolinens banesår ser jag i bröstet, och den tappre Martins kula har sitt spår efter sig i tinningen. Men Johanna ser jag hel och sund. Säg mig, Karin! är hon werkligen död?

Tjenstpigan såg åt golfwet och teg. "Får han weta, att hon dött framför eldskenet ute på torget, så blir han ursinnig af wrede, om han icke snarare förgås af wansinne", tänkte hon. Alltså sade hon högt: "Nej, pastor, hon är icke död."

Han uppsprang: Icke död, säger du?

Då steg Wånga-Karin fram, betänkte sig ånyo, och sade med mild röst: "Herr pastorn —!"

Nå —? du store Gud! hwad menar du, Karin?

"Jo, hon är död. Dock ser nog herr pastorn på jungfru Johannas klara anlete, att Guds nåd hwilar öfwer henne; så tag tröst till sig, pastor; och det gör lika huru hon dött. När änglarne lefwer barmhertighet af höjden, det jag tror så wißt, och Guds hwita frid omskuggar den fallna, som stupade utan egen skuld."

Björkman såg på henne. Han förstod henne ej, men han sade: Och jag, olycklige! huru gerna wille jag dock hafwa församlat alla qwarblefne i Guds hus till andakt, lofsång och bön, såsom Esra och Nehemia, då de återkommo till Jerusalem: och hwad finner jag bland mina käraste? allenast döde!

Åter tog Wånga-Karin till ordet: "Herr pastor! Sanct Olofs torn har störtat tillsammans, och af Tyskan stå endast öppna murarne, gapande för regn och wind. Hwar är altaret? Hwar är orgelwerket? Hwar är predikstolen? Hos Gud, herr pastor; ty på jorden ses de icke. Ett hafwa de onde lemnat oß åter: kyrkogården; hon kunde icke brinna. Derföre tror jag, pastor, att nu af all gudstjenst intet annat kan hållas här i werlden mer än begrafning allenast. Så må alla tacka Gud, som dödt i deßa förödelsens dagar; ty för dem gifwes hwad till helig tjenst fordras, det är griften. Men för oß efterlefda finnes intet, om icke att wi gå till de dödas hwiloställe, sätta oß derpå, och se oß omkring öfwer hela den sköna staden, som är grus och aska —" härwid utbrusto hennes ögon i gråt, de, som förut warit torra och likasom förseglade.

När tjenstpigans mod så sjönk, då steg i stället prestens. Han tog Wångaflickans hand och sade: gråt icke, Karin! Dina ögon hafwa blott mistat det stolta Norrköping att skåda; men jag — jag har förlorat mera, det jag aldrig mer i werlden får se. Kom ut med mig.

Så gingo de tillsammans bort och anskaffade tre lik-kistor. De woro icke swåra att få; ty flere döde hade af ryßarne blifwit uppgräfde, plundrade, och deras lik kastade i strömmen, men kistorna lågo qwarlemnade tomma här och der.

Flere borgare träffades. Alla hade de någon att begrafwa, men kommo enhälligt öfwerens, att i spetsen för de dödas hela Här skulle fältwäbeln Berfelt, hans dotter och brorson med heder och sång föras till jorden. Ty deßa män hade längst, och ända till deras eget fall, wärnat staden. Wånga-Karin gick i sorgställe, efter mor Anna icke ännu wågat återkomma från skogarne.

Adjunkten Björkman begrof. Hans liktal war kort. Alla efterlefwande i staden stodo församlade wid Sanct Olofs swartbrända, nakna murar, och deras tårar uppfriskade den swedda jorden. Sist sade presten: "Fienden

har slukat sitt rof, och döden sitt. Lifwet hafwa de tagit; men ett kunde de icke taga, jag menar: lifwet. Ty det är dock en lögn, att deßa tre, hwilkas kistor I sen, ligga döde här. Död är den menniska att kalla, som fallit på sin synd, om icke Herrans nåd begriper honom ännu efter korsets hemlighet i ångrens hyddor och i den ewiga förlåtelsens hem. Men det är wißt, att öfwer deßa tre har Guds godhet warit stor; de hafwa dött om natten, och deras ögon undgingo att se hwad wi se. Brand är swår att skåda; men den tysta, kalla askan är wärre efteråt. Sedan lågornas wrede swalnat, och allt har fallit till intet, då tiger jorden och det är slut. Det är grufligen slut. Så är det för oß. Deßa tre fingo gå bort i eldens anblick; under stridens hetta med ära tog dem döden, och Guds himmel eger sina älskade. Der hwila de i ljusets glans och i höjdens ro. Wi stå qwar, Christne! medborgare! wänner! oß tillkommer att resa det fallna. Jorden behöfwer oß, och Herren skall wälsigna oß, om wi bortrensa gruset och uppbygga wår stad åter, såsom ett Norrköping af nyo."

Kostar 9 ß. Banko.

Ladugårds-Arrendet.

Berättelse

af

C. J. L. Almqvist.

(8) Folkskrifter: Blandade Ämnen.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri

1840.

Ladugårds-Arrendet.

Kap. 1.

Fru Holmelin söker sig om efter en piga ifrån landet, och hon träffar en.

I den stora staden Stockholm finnes en liten plats, der oxar fordom gingo till affalu, och som derföre än i dag kallas Oxtorget, utan att der likwäl nu synas andre än menniskor, och hundar någongång. Men från Oxtorget löper en gata midt öfwer Malmskillnaden ned åt Hötorget till, och denna gata kallas Oxtorgsgatan. På wenster hand, i grannskapet af det stora bryggarwerket, bodde herr Holmelin, en man, icke waktmästare, icke heller högre embetsman, men en utmärkt hygglig och förståndig person. Hans yrke bestod uti att hålla kor. Han kallades derföre efter ordasättet i Stockholm, Kogubbe, ehuru han i sig sjelf war en medelålders, närapå ung man. Men han sökte sin utkomst medelst detta. Ladugård är wäl en rörelse, som bäst synes anstå landet; flera orsaker göra dock, att äfwen i Stockholm mången företager sig boskapsskötsel, i synnerhet för den myckenhet mjölk, som här låter sälja sig. Men andra och stora skäl tala också emot saken. Nu skola wi icke upptaga alla dem, utan endast beskrifwa ett. Fru Holmelin hade på sin lott det inre bestyret af sin mans stadsladugård, och dertill hörde kornas ans, hwilket hon likwäl icke ensam kunde utföra utan borde dertill anskaffa sig skickligt och godt tjenstefolk. Häruti yppade sig alltid en nästan oöfwerwinlig swårighet. För att ett tjenstehjon, ware sig dräng eller piga, skall kunna werkställa sitt göra med gagn och förträfflighet, såsom sig bör, fordras, att han eller hon innerligen trifwas derwid och älska sysslan. Men Stockholms infödda jungfrur finna sällan behag i kor; båsen synas dem otäcka, och att stiga upp på winden eller skullen efter kofoder kännes af dem alldeles odrägeligt. Fru Holmelin hade ofta gjort denna betraktelse. Utan att wara snäsig eller elak emot sitt folk, fick hon al-

drig nånsin behålla en duglig piga öfwer halfåret; och, såsom bruket i Stockholm är att dagligen gifwa kreaturen drank, hwilken skall bäras till dem i ämbar, blef det henne rent ogörligt, att bringa någon Stockholmska till denna syßla, utan måste hon, så fru Holmelin hon war, sjelf gå med drank-ämbaren.

"Holmelin!" hade hon derföre ofta sagt åt sin man, "jag står icke ut med detta. Du måste låta mig få taga pigor ifrån landet, åtminstone en, eller ock får du slå igen din ladugård och öppna snusbod. Jag sitter mycket hellre wid en liten wacker meßingswågskål, och säljer, än jag går och trälar i mockan på detta wis."

Orsaken hwarföre herr Holmelin aldrig kunnat beqwäma sig till antagande af flickor från landet, war ingen owilja emot sådana. Men han hade insett omöjligheten, han återigen också, att få någon af detta slag, som wille gå in på att göra besked för sig i hans yrke. Ty när en flicka begifwer sig till en så grann stad, som Stockholm, att taga tjenst, har hon då i sigte att blifwa ladugårdspiga månne? Nej. Älskar hon landtliga syßlor, så håller hon sig qwar på landet. Herr Holmelin war en rättskaffens och sedlig man, han hade alltid hyst mißtankar eller mindre godt begrepp om alla deßa personer, som löpa till hufwudstaden att erhålla tjenster. "Jag förlåter hellre Stockholmsflickorna att de äro som de äro," sade han; "de wisa sig dock flinka och ganska raska i sitt slag, blott de bekomma syßlor, som de förstå; men de der anländande hjonen komma icke gerna hit, utan att hafwa någon bitter afsmak för den sköna och redliga bygd, hwaruti de blifwit födda. De färdas till Stockholm, i hopp om att winna ett makligare lif och blifwa uppklädda. Alltså äro de säkert latare och dummare än man kan föreställa sig. Har jag orätt, min hustru?"

Fru Holmelin, som war från Westerwik, kunde icke wederlägga sin man. Men hon kände sig icke fullt öfwertygad af hans ord, utan bad honom, att en gång få försöka. "Jag har dernere på Hötorget sett en ung menniska, som jag tror du skulle gilla," swarade hon. "Hon rår sig wißt sjelf, och will kanske ingen tjenst hafwa; ty hon sitter och säljer granris och wiskor wid sin egen kärra, hwilken hon kör in. Men jag går icke ifrån, att hon ser mig ganska förnuftig ut."

Ja, will hon här såsom landtflicka ingen tjenst winna i Stockholm," swarade Holmelin," så är hon säkert ganska förnuftig. Men då ser jag icke heller hurn wi skola bekomma

henne. Helst för någon billig städsel: jag har icke råd, att gifwa ut för stora piglöner.

"Låt mig dock få försöka en gång att tala med den flickan. Det går ju an att höra på ett swar?"

När den hederliga, unga och i sig sjelf rätt fryntliga kogubben, hennes man, härtill gaf sitt bifall, så beslöt fru Holmelin att icke länge dröja. Årstiden war något emot hösten, men dagen wacker, så att hon icke brydde sig om att taga kappan på, i synnerhet som den behöfde sparas. Likwäl, emedan hon tyckte sig böra ega ett wißt anseende inför flickan, som hon tänkte städja, nöjde hon sig denna gång icke med att gå ned till Hötorget i sin lilla treslintiga, rödrutiga bomullshalsduk, såsom hon brukade om mornarne, då hon hörde efter priserna på hö och halm åt korna; utan hon anlade sin nio qwarter stora swarta "scharl," af mannen inköpt för åtta rikSdal.r i klädståndet N:o 11 wid Österlånggatan, på den märkwärdiga dag, då Rosa kalfwat, och hwarwid han welat gifwa sin hustru en betydligare skänk till uppmuntran.

Det war en lördagsförmiddag, då hon kom ned på Hötorget och nalkades sin bekanta wid granriskärran. Både häst och kärra woro icke okända i denna nejd; de hade många år gått till Stockholm och tillhörde egentligen en ryktbar och älskwärd gumma, Qwast-Lisa kallad, från Snickartorp i Eds socken, 2½ mil norr om staden, men hwilken gumma för ålder och sjuklighet numera sällan sjelf orkade färdas in. I stället åkte en ung och rask flicka, torpardotter från Stenhugget och Lisas slägting, med hennes laß och sålde för hennes räkning. Flickan hette wäl hemma hos föräldrar och wänner Greta, en syster åt torparhustrun Katrina på Grimstahamn; men då Qwastlisas kärra redan förut länge warit eftersökt och wärderad för sitt utmärkt goda granris, så hade den nu på en tid gjort ännu mera uppseende genom personen, som i gummans ställe satt och sålde. Förut hade Lisas häst endast sett sig omgifwen af kloka menniskor, som sökte wiskor; nu skockade sig ej sällan folk deromkring, som wille se på Sköna Margret: med mindre tillnamn gick det icke an att wara artig emot den unga, behagliga rismånglerskan.

Just när fru Holmelin nalkades, såg hon en betydande herre, hwilken hon igenkände för att hålla wärdshus på norr, stå och tala wid granrisflickan. Frun anade snart, att han kunde hafwa samma önskan, som hon, att gifwa städsel på hand för instundande mikaeli; ifall werkligen Greta eljest war af det slaget, som behöfde, eller wille hafwa

tjenst. Frun trängde sig derföre med hast fram, för att icke komma för sent. Hwad herrn hade sagt sköna Margret förut, kunde fru Holmelin icke weta; men just wid sin ankomst till kärrhjulet, hörde hon herrn tydligen yttra deßa ord till flickan: "och slutligen skall du få en spritt ny, fin kattunsklädning till jul och nyår: det blir bättre, tänker jag, än denna groswa kjortel af raskull; och deßutom bekommer du jemt dricksspengar, oräkneliga."

Fru Holmelin suckade inom sig: min man lär icke kunna bjuda så stora gåfwor! Men hon wille bestämdt afbryta den förföriska herrns samtal, tog hastigt den bredaste wiskan, hon såg, i ena handen, och en stor, stor granruska i den andra, klef behändigt in emellan herrn och rismånglerskan, samt ropade till med hög röst: "Greta! Greta! säg mig priset på deßa här! jag har icke tid att wänta längre."

Flickan wände sig snabbt åt sidan wid anropet, och den wänligaste glädje sken ur hennes ögon, när hon hörde sig kallas Greta, då hon deremot sett litet stött ut wid den granna hederstitel man börjat gifwa henne, och hwilken hon fruktade skulle betyda skämt eller skällsord. "Se på? är frun wid Hötorget?" utbrast hon. "Hur mår fru Holmelin då?"

Ja, Greta, jag är här, swarade frun, tog henne i handen och drog henne litet bakom kärran. Jag ser att dina wiskor snart äro slutsålda; åk då in på en handwänning till oß häruppe wid Ortorgsgatan, så skall jag gifwa Qwastmoras-Polle ett godt foder, och du skall dricka en kopp kaffe hos mig, innan du reser hem i qwäll. Jag har något att säga dig, Greta. Ett skall du dock genast lofwa mig och det promt: tag ingen städsel af den der herrn!

"Ah tycker frun! jag har wäl annat göra, än taga städsel nu. Men wißt bjuder han bra, det gör han."

Tänker du då werkligen taga tjenst åt hösten?

"Om jag det rätt wet."

Kom hem till oß så fort du kan; wi skola språka. Jag har fått någonting, som jag will skicka ut åt din syster Katrina, wet du.

"Se på! det war rart!" Med deßa ord gjorde Greta en liten högst liflig nick, som tydligt tillkännagaf, att hon wille helsa på fru Holmelin, innan hon åkte ut till landet.

Kap. 2.

Greta grundar på saken hit och dit. Slutligen får hon ett afgörande skäl att antaga tjensten.

Sedan granrisflickan kommit hem till herrskapet Holmelins, blef hon mycket wäl emottagen. Frun hade bekantskap med henne förut, så att hon både wiste hwarifrån hon war hemma, samt att hennes syster Katrina nyligen blifwit gift och satt sig ner som sin egen på Grimstahamn, ej långt ifrån Stenhugget. Greta berättade nu för fru Holmelin, att gamla Lisa kanske snart ämnade lägga ned hela wiskhandeln, så wida icke hon, Greta, wille fortfara med att hwarannan lördag åka in för hennes räkning. "Men det finner jag mig på längden icke wid," tillade flickan, "ty en kan icke lefwa på landswägen och fara till torgs i all sin tid. Det kunde så wara, om jag hade mitt eget att försälja, och något som förslog; men detta är som en pinne i qwarnbäcken."

Fru Holmelin medgaf riktigheten af hwad hon sagt och sedan de widare talat om lifwets beswär en stund, yttrade frun: "om du ändtligen då will hafwa dig en tjenst, Greta, så skulle jag kanske kunna skaffa eller tillbjuda dig en; men det kommer an på."

Wißt måste jag taga mig tjenst; och det wore nog bra, swarade flickan. Men om jag duger så wäl, det will jag låta wara osagdt. Ty jag har alltid warit hemma hos far och mor, hittills. Och uppaßerska på wärdshus, det will jag ick blifwa, nej slättes icke.

Fru Holmelin gladdes hjertligen åt detta swar; och det icke allenast för att hon således hoppades bättre kunna bekomma Greta i sin tjenst, utan för det dygdiga och rena hjerta, som swaret tillkännagaf, efter hon insåg, att hwarken de erbjudna stora gåfworna eller det smickrande namnet Sköna Margret hade warit mäktiga att kunna förleda henne. Oförställdt och wänskapsfullt öppnade frun derföre nu sina tankar, och sade huruledes hon önskade Greta i sitt eget hus. Icke kunde hon lofwa henne så stora inkomster i städsel, lön och gåfwor, slöt hon, men deremot skulle hennes tjenarinna alltid åtnjuta ett godt bemötande.

Den wackra torpardottern gaf likwäl icke härtill ett så jakande swar, som frun först hoppades. Hon yttrade ar-

tigt och med mycken tacksägelse, att hon wille grunda på saken; men att hon aldrig riktigt tyckte om tjenster i staden, emedan hon mest förstod sig på landtsysslor och älskade sådant göra, som dertill hörde.

Åt detta swar gladdes fru Holmelin ännu högre. "Det är just så jag will!" utbrast hon. Hon tillkännagaf nu, att det war synnerligen för sina kor hon önskade sig en pålitlig, rask och förträfflig menniska. "Och det kan du wäl finna blefwe ett göromål likasom wor: du qwar på landet? Will du icke komma och se på mitt lilla nätta, snygga fähus? Tolf mjölkkor har jag, hwilkas make ingen sett, det må du wara säker. Twå stackare stå i sin, dem skall min man sälja och gifwa emellan för nya kalfkor, så blir det fjorton, som mjölka; så många skola wi hafwa, och det är nog."

Förslaget att få gå uti en stor, skön ladugård, fann torparslickan ganska lockande, så att hon bekände det skulle wara det enda, som kunde förmå henne att taga tjenst i Stockholm, om det ändtligen skulle wara. Och fru Holmelin tyckte hon också mycket om, såsom menniska, förstås. Hon gick derföre gerna ut med henne på gården, och de stego tillsammans in i fähuset för att skåda. Wisserligen war här någon trängsel och båsen ganska knappa, ty rummet för sådant är i staden alltid smått, emot för hwad som kan bestås på det rymliga landet. Greta medgaf likwäl, att detta icke kunde hafwa sig annorledes; men mest suckade hon wid tanken på, att korna icke finge gå till någon frisk och behaglig sjö att dricka, icke en gång kunde wattnas ute på gården i ho med brunn och hink wid, utan måste släcka törsten ur ämbar, inne i sjelfwa båsens halfmörker.

"Tror icke frun att de wantrifwas?" frågade hon betänkligt.

Jojo litet i början; och unga qwigor skulle wäl råma sig förderfwade här af saknad, kanhända. Men icke kor, som burit några gånger, dem wi hålla; sådana äro mycket snälla, allwarsamma och fråga efter ingenting, blott de märka att folk hyllar dem och gifwer dem all deras riktiga ans. Deraf trifwas de mest, och de mjölka som flitigast, ju mindre nöjen de känna.

"Men få de då aldrig gå på bete? jag har icke sett några beteshagar i Stockholm?"

Sommarbete hafwa wi ute på Ladugårdsgärdet, likasom på en allmänning, i lag med stadens hela öfriga boskap; och det må du tro, Greta, gör ett stort sällskap. Det betalas tio riksdaler för kon öfwer sommaren. Har du aldrig warit ute på Ladugårdsgärdet?

"Jo, jag har warit der några gånger och s tt på exci-sen," swarade hon, "och det war ståtligt. Jag såg då ock-så några flockar af kor, som gingo afsides och gnagde, det war sant; nu kommer jag ihåg det. Men wet fru Holme-lin, derute hafwa kreaturen ingen skugga i solbaset! Så? de hafwa skugga nog, tro mig, bort på wägen som går åt Ropsten, eller nedåt Storängen. Ja ända emot Tegelwiken få de gå, så fort icke läger är och tälten upp-slagna. Och kommer du till oß, Greta, så skall du sitta derute om sommartiden och mjölka mornar och qwällar. Der äro så wackra platser, att skönare har du aldrig sett i hela Eds socken.

"Jag lofwar frun, att jag skall tänka på saken; men nu i dag kan jag icke lemna beskéd," swarade hon omsider, när hon tog afsked och for. Orsaken, som gjorde flickan så eftertänksam i detta ärende, wille hon icke omtala för fru Holmelin; men det war någonting hon först måste höra ef-ter ute på landet, och innan hon fick närmare underrättelse derom, wille hon icke fatta sitt beslut.

Lördagsaftonen sent återkom hon till Snickartorp med Qwastmoras-Polle, aflemnade till Lisa pengarne för de sål-da wiskorna, satte in kärran i sitt lider, och gick derefter hem till sina föräldrar på Stenhugget.

Söndagen derpå wandrade hon med anhöriga och wän-ner till Eds kyrka. Efter gudstjenstens slut gick hon ut-med stenmuren, bakom Fattighuset, ned till den wiken af Edssjön, som ligger strax nedanför Klockargårdens potates-täppa. Till wenster är här ett båtställe för alla, som ro ifrån Bislinge och Hjeltarängen till kyrkan; men till höger går man långt åt sidan under sköna träd wid stranden. Hon hade icke länge sett sig omkring der, förrän Anders i War-myran också kom ned dit från kyrkan. Han war hennes wän, och de hade känt hwarandra ifrån barndomen. Efter några ord, började LångAnders (ty så kallades han gemenligen) tala om att han torde få lof att söka sig tjenst öfwer win-tern, men att han dock icke mycket gerna wille ifrån sock-nen, der han hade sin slägt och sin bästa wän.

"Kanske tänker äfwen jag ut och tjena," anmärkte flic-kan. "Tycker du det wore illa gjordt af mig, Anders, om jag gaf mig till staden i höst?"

"Det war en sak!" utropade han och strök sin långa, mörkbruna lugg med stort nöje bakom örat. "Gör du det, Greta, då tar jag mig ock fast hos bryggaren på lilla Badstu-gatan på norr; ty han har flera gånger warit åt mig, då han sett mig på Hötorget, efter han behöfwer en dräng, be-

grips, som kan wara en styf karl, och kan tumla om med hans ölfat, ansa hans åmar — hahaha! — och sköta hästarne. Han har nog en sex drängar förut, men gerna såge han den sjunde. Han betalar bra, när han får en karl, si. Jag har aldrig sagt honom ja, efter jag just icke älskar stadsaffärder. Men säg, Greta, will du att jag lemnar honom mina beske'n, så ger jag mig till bryggardräng på fläck, och går till Stockholm om onsdag.

Greta stod eftersinnande, tycktes bese wågorna, som slogo öfwer gräset på stranden, men märkte dock intet af dem, utan lade tyst ihop i sitt hufwud följande: "Badstugatan, hon ligger nära wid Holländargatan, och det bär till Hötorget. Oxtorgsgatan åt andra hållet, hon går också ned till Hötorget." Nu såg hon upp på LångAnders och sade halft skämtande: "Gör som du will, det kan just icke angå en ann. Med icke tycker jag det wore så tokigt, om du blefwe bryggardräng."

Och du då?

"Jag ger mig till en fru, som heter fru Holmelin på Oxtorgsgatan."

Warmyras-Anders upptog en näckros, som wattnet kastat på gräswallen; den räckte han åt Greta, med en mycket artig bugning, hwarwid luggen hel och hållen föll fram om ögonen. Greta nickade muntert och sade: "Det är tid på det! det är långt, långt dit ännu."

Hon wände sig hastigt bort och gick upp åt kyrkan till sina föräldrar. LångAnders wek af åt Njurstafolket till, och han låtsade också se ut, som om ingenting händt.

Kap. 3.

Sköna Margret får i tankarne att blifwa sin egen.

Några år förgingo nu i staden, om hwilka wi endast weta att tala i korthet. Fru Holmelin blef allt mera belåten med sin flinka och trogna ladugårdspiga, och herr Holmelin gaf, efter ett halfår, sin fru en ny hatt, till uppmuntran för att hon anskaffat ett så förträffligt tjenstehjon. "Jag hade aldrig trott detta wara möjligt i Stockholm," sade han, "och du skall få se, att Greta icke har i tankarne att alltid förblifwa hos oß; hon synes mig dertill något för god. Detta må dock wara sagdt oß emellan."

Likwäl war det ingenting widare utmärkt med flickan, än att hon af hjertat älskade sina sysslor och allt bättre

förstod dem. Emedan hwar och en här i werlden har tycke för sitt, så fann hon ett stort behag i kreatur, synnerligen kor, och sådan hade hon ända från barndomen warit. Derföre höll hon så rent, snyggt och friskt i sitt sköna fähus, och ansade sina kräk så wäl, att de trifdes. Huru det står till med kreaturen och deras begrepp, weta wi icke; men säkert är, att de nog märka om en menniska hyllar dem eller icke; de må wäl efter som skötseln är, och de gifwa i samma mån afkastning, fördel och nöje åt sina egare. Greta war icke klemig, swag och pjåskig med korna, så att hon ständigt gaf dem smekord, klappade dem på halsen eller pratade tok till deras upplifwande. Twertom hände det, att när en ko ställde sig dumt i båset, klef med ena foten ned i ämbaret eller annars bar sig tafatt åt, som kor stundom bruka, så fick hon sig ett hurtigt slag öfwer länden och ett skarpt tilltal: "Sesä! komma dig, Sara! Uh, du dumma Bella-Majken! Sasa, nu är det nog förpladt, håll upp, säger jag!" och dylikt. Men sådant tyckte kräken aldrig illa wara öfwer, utan rättade sig derefter. Kreatur finna alltid, på sitt wis, huru godt det är att bekomma en aga, som förer till skick och ordning; de älska stränghet, blott fog och reson kännes deruti.

Tjensteslickan, å sin sida, utförde sin sak så godt hon nånsin kunde, efter hon åtagit sig den; men hennes tankar stodo på framtiden, och hon tyckte allt mindre och mindre om den instängda och i sjelfwa werket besynnerliga slags ladugård, som befinner sig wid gatan i en stor stad. "Jag må ännu blifwa i denna tjenst en tu tre år, tills jag hinner lära mig allt, som hör till kowäsendet och till mjölkhandeln riktigt," sade hon ofta för sig sjelf i sin enslighet, när hon tog oket öfwer axlarne och häftade krokarne i hwardera drankämbaret på ömse sidor om sig; "men — men —" tillade hon, "nog skulle jag, för min räkning, wilja hafwa allt på ett annat wis och annorlunda, det är säkert."

Hwad det kunde wara för slag som hon wille hafwa för sin räkning, wågade hon aldrig helt utsäga, icke i sina tystaste tankar en gång; så djerft förekom det henne att hoppas på. Men hon råkade emellanåt Lång-Anders. Dennes syssla hade blifwit, att köra bryggarens öl- och dricksfat hem till husen i staden, till kunderna öfwerallt der de bodde, såsom billigt och bruktigt är. Anders fick således åka med långkärran så godt som beständigt; ty hans herre hade befunnit honom synnerligen aktsam om kärlen; det hände aldrig honom, som andra, att faten tullrade i gatan och skadades på banden; också wärderades denna

bryggardräng öfwerallt i husen, dit han kom med warorna, emedan han raskt och muntert, utan tillsägelser och pock, inbar de fulla kärlen, wårdsamt insatte dem i källaren der de skulle stå, samt utbar de tomma med höflighet. Nu kan ingen undra på, att, om Anders skulle köra nedåt Regeringsgatan, tog han wägen öfwer Oxtorgsgatan så gerna som någon annan, och der träffade han emellanåt henne, som han helst såg. Om söndagarne råkades de äfwen, och stundom gingo de tillsammans utom staden på den wackra wägen utanför Roslagstullen framåt Skuggan, Fiskartorpet, Husarwiken och Ropsten, samt återwände genom Liljans. Då hade de tillfälle att samtala om framtiden och öfwerlägga om hwad artigast kunde synas.

Så hände en gång en sommareftermiddag, en söndag, när de sågo sig ensamne på deßa stigar, att Greta sade: "nu äro wi begge uppklädde rätt skönt och hafwa af lönen samlat oß hwardera något, som är i behåll. Du tycker wäl mycket om tjensten, du har, Anders?"

En förträffelig karl har jag till husbonde, swarade han, det är då wißt; sniken är han icke. Och icke för trätgirig eller fallen att slåß. Nå, det wore icke heller löndt för honom att försöka sig på mig. Men han är en werkeligt god karl, som jag säger, och will oß drängar intet orätt, det wet jag. Derföre håller jag ock af honom.

"Fru Holmelin kan jag icke heller kalla annat än en mycket bra menniska. Hon är rätträdig," anmärkte Greta.

Men, utbrast Anders, jag lär mig ingenting hos bryggaren stort. Det är det wärsta. Åka med häst, det kan jag förut.

"Tänker du då söka dig om efter annat ställe?"

Nej — nej — om jag det tror. Jag skall säga dig en sak, Greta, som du icke wet. Men — hm —

Flickan, som redan hade sitt hufwud fullt af tankar, dem hon wille meddela, och hwartill hon blott wäntade på godt tillfälle, blef högst uppmärksam wid Anders' tal. Men hon gick åt sidan till diksrenen, plockade sig en hand full liljekonwalier, luktade derpå och låtsade om intet.

"Du tänker wißt, att jag är fallen för skryt, säg mig det, Greta?" inföll han, stannade och såg på henne med en högst förnöjd uppsyn.

Ah wißt litet ibland — swarade hon med en allwarsam blick, förstås.

"Nå, tänk hwad du will annars," fortfor den wackra, söndagsklädde drängen, men denna gången skall du bestämdt tro på mig. Min husbonde, den hederliga karlen, har sagt

mig, att han will hjelpa mig till något, om jag åstundar. Hwad säger du, Greta? Wet du, han tycker att jag burit mig så ärligt åt under all den tiden jag warit hos honom, och att jag är aktsam, förnuftig och nykter, säger han — är icke det besynnerligt?"

Hwad will han hjelpa dig till, då?

"Han will wißt bistå mig, kan jag tro. Fast jag just intet bistånd behöfwer. Men han har talat på det sättet, och det är bra beskedligt af honom, bryggaren. Jag skall för omaket aldrig glömma honom."

"Jo men, Anders, jag skall säga dig hwad det är du behöfwer. Om du will blifwa din egen eljest. Jag har något i tankarne, som jag grundat på snart i hela tu åren hos fru Helmelins: will du som jag?

Wid deßa ord såg Greta så glad ut, att Anders stod alldeles handfallen, bara teg och beundrade sin flickas kloka utseende.

Det skulle wara en sak, Anders! fortfor hon. Jag wet så wäl nu huru unga kor skötas, huru gamla säljas eller bortbytas med förmåner, hwar mjölken bäst föryttras i hyggliga rättskaffens hus, som betala bra, och alltihop känner jag. Så att jag nog skulle wilja hafwa mig en egen ladugård, det är wißt, om jag bara egde någon. Men på landet, begrips. Ty inne i staden är trångt, onosligt, och alltför rysliga hyror.

"En egen? säger du, Greta?"

Ja!

"Skola wi taga oß en ladugård på landet, säger du då?"

Att rå om den, swarade hon, det blir då icke möjligt för oß. Tillminstone icke i förstningen.

"Nu begriper jag!' utropade han och tog henne i hand af glädje öfwer att han fattade hela hennes mening. Jag går åt landet en söndag på eftermiddagen, och hör mig om. Jag hittar på någon herrgård, der de wilja lega ut korna!"

Arrendera ut, heter det, Anders.

"Men när jag kommer, jag, som ser ut likt en dräng, så ler man åt mig i början, det är säkert, och man tänker: hwad är du för'n en? Icke har du medel till arrendet? Kan du ställa borgen för dig? Då swarar jag åt herrgårdsherrn eller frun, som will arrendera ut sina kor, så här: herre, eller söta fru, jag har borgen!"

Rätt, Anders. Det är just den borgen, som din bryggare skall hjelpa dig med, ser du, efter han har satt sitt

förtroende till dig. Det gör han wißt mycket säkert. Ty han ser nog, att du är en snygg karl, som wet att sköta sig, så att borgen icke blir farlig. Och så går du ut till herrgården, ja —

"Och när jag kommer dit, så säger herrn eller frun på godset åt mig så här: det är godt, min wän; jag ser, du har borgen. Men hwad är du för'n en? icke kan du, som är karl, sköta kor, mjölka och sila? Är du gift? Då swarar jag — nej säg, huru skall jag nu swara, Greta?"

Åh alltid kan man hitta på något att swara på det, förstår jag. Men, Anders, det säger jag dig — afbröt hon och bytte hastigt sitt utseende till allwar igen — det säger jag dig, försigtig skall du wara! Gör icke upp arrende någonstans, utan att först se dig wäl om i ladugården. Det är bäst, att du nämner för mig, så jag sjelf får gå ut och se på korna.

"Det begrips, att du skall se på, Greta. Det är du, som skall stå före alltsammans. Utan dig skulle jag icke wilja hafwa göra med en kalf en gång, mycket mindre med ett dußin kor eller hela tjoget."

Tjoget? utbrast hon. Nej, wackert, wackert. Wi skola icke tänka så stort i förstningen. Icke flere än sex eller åtta kor till att begynna med; det är allt nog. Wi skulle kunna råka i olyckan, om wi arrenderade en sådan swärmängd, och komme fast för betalningen utan att alla mjölkade friskt. Nehej du.

"Huff! det skall gå," utropade Anders, bröt af en asplöfsgren och slog omkring sig i luften. Jag tycker mig redan se i tankarne, huru du åker in till staden, skrindan full med kopparflaskor, stora, blanka, och mjölk uti de flesta, men grädde uti en! nam — namnam! Och så komma de alla kring skrindan och ropa på Sköna Magret! Sköna Margret! Ty henne wilja de alla se, hejsan! och de köpa mjölk, så de kunna spricka, och betala tre skilling mera för hwar kanna, bara för hennes skull — "

War icke rädd, så dumma äro de ej — sade hon och wände bort ögonen.

"Men när hon kommer hem om qwällen, stackare, så kallar jag henne bara Greta, jag, och — ".

Hon sörjer icke ändå, kanske?

Med deßa ord slöto de tala om korna, och så gingo de tillhopa in i staden.

Kap. 4.

Anders deser ett ställe; men Greta gillar det icke.

När Anders på en ledig dag ämnade sig till landet för att söka ett ställe, der man med förmån kunde arrendera kreatur, tänkte han: "hwart skall jag gå? hwem känner jag? jag kan så löpa genom hela Upland?"

Han wandrade från lilla Badstugatan in på Holländargatan, och gick den i ända till Stjernkikeribacken. Han tänkte sig ut genom Norrtull. Men ännu begrep han icke hwart han skulle wända sig, sedan han wäl kommit utom Stockholm. "Om jag bara kände någon bra person," sade han till sig sjelf, "en, som kunde gifwa mig anwisning på ett ko-arrende: det wore maffen."

Då han kom öfwer Stjernkikeriplanen till Bernhardsberg wid begynnelsen af Norrtullsgatan, såg han en bekant stå i porten. Det war sjelfwa Östman, hwilken förut sutit som hållkarl på Rotebro; en ganska utmärkt man för sin willighet att skaffa resande hästar. Deßutom höflig i hela sitt wäsende, förståndig, och en behållen man. Han hade redan som hållkarl haft egna hästar och förtjenat mycket med dem genom skjuts wid Rotebro. Nu hade han flyttat in till Stockholm, hyrt rättigheterna i nedra botten på Bernhardsberg (ty i öfra wåningen hålles sweitseri), och fortfor likwäl tillika att ega hästar, samt wann mera med dem, än nånsin, emedan han nu anwände dem att skjutsa ifrån Packartorget med, och betalningen för skjuts ifrån Stockholm är alltid grof. Warmyras-Anders kände Östman af gammalt, och wiste hwilken god rörelse han dref. Han wiste också, att Östman, den tiden han helt nyligen bott på Rotebro, egt bekantskap med hela herrskapsbygden rundtomkring, så att han kände hwarest kor kunde wilja utlegas. Alla ställen, som wore att tala om i Eds, Fresta, Hammarby, Wallentuna, Täby, Sollentuna och Spånga socknar, kunde han uppgifwa. "Östman skall säga mig ett godt råd," tänkte Anders, nalkades den fryntlige mannen i porten och helsade.

De började språkas wid. Nu war werkliga förhållandet, att Östman stod i begrepp att sälja sitt bruna sto, och redan gjort upp med en bonde från Arfwinge bortom Spångkista, hwilken skulle lemna honom sin swart, med stjern i pannan, och få trettio riksdaler deßutom, ty Östman wille

lägga sig till allt bättre och bättre hästkreatur. Men Ärfwinge-bonden hade icke widare hörts utaf. "Will du nu rida, Anders, så slipper du gå och hinner fortare?" sade Östman." Tag då min bruna märr och far till Spånga i mitt ärende: tag här ock med de trettio riksdalerna, som skola wara öfwer åt bonden, och laga att du kommer åter med swarten ifrån honom, så skall du hafwa tack! Hör på wägen efter för din egen räkning, jag menar de kunde wilja arrendera ut korna på många ställen i trakterna; ja, som jag säger, hör efter sjelf."

Det war ingen liten hjelp för Anders att få rida. Så skulle han ock härigenom se wida betydligare ut, då han kom fram till ställena och anmälde sig som arrendator.

Nu går också berättelsen fortare. Näst innan Anders kom så långt som till Silfwerdal, wek han från stora landswägen af åt höger på småwägarne ned till Rådan, Kasby och Tegelhagen. På Kasby wille man den tiden arrendera ut sina kor, och begärde femtio riksdaler banko om året för stycket. Anders steg in i fähuset och såg på båsen; men han gick också ut igen.

Han ansåg sig nu hafwa uträttat sin sak, gladde sig åt hwad Greta skulle tycka om Kasby, och fortsatte ridten framåt Silfwerdal, samt derifrån till SpångKista, som ligger straxt bortom, och så till Ärfwinge. Här träffade han bonden, som bekände att han gjort rätt illa, i det han icke hållit sitt löfte och genast kommit in till Östman med swarten. Lång-Anders tog tillfället i akt och begynte modigt läxa upp mannen för att han brustit i ordhållighet. Följden blef, att han prutade ned honom fem riksdaler i handeln, så att han bekom swarten blott emot tjugufem riksdaler och bruna stoet. Så red Anders åter till Stockholm, med en äkta glad uppsyn.

När han steg af hos Östmans wid Bernhardsberg och lemnade honom de wunna fem riksdalerna, kan man begripa att han fick beröm, och swarten sjelf erhöll knappt flere goda ord, oaktadt han war en ståtlig häst der han stod med sin stjern och alla fyra fötterna hwita. Då Anders gick, sade Östman: "kom till mig emellanåt!"

Så fort sig göra lät, underrättade Anders sin Greta om huru han ridit och haft muntert, samt sett på Kasby med kor och ladugård. Nu började Greta förhöra honom, men fann att han om saken hört efter ingenting widare, än blott att arrendet skulle blifwa femtio i banko för kon. "Det är allt mycket," anmärkte Greta; "men herrskaperna taga så högt

här

här nära Stockholm. Det är för nära, wet du, Anders. Wi måste söka oß om litet längre bort. Men att du icke gick och såg på beteshagarne! och icke frågade huru många laß hö de släppa till öfwer wintern och huru många tjog halm! Nej, jag måste sjelf ditut, det ser jag."

Anders rodnade och bekände, att han icke riktigt förstått ko=saken ännu.

"Ja bättre begrep du uträtta åt Östman, det är wißt;" sade Greta och skrattade. "Jag måste ut och gå till Kasby om söndag," slöt hon.

Anders tog afsked och gick ifrån henne helt skammandes. Han nalkades sin Bastugata, men wid hemkomsten upprepade han för sig sjelf: "gå skall du icke, Greta, det blir jag man för."

Lördagsaftonen gick han upp åt Bernhardsberg till Östmans och wardt wäl emottagen. Wid undfägnaden såg han så ledsen ut, att Östman frågade honom om alla getterna lupit bort ifrån honom. Nej, sade han, men — och derpå började han omtala hela sin historia och huru dumt han uträttat åt Greta.

"Hör du, Anders, jag wet ett råd," swarade Östman. "Kom hit i morgon, så skall jag hafwa häst och åkdon i ordning. Det paßar bäst, att "Sköna Margret" åker ut till sitt ko=arrende, tror jag; kom, som jag säger, klockan — ja, huru paß dags du will."

LångAnders strök icke blott sin högra lugg bakom örat, utan äfwen den wenstra, han bugade sig för Östman, och gladare har aldrig någon menniska gått hem till lilla Bastugatan, än han denna lördagsqwäll.

Nu wardt om söndagseftermiddagen stått hos Greta, när hon fick höra, att hon skulle ut och åka. Ganska lätt hade Anders kunnat föra Östmans åkdon ned till Holmelins att hemta henne der hon bodde. Men Greta förbjöd det. Det ser stursk ut för fru Holmelin, det will jag icke! men så skall du ock weta en annan sak, Anders. Det är bäst att ingen spörjer wåra tankar, innan wi hafwa stället afgjordt, och affärderna klara. Jag kan få baraste förtret hos fru Holmelin; hon will icke gerna släppa mig ifrån sig, det wet jag. Märker hon, att jag åker ut så der, men kommer igen och intet ställe kunnat skaffa mig, så torde jag deraf få mera ondt än godt i winter. Ty det ser icke golikt ut att fara så. Och börjar hon hålla mig för skral, så blir hon aldrig för nådig.

Fördenskull åkte de icke ifrån Oxtorgsgatan, utan gingo derifrån till fots, klädde i sina bästa, wackraste kläder. När de anlände till Östmans, måste de först litet in på kaffe, ty så dags war det; och under tiden lät Östman spänna swarten för en ypperlig fjäderkärra med röd pinnstol och dyna.

De rullade ut genom Norrtull; och när de kommo förbi Haga grindar, tyckte Anders att han aldrig i sina dagar mått så wäl; ty han hade ej nånsin förr kört för Greta. Hon tänkte mindre på detta. "Hwad sitter du och grundar så mycket på?" sade Anders och wred sig åt höger mot sin åk-kamrat.

Jag tänker på, att det icke just kunde wara stort wärdt att taga Kasby, swarade hon.

"Så! hurså?"

Jo, jag tror det blir oß för dyrt der. Jag är rädd det är också för grannt bygdt på Kasby. Jag skall säga dig, Anders, du torde liksom wilja lägga dig till schäs, kanske, för att åka med mig —

"Ja minsann — det wore rart!"

Nej, nej. Du skall hålla lagom af mig, Anders: och så är du liksom litet för galant ibland. Wi hafwa icke medel dertill; men jag fruktar, att om wi komma till Kasby, will du wara litet bortför som en halfherre —

"Fy då! Greta."

Nå Gud ske lof att du säger så. Ja, jag will då se på Kasby. Men annars har det fallit mig något bättre in, som tyckes mig wara klokare.

"Klokare än Kasby? det wore nog!"

Du skall weta, mången har gått under på ko-arrenden, och det måste wi akta oß för. Men jag skall berätta dig hwaraf det kommer. När en är fattig, så har en icke rygg att stå ut med stora knäckar.

"Så mycket begriper jag, Greta. Men icke lönar det att wara för mycket rädd af sig."

Mången har blifwit lurad i arrenden på det sättet, fortfor hon, att han emottagit en hel hop kreatur och skolat betala sina femtio i banko för stycket, utan nåder; men så hafwa de flesta korna warit gall, och han begrep det icke när han tog emot dem. Det war dumt. Eller ock woro de mjölkkor, men starkt i aftagande med mjölkningen, eftersom kalfwen fordrar mycken inwärtes näring, så att de snart måste läggas i sin, och arrendatorn sitter der då likaså tomhändt. Hwad säger du om det, Anders?

"Ja, det war en sak!" utbrast han förskräckt.

Då menar jag det hjelper icke att draga stråke på fiol,

som du så mycket älskar. Fast jag nog ocksä tycker om dans, det bekänner jag: men wi måste först hafwa kor, som duga, och sedan dansa.

"Så! hoppsan swarten!" slöt Anders. Dermed började de begge skratta och åka fram med friskt mod. När de anlände till Kasby, stego de ur schäskärran med mycken högtidlighet, och Greta bad Anders icke wisa sig alltför munter. "Åh, jag skall nog hålla mig muskig under ögonen," lofwade han.

Sedan de inkommit och helsat, sade de sitt ärende och fingo tillstånd att gå till fähuset. Nu blef det Greta, som steg in först, och hon begynte föra ordet. Hon talade icke mycket om sänder; men det hon sade, war allwarsamt, klokt, wißerligen höfligt, men icke utan sin lilla skärpa emellanåt. Folket på Kasby började få aktning för denna ko-arrendatorska, och de wågade sig icke på att fördölja något, äfwen om de känt lust dertill, hwilket de likwäl icke hade i sinnet, emedan de woro hederliga.

Greta gick ifrån ko till ko, och gjorde en sträng undersökning. Det kan man wara säker, att hon tog reda på mjölkådern och mjölkhålets läge framme wid refbenen på hwartenda kreatur. Korna började smårâma på det der wänliga och angenäma sättet, då de förnummo ankomsten af en person, som förstod sig så wäl på dem; ty kor märka och begripa ofta mer än någon tror. Greta sökte efter att få se utstående bogar, hwilket alltid är ett så förträffligt tecken till goda kor; men beklagligen fann hon endast twå med sådana. Hon sade ifrån härom; men Kasby-herrskapet wille gerna slå bort talet om bogarne. Det betyder ingenting! försäkrade man; men Greta wände sig undan med en slug blick. Nu gick hon till hornen och började räkna ringarne på dem. "Skönast att få äro de kor," anmärkte hon, "som hafwa sina fyra eller fem ringar på hornen; de hafwa då burit fyra eller fem gånger, och stå i sjette eller sjunde året; den åldern likar jag bäst. Jag ser ej många sådana kreatur här hos herrskapet. De flesta wisa tolf, tretton, till fjorton ringar; de äro mig ena gamla häxor. Och hwarje är kon warit gall, eger hon ingen ring på hornet. Det kan hafwa händt deßa kräk flere gånger, och så torde de till sluts wara bortför femton, sexton, sjutton år gamla. Det blir mig en för hög ålder att arrendera."

Kasby ladugårdspiga, som stod på sitt herrskaps bästa, inföll med en wresig röst: "det måtte jag säga! en ko kan göra skäl för sig till aderton år."

Hon kan så, ja. Så der någorlunda. Men märk, att då är det ock snart slut; och hwar skall man sedan blifwa af med henne?

"Hos slagtaren, wet jag."

Ja, bjud man ut gamla, skräna kor, får hon se sjelf. Gammalt kokött är segt, min wän lilla; och i staden tuggar man hellre ungt qwigkött. Pålagda sin-kor, ända till i tolfte, trettonde året, det blir en annan sak. Om de äro feta, förstås, kan slagtaren bjuda bortåt sina sextio riksdaler för en sådan; men då skall kon wara mycket fet, säger jag, och dertill fordras att gifwa henne ett halfpund mjöl om dygnet och ett halfpund hö; det blir dyrt.

"Magra kor äro bättre, än feta," utbrast ladugårdspigan, "det wet jag bäst."

Ja, till att mjölka, så länge de det göra, äro magra kor ypprare; men icke till att sälja åt slagtaren, si. En mager gallko will jag icke weta utaf. Men låt oß icke widare tala härom, sade Greta, och wände sig bort. Nu skulle jag undra hurudant foder här gifwes på Kasby? Huru mycket bestås åt arrendatorn för kon öfwer wintern?

"Tre laß hö, efter trettio lispund på laßet, samt långhalm efter behof. Och sommarbetet är yppert."

Nå derom säger jag intet; det går an, swarade hon. Men gröpe måste wäl och fås till sörpen?

"Gröpe lemnas twå lispund för kon på året."

Det war litet. När en rör ihop agnar och watten, så bör en åtminstone strö tre näfwar godt gröpe derpå, annars blir sörpen swag, och jag håller icke af pjask åt mina kor. Men ursäkta frågan än en gång: af hwad slag är höet, som fås till kofoder?

"Sådant, som wäxer på Kasby."

Nå det begrips. Men mången är elak nog, att behålla all hårdwallen åt hästarne, och endast bestå sidwall och starr åt korna, stackare. Det will jag icke wara med om, för min del. Wäxa här näßlor? dem mjölkar man godt af. Kan man få någon klöfwer?

"Nej."

Så. Nog ser jag der borta i hagen strån efter smörblomster, och dem äta kor icke ogerna, när det bär åt. Mjölken blir deraf gul och smöret äfwen gult, ifall man tjärnar. Det tyckes icke illa om till bordsmör i Stockholm. Men, jag undrar, kanske får arrendatorn ingenting af gräset der i ängshaget?

"Den der biten hör icke Kasby till."

Så. Men här finnes kanske potates att bekomma? Kor älska den födan, och mjölka deraf. Färsk potates är allt farlig, och gröna potatesknoppar rena giftet; men bär man sig aktsamt åt, så — fast här finnes wäl ingen?

"Jo wißt, men den säljes i staden. Ko-arrendatorn kan köpa deraf som en annan."

Men gifwes honom intet potatesland?

"Jo, en täppa till husbehof, men icke för ladugården."

Så. Har swarten hwilat ut nu, tror du, Anders, att wi kunna fara utaf?

Ja, nog är han morsk, swarade Anders. Derpå neg Greta mycket höfligt till affked från Kasbyherrskapet. Gerna skulle man hafwa welat hafwa henne till arrendatorska; ty en menniska, som höres nogräknad wid öfwerenskommelsen, plägar sedan wara ordentlig med betalningen, då deremot en slarf lätt går in på allting först, men efteråt icke gör rätt för sig. Man krusade derföre för Greta, och wille ej så kort och twert se henne fara. Man lät förstå, att wilkoren kunde wäl ökas på litet, om så wore. Afwen bör icke nekas, att man gerna har hyggliga personer till arrendatorsfolk; och Anders såg så flink, Greta så treflig och wacker ut, att man wille behålla dem. Till en början bjöd man dem in på aftonward, innan de åkte.

Men Greta blinkade åt Anders att neka. Att äta hos folk, som man köpslagar med, är att taga på hand, och sedan står man der till hälften bunden, war hennes ordspråk. Anders wiste det, bugade sig för herrskapet, och sade: "wi måste ännu åka och se på ett par andra ställen."

Det war förargligt, tänkte Kasbyherrskapet. Man slog nu fram, att arrendatorn möjligen kunde bekomma en egen del af åkern till potatesplantage.

"Men fås här mjölkhäst?" frågade Greta.

Ja, foder åt mjölkhästen gifwes för intet; det är klart. Men sjelfwa hästen måste arrendatorn anskaffa.

"Än mjölkkärra? och kopparflaskor?"

Allt sådant kan lemnas. Fast det är gifwet, att wid arrendets slut måste det återställas i brukbart skick.

"Detta låter icke illa," sade Greta; "allt kunde synas bra, om endast sjelfwa korna wore likare. "Farwäl, mitt herrskap!" slöt hon med en artig nigning och en fin blick.

De åkte af. När de kommit bort, sade en af Kasbyfolket till en annan: "hwem war den wackra menniskan? jag tycker mig hafwa sett en skymt af henne förut på torget? är det icke hon, som de kalla Sköna Margret, och som

förut sält qwastar åt andra, men nu tänker sopa in pengar åt sig sjelf?"

Kap. 5.

De åka till Härsby och Skansen. De få allt såsom de behöfwa.

Medan de egde den hederliga Östmans sköna kärra att åka uti, tyckte Greta det wore bäst att fara widare och se på. "Ja, låt gå!" swarade Anders; "men wet du, du är för rädd af dig, Greta. Om en skall bekomma något, så måste han wåga på; wi skola icke wara alltför nogräknade med korna."

Det hörs på dig, att du icke wet hwad det will säga att komma i skuld, swarade hon. Du skulle hafwa hört och sett hwad jag stundom sett med gråtande ögon hos fru Holmelins swägerska. Nej, Anders, du må gerna kalla mig en tjurskalle emot korna, men jag säger dig, att jag will hafwa litet och nätt, hellre än se kläderna pantas. En är säll nog, när han kan wara hjertligen förnöjd med sitt, och det räcker längst. Huru litet hade icke min syster Katrina till en början, och huru rart ser det nu icke ut på Grimstahamn, som war ett sådant näste? Nog är det rätt, att wara modig, när det gäller; men en måste ock wara försigtig, då det behöfs. Wi skulle kunna stå oß ganska godt, om wi allenast finge fem, sex kor, som mjölkade sina twå, tre kannor om dygnet, och wi icke behöfde gifwa ut stor lega för dem. Det är just det jag nu betänker, och jag will hitta på något sådant, att wi i början bekomma små utgifter, men temmeliga inkomster. Och du skall få se, att Gud wälsignar arbetet, så att det lyckas; ty i weckan, som war, drömde jag en natt, att syster Katrina kom till mig med lilla Calle och skänkte mig en bok med så granna blad, der en hel ko stod afmålad, och kon hade fyra ringar om hornen, det kunde jag tydligt se, som betyder att hon burit fyra gånger, och det är uti bästa, skönaste åldern. Allt skall gå, Anders, bara du nu gör som jag will.

Under det de åkte widare, började hon tala om hela sin mening. Greta hade bekantskaper bortom Silfwerdal i Kummelby- och Härsby-trakten, och bad honom köra ditåt.

Wid Skogstorp, strax norr om Silfwerdal, wiker en liten biwäg af på höger hand ifrån stora landswägen. Denna stråt löper förbi Hedwigsdal till Lill-Härsby, och slut-

ligen åt Skansen, det skönaste ställe med de wackraste beteshagar wid sjön Edswiken.

De foro upp wid Lill-Härsby, der Greta kände Jan Jansson, och wiste något om den gubbens ställningar. Han war en utmärkt man, rökte skinkor åt otaliga hushåll i Stockholm, såwäl som på landet, och kallades allmänt Fläskkungen. Den gubben fick likwäl för rökningens skull allt mindre tid med sitt jordbruk och sin ladugård. Han war också just på wäg, att mot afträde lemna bort sina återstående arrende-år på Härsby åt honom på Hedwigsdal, hwilken åter ämnade begagna detta till underhåll af hästar, med hwilka han wille draga in stora penningar genom Stockholmsskjuts, såsom folket i Kummelby och hela denna trakt mycket brukar. Greta hade hört om saken och tänkte: "nu undrar jag just hwart Härsbykungen will göra af sina kor på wintern?"

Man har icke så lätt att med fördel få sälja kor framåt hösten, emedan mången har ondt om winterfödan och rädes att lägga sig till boskap då; deremot betala de sig wäl mot wårens slut, den tiden man släpper på bete. Jan Jansson egde flere förträffliga mjölkkor. Han tyckte det skulle wara synd att sälja dem för rampris eller låta dem gå till slagt, då de nu gåfwo mjölk som bäst. Men att föda dem sjelf öfwer wintern på Härsby, kunde han icke, sedan han kommit öfwerens med honom på Hedwigsdal, hwilken, åter, behöfde allt fodret åt sina många påtänkta skjutshästar.

Jan Jansson wardt derföre icke ledsen, när Anders och Greta tillbjödo honom att taga hans sex kor, emot att föda dem kostnadsfritt, samt ställa full borgen för, att han om wåren skulle återfå dem wid lika hull. Wißerligen behöfde gubben först tänka på saken. Men såsom han war en enkling, tyckte han i alla fall detta skulle blifwa en fördel; efter han då icke widare behöfde hålla någon person att sköta korna, och han sjelf obeladt finge öfwerlemna sig till det, som han mest älskade och förstod här i werlden, nemligen att röka fläsk.

Så hade nu Greta sina sex kor, för ett halfår, utan annan betalning, än blott att föda dem. Det war bra. Men mycket återstod. Hwarifrån skulle de få till lifs? Man beslöt att åka till Skansen.

Med Skansen war det så, att förnäma och rika herrskaper från Stockholm, det ena efter det andra, brukade hyra det till sommarnöje af egendomsegaren på Edsberg. Men den, som nu höll Skansen, hade hela sommaren wa-

rit bortrest och ingen boskap haft under tiden, så att allt hö låg i behåll. Härom hade Greta hört talas och tänkte: "jag undrar hwad de der wilja med sitt kofoder öfwer wintern?"

Gårdsdrängen Niklas, som waktade Skansen, war en förnuftig man och underrättade dem med nöje huru allt stod. Han trodde att hans herrskap rätt gerna för en liten penning skulle sälja allt det inbergade fodret, efter det wißerligen icke sjelf nyttjade sådant. Likaledes stod fähuset obegagnadt. "Och hwad boningsrum widkommer," menade drängen småleende," så ämnar jag för min person flytta wid instundande mikaeli; ty här behöfs just ingen käft när snön kommer, och jag leds att sitta allen. Alltså måste ni wäl kunna erhålla den här kammaren och köket bredwid, om ni will," slöt han. "Snygga och warma äro rummen nog, fast spisen behöfwer lagas och spjället har fallit ned."

Saken slöts så, att Niklas Jönßon, som war af samma muntra lynne som Anders, följde de åkande, till fots, ett godt stycke på hemwägen, ja ända till Silfwerdal. Han lofwade widtala den man i Stockholm, som hade hans herrskaps saker om händer, att han måtte släppa höet. Anders bjöd Niklas en aftonwardssmörgås jemte litet till. Greta såg detta med mindre nöje; icke för att hon war sniken om en sådan styfwer, men för att hon aldrig i sin tid welat hålla wid någon krog eller ett wärdshusställe. Långt hellre for hon då ned till Damtorp och tog sig en kopp kaffe hos fru Petersson: denna herrliga, ursprungligen i Finland födda gumma, som wiste att koka det bästa kaffe på twå mils afstånd rundtomkring hela Stockholm.

Men Greta tänkte, då hon såg Niklas ihop med sin Anders: "jag måste tåla litet så länge, om han bara kan skaffa oß kofodret! och boningsrummen!"

Kap. 6.

Fru Holmelin gör stora swårigheter. Herr Holmelin will hålla bröllop.

När de återkommo till Stockholm, stego de af hos Östmans och tackade för åkdonet; ty de wille icke köra ända hem, på det icke bryggarens och Holmelins måtte tro dem

anse sig, såsom dräng och piga, så förnäma, att de ej mäktade gå till fots i sina egna ärenden.

De wandrade tillsammans, och när de hunnit till Adolf Fredriks kyrka, i hwars trakt Anders bodde, gingo de öfwer kyrkogården, för att komma så gerna den wägen in åt lilla Bastugatan. Greta stannade wid en af de stora grafstenarne, och Anders måste också hålla med gången. Der syntes nu ingen widare till omkring dem, och Greta ställde sig och såg så länge på Anders, att han började förwånas.

Slutligen sade hon: "nu stå wi på wägen; skola wi wåga att göra ett förmätet steg?" Hennes ögon sken i detta ögonblick på ett besynnerligt sätt; hon war så innerlig till mods, att hon tycktes nära tårar. Hon fortfor: "wi hafwa begge twå rätt goda tjenster, Anders; skola wi wåga lemna dem och kasta oß i armodet igen? Ty det är säkert, wet du, att det blir bistert för oß i början, och kanske länge nog."

Åh strunt.

"Lofwar du mig då," fortfor hon, "att hålla i dig som en hel karl, och icke blifwa snåsig, fast du får litet till födan emellanåt, och mycket till syßlan?"

Jag? swarade Anders, jag har nu ätit upp mig hos bryggaren, så att jag kan swälta och lefwa på blotta hullet, om det wore ett helt år. Greta, jag är wiß på, att efter en tid skola wi få allt ganska ståtligt. Det wore wäl besynnerligt, om icke du och jag skulle blifwa rika? Jag kan aldrig tro annat.

Greta runkade på hufwudet, men log likwäl med nöje åt så oförskräckta tankar.

De talade mycket mera wid grafstenen; men allt behöfwer icke nämnas. Sist skildes de här, ty Greta wille icke gå med honom till bryggarens port. Hon nickade adjö.

Werkligen gick det icke så, att den hederlige bryggaren skref borgen för ser kors wärde, utsatt i penningar efter sextio riksdaler stycket — som är mycket nog, men Härsbykorna woro sköna, stora och af skånskt slag. Så högt förtroende hade Anders wunnit hos sin herre; ty oaktadt denne hört drängen säga glada ordspråk emellanåt och ej kändes så sur till lynnet, som äldrigt och erfaret swagdricka, hade han likwäl tillika funnit honom mycket redbar, klok och rask i alla göromål. Du skall icke bedraga mig! slöt han, när han gaf sin dräng förskrifningen. "Nej, herre, om jag det gör!" swarade Anders. "Och aldrig skall jag glömma herrn, det kan han lita på."

Egentligen kunde hwarken Greta eller Anders med pock

blifwa lediga ur sina tjenster; ty såsom de wid rätta uppsägningstiden ännu icke wiste af huruwida de kunde bekomma eget hem till hösten, så hade de ej heller kunnat säga upp då. Men bryggaren gjorde inga swårigheter, efter han en gång beslutit att hjelpa sin dräng. Hos fru Holmelin wardt det wärre. Hon höll på att blifwa stött, och frågade Greta, om hon gjort henne något förnär, efter hon önskade flytta? Är det tacken, för att jag hållit dig så wäl och warit hygglig i öfwer tu år? sade hon. Greta neg mycket ödmjukt och beskref huru allt wore i ordning. När hon slutligen omtalade, att hon skulle stå brud, utbrast Holmelinskan: nå det tycker jag om! — "Ja, söta fru," swarade Greta, "wißt är det så; men hwar och en will en gång blifwa sin egen, och jag tänker ocksä hålla kor med min man. Men det beder jag frun, att fru Holmelin wille komma ut och helsa på oß, när wi fått allt bra; och jag skall i all min tid tänka på frun, som gjort mig så mycket godt och sist skänkte mig ett helt nålbref till midsommar!"

Frun tystnade och tänkte: nånå, jag har alltid sagt Holmelin detta. Jag undrar icke så mycket öfwer att Greta will sin wäg, ty hon kunde nog förtjena något mera än blott ett godt bemötande: och hwad har hon fått? Men wi hafwa icke råd! Efter denna betraktelse kom hon till förtroligt samspråk med sin fordna piga, hwilken hon begrep stå på wägen att blifwa fru. Ty, tänkte hon, skall Margret arrendera kor, så skall hon ocksä kalla sig fru arrendatorska, det är säkert. Det är då bättre att wi skiljas som wänner nu, än som owänner nästa wår, och jag har alltid funnit att man har åtminstone något godt af wänskapen. Så gaf hon Sköna Margret lös, och hon fick lof till flyttningen. Fru Holmelin slöt med en wacker fråga: Hwad skall jag säga, när wi råkas i jul? Fru Anderson eller Fru Andersin?

Jag hoppas frun skall så säga: Mor Greta på Skansen, swarade slickan. — Och så wardt samtalet slut för den gången.

Niklas Jönßon hade under tiden icke warit glömsk, utan kom efter några dagar till Anders med det besked, att han kunde få både foder och rum på Skansen, blott emot att han wille answara och se efter stället för wintern, samt hugga upp trettio famnar wed åt herrskapet. "Så får ni ock blifwa skrifna der som statfolk," slöt Niklas. — Godt! swarade Anders, det går jag in på. — "Ja," tillade Niklas, "hwad answaret för stället widkommer, så tror jag det icke blir farligt att Skansen sjunker wintertiden."

På sådant sätt fingo de begge allt, som de behöfde.

Och herr Holmelin hade alltid tyckt så mycket om Margret, att han wille hålla bröllopet åt henne; såsom herrskaper ofta bruka åt sina pigor. Men Greta tackade och swarade, att hon helst tänkte stå brud på Stenhugget hos sina gamla föräldrar, och att hon wille dansa i sällskap med Edsflickorna den aftonen.

Kap. 7.

Mor Katrina samtalar med sin syster.

Dagen efter bröllopet, då Anders Andersson från Warmyran och Greta satte sig i kärran såsom ungfolk, åkte det hederliga och wälbehållna torparfolket från Grimstahamn, Johan och Katrina, med sin swåger och swägerska, för att följa dem till bo och önska dem lycka på Skansen. Allt war här uppstädadt så godt som ske kunde. Härsby-Jan-Janßon hade ditfört sina sex förträffliga kor, hwilka redan råmat ett par omgångar i sina nya bås och derigenom wälkomnat hwarandra. Gubben stod sjelf i porten och wäntade för att emottaga ungfolket. Han wille första dagen wara som far på stället. Han hade också mycket nära dit från Lill-Härsby, och ända derhän gick han, att han lade af twenne skinkor, rökta på yppersta wis, för de ungas räkning. Niklas Jönßon tog skinkorna om händer; och såsom han war den, hwilken å Skansherrskapets räkning skulle aflemna rummen åt Arrendators, så beslöt han att på sitt bord möta de anländande med ett litet wälment hemkomöl. Niklas war ogift och deßutom icke förmögnare än statdrängar bruka; nog kunde man i alla fall få hem litet smått ifrån Silfwerdal.

Frampå förmiddagen hördes fyra kärrhjul rulla i den wackra björkbacken, som leder upp till Skansen. Johan och Katrina åkte i den ena kärran förut, och stego utaf wid drängbyggningen. Strax efter kom arrendators. Gubben och Niklas Jönßon på ena sidan, Grimstahamnsfolket på den andra, togo med öppna och wänliga armar emot Anders och hans Greta, som i dag såg så fryntlig och wacker ut, att aldrig hade hon bättre förtjenat det namn, som man gifwit henne på Hötorget. Man steg in.

Efter den wälsmakande, fast tarfliga frukosten, gingo alla fyra karlarne ut tillsammans för att se sig omkring på hagarna och annat. Begge qwinnorna stannade inne på tu man hand.

Mor Greta på Skansen, som alltid warit af ett muntrare sinnelag och ej så snar till tårar, som hennes syster Katrina i ungdomen, beskref med stor glädje och ej utan skämt huru rart hon hoppades allt skulle blifwa; och hon wisade henne sina saker och kläder. Men slutligen sade hon: "Du, min syster, som är äldre, och länge försökt att hålla hushåll, råd mig nu huru jag må ställa till, för att hafwa roligt och göra allt nöjsamt åt oß begge i wårt bo?"

Mor Katrina från Grimstahamn såg på sin syster med wackra ögon. Derefter swarade hon mildt:

"Det wet du wäl, syster min, att aldrig skall du winna glädje här på Skansen, om du sätter din håg till att winna nöje.

Gör blott dina sysslor flitigt och eftertänksamt, en så rask menniska som du är. Håll mycket nätt i rummen, håll godt åt korna, så att de lyckas wäl för eder, och gif Anders intet skäl till harm; då skall du få nöjsamt, utan att widare tänka derpå.

Sorg kommer nog: sätt då din lit till Gud och twifla aldrig om utgången. Lägg dig aldrig att somna utan tacksägelse, och stig ej heller upp utan en bön till Honom, så skall du känna nöje omkring dig, utan att widare tänka derpå.

Snäs icke tiggaren, när han anländer i regn och blåst, men akta dig att hysa tjufwar. War barmhertig mot fader- och moderlösa barn, och dem du icke sjelf kan taga, så gå till folket i bygden och tala, att de må hjelpa dem. Intet korn gifwes åt den rättskaffens fattiga, som icke wänder sjufalt tillbaka; och du skall känna nöje omkring dig, utan att widare tänka derpå.

Blifwer det så, att Gud gifwer dig barn, så håll dem snygga och täcka. Tukta dem ej med hårda ord, utan håll dem blott jemt i en stadig ordning, så att lydnad blir deras första lust och ett godt skick deras wana. Lär dem att göra gagn och leka efteråt: lär dem att läsa högt för dig, medan de stå wid ditt knä, såsom jag gjorde hos mor Lisa; så skall du känna ett nöje omkring dig, utan att du widare tänker derpå.

Tycker du att Anders will roa sig för mycket, som nog hans håg står till, och att han will wara litet som på herr ibland; så akta dig att snäsa honom i den stunden. Men gör wackert åt honom här i rummet: och fattas dig något dertill, Greta, så skall du få till en början af mig. Låt Anders hålla ett samqwäm hemma och bjuda någon till sig på en ledig stund, då han har råd. Efter det lyster honom,

så låt honom spela fiol en qwäll ibland, och lyßna på honom du. Men då du ser honom wara blefwen som mildast, tala då till honom om allt hwad som behöfwes, och huru han bör skicka sig. Så skall du böja honom till förnuftet, och j skolen begge känna nöje på jorden.

Mest må du förmana Anders, att han tänker på ett; om det så går, Greta, att du får söner. Laga att han låter underwisa dem, att de kunna handtera sig sjelfwa, förstå ett yrke och ej blifwa otymplige. Finnas de en dag kunnige, så skola de föda sig med äran och göra hwar man rätt, som är det bästa. De skola då älska eder och hela detta land, der Guds näd gifwes åt honom, som will wara ärlig och kan sin sak. Men nöd kommer öfwer den arme, hwilken intet wet och ej kan wärja sig emot orättwisan. Då slocknar ock all glädje ut.

Får du döttrar, min syster, så lär dem att flit är högsta nöjet; och allt hwad de utföra wäl, det ökar wänskapen hos hwar menniska, som ser dem. Det är icke lätt gjordt att draga sig fram och lefwa. Men ej må man sörja widare, än att hwar dag sätta i werket hwad man skall och låtsa som intet widare funnes: då hinnes allt, då kännes ingen lott just tung, och weckorna gå som dagar. En klok omsorg må derföre icke fattas; utan en sådan skall wara, sträng och noggrann för året i det hela, att intet försummas på sin rätta tid, utan lyckas. Men det är ett wist ordspråk, som säger: "att omsorg är icke sorg." Ty den som har omsorg, han slipper sorg; och så skall du finna nöje omkring dig, min syster, utan att du widare söker derefter."

Kap. 8.

Åtta månader på Skansen.

Anders bodde på Skansen med Greta ifrån oktober till och med maj, och de hade sex kor. Men de behöfde häst och kärra att köra in mjölken till torget med, och mjölkflaskor deßutom. Äfwenledes bohagsting och något kökskäril. Nu war det godt, att Anders lagt ihop all den penninglön, han bekommit hos bryggaren, och som han icke behöft till kläder. Den förslog dock ej till någon god häst och en ny kärra. Anders sade till sig sjelf: "en krake kan jag få för en lappris-styfwer, men så har han ej sedan något wärde. Ett skräp till kärra likar jag icke heller." Altså gick han öfwer till Spång-Kista, der herrn höll flera hä-

star öfwer wintern, än han just behöfde; och Anders kom så öfwerens med honom, att få, emot borgen för hästens och kärrans wärde, begagna dem till wåren; men derföre skulle han hugga upp tjugu famnar wed på deras utskog. Så behöll han sina penningar för detta; men anwände dem i stället till husgeråd, kokkäril, knifwar, yxor och sådant. Greta köpte till mats åt dem för de första weckorna, innan de kunde komma sig i ordning, samt flaskor och mjölkbunkar, för den lön hon under åren lagt ihop. Dock kunde mjölkflaskorna endast blifwa af träd.

Så gingo deßa åtta månader mest på lån; men detta lån war dock utan renta. Anders hade största görat med att hugga upp weden, först trettio famnar för fodret, och så tjugu för häst och kärra. Men såsom han högg sin wed när han wille, blott betinget uträttades, så ställde han sitt arbete så, att han war hemma och såg efter kor och hus, den dag Greta åkte till staden; men då hon satt hemma, gick Anders till skogen. Alltså hände, att de sågo hwarandra knappt oftare än mornar och qwällar.

Men mjölken slog wäl till spans. Twå kor mjölkade, när de kogo emot dem, fyra kannor om dygnet, det gör åtta; twå blott tre kannor, gör sex; och twå allenast twå, som är fyra: summa aderton kannor om dagen. Det wardt penegar utaf. Såsom Greta for in hwarannan dag, fick hon tre slag att sälja. Först den mjölk, som hon mjölkat och silat aftonen förut och morgonen samma dag, resan skedde; den war således oskummad, ehuru den skilde sig i qwällsmjölk och morrosmjölk, i sina olika flaskor; och ficks på hösten för den tolf skilling ända till plåt på kannan. Sedan, åter, det slags mjölk, som hon erhöll af korna aftonen då hon kom hem från resan, och morgonen på den dagen hon satt hemma: denna skummade hon och tog grädden utaf; alltså medfördes den sedan till torget såsom skummad mjölk, efter åtta skilling till tolf. Slutligen grädden, som gick till hela åtta skilling qwarteret, och såldes så. Ty få menniskor i lifwet köpa grädde kanntals. Hwarje qwäll, som Greta gjort stadsresa, räknade hon ihop sina penningar och lade i en låda till weckans slut; ty i staden köpte hon icke upp någon styfwer af detta, att icke summan skulle plottras bort och hon ingen reda derpå kunna hålla.

Många weckor hade hon sålt sina femtio kannor oskummad mjölk, som gick nära till femton riksdaler: dertill lika mycken skummad, som steg till tio riksdaler: samt grädde jungfruwis, allt sammanlagdt för minst tio riksdaler. När hon lade ihop deßa tre slag, fick hon trettiofem riksdaler för

weckan. Fram emot jul stego priserna på mjölken mycket, i synnerhet sjelfwa julafton, trettondagsafton och tjugondagknut: det blef werkliga glädjedagar på Skansen, ej allenast för den sköna helgen skull, utan för att Anders och Greta då började se, att det skulle dagas för dem.

Somliga kor började wäl mjölka mindre fram på nyåret och wåren; men så steg deremot mjölkpriset betydligt wid den tiden, då man började köra i åkern till wårbruk, och mången icke längre har att gifwa sina kreatur äta. Anders och Greta egde alltid foder, och de logo hwarje gång de stego in i sitt fähus. Det war ock en lycka att korna woro af den färg, som trifdes bäst på stället. "Detta låter wißt som bara ett skrock," sade Greta till Anders en afton, då hon smekte "grefwinnan" öfwer bogarne, och Anders skiftade ut höet i båsen. "Men" fortfor hon, "det har jag märkt med säkerhet, att bruna kor med hwit bringa trifwas i somliga ladugårdar, och swarta i andra. Är icke det besynnerligt? Men det kan ingen hjelpa. Gudskelof, att här på Skansen trifwas röda som bäst, wi som ej hafwa några andra." Ja, swarade Anders och plockade bort toteln ur sitt yfwiga hår; det må jag weta; på Warmyran hade wi en grå skällko, som klef ned sig i kärret på Runsaskog, mot Löfsta, och der trifdes hon så, att jag blott såg ena hornet efter henne ofwanom gyttjan, fast mor min sade att hon såg begge; men kon kom aldrig upp. "Nå ja! det war då att trifwas för wäl," swarade Greta skrattande, och så slöt samtalet den gången.

Af de penningar, som Greta inbragte från staden och som mången månad steg till nära hundra fyratio riksdaler, togo de så litet som möjligt. Ty skulle icke detta göras till en kaßa, hwarmed de wille stå på egen grund, när Härsbybonden skulle hafwa sina sex kor tillbaka? "Derföre må wi gerna wara litet hårda emot oß nu i förstningen: det gör intet." Så sade de åt hwarandra, åto icke alltför rart, men älskade hwarann deß mera.

Också behöfde de icke taga mycket utaf inkomsten. Ty så noga war icke all mjölken medräknad till torget, att ej hemma i bunkarne stod tillräckligt åt dem sjelfwa, jemte en smula åt katten. Anders inköpte småningom ett par tunnor potates från Kummelby och en tunna råg från Härsby till mjöl. Så tog han hem en halftunna sill och en fjerding strömming från Enbloms. Greta fick twå små grisar till skänks från Grimstahamn, dem hon började lägga på i oktober: de kunde just icke blifwa så stora till jul, dock hoppades hon, att de wille blifwa swin till påsk. De

stodo för sig sjelfwa i ett tomt bås, och trifdes mycket wäl i lag med korna. Men de wille hafwa till födan. Anders köpte derföre en tunna potates till; och sedan tolf pund gröpe att slå på förpen åt korna.

Allt detta gick wäl till pengar, men steg dock icke öfwer femtio riksdaler. Huru wäl mådde de icke? När Anders kom hem frisk och munter ur skogen, fast något trött; när han satte sig wid spisen hos Greta, som skämtsam och glad stod och rörde i potatesgrytan, då smakade en half kaka bröd med god sill på, och en warm potates allt emellanåt upptagen ur grytan. Och dricka mjölk ofwanpå!

Anders spelade ingen fiol under hela denna tiden. Sedan han fått henne till hustru, som han så mycket efterlängtat, och ett hushåll att arbeta för, hade han blifwit mycket allwarsammare, men derjemte gladare innerst i hjertat. Greta höll den seden wid makt, att aldrig dryppa det minsta watten i mjölken, som hon sålde. Deraf hände, att hennes kärra på Hötorget blef ganska namnkunnig. Hennes skummade mjölk betraktade mången madam som oskummad; och hennes oskummade gick så nära grädde, att mången fru brukade den till sitt kaffe och the. Ändock ökade mor Greta ej sina priser, utan höll jemnan med kamraterna på torget.

Flere bådo henne, att hon skulle taga mjölkhus, för att lemna der ett wißt kanntal mot ett lika pris, wintern öfwer. "Jag kan icke gå ifrån hästen," swarade hon och nekade. Greta tänkte i sin själ: "får jag en gång en stor ladugård om trettio eller fyratio kor, och kan hålla piga åt kärran, då blir det winst att hafwa mjölkhus, för att bekomma jemn och säker afsättning för så mycket, och då går jag sjelf hem till dem såsom mjölkhustru; men nu så länge har jag bättre af utminuteringen."

Likwäl bjödo många fruar henne hem, sedan hon slutat för dagen. Det gjorde de ej blott för att hon war så wacker och treflig att tala med, utan för att hon skulle sätta af mjölk åt deras pigor, att hemta från kärran, och icke låta den gå bort åt andra köpare.

Mor på Skansen fick mången skön bomullshalsduk på detta sätt, och månget herrligt förkläde. Det wisade hon, när hon kom hem, för Anders; men han sade: "jag undrar just, när någon tänker på att skänka mig en ny hatt?"

Kap. 9.

Kap. 9.

Det stora lifwet.

Året derpå, när wåren kom, och bonden skulle hafwa igen sina kor, ställde Anders och Greta till på ett annat sätt.

Emedan de ingenting behöft betala i lega, hade de samlat en stor penningsumma på wintern och wåren. Anders sade: "nu köper jag mig egen häst och kärra; och en schäskärra till, med målad stol, att åka till kyrkan med, Greta!"

Det gjorde han; och hon hörde på predikan och tackade Gud den söndagen dubbelt i sina böner. Så åkte de på eftermiddagen till Grimstahamn. Der rådslogo de med syster och swåger, huru de skulle göra sitt kommande år.

Greta sade: "wi hafwa nu så paß, att wi rätt kunde köpa en hel mängd egna kor; men till egen ladugård, hus, hem, äng och hagar sträcker det sig icke alls. Och Skansen blir icke ledigt längre. Derföre håller jag bäst, att wi icke ännu handla någonting; men wäga på att taga ett stort ladugårdsarrende wid Djursholm, Engby, eller så; ty nu kunna wi, med de penningar, wi hafwa, wända oß; så att wi ständigt skaffa oß mjölkkor i gallkors ställe, och hålla en riktig rörelse på stort wis. Sådant afkastar, när det skötes; det wet jag."

Härtill gåfwo alla sitt bifall. Men Anders tillade: "så will ock jag hafwa en trädgård, stora potatisland, kål- och rosland för min räkning att sköta: ty hitintills har jag föga mera warit än Gretas husdräng. Den potatisen, jemte rofworna, tänker jag wäl skall behöfwas åt så många kor, eller hur? och då blir också jag en herre på täppan!"

Allt detta skedde. De fingo sig ett stort arrende med fyratiotwå kreatur, på temligen billiga wilkor: blott trettio riksdaler stycket, men också beläget något längre från staden. "Det gör ingenting! wi stiga deß tidigare upp, så hinna wi åka till torget med mjölken lika fort," sade Greta. De togo nu tjenstfolk. Alla mjölkflaskorna blefwo af koppar.

Greta köpte sig ny bibel, jemte psalm- och evangeliibok med guldsnitt, samt swarta, preßade permar med Kung David. Derjemte en ny swart klädning för barndop, wigslar och begrafningar, dit hon bjöds. Ty det hyggliga

Arrendatorsfolket wille många se hos sig. Anders lade sig till en ny hatt, och en sjöskumspipa med silfwerbeslag.

Men flera bekymmer följde med det stora lifwet. De sex korna på Skansen hade alltid hållit sig så friska och snälla. Men ibland de fyratiotwå, nu, blefwo några tidtals illamående. Dock wißte Greta att stryka tjära på libbsticka och gifwa sina sjuka; äfwen hela sillar tog hon, som kor mycket älska. Men en fick skott ute på marken, och dog på stället; det war wärst.

Likwäl bar sig arrendet. Ty Greta hade fast beslutit, att aldrig behålla något kräk, som mjölkade under twå kannor i dygnet. Så fort det hände, bytte hon bort den kon åt någon i bygden, som behöfde få pengar emellan och gaf henne ett nyburet kreatur. Dertill tjenade henne nu den stora kaßa, hon hopspart på Skansen.

Och Anders blef, för sin del, obeskrifligen färdig med rotsaker. Han plöjde, sådde, planterade och skördade potatis, kålrötter, rofwor, rättikor; och bar sig åt som en half trädgårdsmästare. Det gick så långt, att han ett år sådde morotsfrö! Ty kor hålla af morötter och mjölka deraf obegripligt.

Något ståtligare fanns dock icke i huset, än arrendatorskans stora mjölkskafferi. Der stod hylla öfwer hylla, och bunke wid bunke, allt af hwitt, skuradt, skinande träd. Hit war det, som Anders steg in med sitt allrahögsta nöje, när Greta skummade, och han fick en sked grädde. "Ack," tänkte han, "nog älskade jag min mor, Sara i Warmyran; men Greta håller jag dock ännu mycket mera utaf."

Kap. 10.

Den första Sonens döpelse. Mor Katarina håller barnet, och fru Holmelin står fadder.

Flera år förgingo, och såsom Arrendatorsfolket icke började lefwa öfwerflödigare, än förut, så ökade sig egendomen betydligt. Men detta läto de icke bekomma sig, utan fortforo på samma sätt, så att, när grannarne wille kalla Greta madam och somliga sade fru, syntes hon småförargad och swarade: "jag har hittills warit mor med äran, och hoppas fortfara så till död-dar."

Då tycker jag wida mer om att heta Sköna Margret, tänkte hon inom sig sjelf: fast sådant duger allenast på ett

torg. Herrskapet Holmelins helsade ej sällan på dem på landet, och frun älskade den förmögna arrendatorskan såsom sin egen dotter. Hon war den, som emellanåt för nöje ännu kallade henne Sköna Margret; ty hon tänkte: det skadar icke numera, utan kan wara till en "uppmuntran," såsom min man säger.

Wi skola omtala den största högtid, som tilldrog sig i huset. Det war när Greta fick sin första son, och han skulle döpas. Då spände Anders sin skönaste häst för fjäderkärran och for omkring att bjuda till fadders. Både Anders' och Gretas föräldrar i Eds socken hade dött, så att de icke kunde komma med. Men Grimstahamnsfolket skulle blifwa det förnämsta af slägten, och Holmelins från Stockholm, stå högst som fremmande.

Det war en wacker solskensdag, och goßen, som bars till dopet, hade ljusa lockar. Till höger om Kyrkoherden stod mor Katarina, allwarsam och from i anblicken; hon höll sin systerson wid dopet. Kyrkoherden tog honom, och goßen teg under wattenösningen: det war ett godt tecken. Straxt nedom mor Katarina stod fru Holmelin i swart sidenklädning; men derpå tre jungfrusaddrar, bonddöttrar från Jerfälla. Midt emot Katarina sågs herr Holmelin: städad och högtidlig i alla sina åtbörder. Men torparn Johan från Grimstahamn hade rummet gent emot fru Holmelin; och hans ögon glänste, så ofta han blickade fram emot barnet till.

Goßen kristnades till namnet Johan. Sedan Kyrkoherden förrättat den heliga döpelsen och uttalat den sista bönen, gick gummor Katarina till Anders med hans son; och lade på hans arm. Derpå trädde hon till sin syster, som låg ofwan på sängen med de skinande, hwita lakanen. Hon helsade, och hwiskade henne helt sakta lycka till, med deßa tysta ord: "Nu, syster min, kan du icke rikare blifwa, än du är; ty också du har fått en Johan."

Kostar 6 sk. Banko.

Berättelse,

hurn Sweriges rike från utländskt wåld och förtryck, befriades

af

Rikshöfwidsmannen

Engelbrekt Engelbrektsson

och

Swenska Allmogen.

Uppteeknad

af

G. H. Mellin.

(9) Folkskrifter: — Fäderneslandets Historia.

Upsala,
hos Bokhandlaren W. Lundequist.
Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

1840.

Engelbrekt Engelbrektsson.

I allt Sweriges rike war för 400 år sedan den Påfwiska läran rådande. I stället för Guds rena ord läste de katholska presterne latinska meßor i både kloster och kyrkor. De lärde folket att icke gifwa Gudi allena äran, utan att dyrka helgon, och främst Jungfru Maria, hwars beläte war uppstäldt på alla altaren. De lärde, att synder kunde förlåtas af Påfwen, och den ewiga saligheten köpas genom skänker till kyrkan och hennes tjenare. Derföre rådde i hela landet ett andeligt mörker. De redelige odalmän, som bodde i alla landsändar på sin egen jord, och som ofta tänkte bättre än de Påfwiska presterne lärde dem, wände likwäl sin häg på den rättwisa och frihet, som deras fäder hade åtnjutit, men de sjelfwa saknade. De buro ett warmt hjerta för sitt fädernesland, och ehuru de gerna läto presterskapet taga skatt och tionde, hwilket de trodde wara enligt med Guds lag, så tålde de likwäl icke, att fremlingar inträngde i landet och utkräfde af folket deß bästa egendom, samt utsögo landets must.

Men alltifrån urminnes tid hade omkring Konungarna uppkommit en skara af tjenare, som dels sökte sin lycka wid hofwet, och dels woro Konungarnes embetsmän och stridsmän. De kallades Hirdmän och blefwo belönade af sina herrar med förläning af gods eller län, i hwilka de egde att upptaga skatten af folket. Ju mera Konungarna wille hafwa sitt hof lysande, desto dyrare blef det att hålla Hirdmän. Då det gällde krig, hwaruti allmogen icke grep till wapen, wisade sig Konungarnes tjenare på ståtliga hästar, i blanka härkläder, glimmande af slipadt stål, silfwer och guld. För att underhålla en skara af sådana stridsmän, uppfanns det så kallade Frälset, som bestod deruti, att den, som kunde utrusta sig med god häst och glänsande wapen, samt hålla sig redo att på Konungens bud tåga till strids, för denna tjenst skulle befrias från skatt och tunga för sina gårdar. Besynnerligt nog war det just Konung Magnus Ladulås, han som eljest bekom detta wackra tillnamn för det han skyddade allmogen wid. sin rätt och egendom, som förnämligast förhjelpte frälset eller adeln till sina privilegier. Men adeln begynte snart att mißbruka sina privilegier och företräden. De stolta adelsmännen slogo under sig allt flera egendomar och förläningar, och begynte knota emot

Konungarna, om deße icke uppfyllde deras fordringar. Då uppkom inom riket uppror och örlig, och Konungarne blefwo afsatta och dräpta af sina närmaste, broder af broder, och barn af föräldrar.

Emedan ofrid rådde inom landet, och den oroliga adeln tycktes kunna rycka kronan ifrån hwilken Konung den wille, och gifwa henne åt hwilken den fann för godt, så begynte också utländska Furstar att anse Sweriges rike såsom en allmänning, der en hwar, som förde ett tappert swärd och hade några djerfwa wänner, kunde tillwinna sig byte och jord och, om det wille wäl, Kronan. Någre af de förnäme herrarne utbjödo Kronan åt den Danska och Norska Drottningen Margareta. Hon, som sålunda blef Drottning uti de tre Nordens riken, inrättade en förening mellan dem, hwilken kallades Kalmare-Union, emedan den gick derpå ut att förena de trenne rikena under en regering, och stiftades uti staden Kalmar i Småland år 1397. Hon lät wid detta tillfälle såsom sin efterträdare hylla sin systerdotters son, en Hertig Erik. Denne gaf hon det rådet, att han skulle föda sig af Swerige, kläda sig af Norrige, men förswara sig med Danmark. Hon lade på Swenska bönderna dryga skatter och tillsatte utländska fogdar att indrifwa dem. Då war wäl allmogen mißnöjd, men skatten utgick, så långt tillgångarne medgåfwo.

Efter Drottning Margaretas död tillträdde Konung Erik regeringen. Han war en stororDig, illasinnad herre, som bortslösade sina egna och sina rikens skatter, behandlade owärdigt sin ädla gemål, och aktade hwarken lag eller billighet, när det gällde att tillfredsställa sin penningelystnad.

I Swerige stod då bedröfligt till. Adeln, som egde en stor del af landet, war orolig och lysten efter förläningar och äretittlar. Många af de förnämas söner hade blifwit Biskopar och slogo under sig de mest indrägtiga embeten wid Kyrkan. Men Konungen, som i allmänhet icke älskade något Swenskt, ware sig adel eller allmoge, tillsatte på de Swenska fästningarna utländske befälhafware, för att hålla landet i lydnad, och i landskaperna utländska fogdar, för att utpreßa skatten. Pesten förhärjade hela Norden i början af hans regering. Stockholms stad blef antänd af åskeld, och emedan den war tätt bebyggd med trädhus, nedbrann den på ett par timmar midt på dagen, hwarwid flera hundra personer omkommo. Derjemte hade Konungen olycka med sig uti nästan allt hwad han företog. På sina sjöresor förföljdes han ofta af stormar och led skeppsbrott. Han förklädde sig en gång till köpman och for till Jerusalem, som redan då innehades af Turkarna. Men deßa togo honom fången, och han måste

betala ansenliga penningesummor, för att lösa sig utur fångenskapen. Hans gemål förjde så öfwer hans otrohet, att hon begaf sig till Swerige, der hon uti Wadstena kloster tillbragte sina sista dagar, under andaktsöfningar. Men Konungen tröstade sig öfwer hennes frånfälle i umgänget med hennes kammarjungfru.

Konungen hade förtörnat både adeln och presterna och allmogen. Han wille tillsätta lastbara män till biskopar, och fråntog adeln deras förläningar, endast för att sjelf winna penningar. Dock led allmogen mest, ty han påbjöd att skatterna, som förut betaltes i säd och andra persedlar, skulle utgå i reda penningar, ehuru penningarna till största delen blifwit förda ur landet. Då bönderne icke kunde betala skatten, utan månge blefwo utfattige och gingo från sina hemman, befallte Konungen, att hwarje härad skulle answara för hela skatten, så att de förmögnare måste betala hwad som fattades hos de fattige. Och då äfwen deße icke egde penningar, utmättes deras egendom hwarwid det togs för 1 mark, som war wärdt 3. Hwarken kyrkofrid, eller tingsfrid eller hemfrid aktades af fogdarna, utan de öfwerföllo och twingade bönderna samt fråntogo dem hwad dem lyste, till och med deras hustrur och döttrar.

Grymmast bland alla Konungens fogdar war Jöße Erikßon, befallningsmannen på Westerås slott. Han hade Westmanland och Dalarne att beskatta. Utan barmhertighet fråntog han bönderna deras egendom, och när han bortpantat deras dragare, lät han spänna dem sjelf för plogen, ja, han twingade qwinfolk att draga hölaßen, så att hafwande qwinnor med deras foster förgingos wid ett så hårdt arbete. Många bönder lät han gripa och piska så länge de hade lif; andra lät han fastbinda wid pålar, eller upphänga i rök, så att de förqwafdes, derföre att de icke hade, hwarmed de kunde betala skatten. Der förmöget folk fanns, lät han genom falska wittnen lömskligen anklaga dem, och dömde dem från lif och gods. Många af de öfrige fogdarne woro icke stort bättre, än denne Jöße Erikßon, som war Dansk adelsman.

Uti Dalarne lefde den tiden ett stridbart och redligt folk. Landet war fullt af skog; men på de små täppor, som bönderna röjde, wexte den säd, med hwilken de blandade barken i sitt bröd. I deßa trakter hade icke många adelsmän nedsatt sig, och de fattiga bönderna lefde fria och frimodiga i sin fattigdom. De talade sitt eget språk, Dalskan. Deras krigsrustning bestod i stålbårst och armbost, hwarmed de sköto sina wäldiga dalpilar. Mödrarnes sed war att förmana

sina söner till mannamod, och många Dalkullor prisade sina bröder lyckliga, emedan de fingo draga till strids, hwilket icke war qwinnor tillåtet. Ocksä wore Dalkarlarne frejdade i alla strider, så att de till och med omtalas med beröm i hedna tiden, i Bråwalla slag.

Då nu Jöße Erikßons tyranni blef alltför stort uppåt Dalarne, och bönderna började att icke längre kunna fördraga det, skockade de sig tillsammans i socknarne, för att öfwerlägga. Deras larm och rop och de pinades weklagan war så stor, att bergen gåfwo genljud af deras gny. Men snart saktade de sig, och de klokaste gåfwo råd. Det blef beslutadt, att de till Jöße Erikßon sjelf, som war orättwis och obillig, icke wille någon skatt erlägga, utan om han kom, så skulle de öfwerfalla och dräpa honom. Deremot, hwad de rättmätigt woro skyldige på sina utlagor, wille de riktigt erlägga till rättwise uppbördsmän. De skickade också klagomål till Konungen och sökte rättwisa hos honom. Men Jöße skref till sina gynnare wid hofwet, och lagade att bönderna blefwo bortwiste. När de då hemkommo utan hjelp, wardt Jöße så mycket häftigare och ansatte dem hårdare. De blefwo då förbittrade och tyckte, att ett så talrikt och hurtigt folk, som de sjelfwa, icke behöfde lida öfwerwåld af några få legoknektar, som utförde fogdens bud. Det fattades bönderna allenast en anförare, så woro de redo att taga sig med wåld den rätt, som de icke kunde winna med godo.

Inom Dalarne låg den gamla koppargrufwan **Falun** eller **Kopparberget**, som för hela denna landsort utgjorde en penningekälla. Förmögne bergsmän bearbetade grufwan och upphemtade utur jorden hennes skatter. Bland deßa bodde en man af Tysk börd, **Engelbrekt Engelbrektßon**. Till honom wände allmogen sina tankar, och han war också wärdig allmogens förtroende. Man känner icke denne mans födelseår, men troligen war han född på de sista åren af 1300:talet, eller möjligen de första af 1400:talet. Han hade erhållit en förträfflig uppfostran i den tidens lärdom och wetenskaper. För att lära känna werlden, hade han rest utrikes och besökt flera fremmande hof. Han kunde derföre wäl tala och skicka sig. Hans utseende war icke sådant, som man den tiden serdeles wärderade, ty han war liten till wexten; men han hade ett stort och manligt sinne, ett warmt hjerta och en ädel själ.

Bönderna utwalde honom, att för konungen framföra deras klagan. Den redlige bergsmannen, som kände deras nöd, kunde icke neka att bistå dem. Han rådde dem att icke göra wåld emot konungens befallningsman, intilldeß de först

försökt alla mildare utwägar. Han lofwade att resa med deras klagomål till Köpenhamn, der Konungen wistades. Han begaf sig ocksä åstad och uträttade uppdraget. I början wille Konungen icke sätta tro till hans klagomål, utan bortskickade honom såsom andra utskickade. Men Engelbrekt förklarade, att nöden war så stor, att bönderna heldre wille dö, än lefwa i ett sådant elände; och han tillbjöd sig att med sitt lif answara för sin utsago, så att, om Konungen wille nedkalla Jösse och wittnen från Dalarne, och Engelbrekt ej derwid kunde bewisa sina klagomål, wore han färdig "att taga snaran om sin hals." Konung Erik swarade härtill: "mycket wågar du på din sak, men Rikssens Råd må undersöka eder twist." Ett bref lemnades Engelbrekt, med innehåll, att några af Rådsherrarne skulle begifwa sig upp i landsorten och undersöka förhållandet. Om skulden stadnade på Jösse Eriksson, skulle dock icke Rådet fälla dom i saken, utan öfwersända en berättelse derom till Konungen.

Men Jösse hade blifwit underrättad om alla Engelbrekts förehafwande wid hofwet, och skref derföre till Konungen ett bref, hwaruti han afmålade Engelbrekt såsom en mißnöjd upprorsstiftare, hwilken allenast for fram med lögn och bedrägeri. Emedlertid hade Engelbrekt framlemnat brefwet till Rådsherrarne. De begåfwo sig upp till Dalarne och höllo der ransakning, ehuru bönderna icke mycket trodde på en sådan. Rådet skref likwäl till Konungen och förklarade alla Engelbrekts klagomål fulleligen riktiga och bewista, samt rådde Konungen att tillsätta en annan mildare fogde i stället för Jösse Eriksson. Ransakningen och brefwet anförtroddes åt Engelbrekt, som dermed åter begaf sig till Köpenhamn.

Då Konungen af detta bref funnit, att Jösse war brottslig, förtörnades han, icke på förbrytaren, utan på dem, som lidit oförrätterna. Han sade med bitterhet till Engelbrekt: "Du kommer alltid med dina klagomål. Gack din wäg, och kom aldrig mera för mina ögon. Eljest skall du få se, hwad som skall hända dig."

I det Engelbrekt gick ut wid detta hårda tilltal, gaf han Konungen ännu ett ögonkast, och sade halfhögt för sig sjelf: "ännu en engång lär jag komma igen." Deßa ord uppsnappades af en hofman.

Då Engelbrekt med Konungens swar ankom till sin hemort, samlade sig Dalkarlarne, man ur huse, och beslöto att hellre dö än längre lida sådant förtryck. De walde Engelbrekt till sin anförare och höfwidsman. Han emottog deras uppdrag, och satte sig med hela deras här i rörelse.

Det war om hösten 1433, som han ryckte emot Westerås,

för att der gripa Jöße och göra en ända på hans tyranni. Men Riksens Råd, som hade förnummit detta, skyndade dit och mötte bondehären. Rådsherrarne förklarade, att en stor fara och olägenhet skulle drabba hela Riket, om man så bröstgånges ginge tillwäga. De förmanade allmogen att i stillhet wända tillbaka till sina hemorter, hwarwid de lofwade att söka skaffa dem rätt hos Konungen och befria dem från den arge fogden.

Bönderne läto öfwertala sig att nedlägga wapen. Men de swuro att aldrig mer betala skatt till Jöße Eriksson eller erkänna honom för länets man. Men Jöße blef af Konungen ingalunda affsatt eller straffad, utan utskickade ånyo sina knektar, att med fördubblad bitterhet och illwilja straffa och beskatta Dalkarlarne.

Då samlade sig bönderna ånyo wid midfastotiden 1434. Engelbrekt war deras höfwidsman och ställde tåget för andra gången till Westerås. Rådsherrarne infunno sig ånyo, och afsatte denna gång fogden. Till höfding öfwer slottet förordnade de en Grefwe **Hans af Ewerstein**, men till höfdinge öfwer Dalarne **Engelbrekt**. Jöße hade emellertid begifwit sig till Danmark, der han uppretade Konungen och förmådde honom att förklara sitt mißnöje öfwer Rådets åtgärd. Det försporde snart i Swerige, att Konungen beslutat utnämna en annan, argare fogde, som skulle framfara med förökad stränghet i Dalarne.

Nu reste sig Dalallmogen för tredje gången. När de kommo, man ur huse, och samlades omkring Engelbrekt, färdige att lyda hans minsta wink, beslöto de att icke allenast befria sig från Jöße Erikßon, utan ock ur hela riket fördrifwa alla utländska fogdar. De wille wåga lif och blod för fäderneslandets befrielse, och förklarade, att den, som icke härutinnan wille göra gemensam sak med dem, skulle icke wara säker om lif, hus och egendom.

I Dalelfwen, nära Gräbo färja, låg på en halfö det befästade **Borganäs**, der **Johan Wale**, Jößes under-fogde, war befälhafware. När Dalkarlarne här med stort wapengny kommo antågande, blef Wale förfärad och begaf sig hufwudstupa på flykten. Då blef Borganäs intaget; och emedan det allenast war ett fogdenäste, men icke en fästning tjenlig till rikets förswar, beslöts, att det skulle i grund förstöras. Detta skedde, midsommarsdagen 1434, så att nu endast några få lemningar efter murarne synas på det ödsliga stället.

Från Borganäs tågade Engelbrekt med sin här till **Köpingshus**, som låg wid ån nära staden Köping. Wale hade dit tagit sin tillflykt. Men då Engelbrekt lät kringränna

slottet, wågade han icke heller här förbida, utan satte sig till häst och red, det fortaste han kunde, till Stegeborg i Östergötland. Men Engelbrekt intog då slottet utan swårighet och afbrände det i grund.

Då kallade Engelbrekt Westmanländingarna att möta sig, för att öfwerlägga om fäderneslandets wäl. Han höll ett tal, hwaruti han framställde det allmänna eländet, och sade, att han wille försöka befria fäderneslandet, om allenast de, såsom redlige Swenskar, woro redobogne att göra ett med honom. Då swarade hela menigheten: "Wi glädja oß att hafwa hunnit lefwa till den dagen, att wi kunna hoppas frihet från träldomsoket, och wi ställe oß samtlige under edra fanor, samt äre färdige att med eder wåga det yttersta, om wi ock skole tillsätta lif och blod."

Sedan Engelbrekt sålunda förenat Westmanlands allmoge med sig, utfärdade han bref till de adelsmän och herrar, som bodde deromkring, samt uppmanade dem att komma sig till mötes i **Westerås**, så kärt dem war att aktas såsom fäderneslandets wänner. Han skyndade derefter till denna stad. På wägen mötte honom underfogden wid namn **Melchior Görtz**. Denne fick genast af Engelbrekt befallning att fara tillbaka och uppgifwa slottet. Han anhöll om anstånd och betänketid till följande dagen, och Engelbrekt medgaf honom det. Men efter betänketidens slut fann han för godt att uppgifwa slottet, som genast af Engelbrekt besattes.

I Westerås hölls möte med adeln. Riksrådet och Riddaren **Nils Gustafsson Puke** till Roßwik, Lagman i Upland, war den förnämste då tillstädes. I ett rörande tal framställde Engelbrekt för Herrarne folkets nöd, och sade, att han, jemte de redlige Dalkarlarne, gått in i den föresats, att wåga allt för fäderneslandets frihet, rikets rätt och hwar mans wälfärd. Härtill swarade adeln, utan långt betänkande: "Wi wilja med lif och förmåga enhälligt hjelpa till att rycka riket ur den fara, som hänger öfwer hufwudet." Engelbrekt anförtrodde derföre slottet åt den gamle Nils Puke, som från denna stund för Engelbrekt fattade en trofast tillgifwenhet och wänskap.

Ifrån Westerås tågade Engelbrekt till Upsala då han också sammankallade Uplands menighet och talade till densamma. Upländingarne swarade honom, att de troget wille hålla med honom, så länge blodet i dem war warmt. Från alla orter deromkring anlände folk, som klagade öfwer den nöd de utstått, och suckade efter hjelp. En rådplägning hölls då med de närwarande af adeln, och ett påbud utfärdades, att allmogen skulle befrias från en tredjedel af de årliga ut-

skylderna, som de utländske fogdarne dittills hade utpreßat. Denna eftergift tillwann Engelbrekt menighetens fördubblade kärlek och förtroende, och till hans krigshär strömmade allt flere och flere, som wille deltaga i striden för fäderneslandets befrielse. Engelbrekt skref också till de män i de öfrige landsorterna, som der hade något inflytande, och bad dem bidraga till rikets räddning. Nils Pukes son, **Erik**, wistades den tiden i Finland. Han hade, såsom en gammal krönika säger, "en brinnande håg att klämma de Danska fogdarna," och Engelbrekts uppmuntrande bref upplifwade honom genast. Han sjelf innehade **Korsholms** slott i Österbotten. Han skickade en sin underhöfding **Elof Djekn**, en stridbar och oförfärad man, att samla Norrbottningar och Helsingar, för att med dem intaga **Faxehus** eller **Faxeholm**, som låg icke långt från staden Söderhamn. Detta fäste blef bestormadt och intagit samt förstördt.

Samma öde öfwergick **Styrsholms** slott, i Styrnäs socken i Ångermanland. Endast några lemningar af murar utwisa numera deß plats.

Erik Puke församlade derefter Finnar och Österbottningar, samt förordnade till deras befälhafware **Johan Folkeson**, samt uppdrog honom att intaga **Kastelholms** slott på Åland. I detta slott rådde en qwinna, fru **Ida**, som war enka efter riddaren **Podebusch**. Hon hade anförtrott befälet åt sin son, som war en sträng, förmäten och stortalig yngling, hwilken skröt af sitt mod, ända tills han såg fästningen kringränd af de Finska bönderna. När han fann, att bönderna woro bewäpnade, föll hela hans mod. Då Folkesson rådde honom att genast uppgifwa slottet, så framt han wille behålla lifwet, gaf han sig genast. Johan Folkesson besatte det derefter, och höll det troget Erik Puke tillhanda.

Efter deßa bedrifter i Norra Swerige begaf sig Puke till Engelbrekt. Denne emottog honom med wänskap och glädje. Men Puke önskade snart ett nytt tillfälle att wara werksam emot Danskarne. Det erbjöd sig i Södermanland, och Engelbrekt uppdrog honom att begifwa sig dit.

Wid stranden af Mälaren hade en rik herre, **Bo Jonson Grip**, uppbygt ett slott, som han gaf namn efter sig sjelf, kallande det **Gripsholm**. Detta slott hade Kronan bemäktigat sig, och der wistades nu en Dansk fogde, wid namn **Hartwig Flög**. Han war hård och girig, liksom de öfrige fogdarne, och hade af folket i Rekarne härader utpreßat stora skatter. Men Rekarlarne, så kallades folket, fingo höra talas om Engelbrekts företag, och beslöto att också för sin del stå honom bi. De samlade sig derföre, i akt och mening att ansätta

Hartwig Flög. Puke kom just till dem, då de woro samlade, och blef deras höfwitsman. Men när de ryckte fram emot Gripsholm, fann Hartwig Flög icke rådligt att dröja längre. Han samlade i hast tillsammans några skutor, och lät bära alla sina skatter och häfwor i skutorna. Derefter satte han eld på slottet och seglade till Stockholm. Ännu, fastän slottet blifwit ånyo uppbyggdt, synas märken på det ena tornet efter denna brand.

Engelbrekt hade under tiden från alla landskaper, genom bref och uppbådningar, församlat en wäldig här af allmoge. Några adelsmän hade också infunnit sig hos honom, men de fleste woro ännu twehågsne. Med denna sin stora här tågade Engelbrekt till Stockholm, och slog läger framför slottets norra sida på Brunkebergsås. Derifrån höjden kunde han öfwerse staden och hålla fienden innestängd.

En Tysk Adelsman, **Hans Kröpelin**, war höfwitsman på Stockholms slott. Denne herre liknade icke de andra fogdarne. Han war rättwis emot allmogen, och skonade bönderna så mycket han kunde. Derföre war han också allmänt aktad och ansedd, så att ingen wille honom illa.

Så snart bönderna slagit sitt läger på Brunkeberg, anlände en härold till slottet och förkunnade: Höfwidsmannen Engelbrekt Engelbrektsson åstundar, att Ståthållaren kommer ut i lägret till ett samtal dem emellan. Hans Kröpelin bifföll detta förslag och förböd alla fiendtligheter intill deß de båda anförarne fått närmare samråda.

Då Kröpelin kom till lägret, frågade honom Engelbrekt, om han wille, på Rikets wägnar, med godo öfwerlemna honom slottet. Men Kröpelin swarade, att han af sin ridderliga pligt och trohetsed war förhindrad att öfwerlemna det åt någon annan än Konungen sjelf. Engelbrekt föreställde honom, huru Konungen sjelf brutit sin ed emot folket, då han så oskäligt hade plågat det, men Kröpelin, som war en utländsk Konungs tjenare, ansåg lydnaden för sin förnämsta pligt. Emellertid wille han icke onödigt föra krig, och föreslog fördenskull ett stillestånd emellan Ståthållaren och hans folk i hufwudstaden på den ena sidan, och Allmogen på den andra. Detta stillestånd skulle ega rum till den 11 Nowember.

Sedan Engelbrekt sålunda förmått Danskarne i Stockholm att ligga stilla, tågade han med sin här ned åt Örebro. I denna stadens slott bodde en fogde, som hette **Mattis Kettilberg**, äfwenledes en utländning. Så snart Engelbrekt ankom och till en början intagit förborgen framför slottsporten, blef Kettilberg bekymrad och insåg, att Swenska allmogen

war alltför allwarsamt förbittrad och alltför wäl anförd, för att afstå från det började företaget. Han tog derföre sin tillflykt till underhandlingar och erbjöd sig att uppgifwa slottet, om han icke inom sex weckor erhöll undsättning från Konung Erik. Engelbrekt ingick på deßa wilkor, emedan han måste skynda till de öfriga slotten.

Från Örebro fortsatte Engelbrekt sitt tåg till Nyköping I detta slott, ett af de fastaste i riket, förde Albrekt Styke befälet. Han war en Meklenburgare, som börjat sin bana såsom sjöröfware bland ett parti Tyskar, hwilka kallade sig Fetaliebröder, och hemsökte Sweriges kuster med plundring och mord. Han hade sedermera blifwit upptagen af Drottning Margareta, jemte twenne bröder som följde honom, och emedan just sådana blodsugare ansågos som de tjenligaste till fogdar, hade Konung Erik anförtrott honom detta embete. Men Albrekt Styke hade icke samma mod, då Engelbrekt med den wäldige bondehären anlände till fästningen, ty han wißte hwad han af bönderna förskyllat. Han anhöll derföre genast att Engelbrekt måtte bewilja honom samma wilkor, som blifwit Kettilberg förunnade. Detta bifölls, och Swenska hären tågade till Östergötland.

Der låg på en holme i Motala ström, en fjerdingswäg norrut från Norrköping, Ringstaholms fäste. Det ansågs ointagligt både genom sin naturliga belägenhet och de förswarswerk, som blifwit uppråttade. En bro, starkt befästad, förenade holmen med fasta landet. Så snart Engelbrekt ankom, lät han framför bron uppföra en skärma, ett slags skanswerk, som betog besättningen all gemenskap med landet. Derefter sände han till befälhafwaren, Henrik Styke, Nyköpingsfogdens broder, och frågade, om han utan hinder och dröjsmål wille uppgifwa slottet. Henrik Styke, som war modigare än brodren, swarade med spotskt öfwermod: "Ehuru du än beter dig, skall du aldrig kunna intaga detta fäste." Då detta swar förkunnades Engelbrekt, lät han säga slottsherren: "Om jag än skall draga dig wid håret, skall jag inom sju dagar hafwa dig ut." Nu gaf Engelbrekt befallning att börja belägringen med allwar. Han uppfann ett eget sätt att fullfölja anfallet. Ofwanför fästningen lät han bygga en timmerflotte. På denna uppfördes en byggnad, ett slags torn, fem wäningar högt. Engelbrekt tillsade, att tornet skulle fyllas med manskap och styras med strömmen inpå fästningswerken. Men den öfwermodige Meklenburgaren wågade icke länge trotsa deßa anstalter. Han sände genast bud och begärde några dagars stillestånd. Engelbrekt, som emellertid fått wigtiga budskap, medgaf detta. Han befallte sina fältöfwerstar

att fullborda tornet och göra allt i ordning till ett hufwudanfall, men uppskjuta det till hans återkomst.

Engelbrekt hade nemligen blifwit underrättad derom, att Rikssens Råd och en mängd af Rikets mest betydande herrar och män samlade sig till möte i Wadstena. Dit hade äfwen rådsherrar från Danmark begifwit sig, och der skulle twisten afgöras emellan Swenska folket och den Danska Konungen. Till Rådsherrarne räknades äfwen Rikets Biskopar. Erkebiskopen, nyß inwigd af Påfwen, befann sig ännu i Rom. Men Biskopen i Linköping, **Knut Boson Natt och Dag**, hwars fader war Riksråd, war den förnämste bland Prelaterna. Bland dem befann sig Biskop **Thomas** från Strengnäs, en redlig man och wän af folket. De egentliga Rikssens Råd, myndige och förnäme herrar af slägterna Wase, Sture, Puke, Grip, Natt och Dag, Ryning, Bonde, Sparre Bjelke, Oxenstjerna, m. fl., hade infunnit sig för att bewaka sitt eget bästa, och se till, om de kunde behålla sin egen makt. En fremmande Konung syntes dem tjenligast till detta ändamål, emedan han icke så mycket bekymrade sig och kunde weta af, om allmogen förtrycktes.

Då deße Herrar som bäst woro församlade i en sal i den lilla staden, anlände Engelbrekt. Han hade medtagit en lifwakt af 1,000 man, och emottogs, der han framgick, med glädje och bifall af allt ofrälse folket. Han uppställde de sina på torget och inträdde i de förnäma herrarnes församling. Sedan han helsat dem alla, begynte han tala: "Jag står för eder, i gode herrar, i wapen, icke såsom en upprorsstiftare, utan såsom en ärlig medborgare, den der aktar att förswara och återställa Sweriges sjelfständighet och frihet, ehuru fremmande tyranner hafwa bragt landet till yttersta brädden af sin undergång. I hafwen eder bekant, huru, alltifrån Magnus Ladulåses tid, Konungarne hafwa föga frågat efter rikets och folkets bästa. De hafwa warit Herrar sig tillgodo, men icke landet. Thy har allt detta hos mig uppwäckt största nit och åhåga samt uppeldat mitt hjerta för fäderneslandet till att åter skaffa det sin tillbörliga frihet och wälfärd. Eder, såsom Swea Rikes Råd, anmanar och råder jag att behjerta rikets wedermöda och, enligt eder embetes pligt, göra mig ett ärligt biträde att förhjelpa fäderneslandet utur sin wanmakt och fattigdom, och för deß räddning wåga lif och egendom."

Rådsherrarne sågo twehogsne på hwarandra. De kunde icke neka, att bondehöfdingen hade rätt, och hans tal hade upprört mångas hjertan. Då tog den kloke Biskop Knut Boson till orda och sade: "Wår wilja är wißerligen för fäder-

neslandet, men wår skyldighet är för Konungen. Det är twifwelsutan hederligt att tjena fäderneslandet, och en skyldighet att beskydda oskulden. Men hederligare är det att hålla sin ed, och en större skyldighet att tjena sin öfwerhet. Man bör icke så fäkta för friheten, att man förlorar sin ära."

Men Engelbrekt lät icke afspisa sig med deßa fagra ord. Han swarade: "En lagbunden konung får icke regera såsom en tyrann, och laglydige undersåter få icke styras såsom trälar. Konungen har icke endast rättigheter, och undersåtarne icke endast skyldigheter. När han såsom Konung brutit sin ed, äre wi såsom undersåter frie. I, Rådsherrar, ären pliat'ge att i grunden bota, men icke allenast uppehålla fäderneslandets sjukdom. Altderföre finner jag rådligt, och är det min allwarliga tanka, att wi, för det allmänna bästas skull, och utan att afbida rikets yttersta undergång, nu skrida till det wigtiga och i detta fall enda antagliga medel och beslut, att uppsäga den menedige och tyranniske Konungen tro och huldskap, samt gifwa honom detta wårt tagna beslut, genom en offentlig skrift, tillkänna."

Men de förnäme herrarne wille icke så snart och lätt gifwa med sig. Deras egne fördelar wore dem alltför kära att öfwergifwa, och efter mycket besinnande swarade de, att de på intet sätt skulle wika ifrån Konungen, och ingalunda uppsäga honom den tro, som de engång swurit honom.

Då insåg Engelbrekt, att han måste tala än starkare. Han utbröt, med hög och hotande stämma: "Eho det wara må, som icke nu will bidraga till fäderneslandets frälsning, då deß bestånd och frihet löpa fara att gå under, den anser jag för en fäderneslandets fiende, och bedyrar, att han så ifrån denna stund skall warda handterad. Antingen skolen j nu straxt, j Rikets Råd och herrar, likson Allmogen, uppsäga Konungen tjenst och huldskap, eller ock skall det kosta eder lif och gods: det swär jag wid den lefwande Gud, som är alla de betrycktas tillflykt och förswarare." Wid deßa ord framträdde Engelbrekt och grep Knut Bosson i kragen samt hotade att utlemna honom till allmogen, som sorlade på torget. Samma hotelse gaf han åt de öfrige Biskoparne. Då förskräcktes de och bäfwade. De funno, att för dem icke fanns någon annan utwäg än att gifwa wika, och de bädo Engelbrekt om förskoning.

Engelbrekt uppsatte då ett bref till Konungen. Det innehöll, att Swenska folket uppsade honom tro och lydnad, emedan han brutit sin ed, satt olärde drafwelsmän till Biskopar, och hwarken aktat Gud, Kyrkan eller Folket, emedan han upphöjt och framdragit onda och elaka män, och al-

drig straffat sina tjenare och fogdar, ehuru tyranniskt de framfarit, samt emedan han welat betaga riket deß walfrihet. De på Wadstena möte församlade Swea Rikes Råd och Ständer hade derföre öfwerenskommit och beslutat att tillsäga Konungen det han icke widare skulle hafwa att trygga sig till deras tjenst, emedan de nu woro omtänkte på utwägar att kunna få oqwalde njuta till godo Sweriges lag- och wälfångna fri- och rättigheter.

Detta bref beseglades i Rådet den 16 Augusti 1434, sedan det blifwit underskrifwet af samtlige Biskoparne och Rådsherrarne. Engelbrekt tog det derpå, för att sjelf föranstalta, att det kom Konungen tillhanda. Derefter upplöstes Riksmötet.

Från Riksmötet begaf sig Engelbrekt åter tillbaka till Ringstaholm. Henrik Styke uppgaf då slottet, åt honom. Engelbrekt fortsatte sitt tåg till Stegeborg. Dit hade Johan Wale begifwit sig från Köpingshus. Han uppgaf äfwen detta slott wid Engelbrekts ankomst. Engelbrekt öfwerlemnade det då i Biskop Knut Bossons wärjo. Han yttrade derwid till sina wänner, att han wille försöka, huruwida Knuts biskopsstaf och Danska hjerta skulle paßa för en Swensk slottsherre. Rönö slott, som låg i grannskapet, blef derefter intaget. Det nedbröts i grund, emedan Engelbrekt endast wille bibehålla de fästen, som lågo wid rikets gränser. Han höll derefter i Söderköping ett möte med Östergötlands allmoge, som lofwade honom trohet och bistånd, liksom allmogen gjort i de öfrige landskaperna. Här indelade han den oupphörligt tillwexande krigshären i trenne delar. Han satte den tappre, stridbare Jöße Nilsson till Öfwerste för den första afdelningen. Denne tågade till Ståkeholm, der den Danske fogden Lage Rö hade befälet. Efter åtskilliga anfall blef denne twungen att dagtinga. Den andra delen af krigshären fick till höfding Herman Berman, hwilken Engelbrekt befallte att draga in i Småland. Der angrep han först Rumlaborgs slott wid Jönköping, der Otto Snapp förde befälet. Då denne trotsigt beswarade Bermans uppfordring, yttrade han, såsom Engelbrekt wid Ringstaholm, att han skulle leda honom ut wid håret. Derpå stormade bönderna till från alla sidor och satte eld på slottet. Då föll Otto Snapps mod, och han skriade med hög röst ifrån fästet, att han gerna wille uppgifwa det, blott han fick behålla lifwet. Men de förbittrade bönderna wille ingalunda förskona honom, utan afryckte hans kläder. Berman förbarmade sig likwäl öfwer honom och frälste honom, blott och bar. Trullaborg och Piksborg blefwo derefter eröfrade. Med den tredje delen af krigshären åter-

wände Engelbrekt till Nerike. Kettilberg i Örebro wisade då, att slottet war till honom öfwerlemnadt såsom en pant för 1000 mark silfwer. Engelbrekt betalte då deßa penningar af sina egna medel, så att Örebro slott med laglig rätt tillhörde honom personligen. Nu wände Engelbrekt sina wapen emot Westergötland. I Axewalla slott, som såg ut att wara ointagligt af menniskomakt, förde en Dansk Riddare, Anders Nilßen befälet. Så snart Engelbrekt anländt till slottet, uppbådade han Westgöta-allmogen rundtomkring. Den förenade sig gerna med honom. Som det syntes att draga ut på tiden med det fasta slottets intagande, öfwerlemnades befälet wid belägringen åt Erik Puke, med en del af folket. Engelbrekt tågade widare med de öfriga.

Under belägringen wid Axewalla sände Engelbrekt bud till Wermland. Der förenade sig allmogen, på Engelbrekts uppmaning, under Peder Ulfsons befäl. Denna eröfrade Edeholms, Saxholms och Agneholms borgar. Det starkaste fästet war dock Dalaborg, hwars innehafware war Palne Jönsson, en grym bondeplågare. Han förswarade sig till det yttersta, så att många bland de angripande bönderne stupade. Men deße blefwo häraf ännu mera förbittrade, så att de swuro att antingen uppbränna slottet eller ock alla stupa derwid. Efter tre dagars oupphörlig strid lyckades de ändtligen att sätta eld på slottet på alla sidor. Nu grepo de Palne, och sade att de wille se hjerteblodet på honom. Då han skriade om nåd, skänkte Peder Ulfßon honom lifwet. Men bönderna sköflade hans egendom och uppgåfwo höga fröjderop öfwer sin seger.

Engelbrekt hade under tiden intagit Oppenstens slott från Mårten Grabo och Östens från Jöße Larßon. Äfwen Kinnahus och Ettack tillföllo honom. Nu hade Sweriges gamla landskaper blifwit befriade. Men Skåne, Halland och Bleking, som Danskarne orätt tillegnat sig, ansåg Engelbrekt ocksä böra återförenas med fäderneslandet. Hans krigshär utgjordes af 100,000 man, och han beslöt att med denna styrka fortsätta sina segrar. Han bröt in i Halland och tågade till Warberg. Staden öppnade genast sina portar. Men höfdingen på slottet, Danske Riksrådet Axel Pederßon kunde först, efter en lång öfwerläggning, förmås att gifwa sig. Medan Engelbrekt låg wid Warberg, ryckte Berman från de intagna slotten i Småland till Falkenberg, der han slog läger. Men Axel Åkeßon afslog den första stormningen. Då låtsade Berman som om han ernade tåga derifrån, men gaf i tysthet sitt manskap befallning att hålla sig färdigt till en ny bestormning.

ning. Åke Axelson märkte deßa anstalter och wågade icke afbida ett nytt anfall. Han lät i hast bära ut sin förnämsta egendom på skeppen, som lågo i hamnen, satte eld på slottet och flydde till Danmark. Wid Falkenberg förenade sig Engelbrekt med Berman, och nu tågade den förenade hären till Halmstad, som genast öppnade sina stadsportar och emottog Engelbrekt med alla ärebetygelser. Derifrån gick tåget till Laholm. Den Skånska adeln hade uppbådat och utrustat en wäldig krigshär, med hwilken de slogo läger wid Lagaström, i hwilken Laholms slott war anlagdt på en holme. Engelbrekts läger intog den motsatta stranden. Skåningarne föreslogo då fred. Engelbrekt ingick derpå, och beslutet blef befästadt och besegladt, af det innehåll, att om någondera sidan funne wigtiga skäl till fredsbrott, så skulle freden uppsägas tolf weckor förut, innan fiendtligheter föröfwades. Uppsägelsen skulle göras af de Swenske i staden Lund och af de Danske i staden Wadstena. Sedan denna fred war antagen, hemförlofwade Engelbrekt sin här. Så många bewäpnade bönder hade aldrig förr i Swerige warit tillsammans, och dock höllo de så mycken tukt och ordning, att ingen emot lag förlorade ens så mycket som wärdet af ett ägg eller en höna, och hwar och en kunde under detta krigståg lefwa i samma trygghet, som i det största fredslugn. Den fältlösen, som Engelbrekt gifwit sitt folk, kunde endast af Swensk tunga uttalas, och lydde: **hwit håst i korngulf.** Danskar och Tyskar kunde icke rätt uttala den första och sista stafwelsen i deßa ord.

Sålunda hade Engelbrekt inom kort tid utfört många lysande bedrifter, befriat fäderneslandet och sjelf bewisat sig wara en utmärkt hjelte och höfwidsman. Wi hafwe utförligt berättat hans krigståg, för att wisa, huru Sweriges allmoge, då den eger en klok och driftig anförare, med frimodighet och wälwilja följer honom och gerna wågar lif och blod för sin frihet.

Konung Erik, som blef högeligen förgrymmad öfwer Swenskarnes och Engelbrekts uppresning, beslöt att straffa dem. Han insåg, huru illa han skulle anses såsom Konung, om ett så herrligt rike, som Swerige, föll ifrån hans krona. Hans utrustning blef derföre ganska betydlig. Han samlade sig krigsfolk från Tyskland och Danmark, och afseglade från Köpenhamn med en betydlig flotta, wäl försedd med manskap och wapen. Det war höstetid, och knappt hade Konungen lemnat Köpenhamn, förrän en wäldig storm uppkom. Han hade Bornholm i sigte, då en lång galeja med 200 mans besättning af böljorna wräktes på grund, så att fartyg och manskap helt och hållet förlorades. Konungen sjelf befann

sig ombord på skeppet Rosenkrans. Han styrde inåt Calmare sund. Der gick han i land och plundrade, och tog, bland annat, ombord på Rosenkrans en mängd waror, som tillhörde St. Britas kloster i Wadstena. Men ett nytt stormkast slungade Rosenkrans mot Skäggenäs udde, twå mil från Calmar, och förstörde detta praktfulla skepp. Endast med möda kunde Konungen med sina närmaste hofherrar och den talrika besättningen rädda lifwet. Folket sade, att sjönöden war ett rättwist straff för det han plundrat klostrets egendom. Men han gick ombord på ett annat skepp och fortsatte, under oupphörliga plundringar på kusten, sitt tåg till Stockholm. Den tid war ännu icke förfluten, då Hans Kröpelin skulle uppgifwa slottet till Engelbrekt, och alltså kunde Konungen utan motstånd landstiga wid Stockholms brygga.

Engelbrekt befann sig i Westerås, då budskap ankom, att Konungen war i antågande. Genast lät Engelbrekt utgå budkaflar och sammankallade bönderna ånyo. Utan uppskof grep allmogen till wapen. Från alla kringliggande orter rusade stridsfärdige och behjertade män tillsammans, alla muntre och hurtige, likasom de skulle färdas till ett lustigt gille. Till hufwudstaden skyndade sig rikets mest betydande män, biskopar, riddare och swenner, borgare och bönder. Engelbrekt lät uppsätta en skrift, hwaruti Konungens orättwisor framställdes, och Norrmännen och Hansestäderne anmodades, såsom redeliga grannar, att komma Swenskarne till hjelp och bistånd i deras nöd. Han ryckte derefter mot Stockholm, och kringskansade staden. Westmanländingarne och Nerikes-boarne slogo läger på Långholmen, Södermanländingarne på Södermalm, framför södra porten, och Upländingarne på Brunkeberg framför Norrbro. Twenne slott, som lydde under höfdingen i Stockholm, och woro inbegripna i öfwerenskommelsen med Kröpelin, nemligen Östhammarshus och Almareståk, blefwo uppbrända af Konungens fogdar, som med manskapet sjöledes begåfwo sig till Stockholm. Konungen lät befästa Gråbrödraholmen (som nu kallas Riddarholmen) och Helgeandsholmen. Men han insåg dock, att han war för swag emot Engelbrekt. Han tog derföre sin tillflykt till list och swek. Han wißte, att många af de förnäma woro afundsjuke på Engelbrekt och det höga anseende och den kärlek, som han tillwunnit sig af folket. Konungen beslöt derföre att söka winna tid och läta Engelbrekt blifwa ett föremål för oenigheterna mellan de förnäma. Han erbjöd sig att ingå en förlikning med de Swenske, och man öfwerenskom, att ett möte skulle hållas, för att bilägga oreden. Dagen dertill utsattes att blifwa den

11 November. Sedan ömsesidig gißlan blifwit gifwen, skedde sammanträdet på Helgeands-huset eller, som det nu skulle heta, Hospitalet i Stockholm.

Till en början frågade Konung Erik rådsherrarne, hwad orsak wore dertill, att de sökte undandraga sig sin undersåtliga tro och lydnad. Engelbrekt war den, som tog till ordet, och swarade medelst uppräknande af alla de klagomål, som Swenska folket hade att göra emot Konungens grymma och orättwisa regering. Rådet föreslog då, att en owäldig Rätt skulle sättas, som undersökte och granskade orsakerna till striden. Den riksförderfliga fiendskapen mellan Konungen och folket borde komma med det snaraste under ransakning, på det att lagbrott, på hwem de ock stadnade, måtte blifwa med öfwertygelse bewista och efter förtjenst ansedda. Men detta behagade icke Konungen. Han blef endast mer förbittrad deraf, och wille icke, till en början, höra talas om någon ransakning; men slutligen låtsade han gifwa efter och ingick en dagtingan, som innehöll, att nästa år skulle fullmäktige sammanträda, från Danmark, Norrige och Swerige, i Stockholm, för att werkställa ransakningen och döma mellan Konungen och folket. Konungen undertecknade denna dagtingan, och sedan han lemnat betydliga förstärkningar på Stockholms slott, återwände han till Danmark. Han fann Swenskarna så ärliga och fasta wid en gång gjorda öfwerenskommelser, att han beslöt taga landwägen till Köpenhamn, helst årstiden war så långt framliden. Men Swenskarne, innan de skiljdes i Stockholm, öfwerenskommo om att hålla ett riksmöte i Arboga, hwartill de utsatte 20:de dag Jul följande året, 1435.

På sagdan dag infunno sig biskoparna, rådsherrarna, de förnämsta af adeln och presterskapet, köpstadsmän och allmoge, så att der kunde hållas en werklig Riksdag. Hwad som först kom under öfwerläggning war landets behof af en skickelig och bepröfwad man, som kunde förestå regeringen och egde allas förtroende. Menige allmogen yrkade, att Engelbrekt härtill skulle utkoras. Ehuru de förnäme mißtyckte detta, måste de dock gifwa wika, så att Engelbrekt högtidligen utwaldes till Rikets höfwidsman och Föreståndare. Derjemte tillsattes befälhafware i hwarje landskap, hwilka, under Engelbrekts inseende skulle wårda den allmänna säkerheten. Under Riksdagen ankom bref ifrån Hans Kröpelin, Ståthållaren på Stockholms slott, hwaruti han tillkännagaf, att han af Konungen erhållit uppdrag och befallning att sluta en formelig öfwerenskommelse med de Swenske, så att stridighet och mißnöje kunde dämpas, förtroendet åter lifwas samt lugn och fred inom Riket återställas. Han föreslog ett möte i detta afseende, och bestämde Sigtuna såsom mötesplats

Tiden utsattes till nästa månad, således Februari. Ständerna upptogo med beredwillighet och glädje detta förslag.

Sålunda infunno sig i Sigtuna Kröpelin och en Korsherre från Preußen, hwilka erbjödo sig att wara medlare i saken. På Swenska sidan befunno sig der Engelbrekt jemte Swea Rikes Råd. Rikshöfwidsmannen öppnade sammanträdet med en omständlig berättelse om sjelfwa mißhälligheten och deß orsak. Preußaren, liksom Kröpelin, undweko att beswara hufwudsaken, och yttrade allenast den önskan, att man på båda sidor borde söka alla tjenliga och möjliga utwägar till förlikning, så att bandet emellan Konung och undersåter icke måtte afskäras. Swenskarne wisade sig redebogne till försoning. De twenne medlarne bedyrade, att de wille handla med trohet och ärlighet, och åtogo sig att fara till Danmark för att uppgöra allt med Konungen. En skrift uppsattes, innehållande de wilkor Swenskarne fordrade, och öfwerlemnades åt dem. Rikshöfwidsmannen försåg dem derefter med säkra ledsagare samt besörjde om deras afresa.

Då de ankommo till Konungen och framförde ärendet, föreslog han, efter någon öfwerläggning med sitt Råd, ett allmänt möte mellan fullmäktige från de tre nordiska rikena i Halmstad den 3 instundande Maj.

Äfwen på detta mötesställe infunno sig Swenskarne. Med dem ankom den nyligen från Rom anlände Erkebiskopen Olaus Frögdensis. Denne hade med mycken swårighet lyckats att blifwa inwigd, emedan Konungen motarbetat honom hos Påfwen. Engelbrekt hade mycket förtroende till honom, och det war i synnerhet han, som förmådde Swenskarne att ingå på de Danska förlikningsförslagen. Deßa innehöllo, att Konungen skulle erkännas såsom Sweriges Konung, och att han, med Råds råde, förband sig att regera riket och uppfylla Swenskarnes lifligaste fordringar. Han skulle utnämna rikets förnämsta embeten, Drots och Marsk, förläna Engelbrekt Örebro slott, samt icke pålägga allmogen skatt och utskylder emot deras wilja, jemte en mängd dylika punkter. Konungen skulle sjelf infinna sig i Stockholm före hösten, för att afgöra och bekräfta detta.

Så snart detta förlikningsförslag blifwit antaget, och det tycktes som fred wore att förwänta, återkallade Engelbrekt alla Swenska krigsrustningar, som blifwit företagna. Swerige hade en betydlig flotta, hwilken underhölls af skärgårdsboarna rundtomkring riket. Konung Erik hade wäl uttagit den tunga, som sålunda låg på skärgårdsfolket, i penningar, men nu under kriget hade skepp ånyo blifwit byggda och rustade. Då deßa nu återwände hem, ansåg Engelbrekt mindre säkert att föra dem tätt förbi Stockholm, som war i Danskar-

nas wåld. Medan han hade myket krigsfolk tillsammans syßelsatte han folket att wid Södertelje gräfwa en kanal, hwarigenom skeppen kunde inkomma uti Mälaren, utan att färdas genom Södersluß i Stockholm.

För att betrygga den öfwerenskommelse, som blifwit slutad i Halmstad, uppsattes en serskild förbindelse och undertecknades af Rådsherrarne. I denna förklarade de, att de med all makt wille bidraga dertill, att fördraget hölls i helgd och Konungen förmåddes till rättwisa och billighet. Härwid wilje wi nämna, att Erkebiskopen blifwit wunnen af de Danske, och i tysthet begynte arbeta för Konungen, så att Engelbrekt i honom endast egde en falsk wän. Men Konungen mißtrodde honom, och han blef ett par år derefter af en Konungens tjenare förgifwen, då han drack mandelmjölk.

Swenskarne wäntade Konungen länge i Stockholm, men då hans ankomst drog ut på tiden, begynte de twifla att han någonsin ämnade komma. Kröpelin sökte emellertid att ställa dem tillfreds. Också fann Konungen slutligen, att han helt och hållet skulle gå miste om Swenska kronan, så framt han icke werkligen infann sig och bekräftade fördraget. Han utrustade derföre en flotta och affseglade med densamma. Men äfwen nu förföljde honom stormar och owäder. Ett skepp förgicks; men han undkom lyckligt med de öfriga och landsteg i Stockholm, med stor prakt och wäldigt medfölje, i September månad. Swenska Ständerna skyndade honom till mötes, och skickade sina fullmäktige till St. Clara Kloster på Norrmalm, der man öfwerenskom att Helgeandshuset på Helgeandsholmen skulle blifwa det allmänna riksmötes- och rådplägningsrummet.

Med stor högtidlighet och under många ceremonier och helsningar uppträdde ändtligen Konungen och Rådet derstädes. Swenskarne framdrogo sina påståenden och lofwade Konungen, så framt han wille uppfylla deßa, tro och lydnad. Men han axlade sig och wille ingalunda höra talas om de fri- och rättigheter, som Swenskarne åberopade. Likwäl dolde han sina afsigter och låtsade slutligen, som om han wille medgifwa Swenskarnes fordringar. Några få af wilkoren förändrades till hans fördel, åtskilliga mindre mål afgjordes, och förlikningen undertecknades den 14 Oktober 1435.

För att rätt inse landets och rikets ställning, bör man weta, att Konungen, som war uppfostrad i Tyskland, hade sin egen afsigt med Swerige. Han wille winna det till sitt arf och eget, så att han allena kunde styra det, såsom ett jordagods, efter godtycke och godtfinnande. Han ansåg allmogen såsom endast brukare af jorden, den han wille anse för sin egendom. Han tålde således icke, att Rådet och de förnäma wille hafwa

något att säga i Riksstyrelsen. Ännu mindre tålde han, att bönderna egde en egen wilja och nekade att betala så stora skatter, som han kräfde.

Rådet, som utgjordes af de förnämste herrar i riket, wille ingalunda böja sig för Konungens makt, utan bibehålla de högsta embeten, de bästa förläningar och sin makt öfwer allmogen. De yrkade derföre, att Konungen skulle regera med Råds råde, och ansågo hwarje förläning åt en utländing såsom ett rof ifrån sig. Det war deras fördel, att en fremmande Konung war regerande till namnet, emedan de sjelfwa styrde och beställde öfwer sina egna landbönder, och småningom drogo under sig äfwen den öfriga fria allmogen. De sökte derföre att bibehålla Konungen på thronen, men att sjelfwa få regeringen i sina händer. På Engelbrekt woro de serskildt afundsjuka och förbittrade, emedan han wunnit ära och anseende jemte folkets förtroende och kärlek, och just war den, som aldrig underlät att yrka på allmogens bästa eho som något företog till förfång för den allmänna friheten.

Konung Erik uttänkte derföre ett listigt sätt att bibehålla oenighet inom landet, och hindra Swenskarne att förena sig emot honom. Han skred nu till werkställandet af beslutet att tillsätta de twenne riksembetena. Det tillhörde Riksdrotsets embete att wara förnämst i werldsliga Rådet och förestå de utrikes ärenderna, äfwensom wårda lagarne och förordna om landets inre styrelse. Riksmarsken deremot war befälhafware öfwer hela krigsmakten och skulle utföra alla Drotsets påbud. Sålunda borde till Drots alltid utses en mogen man, men till Marsk en ung och driftig. Erkebiskopen erhöll befallning att werkställa wal till båda deßa embeten. Dertill föreslog Rådet trenne unga herrar, nemligen **Karl Knutßon Bonde**, nu endast 27 år gammal, samt **Bo Knutßon** och **Nils Stenßon Natt och Dag**. Konungen ogillade detta förslag. "Wäljen tre gamle män," sade han "hos hwilka ungdomsyran bortdunstat ur hufwudet. Jag råder er att uppföra **Christer Nilsson Wase**, **Bengt Stenßon Natt och Dag** och **Nils Erngislason Grip** på förslaget." Rådsherrarne rättade sig då efter Konungens wilja, och han utnämnde Christer Nilsson till Riksdrots, emedan han war förmäld med en af Konungens slägtingar. Rådet anhöll derefter, att deß första förslag måtte få gälla till Riksmarsk. Konungen utnämde då Karl Knutsson Bonde till detta embete, emedan han funnit, att denne hyste en tydlig afund emot Engelbrekt. Man underrättade Konungen, att, wid Drotsets inwigning, åt honom skulle öfwerlemnas ett swärd, och wid Marskens en "hederlig" staf med en derwid hängande guldring. Om detta sednare yttrade Konungen smädligt: "käppen skall strax wara tillreds, ringen kan

han få en annan gång." Derefter, då inwigningen skedde, satte Konungen i Riksdrotsets hand ett litet swärd, lagom åt en ung goße. Åt Marsken öfwerlemnade han en "neslig" hwit käpp, liksom han dermed skulle slå hundar ifrån sig, men ej såsom ett tecken dertill, att ett så högt embete honom anförtroddes. Karl Knutsson anhöll, att Konungen täcktes wara honom behjelplig wid det ärofulla, men grannlaga riksembetets förwaltning. Då yttrade den spefulle Konungen: "du kan sjelf ganska wäl komma ut med embetet, om du blott tager i akt att icke utsträcka dina fötter längre, än skinnfällen räcker."

Då Rådsherrarne dristade sig att göra honom några föreställningar i anledning häraf, utbrast han en gång: "jag will icke wara eder jaherre, utan regera efter eget godtycke. Jag känner ingen förbindelse, som hindrar mig i den delen. Privat folk kunna genom bedyrade eder aftwingas förpligtelser, men icke en Konung." Derjemte tillade han, med en hatfull sidoblick på herrarne: "Engelbrekt hade aldrig tillfogat mig så mycken oro och olägenhet, derest I och edra fäder icke uppäggat honom. I hafwen med honom spelt under ett täcke."

Af detta kunde Rådsherrarne wäl märka huruedant Konungens sinnelag war emot dem. Engelbrekt hade blifwit utnämnd till höfding i sin hemort Dalarne, och hade genast begifwit sig dit, för att emottaga detta embete efter Jöße Eriksson. De redlige Dalkarlarne emottogo med glädje den älskade höfdingen, som i allo war så olik sin företrädare.

Den allmänt aktade Ståthållaren Kröpelin ansågs af Konungen icke sticklig att widare föra befälet i Stockholm, emedan han war alltför rättwis och billig. I hans ställe förordnades den Danske riddaren **Erik Nilßon Rönnow**, som war af ett helt annat sinnelag.

Sedan deßa ärender blifwit utförda, gick Konungen ombord på sin flotta. Hans resa utmärktes af många fiendtligheter och nidingswerk. **Nyköpings** slott, der han landsteg, öfwerlemnade han åt en utländing, **Johan Skåning**. På **Stegeborg** tillsatte han en nedrig niding, wid namn **Johan Flemming**, till befälhafware. Denne war känd såsom sjöröfware, rånare, wåldsman och bedragare. Han hade hos Konungen blifwit anklagad, men derpå gafs ingen akt. På **Stegeholms** slott insatte Konungen en sin kammardräng **Olof Finne** till befälhafware. Hwarhelst Konung Erik landsteg, lät han plundra ifrån bönderna hwad redbart de hade. Staden, **Wadstena** uppbrändes genom Konungens föranstaltande. Så snart han hunnit ut ifrån skärgården, för att segla om Skåne upkom åter en storm, så förfärlig, att många skepp med folk

och laddningar förgingos, och han med den största lifsfara undkom till Köpenhamn.

Efter hans afresa utsatte Swenskarne ett möte i Arboga till den 20 Januari 1436. Det förspordes, att Konungen med wåld wille påtruga Ständerna en hertig Bogislaus, som war hans' syskonbarn, till regent. Det sades, att Konungen på första öppet watten ämnade komma med honom till Stockholm, i tanke att öfwerlemna åt honom denna stad. Det war redan kändt, att Konungen befallt Ståthållaren Rönnow att gifwa hertig Bogislaus sin trohetsed. Man fruktade också, att de nya utländska fogdarne, som Konungen utnämnt, skulle genom sitt förtryck uppreta allmogen, och Ständerna fattade derföre det beslut, att Engelbrekt ånyo skulle taga befälet öfwer krigsfolket, samt tåga omkring landet och utdrifwa fogdarne från deras slott.

Midtunder deßa beslut och öfwerläggningar ankommo från Stockholm några borgersmän, i hemlighet utsände af det Swenska borgerskapet derstädes, med böner om hjelp och bistånd, emedan man fruktade, att den Danska besättningen och de många Tyskar, som bodde i staden, förehade några stämplingar mot Swenska borgerskapets lif och wälfärd. De Swenske nödgades gå såsom förkastade och bespottade fremlingar uti sin egen hufwudstad.

Wid denna underrättelse war Engelbrekt genast redo att gripa till swärdet. Han uppmanade de samtlige närwarande herrar och män att genast följa sig till Stockholm. Hans uppmaning åtlyddes, och största delen begaf sig åstad. Det war en wäldig skara, lik en ordentlig krigshär. Såsom förebud skickades några män, hwilka skulle tillsäga befälhafwaren på slottet, att Swenskarne anlände i fredsamt sinne. Men då den Swenska skaran syntes i antågande, blef stadsporten tillsluten och windbron uppdragen. Swenskarne blefwo mycket förtörnade wid denna åsyn. Fältherren Engelbrekt och Riksmarsken Carl Knutsson Bonde, jemte ett par Rådsherrar, redo fram till stadsporten och tillsade, att borgmästarne genast skulle utkomma för att gifwa besked, hwarföre stadsportarne tillslötos för rikets högste män, deß Ständer och trogne inbyggare. För att emellertid wisa sina fredliga tänkesätt, låto de uppsätta det wanliga fredstecknet, en hatt på ett spjut. Ändtligen kommo twenne Tyska borgmästare ut. De Swenske herrarnes skarpa tilltal förskräckte Tyskarne, och de bådo om tillstånd att få widtala befälhafwaren. De inskickades flera gånger och återkommo med wägrande swar, under det herrarne måste sitta på sina hästar i stark köld och swårt yrwäder, afhörande de Tyska borgrarnes försmädliga utlåtelser innanför stadsmuren. Slutligen, då tålamodet förgick herrarne, nedto-

go Swenskarne oförmärkt fredstecknet, och Riksmarsken sade: "Konungens befallning lemnar jag i sitt höga wärde, men I skolen snart få erfara, hwad Riksens ständer anbefallt oß att uträtta, och huru wi ämna bemöta edert nedriga förfarande." Wid deßa ord fattade Marsken den ena, och Engelbrekt den andra af borgmästarne i halsen och wräkte dem till sina tjenare att häktas. Wid åsynen af detta uppträde rusade hela den Swenska skaran till stadsporten. Men innanför densamma begynte besättningen från slottet att skjuta med bößor och pilar på Swenskarne. Det Swenska borgerskapet, som nu fruktade allt af Danskarnes och Tyskarnes öfwermod, samlade sig och stormade ned till porten, der de undandrefwo wakten och med yxor och hamrar begynte inifrån uppspränga densamma. Swenskarne derutanföre hjelpte dem, och de lyckades att spränga porten. Då de alla inträdde i staden, skyndade Danskarne till slottet, dit de medförde allt hwad de kunde plundra. Hans Kröpelin begaf sig till Gråbrödraholmen. Sedan Swenskarne kommit i besittning af staden, bewakade de slottets portar, för att trygga sig för öfwerfall af besättningen, och skickade bud till Kröpelin, att han ej behöfde frukta, ty de wille ingalunda hans skada. På Korntorget läto herrarne uppresa ett baner, samt utropa öfwer hela staden, att eho, som samlades till detta baner, skulle wara säker till lif och egendom, samt att borgerskapet icke finge wåldföras och plundras. Tillika uppmanades Stockholms samtlige inwånare att församla sig wid Rådhuset, för att afhöra hwad herrarne hade att förkunna dem. Samtliga borgerskapet samlade sig då på Stortorget, och Carl Knutsson, som hade en hög stämma, trädde ut på burspråket, ett slags talarestol, som war byggd i ett fönster af Rådhuset, och talade derifrån till folket. Han frågade de församlade, om de wille hjelpa till att befria hufwudstaden från twång och förödelse samt deltaga i fäderneslandets befrielse. Alla swarade med en mun: ja, och skiljde sig från den Danska besättningen, som sålunda måste ensam förswara slottet.

Nu fördelade sig Swenskarne till att belägra slottet. Det blef så beslutadt, att Carl Knutsson med sitt folk skulle bewaka westra sidan, från Mälaren till Storkyrkan, Erik Puke med Stockholms borgerskap ifrån Storkyrkan ned till Skeppsbron, och Helgeandsholmen besattes af bröderna Bengt och Nils Oxenstjerna. Carl Knutßon lät genast om natten göra starka bälwerk, dem han fyllde med jord, samt inrättade skottgluggar och hålor i jorden, hwarifrån knektarne sjelfwe oskadde kunde skjuta på fienden. Engelbrekt begaf sig, sedan deßa anstalter woro widtagna, med rikets egentliga härsmakt ut i

landsorterna att förjaga fienderna ur deras borgar. Han tågade först till Nyköpings slott.

Under tiden beslöto Danskarne på Stockholms slott att öfwerrumpla Swenskarne, som belägrade dem. De wille sätta eld på staden. Genom en löngång lyckades de att inkomma i Kröpelins gård, som låg nära slottet, och antända densamma. Men branden blef i tid släckt. Några dagar senare, då Swenskarne firade Kyndelsmeßoafton, och just sutto till bords och undfägnade sig som bäst, gjorde Danskarne ett nytt utfall. Ett starkt stormwäder hade inträffat, och winden låg just åt staden. Erik Pukes wallar, som woro mindre wäl bewakade än Carl Knutßons, öfwerstegos af Danskarne. En del rusade in i husen och mördade Swenskarne, der de sutto i sina högtidskläder, och andra tände eld på slagtarhuset, som låg strax bredwid slottet. Efter denna illbragd skyndade de tillbaka in i slottet, der de lagt en mängd bößor och pilar i beredskap. Då Swenskarne samlades att släcka branden, sökte Danskarne att hindra dem förmedelst ett ifrigt skjutande. Till all lycka för staden kastade sig winden helt hastigt, så att släckningen kunde werkställas. Emellertid gjorde denna öfwerrumpling Puke mera warsam, så att hans wallar bewakades bättre och gjordes fastare.

Wid underrättelsen om denna händelse begaf sig Engelbrekt ifrån Nyköping. Då han ankom till Stockholm, hade dit församlat sig trettio personer af rikets förnämsta herrar. Deße sammanträdde i Swartbrödraklostret, i afsigt att wälja en Riksföreståndare. En sådan war af högsta nöden påkallad, om rikets förswar och öfriga angelägenheter skulle med kraft kunna bedrifwas. Erkebiskopen, den främste i Rådet, skulle wid walet föra ordet och klubban. På förslaget uppsattes trenne män, Riksmarsken **Carl Knutßon**, fältherren **Engelbrekt** samt Riksrådet och Höfdingen **Erik Puke**. De wäljande herrarne aflade förut sin ed, att rösta på den, som de ansågo wara den tjenligaste till det höga kallet att befrämja rikets rätt, säkerhet och wälfärd. En hwar aflemnade sedan till Erkebiskopen i hemlighet sin röst, så att den ene icke skulle weta den andres wal, och ingen twist uppkomma under sjelfwa omröstningen. Erkebiskopen räknade derefter rösterna, och det befanns, att Carl Knutsson erhållit 25 röster, Engelbrekt 3 och Puke 2. Den förstnämnde blef alltså utkorad till Riksföreståndare, och lyckönskad af de närwarande Rådsherrarne.

Detta wal bewisade, hwilken afund de fleste af de förnäma herrarne hyste emot Engelbrekt. Ingen af allmogen eller rikets öfriga Stånder hade deltagit i walet, och folkets röst och mening hade ingalunda blifwit hörda. Derföre förtörnades icke blott Erik Puke, utan sjelfwa Engelbrekt öfwer

walet. Båda lofwade, att det skulle annorlunda tillgå. Att borgare och bönder woro mißnöjde, kunde herrarne lätt finna, då de ofrälse upphofwo wäldiga skri för Engelbrekt, och man fann derföre rådligast att försöka i godo werka på honom. Han war genast redo att sätta sin ära efter fäderneslandets trygghet. Man wißte, huru han war älskad af allmogen, och föreslog honom derföre att såsom Höfwidsman för krigshären anföra folket. Han samtyckte dertill och återwände till Nyköping. Men i folkets hjertan werkade denna tilldragelse djupt. De märkte, att en redlig man, som wille allmogens bästa, icke hade medhåll af herrarne, och derföre kunde långliga tider derefter ingen herre sitta säker wid riksstyret; ty böndernas oroliga mißtankar, än i kärlek, än i hat, kräfde täta ombyten.

Engelbrekt tillsatte emellertid Berman till befälhafware wid belägringen af Nyköpings slott, medan han sjelf tågade in i Östergötland. Der sammankallade han Östgöterne till Söderköping, och anordnade med dem Stegeborgs och Stegeholms belägringar. Sjelf tågade han till Kalmar stad. Borgrarne derstädes stängde sina portar för honom. De förklarade, att den Danske befälhafwaren Jöns Grimm, som anlagt fästet Grimshus strax inwid staden, hotade dem, om de uppgåfwo sin stad. Deßutom sade de, att Engelbrekt icke skulle intaga slottet, som war wäl omskansadt och bemannadt. Men han blef förtörnad öfwer deras motwilja, och swarade, att deras skenfagra inwändningar skulle komma att stå dem dyrt. Han qwarlemnade en betydlig styrka för att belägra staden, och den lyckades att en natt wada öfwer grafwen, som omgaf Grimshus, samt om morgonen fängsla kommendanten och intaga fästet. Engelbrekt fortsatte emellertid sitt tåg emot Blekinge. Wid Brömsebro hade en mängd bönder och borgare ifrån Runneby församlat sig för att göra motstånd. Engelbrekt satte i hast öfwer bron och skingrade dem, men lät genast derefter uppsätta fredstecknet, jemte tillkännagifwande, att Blekingsboarne skulle hafwa frid och säkerhet att förwänta, om de wille träda under Swenskt wälde. Borgare och bönder bifölle dertill med glädje, och då Engelbrekt ankom till Runneby, blef han emottagen med ärebetygelser. Han intog hela landskapet Bleking och förordnade en ny höfding deröfwer. Derefter inbröt han i norra Skåne, som hastigt eröfrades, och lägrade sig framför Laholm. Skåningarne hade under tiden, anförde af den Danske öfwersten Peder Oxe, samlat sig wid Rönnebro, som ligger nära Engelholm. Engelbrekt angrep Skåningarne der så hastigt, att han skingrade dem innan Oxe med hufwudstyrkan ankommit till dem. Wid Tranarps bro mötte Engelbrekt denne öfwerste. I stället för strid uppgjor-

des der en förlikning, på samma wilkor som den förra i Halmstad, dock med det wilkor, att, så framt Engelbrekt icke innan Påskaftonen intagit Laholms slott, skulle belägringen upphäfwas och slottet lemnas fritt. Denna öfwerenskommelse uppsattes Palmsöndagen. Engelbrekt ilade till Laholm och förmådde, genom blotta tillrustningen till en allmän storm, befälhafwaren att gifwa sig, så att Ore före den utsatta tiden hade underrättelse om slottets öfwergång. Freden blef derföre afslutad med Skåningarna, och Engelbrekt tågade uppåt Halland. Wid Halmstad samtalade han med Borgmästaren, Tycho Hjorth. Denne swarade på Engelbrekts uppmaning att gifwa sig, att han ingalunda wille göra det, så länge han stode på sina ben. I det han derefter skulle aflägsna sig, föll han omkull och afbröt benet. Förskräckt öfwer denna tilldragelse, uppmanade han borgerskapet att genast uppgifwa staden. Han dog tre dagar efter denna olycka, och staden öfwerlemnades åt Engelbrekt. Denna tågade derifrån widare till Warberg och Elfsborg. Det förra belägrades af Engelbrekts höfdingar, medan det sednare genast gaf sig. Nu tågade Engelbrekt till Axewalla, som han på det strängaste lät belägra. Men under denna belägring insjuknade han. Hans närwaro war likwäl nödwändig i öfra delen af riket, der Rådet skulle sammankomma. Han öfwerlemnade således Axewallas belägring åt sina höfdingar, och lät på en hästbår föra sig till Örebro, der han egentligen numera hade sitt hem, sin hustru och de sina. Detta fälttåg hade knappt räckt tre månader, hwarunder fästningarna, den ena efter den andra, blefwo intagna, så att åter hela landet war befriadt.

Men länge fick icke Engelbrekt njuta hwilan hos de sina. Hans helsa war på långt när icke återställd, då bref anlände från Stockholm, med ifrig anmodan, att han skulle derstädes infinna sig. Han ordnade emedlertid sina husliga angelägenheter, i tanka att här få sluta sina dagar. I grannskapet af staden Örebro ligger Göksholm, den tiden ett befästadt, ännu ett ansenligt herresäte. Der bodde Riddaren och Riksrådet **Bengt Stenßon Natt och Dag**, med sin husfru **Anna** och sonen **Måns**. Bengt Stenßon tillhörde en af de mest betydande slägter i riket. Hans fader hade warit Riksmarsk, och hans farbror war den ryktbare Biskopen i Linköping Knut Bosson. Hans bröder, liksom han, woro Rådsherrar. Han hade alltid hållit sig till det Danska partiet, och ansågs sålunda med werkligt mißtroende af alla fosterlandswänner. Han hade blifwit dömd biltog för sina stämplingar. Deßutom hade han med Engelbrekt en enskild twist i anledning af Örebro slott och län, som han welat åtkomma från Engelbrekt.

Då Bengt Stensson hörde, att Engelbrekt sjuk anländt till Örebro, begaf sig den listige gubben till staden. Under många wänskaps- och ärebetygelser besökte han Engelbrekt och beklagade hans sjukdom. Derefter förde han talet på sina egna angelägenheter, och frågade, om det kunde få tillåtas honom att njuta frid och hägn i riket, då han war nöjd att underkasta sig en laglig ransakning, på det urskiljas måtte, om han war skyldig till det högmålsbrott, som war angifwet emot honom.

Engelbrekt swarade: "Det är alldeles rättmätigt, att saken ställes under owäldige domares skärskådan och utslag. Af mig skolen I icke hafwa något hätskefullt att förwänta, utan twärtom will jag, i allt som görligt är, söka eder hjelp och upprättelse.

Båda herrarne öfwerenskommo nu, att all oenighet dememellan skulle wara bilagd, intilldess twistemålet blifwit afgjordt wid Riksmötet, som war utsatt att hållas wid den instundande Pingsten. Engelbrekt utgaf ett skyddsbref åt Bengt Stensson, och denne försäkrade honom tillbaka om sin wänskap. Båda ställde derefter borgen för sin uppritighet.

Sedan Engelbrekt blifwit försonad med honom, inbjöd han honom på slottet till sin gäst, och undfägnade honom med all wälwilja och uppmärksamhet. Under detta besök erfor Bengt Stensson, att Engelbrekt skulle företaga sin resa till Stockholm. Han tillstyrkte honom då att färdas sjöwägen öfwer Hjelmaren och Mälaren. Engelbrekt gillade detta förslag, och då Bengt öfwertygat sig om hans afsigt att utföra det, tog han afsked och for hem.

Engelbrekt lät derefter tillreda twenne båtar för sin egen resa, men lät sin betjening och en mängd af sina wänner och swenner fara landwägen. Då han sjelf skulle lemna hemmet, blef han betagen af en sällsam ängslan. Den plågsamma sjukdomen angrep honom hårdt, och han måste låta leda sig ned ur sina rum samt lyfta sig upp på hästen, emedan han ej till fots förmädde gå ned till sjöstranden. Wid detta tillfälle märkte hans hustru och de få wänner, som omgåfwo honom, att han fällde tårar.

Men så snart han nedkom till stranden, bemannade han sig åter och samtalade wänligt och lugnt med de sina. Båtarne utskjötos, och man rodde ut åt sjön.

Fem fjerdingswäg ifrån Örebro, något bortom Göksholm, ligger en liten holme, som numera efter den ädle hjelten erhållit namnet **Engelbrektsholmen.** Då det led till aftonen, lät Engelbrekt sitt folk lägga till wid denna holme, i afsigt att der tillbringa natten. Hans husfolk uppgjorde en eld för

att wärma sig, emedan det war kyligt om wåren. Dagen war nemligen den 4 Maj 1436.

Då den sjuke Fältherren och hans omgifning som bäst sutto och hwilade, hördes en båt med folk komma roende i sjön ifrån Göksholmssidan. Då båten kom i sigte, sade Engelbrekt till de sina: "Nu kan jag märka, att Bengt Stensson fortfar att wara wänligt sinnad emot mig, efter han sänder hit bud, förmodeligen för att inbjuda mig till Göksholm. Jag är likwäl nu alltför swag och sjuk att emottaga hans bjudning."

Engelbrekt befallte derefter några af sitt husfolk gå ned till stranden, för att utwisa hwar det beqwämligaste landningsstället wore.

Ur den ankomna båten sprang Måns Bengtßon Natt och Dag, den falske gubbens son, åtföljd af flere tjenare. Utan att fråga efter husfolket, ilade han till det ställe wid elden, der Engelbrekt stod, stödd på en krycka och wäntade att emottaga den ankommande, som han igenkände och helsade.

Men den wilde ynglingen, i stället för att beswara hans helsning, utbrast med häftighet: "Skole wi icke njuta någon frid och säkerhet inom Sweriges gränser?"

Engelbrekt swarade: "Wet du då icke, att din fader nyligen warit hos mig i Örebro, och att wi blifwit försonade och wänner? Han har försäkrat mig om både sin och din wänskap."

Men Måns Bengtßon hörde icke på detta tal, utan upplyfte en yxa, som han hade i handen, och rusade på Engelbrekt med densamma. Han, bestört och wanmäktig af sin sjukdom, sökte afböja hugget med kryckan, som han hade i handen; men yxan träffade honom och afhögg twenne fingrar. Då wände sig Engelbrekt bort för att wika undan. Men mördaren rusade efter honom och gaf honom det andra hugget i halsen. I tredje hugget klöf han hans hufwudskål och hjerna, så att Engelbrekt stupade i sitt blod. Den ursinnige mördaren slog derefter det klufna hufwudet emot en bergskant och kroßade det i stycken mellan stenar. Derefter genomsköt han den döda kroppen med pilar och sargade den.

Sedan detta omenskliga nidingswerk blifwit begånget, grep Måns Bengtßon den förtwiflade enkan och husfolket, samt fängslade dem och lät föra dem till sin båt. Äfwen allt, hwad de medförde, blef plundradt. Med detta byte ilade mördaren hem till Göksholm, lemnande på den ensliga holmen det blodiga liket.

Så snart berättelsen om detta ohyggliga mord, som icke länge kunde döljas, kom ut ibland allmogen, samlade sig bönderna, förnämligast från Mellösa socken, der Göksholm är beläget. De begåfwo sig till holmen, der de funno den

älskade höfwidsmannens lik. Han hade, sedan han tillträdde Örebro län, warit dem en wälwillig fader, men icke en sträng fogde. De utbrusto nu i tårar och uppgåfwo klagoskri öfwer sin och hela fäderneslandets olycka. Sörjande upptogo de liket, och förde det med sig till sin kyrka, der det nedsattes. Men deras sinnen woro djupt förbittrade på den afskywärde mördaren, hwilkens gerning man wäl wißte härledde sig från den listige fadrens påsund. Alltflere grannar kommo tillstädes, och ett sorl uppkom, att Göksholm borde i grund förstöras. Brinnande af hämnd och wrede, begåfwo sig då bönderne genast åstad till slottet.

Men den gamle Bengt Stenßon war för slug att afbida följderna af allmogens harm. Han lät drifwa Engelbrekts enka och husfolk ur sitt slott, och gjorde ett mißlyckadt försök att bemäktiga sig Örebro. Derefter flydde han, tillika med sin son, till Östergötland, der han sökte skydd hos sin farbroder, Biskopen. Gubben fick säkerhetsbref både af honom, och sedermera äfwen af Carl Knutßon. Men intet kunde tillfredsställa sonens samwete för denna fasansfulla mordgerning. Han såg öfwerallt blod omkring sig, och sökte flere gånger att afhända sig sjelf lifwet. Han kunde icke tröstas af Riksrådswärdigheten, som han erhöll, utan dog i raseri.

Då det i hela riket blef bekant, att den ädle fältherren och frihetshjelten så skändligen war mördad af en Swensk hand, uppkom en djup sorg hos alla redlige män, i synnerhet hos allmogen. Engelbrekts hustru och husfolk hade hemtat hans qwarlefwor ifrån Mellösa kyrka till Örebro, der de beredde hans hwilorum. På ett Riksmöte yrkade då Sweriges allmoge, att hela Örebro slott skulle göras till en minneswård öfwer deras älskade Engelbrekt och inrättas till ett kloster, som skulle bära hans namn.

Men Carl Knutßon, som nu war ensam riksföreståndare, tycktes icke obelåten att hafwa sluppit en sådan medtäflare om folkets kärlek, som Engelbrekt. Han hade andra förslager i sinnet, och kämpade wäl också emot Konung Erik och hans Danska anhang, men detta gjorde han icke, såsom Engelbrekt, för folkets skull, utan för sin egen och sina förnäma anhörigas winning. Sedan Engelbrekt warit den, som egentligen brutit Konung Eriks wälde, war det icke swårt för Carl Knutßon att fullfölja saken, så att Konung Erik blef afsatt och begaf sig till Gottland, der han sina sednaste år lefde såsom sjöröfware. Engelbrekts wänner och höfdingar, Erik Puke och Berman, wisade sig mißnöjde och orolige, efter hans död, och blefwo derföre af Carl Knutßon gripne och halshuggne.

Bland dem, som djupt sörjde den store mannen, Swenska allmogens redligaste wän och förswarare, war Biskop Thomas i Strengnäs. Han skref öfwer Engelbrekts död en sorgesång, hwilken blifwit förwarad ända till wår tid. Wi slute denna wår enkla berättelse om Engelbrekts bedrifter och död med följande stycken ur Biskopens minnesqwäde:

Utländingar rådde i Swerige då.
Det kunde ej wärre i riket stå.
De styrde land och fäste.
Swenske män hade sådan nöd,
Att hellre man wille wara död,
Än lida slika gäster.

Det fortfar så i femti år.
Att sådant öfwerwåld består:
Det är nog hårdt att lida.
Gud har det afwägt med jemnan wigt.
Han gaf det till wår syndaplikt;
Dock gjorde han nåde sedan.

Han wäckte upp en liten man,
Som dock hans sak utföra kan;
Han gaf honom makt och snille.
Slott, städer, folk och län och land,
De gingo honom wäl i hand.
Gud fogade det som han wille.

Då han så manligen hade stridt
Och ryktet gick öfwer werlden widt,
Då mände de så honom löna,
Att när han for ifrån Örebro,
Då blef han slagen i godan tro.
Så plägar man troskap röna.

O, ädle Swensk, du statt nu fast,
Och bättra det som fordom brast.
Du låte dig ej förwända.
Du wåge din hals och så din hand,
Att frälsa ditt eget fädernesland!
Gud skall dig tröst wäl sända.

En fågel förswarar sin egen bur.
Så göra ock alla wilda djur.
Nu märk hwad du bör göra!
Gud hafwer dig gifwit sinne och själ.
War hellre fri än annans träl,
Så länge du kan dig röra.

Frihet är det bästa ting,
Som sökas kan all werlden omkring,
För den som frihet kan bära.
Will du wara dig sjelfwer huld,
Du älske frihet mer än guld,
Ty frihet följer ära.

Den Christna Kyrkan

under

det Apostoliska Tidehwarfwet

af

A. J. D. Cnattingius.
Kongl. Hofpredikant och Kyrkoherde.

(10) Folkskrifter. — Berättelser ur Kyrkohistorien.

Upsala,

hos Bokhandlaren W. Lundequist.

Stockholm, Elméns och Granbergs Tryckeri.

1840.

Inledning.

Jesus Christus är den gudomlige Stiftaren af den kristna kyrkan, eller föreningen af alla dem, som tro och bekänna Honom, tillegna sig Hans återlösning samt bemöda sig att lefwa efter Hans läras föreskrifter.

Redan då de förste menniskorna i paradiset afwikit från Guds bud och fallit i synd, hade Gud lofwat, att "qwinnans säd skulle söndertrampa ormens hufwud," eller att af en qwinna skulle, i tidens fullbordan, födas en Frälsare, som från okunnighet och synd skulle befria menniskorna, wisa dem wägen till Gud och salighet, samt gifwa dem upplysning och förmåga att wandra denna wäg. Detta löfte war allmänt och gällde alla menniskor. Alla folkslag hafwa också, huru widt de än warit kringspridda på jorden, i mer eller mindre dunkla sägner, bewarat en känsla eller ett begrepp om behofwet af ett bättre tillstånd, af andelig rening och frälsning, samt nödwändigheten af en Frälsares uppenbarelse i tiden. Men det war i synnerhet ett folk, nemligen Judarne eller Israels barn, som framför andra war af Gud utkoradt, att bewara denna tro i större renhet, och som på särskilta tider emottog förnyelsen af det gudomliga löftet om ankomsten af Messias eller Christus. Gud gaf dem, genom Mose, en skriftlig Lag och en Gudstjenst, som hänwisade på Meßias och förebildade Honom. Profeter och andre helige män förebådade Honom och förutsade Hans ankomst. Och deße äro några af de förnämsta bland profetiorne om Meßias, i det gamla Testamentet:

"Det folket, som i mörkret wandrar, skall se ett stort Ljus: öfwer dem, som bo i mörko lande, skin det klarliga. Ty ett barn skall oß födas, en Son oß gifwas, hwars Herradöme är på Hans axlar: Han heter Underbar, Råd, Gud, Hjelte, ewig Fader, Fridsförste. Hans Herradöme skall stort warda och på friden ingen ände."

"Af Isai stam skall en telning uppgå och frukt bära, på hwilken skall hwila Herrans Ande, wishets och förstånds Ande, råds och starkhets Ande, kunskaps och Herrans fruktans Ande. Han skall icke dömma efter det, som för ögonen synes, eller straffa efter det, som öronen höra, utan skall låta de fattiga rätt wederfaras i domen, och efter rättwisa utföra de eländas sak på jorden. Då skall frid råda bland menniskors barn. Landet skall wara fullt af Herrans kunskap, såsom hafwet fullt af watten är."

"Och du Bethlehem Ephrata! som liten är bland de tusende i Juda; utaf dig skall mig den komma, som i Israel en Herre wara skall, hwilkens utgång warit hafwer af begynnelsen och af ewighet. Han skall träda fram och regera uti Herrans kraft och uti sin Herras Guds namns herrlighet, och skall herrlig warda, så widt som werlden är."

"Jag will annorlunda låta predika till folken med wänliga läppar, att de allesammans skola åkalla Herrans namn, och tjena honom endrägteliga." — — "Det är ännu en liten tid, och då skall komma hedningarnas tröst: jag will göra detta hus fullt med herrlighet, säger Herren." — — "Du dotter, Zion! fröjda dig storligen, och du dotter, Jerusalem! gläd dig: Si, din konung kommer till dig: en rättfärdig och en hjelpare." — "Säger dottren Zion: Si din salighet kommer: Si, Hans arbete och Hans werk skall icke wara utan frukt."

Efter många underbara öden, som i Gamla Testamentets skrifter omtalas, hade Judarne, omkring 4000 år sedan werlden anses wara skapad, förlorat sin borgerliga frihet och kommit under Romerska wäldet, som den tiden utsträckte sig öfwer större delen af den då bekanta werlden. På mångfaldigt sätt måste Juda folk känna förtrycket under fremlingars styrelse och sucka öfwer sitt beroende af dem. Äfwen inom dem sjelfwa war oro och söndring. Twenne partier, Fariséer och Sadducéer wäckte i synnerhet mißhällighet och oreda. Fariséerna, som wille utmärka sig från mängden med ett blott yttre, strängt iakttagande af den Mosaiska lagen, såsom fastor, reningar, offer m. m. ansågo sig, genom denna yttre gudsdyrkan, rättfärdige och helige, men under detta utwertes anseende af fromhet och försakelse, woro de fleste endast hycklare, fulla af högmod, ofördragsamhet och förakt för alla, som ej höllo sig till dem. Sadducéerne aflägsnade sig ännu mer från judendomen, föraktade sjelfwa gudstjensten, nekade uppståndelsen och ett tillkommande lif, och trodde, att de genom egen upplysning och rättskaffenhet hade företräde framför andra. I den öfriga delen af werlden herrskade afguderi och den grösta lastbarhet: hedningarne föraktade och smädade judarnas gudsdyrkan, samt sökte äfwen förleda dem till affall derifrån. Under yttre förtryck och inre strider ökades sålunda ännu mera hos de fromma längtan efter den utlofwade Förloßaren, ehuru Judarne i allmänhet hoppades endast på en jordisk befriare, som med oemotståndlig makt skulle besegra alla deras werldsliga fiender och föra dem sjelfwa till höjden af jordiskt wälde och anseende. I sitt andeliga högmod glömde de, att Herrans löften om Meßias blott hade afseende på menniskans andeliga förloßning ur willfarelsens mörker och syndens förtryck.

Men då tiden war fullkommen sände Gud sin Son, uppenbarad i menniskonatur. Jesus Christus kom i werlden, såsom deß gudomlige Lärare, Återlösare och Konung.

Efter profetisk förutsägelse föddes Han i Bethlehem, en stad i Judeen, ej långt från Jerusalem, äfwen kallad Davids stad. Hans moder war Maria, som war trolofwad med Josef. Herrans Engel hade uppenbarat sig för henne och sagt: "den helige Ande skall komma öfwer dig och den Högstes kraft skall öfwerskygga dig: derföre ock det heliga, som af dig födt warder, skall kallas Guds Son." Och till Josef hade Herrans Engel sagt: "du skall kalla Hans namn Jesus, ty Han skall frälsa sitt folk från deras synder." I det ögonblick, Jesus föddes, syntes för herdar, som waktade sin hjord wid Bethlehem nattetid, en Herrans Engel, som förkunnade: "si! jag bådar eder stor glädje, som allt folk wederfaras skall; ty i dag är, i Davids stad, eder född Frälsaren, som är Christus, Herran." Och strax wardt med Engelen ett stort antal af den himmelska härskaran, som låfwade Gud och sade: Ära ware Gud i höjden, frid på jorden, menniskorna en god wilja!" För wise Män i Österlanden syntes en stjerna, som bebådade dem ankomsten af werldens Frälsare: efter stjernans ledning kommo de till Bethlehem, att tillbedja Honom. Profetiska ord, om Hans himmelska kall, talades om Jesus, då han såsom barn frambars i templet: märkeliga ord om sin himmelska härkomst och kallelse talade Jesus sjelf, då han i sitt tolfte år lärde i templet, men om Hans barndom och ungdom wete wi för öfrigt sedan denna tid, ingen ting mera med wißhet, än att Han, med sina Föräldrar, wistades i staden Nazareth i Galileen, war dem underdånig, och "wexte till i wisdom, ålder och nåd, för Gud och menniskor."

I Kejsar Tiberii 15:de regeringsår, omkring 30 år efter Christi födelse, framträdde Johannes Döparen, son af presten Zacharias och hans hustru Elisabeth. Han förmanade folket, att omwända sig, ty "himmelriket war kommet hardt när." Med bättringens döpelse, till syndernas förlåtelse, inwigde han alla, som wille akta på hans ord och förbereda sig till Frälsarens offentliga framträdande. Men att han icke sjelf war den förwäntade Förloßaren, wittnade han uttryckligt: "jag döper eder med watten till bättring: men den, efter mig kommer, är starkare än jag, hwars skor jag icke är wärdig att bära: Han skall döpa eder med den heliga Anda och med eld." Också Jesus kom, för att uppfylla all rättfärdighet, till Johannes och lät sig döpas af honom: och då han steg upp ur wattnet, öppnades himmelen, och han såg Guds Ande nederfara såsom en dufwa och komma öfwer Honom. Och si! en röst af himmelen sade: "denne är min käre Son, i hwilken jag hafwer ett godt behag!"

Derefter framträdde Jesus offentligen och förkunnade, i början såsom Johannes, att folket skulle omwända sig, emedan

"tiden war fullkomnad och Guds Rike war för handen:" Han wandrade omkring i Galileen, Judeen och Samarien, lärde i Synagogorna, wid högtiderna, i Jerusalems tempel och annars offentligen öfwerallt, hwarest omkring Honom samlade sig Åhörare, som hungrade efter Guds ord, och Han bewisade sig med många underwerk, heliga tal och gudomliga gerningar wara Guds Son. Han walde sig Lärjungar, som af Honom emottogo en närmare underwisning om Hans himmelska Lära och woro wittnen till allt det, som Han talade och giorde. De kunde sålunda med fullkomlig trowärdighet framställa och förkunna den frälsning från okunnighet och synd, den upplysning och salighet, som tron på Honom werkar. Ett antal af 70 Lärjungar omtalas i den Evangeliska historien, hwilka Han utsände att bereda och förkunna sitt himmelska wärf. Men särskilt hade Han utwalt 12 Män, hwilka, genom det närmare umgänget och underwisningen, förbereddes att, efter Jesu bortgång, befrämja Hans Rikes tillwext. De kallades Apostlar eller Sändebud. Likasom Han hade förkunnat alla, att Hans Rike war icke ett werldsligt, utan ett Sanningens, Rättfärdighetens, Fridens och Helighetens Rike, så förkunnade Han deßa i synnerhet, att detta Rike icke kunde upprättas, utan genom Hans död, och att, såsom sädeskornet icke kan bära frukt, utan att det förwandlas i jorden och dör bort, så måste Han ock utgifwa sitt lif, för att kunna gifwa menniskorna ewig salighet.

Otalige af dem, som hörde Honom samt sågo Hans under och heliga wandel, trodde på Honom; men de Öfwerste Presterne och de förnämste af Judarne woro högst förbittrade på Honom. De ansågo Honom såsom en upprorsstiftare, som förkunnade judendomens förestående upplösning, och ifrade mot Gudalärans förfall. Flere gånger sökte de att gripa honom, men det lyckades dem icke, ty "Hans stund war ännu icke kommen."

Men sedan Han werkat omkring 3½ år, begaf Han sig, efter sedwänjan till Påskahögtiden i Jerusalem. Folkets uppmärksamhet, wäckt genom så många underwerk, war i högsta grad wänd på Honom, och en stor skara emottog Honom, wid Hans ankomst till Jerusalem, såsom den förwäntade Meßias. Rådet och Fariséerne, ännu mer förbittrade häröfwer, aftalade med en af Jesu egna Lärjungar, Judas Iskarioth, att öfwerlemna honom i deras händer. Sedan Jesus ätit Påskalammet med sina Lärjungar, och derwid instiftat den heliga Nattwarden, sig till en åminnelse, gick Han ut till Gethsemane, der Han, förutseende sin död, utstod en djup själsångest: derefter blef Han, genom Judas förräderi, gripen af Öfwerste Presternas utskickade, förd fängslig till dem, förhörd, smädad och mißhandlad, och slutligen dömd till döden. Mellan twenne förbrytare blef Han korsfästad, och under nya hädelser på korset ännu mera plågad. Allt detta fördrog Han med gudomligt tålamod och lugn, och bad

för sina fiender: "Fader! förlåt dem, ty de weta icke hwad de göra." Och när Skriftens förutsägelser woro i allt uppfyllda, utropade Han från korset: "det är fullkomnadt," böjde ned hufwudet och gaf upp andan.

Då Jesus blef gripen, flydde Hans Lärjungar förskräckta bort. Ingen af dem syntes tänka på att bewisa sin bortgångne Mästares jordiska lemningar den sista tjensten och begrafwa Honom. Då gick Josef af Arimathia, en rik man, och begärde att få ifrån korset nedtaga Jesu döda lekamen: i förening med Nicodemus, en af Rådet, lade han den i en, uti en klippa uthuggen ny graf, och wältade en sten för dörren. De Öfwersteprestere och Fariseerne föranstaltade, att det sattes wakt för grafwen, "ty annars", sade de, "kunna Hans Lärjungar komma och stjäla Honom bort, och säga för folket: Han är uppstånden ifrån de döda."

Men på den första dagen i weckan, i sjelfwa gryningen, wardt en jordbäfning: Herrans Engel steg ned och gick fram och wälte stenen från grafwen. När derföre några fromma qwinnor, som hade följt Jesus från Galileen, kommo dit, bittida på morgonen, för att med wälluktande kryddor förwara hans kropp mot förgängelsen, funno de stenen bortwältad och Jesus icke i grafwen. Förskräckt skyndade Maria Magdalena bort för att förkunna Lärjungarne detta; men medan hon war borta, uppenbarade sig den uppståndne Frälsaren för de öfriga qwinnorna och böd dem säga Lärjungarne, att de skulle begifwa sig till Galileen, der de skulle återse Honom. Sedan uppenbarade Han sig åter för Maria Magdalena, för några af Lärjungarne på wägen till Emaus, och twenne gånger för dem allesammans. I Galileen uppenbarade Han sig å nyo för dem, ja, för mer än 500 trogna på en gång. Derefter återwände Han med Lärjungarne till Jerusalem, der Han befallde dem att förblifwa, tills de, genom den heliga Anda, "blifwit beklädda med kraft af höjden." Och då 40 dagar efter Uppståndelsen woro förflutna, förde Han dem utanför staden till Oljoberget, upplyftade sina händer, wälsignade dem och sade: Mig är gifwen all makt i himmelen och på jorden: går fördenskull ut, och lärer allt folk, och döper dem i Fadrens, Sonens och den helige Andas namn, och lärer dem hålla allt det jag hafwer befallt. Och si! jag är när eder alla dagar intill werldens ända. Den der tror och blifwer döpt, han skall warda salig; men den der icke tror, han skall warda fördömd."

Men när Jesus hade talat detta, blef Han upptagen till himmelen, och en sky tog Honom bort ur deras åsyn.

I. Apostlarnas werksamhet.

De 12 Apostlar, som Jesus, under sin lärotid hade utwalt, woro, efter den ordning, i hwilken de blifwit kallade, följande:

Andreas, som förut följt Johannes Döparen, såsom hans Lärjunge, war son af Jona i Bethsaida, en liten stad wid sjön Genesareth, som ock kallas Galileeiska hafwet. Af Johannes Döparen hade han lärt, att Jesus war den utlofwade Meßias, och derföre följde han Jesus strax sedan han lärt känna honom. Han belönades med att först kallas till Jesu Lärjunge, samt heter derföre, i de gamles skrifter, den förstkallade.

Simon Petrus, Andree broder, kom på dennes underrättelse, att Jesus war Meßias, till Honom, upptogs till Hans Lärjunge och benådades med hans synnerliga förtroende. Hans egentliga namn Simon ändrades till Cephas eller Petrus, som betyder hälleberg, emedan Jesus såg, att han, genom ståndaktighet i tron skulle blifwa likasom en klippa eller ett berg, på hwars fasta grund han skulle bygga sin församling.

Philippus från Bethsaida Nathanael (Bartholomeus) från Cana, en stad i Galileen, blefwo begge, dagen efter sedan Andreas och Petrus blifwit kallade, äfwen Jesu Lärjungar. Johannes, Evangelisten, war född i Bethsaida. Hans fader war Zebedeus och hans moder Salome, som anses hafwa warit syster med Josef, Jesu fosterfader. Det synes, såsom han, jemte Andreas, warit Johannes Döparens Lärjunge och på samma gång som han, öfwertygad om Jesu Meßianska uppenbarelse. Af alla Apostlarna war han den, som Jesus högst älskade, och som egde Hans synnerliga förtroende.

Jacob, den äldre eller större, broder till Johannes och på samma gång kallad till Jesu Lärjunge. Jemte Petrus och Johannes egde han af Jesus det förtroende, att wara kallad till åskådare, wittne och sändebud wid de wigtigaste förrättningar, under Hans lefnad.

Matheus, äfwen kallad Levi, från Galileen, son af Alpheus och Maria, en slägtinge till Jesu moder. Thomas, kallad twilling, blef efter Jesu uppståndelse, på hwilken han i början twiflade, på det kraftigaste öfwertygad om sanningen deraf.

Jacob, den yngre eller mindre, son af Cleophas, äfwen kallad Alpheus, och Maria, syster till Jesu moder, Maria. Han kallas, för denna nära slägtskaps skull, Jesu broder, d. ä. syskonbarn.

Simon Zelotes, eller Cananites, från Cana, och Judas Lebbeus eller Thaddeus, woro begge bröder med Jacob den mindre. Den förres tillnamn betyder Ifraren och den sednares Bekännaren.

Judas Iskarioth, kallad så, emedan han war ifrån staden Karioth. I förtwiflan öfwer att hafwa förrådt Jesus, afhände han sig kort derefter lifwet.

All de öfrige Apostlarne, som följt Jesus under all hans Lärotid, warit wittnen till hans gudomliga gerningar, samt efter hans uppståndelse, dels särskilt, dels samfäldt sågo och talade med honom, gingo, efter Hans Himmelsfärd åter till Jerusalem. Der woro de ständigt tillhopa, endrägtige i böner och förmanelse, tillika med Jesu moder, och andra Hans wänner.

Några dagar derefter stod Petrus upp ibland Lärjungarne och sade: "en af oß har gått förlorad, Judas Iskarioth, som förrådde Herran. Så måste nu en af deße män, som med oß warit hafwa hela denna tid, som Herren Jesus wistades ibland oß, ifrån det han blef döpt af Johannes, intill den dagen, då Han från oß upptogs, med oß ett wittne warda till hans uppståndelse." Derefter satte de twå i walet, nemligen Josef, som kallas Barsabas, och Mathias, och bådo sålunda: "Herre! Du, som känner allas hjertan, wisa hwilken af deßa twå du utwalt hafwer, att han skall få denna tjensten och detta Apostla-embete, från hwilket Judas fallit." De kastade lott derom och lotten föll på Mathias. Sålunda wardt han räknad till Apostlarnas antal.

Pingsthögtiden inträffade. Den war hos Judarne ursprungligen en högtid för skörden, men firades ock såsom en Minnesfest af Lagens utgifwande på Sinai berg.

När Pingstdagen fullkomnad war, woro Apostlarne och Jesu wänner alla endrägteliga tillsammans. Då wardt hastigt ett dön af himmelen, såsom ett mäktigt stort wäder kommit hade, och uppfyllde hela huset, der de sutto. Och dem syntes fördelade tungor såsom af eld, hwilken blef sittande på hwar och en af dem. Och de wordo alla uppfyllde af den Helige Anda och begynte till att tala med andra tungomål, efter som Andan gaf dem in att tala.

Så woro i Jerusalem, bland Judarne, gudfruktige män, af allehanda folk, som under himmelen äro. När nu denna rösten hördes, kom tillsammans mycket folk, och förundrade sig, ty de hörde dem tala hwar och en sitt tungomål: Häröfwer förundrade sig alle, sägande emellan sig: "äro icke alle deße Galileiske män? huru höre wi då, hwar och en sitt modersmål? Wi höre dem på wårt språk förtälja Guds dråpeliga werk."

Då stod Petrus upp, höjde sin röst och talade till dem om Jesus Christus Guds Son, och om Hans uppståndelse, om bot och bättring, och om Guds Rike. De, som då willigt anammade hans tal, låto sig döpas, och på den dagen ökades antalet med wid paß tretusende själar till omwändelse.

Alle de, som trodde, höllo sig tillsammans, och hade all ng gemensamt. De sålde sina egodelar och håfwor, delade dem

med alla, efter som hwar och en behöfde. Dagligen woro de flitigt och endrägtigt i templet, upplifwande, i Herrans heliga nattward, Hans åminnelse, och åto tillsammans med gladt och oskyldigt hjerta, låfwande Gud, och hade ynnest hos allt folket. Herren förökade hwar dag Församlingen med dem, som genom hans ords anammande wille salige warda. Och uti hela hopen som trodde, war ett hjerta och en själ.

En dag gingo Petrus och Johannes tillsammans upp i templet, wid böneftunden. Der botade Petrus, genom ett underwerk, en man, som warit ofärdig allt ifrån sin födelse. Folket förundrade sig häröfwer, men Petrus wisade dem, huru Gud genom Jesum Christum gifwit honom denna förmåga, huru hwar och en genom omwändelse och tro på Honom kan frälsas. Han påminte dem, i ett anderikt och kraftigt tal, att Gud i forntiden lofwat deras stamfader Abraham, att genom hans efterkommande skulle alla slägter på jorden wälsignade warda, och att Han nu sändt Jesum Christum och uppwäckt honom, för att wälsigna dem, att hwar och en skulle omwända sig från sin ondska.

"Men att Apostlarne så offentligt wågade lära folket och förkunna Jesu uppståndelse från de döda, kunde de Judiske presterne, templets föreståndare och Sadduceerne ej längre tåla. De togo fatt på Apostlarne och satte dem i fängelse. Men då de, för folkets skull, ej wågade straffa dem, förbjödo de dem, under hotelser, att tala eller lära i Jesu namn. Detta förbud aktade ej Apostlarne, emedan, såsom Petrus frimodigt yttrade: "man måste mera lyda Gud än menniskor." De kunde ej annat än tala hwad de hört och sett. De förklarade, att "uti ingen annan, än i Jesu Christo, är salighet, ty det är icke heller något annat namn under himmelen menniskor gifwet, genom hwilket wi kunna salige warda."

Och då de ytterligare med underbara gerningar stadfästade, att de werkligen woro sände af Gud, så tillwexte de troendes antal beständigt, ända till 5000. Förbittrad häröfwer, lät den Öfwerste-presten och de som woro med honom, kasta Apostlarne i det allmänna fängelset. Derutur blefwo de nattetid befriade genom en engel, och befunnos dagen derpå åter lärande i templet. På Rådets befallning, att de skulle infinna sig till förhör, kommo de friwilligt. Rådets medlemmar woro så förblindade, att de icke sågo, det Gud war med deße män, och de skulle utan betänkande hafwa fällt dödsdomen öfwer dem, om icke en af Rådet, den wise Gamaliel, hade hindrat deras raseri. Han sade dem: "Kommer icke wid deße män, utan låter dem wara; ty är detta råd eller werk af menniskor, så warder det wäl om intet; men är det af Gud, så kunnen I icke slå det neder, så framt I icke wiljen finnas strida emot Gud." Efter hans råd låto de dem gå sin wäg, sedan de lik-

wäl förut låtit hudflänga dem, och förbjudit dem att widare förkunna Jesum. Men Apostlarne gingo bort, glade att hafwa funnits wärdige mißhandlas för Jesu namns skull, och höllo hwar dag uppå, utan återwändo, att i templet och hemma i husen lära och predika evangelium om Jesu Christo.

Snart blef dock förbittringen mot de kristna så stor, att intet förnuftigt råd längre kunde styra den. Det hade uppkommit en twist emellan de kristne sielfwa, i anledning af klagomål, det några personer blifwit förbigångne wid den dagliga utdelningen. Apostlarne, som icke wille öfwergifwa förkunnandet af Guds ord, för att befatta sig med timliga saker, beslöto, att sju män skulle utwäljas, för att wårda församlingens angelägenheter. Detta skedde. En af dem war Stephanus. Denne Stephanus war full af tro och kraft, och gjorde under och stora tecken bland folket. Åtskillige af Judarne stodo upp för att strida emot honom, men de kunde icke stå emot den wisdom och anda, hwarmed han talade. De förmådde några personer anklaga honom, att de hade hört honom säga hädiska ord, emot Gud, och emot Mose. Dermed uppretade de folket, de Äldste och Skriftlärde, togo fatt på honom och drogo honom inför Rådet, der falska wittnen bekräftade anklagelsen. När nu Stephanus med hög röst talat till dem och till allt folket, och aflagt en frimodig trosbekännelse, harmades de i sina hjertan, så att de med wåld stormade in på honom, drefwo honom utur staden och stenade honom. Men han bad: "Herre Jesu! anamma min anda!" Sedan böjde han sina knän och ropade med hög röst: "Herre! tillräkna dem icke denna synden." Och när han han det sagt, afsomnade han.

Samma dag gick en stor förföljelse öfwer Församlingen i Jerusalem, så att, förutom Apostlarne, förskingrades alla de trogna i Judeen och Samarien. Men de, som sålunda förskingrade woro, gingo omkring och predikade ordet. Af deßa kom Philippus, en af de sju föreståndarne, ned till en stad i Samarien. Här hade förut en hednisk man, wid namn Simon, genom trolldomskonster förwillat folket, föregifwande sig wara en mäktig man, så att folket sade: "denne är Guds kraft, hwilken stor är." Men då Philippus kom, och folket hörde den lära han förkunnade, och såg de underbara gerningar, som han gjorde, blef der en stor glädje, och många anammade tron och blefwo döpte: äfwen Simon trodde, blef döpt, war beständigt hos Philippus, och förundrade sig storligen, då han såg de tecken och de stora, kraftiga gerningar, som skedde. Då Apostlarne hörde, att Samarien hade anammat Guds ord, sände de Petrus och Johannes dit. När nu deße kommo ned, bådo de för folket, att det måtte få den Heliga Anda. Simon, som såg detta, gick då till Petrus och wille för penningar köpa förmågan, att genom händers påläggande meddela den Heliga Anda; men

med helig wrede bestraffade Petrus honom för ett så ogudaktigt sinnelag, och från den stunden war det wäl, som Simon, hwilken allenast sökte sin och icke Guds ära, skiljde sig från det Samfund, hwilket han aldrig af hjertat tillhört. Apostlarne wände sedan åter till Jerusalem, förkunnande evangelium i många Samariens städer. Men Philippus, underwisad af en Herrans engel, gick till Gaza, en stad wid Egyptiska gränsen. På denna wäg träffade han en Ethiopisk man, skattmästare (kamererare) hos Candace, Drottning i Ethiopien (egentligen norra Arabien). Denne man hade warit i Jerusalem att der förrätta sin gudstjenst, och war nu stadd på återresan. Der han satt i sin wagn, läste han i Profeten Esaiæ 57 kap. 7 och 8 v.: "Såsom ett får wardt han förd till att slagtas, och såsom ett lamm är tyst för honom, som klipper det, så hafwer han icke öppnat sin mun. Den dom, som honom öfwergick i hans förnedring, är borttagen; ho kan uttala hans lifslängd? ty hans lif är borttaget från jorden." Deßa ord woro för skattmästaren obegripliga, hwarföre han bad Philippus förklara dem för honom. Detta gjorde han ocksä, wisade huru de anförde orden hade afseende på Jesus Christus, på hwilken de woro uppfyllda, och förkunnade honom så evangelium om Jesus. På skattmästarens begäran blef han döpt af Philippus, sedan han bekänt Christum, såsom Guds Son Så blef denne, hos det folk, bland hwilket han wistades, ett evangelii redskap. Philippus begaf sig sedan till Azot, wandrade omkring och predikade evangelium i alla städer, till deß han kom till Cæsarea, (Judiska städer wid Medelhafwet).

Wid Stephani stening war ingen ifrigare mot de kristna än Saulus, en ung man, född i Tarsus, en stad i Cicilien, hwars inwånare hade Romersk borgarerätt. Han war af Benjamins stam och af Fariseiske sekten, samt uppfostrad af den wise Gamaliel, bekant för sin lärdom i Fädernes stadgar. Efter Stephani död fortfor Saulus att gå hit och dit i de trognas hus, drog fram män och qwinnor, lät sätta dem i fängelse och näpste Herrans lärjungar med hugg och slag. Han begärde och fick af Öfwerste-presten bref till synagogorna i Syriska hufwudstaden Damascus, en af de kristnas friståder, på det han skulle kunna föra till Jerusalem de kristna, som han träffade på wägen och derstädes.

Då han nu war på wägen och nalkades Damascus, kringstrålade honom hastigt ett sken af himmelen. Han föll derwid ned på jorden, och hörde en röst, som sade till honom: "Saul, Saul! hwi förföljer du mig?" Saulus frågade: "Herre! ho är du?" Rösten swarade: "Jag är Jesus, den du förföljer: dig är swårt att spjerna mot udden (motstå mig och min lä-

ras segerkraft).” Skälfwande och förfärad frågade han: ”Herre! hwad will du att jag skall göra?” Herren swarade: ”Statt upp och gack in i staden, der skall dig warda sagdt hwad du skall göra.” De män, som woro i sällskap med honom, stodo förskräckte, ty de hörde wäl en röst, men sågo dock ingen. Då stod Saulus upp, och när han öppnade sina ögon, kunde han icke se någon, utan de togo honom wid handen och ledde honom in i Damascus. Och på tre dagar såg han intet och förtärde intet. Men genom en särskilt uppenbarelse fick han weta, att en wiß Ananias skulle inkomma till honom och återställa hans syn. Denne Ananias war en gudfruktig kristen. Han hade wid samma tid äfwen haft en syn, under hwilken Herren hade sagt till honom: ”Anania! statt upp och gack till Saulus, ty si! han beder. Han är mig ett utkoradt redskap att förkunna mitt namn för hedningar och för konungar och för Israels barn.” Ananias gick och kom i huset, der Saulus bodde. Der lade han händerna på honom, sägande: ”Saul, käre Broder! Herren hafwer sändt mig, att du skall få din syn igen och upplysas med den Heliga Anda. Wåra fäders Gud hafwer utkorat dig, att du skall känna hans wilja, och se den Rättfärdige och höra rösten af hans mun. Ty du skall wara honom ett wittne för alla menniskor, om det du sett och hört hafwer. Och nu, hwad töfwar du? Statt upp och låt dig döpa, och twå af dina synder, åkallande Herrans namn. Och strart föll af hans ögon likasom fjäll, och han fick sin syn igen, stod upp och lät sig döpas. Sedan han några dagar warit med Lärjungarne i Damascus, predikade han i Synagogorna Christum, att han war Guds Son. Alle, som honom hörde, förundrade sig och sade: ”är det icke denne, som i Jerusalem wille utrota dem, hwilka åkalla detta namn, och till den ändan kommit hit, att han skulle föra dem fängslade till de Öfwerste-presterna?” Men Saulus förkofrade sig mer och mer och wederlade de Judar som bodde i Damascus. Sedan begaf han sig till Jerusalem och wardt Lärjungarne föreställd och upptagen i deras antal. Detta skedde år 38 efter Christi födelse. Sedermera kallade han sig Paulus.

Hittills hade evangelium blifwit förkunnadt och dopet meddeladt endast åt Judar, som wille anamma den kristna tron. Apostlarne sjelfwe syntes ännu icke ana, än mindre inse, att också hedningarne kunde, utan föregången omskärelse, blifwa upptagne i den kristna kyrkan. Det hände nu, wid denna tid, att Församlingarne hade frid öfwerallt. Judarne woro sjelfwe förtryckte och strängt behandlade af den grymme Romerske kejsaren Caligula, så att de måste afstå från sina förföljelser mot de kristna. Under detta lugn arbetade Apostlarne alltjemt på evan-

gelii utbredande. Petrus drog i synnerhet omkring öfwerallt, predikade ordet och werkade Herrans gerningar. Då han, under en sådan resa, uppehöll sig i Joppe, en stad i Judeen, wid Medelhafwet, blef han genom en syn och en röst från himmelen underwisad att icke anse det såsom orent, hwilket Gud hade förklarat rent. Och då han inom sig eftersinnade, hwad denna syn kunde betyda, kommo sändebud, som en from hednisk höfwitsman i Cæsarea, Cornelius, derom upplyst af en engel, hade sändt för att bedja honom komma till sig, att han kunde få höra Guds Ord. Utan twekan följde Petrus med sändebudet, förkunnade för Cornelius och dem, som woro tillstädes, evangelium. Han insåg nu betydelsen af sin syn, hwarmed Gud welat underwisa honom, att han ingen menniska skulle räkna för menlig eller oren, d. ä. oberättigad att blifwa kristen, och han försäkrade, att, efter hwad han nu förnummit, "inför Gud är intet anseende till personen, utan af allahanda folk, den, som fruktar honom och gör rättfärdigheten, han är honom behaglig." Medan Petrus ännu talade, föll den Helige Ande på alla dem, som talet hörde. Då frågade Petrus: "kan någon förbjuda, att deße, ehuru ännu oomskurne, döpas med watten, efter de hafwa fått den Heliga Anda, så wäl som wi?" Och så lät han döpa dem i Herrans namn, och gjorde således den första början till uppfyllelsen af det gudomliga löftet, att "i Herrans namn skola alla slägter på jorden wälsignade warda." Mellertid war den tron att endast Judar, som uppfyllt den Mosaiska Lagens föreskrifter, kunde frälsas, så rotfästad i de omwände Judars hjertan, att de i Jerusalem började twista med Petrus, då han kom dit tillbaka, deröfwer, att han gifwit dop åt hedningar, innan de förut underkastat sig Lagens bud. Men Petrus förtäljde för dem fullständigt allt hwad som skedt, och öfwertygade dem, så att de förundrade sig, sägande: "så hafwer nu Gud också gifwit hedningarne bättring till salighet."

De, som förskingrade woro, efter den förföljelse, som wid Stephani död uppkom, hade mellertid gått omkring allt intill Fenicien (en del af Syrien, norr om Palæstina), Cypern (en ö i Medelhafwet), Antiochia (hufwudstaden i westra Syrien) och predikat evangelii lära, dock för inga andra, än Judarne allena. Men ibland dem woro några män från Cypern och Cyrene, ett landskap af Libyen, gränsande till Egypten. Deße kommo nu till Antiochia, talade till Grekerne och predikade evangelium om Herran Jesus. Herrans hand war med dem, så att ett stort antal antog tron och omwände sig till Herran. Derom kom underrättelse till Församlingen, som war i Jerusalem. De sände då Barnabas att fara till Antiochia. Denne war en Lewit, bördig från Cypern och kallas äfwen Joses.

Han nämnes äfwen Hugswalelsens son, för den tröst, som han genom evangelii förkunnande skänkte de första kristna. När han kom till Antiochia och såg Guds nåd, wardt han glad och förmanade alla, att med ett fast hjerta hålla sig till Herran; ty han war en god och redlig man, full af helig Anda och tro. Mycket folk ökade Herrans församling. Sedan for Barnabas till Tarsus, att der besöka Paulus. Då han fann honom, tog han honom med sig till Antiochia. Der uppehöllo de sig ett helt år hos Församlingen, och underwisade mycket folk. Lärjungarne begynte ock der att först kallas kristna.

Wid denna tid kommo några Profeter från Jerusalem ned till Antiochia. Af deßa stod en, wid namn Agabus upp, och gaf, genom Andans ingifwelse, tillkänna, att en stor hungersnöd skulle komma öfwer landet, såsom ock sedan inträffade (år 44). Lärjungarne beslöto derföre, att, såsom hwar och en förmådde, göra sammanskott och sända det till att utdelas ibland bröderna, som bodde i Judeen. Detta wardt nu ock werkstäldt, och sändes till de äldste, genom Barnabas och Paulus, som åtföljdes af Johannes Marcus.

Det lugn, som kyrkan hade njutit under kejsaren Caligulas hårdhet emot Judarne, warade icke länge. Han hade blifwit mördad år 41, och under hans efterträdare, kejsaren Claudius, förstod Judiske höfdingen Herodes Agrippa I, att så tillwinna sig hans ynnest, att han kom i besittning af Palæstina i deß widsträcktaste omfång, eller af hela det rike, som hans farfar, Herodes den Store, innehaft. Då han kom tillbaka till sitt land, började han, dels för att winna sitt folks gunst, dels af egen drift, att förfölja de kristna. Aposteln Jacob den äldre, lät han afrätta år 44, och då han såg, att detta behagade Judarne, satte han Petrus i fängelse, för att wid nästa Påskhögtid kunna gifwa folket, genom hans aflifwande, ett dylikt skådespel. Församlingen sörjde redan öfwer honom, såsom han hade warit död, men Herren hade beslutat det annorlunda. En engel förde honom nemligen ut ur fängelset om natten, förbi den sofwande wakten. Agrippa deremot träffades af slag, då han kort derefter offentligen emottog Feniciska sändebud och med bifall hörde det beundrande folket säga honom, att hans ord icke woro menniskors ord, utan Guds. Han wardt uppfräten af maskar och gaf upp andan.

Men Guds ord wann framgång och utbredde sig.

Sedan Barnabas och Paulus i Jerusalem öfwerlemnat det sammanskott, som Församlingen i Antiochia gjort, återwände de dit. De ämnade der qwarblifwa någon tid; men när de en

gång förrättade sitt embete inför Herran, skedde Herrans ord: "skiljer mig ut Barnabas och Saulus till det werk, hwartill jag hafwer dem kallat." Efter hållen fasta och bön, lade de händerna på dem och låto dem fara. Och så gingo de ut att förkunna evangelium. I sällskap med Johannes Marcus, som war dem till biträde, drogo de först till Cypern och omwände i Paphos (en stad på den ön), förutom många andra, Landshöfdingen Sergius Paulus. Derifrån begåfwo de sig till Perge, en stad i Pamphylien, hwarest Johannes Marcus skiljdes från dem och återwände till Jerusalem. Sedan foro de till Antiochia, i Pisidien, och gingo på en Sabbath in i Judarnes synagoga. Der började Paulus klarligen ur lagen och profeterne wisa, huru Gud, som gifwit fäderne löftet om en Förloßare, hade i Jesu Christo uppfyllt detta löfte, och att igenom Honom förkunnas syndernas förlåtelse. När de hade gått utur Judarnes synagoga, bådo hedningarne, att de nästa Sabbath wille föreställa för dem samma lära. Och när Församlingen war åtskild, följde många Judar och gudfruktige män, som woro omwände, Paulus och Barnabas, hwilka talade till dem och förmanade dem att stadige blifwa i Guds nåd. På den följande Sabbathen kom nästan hela staden tillsammans att höra Guds ord. Men när judarne sågo folket, sökte de bestrida och smäda Paulus. Då togo Paulus och Barnabas frimodighet till sig och sade: "det wore wäl tillbörligt, att först förkunna eder Guds ord; men emedan I förskjuten det, och dömmen eder sjelfwe owärdige till det ewiga lifwet, si, så wände wi oß nu till hedningarne. Ty så hafwer Herren oß budit: "Jag hafwer satt dig hedningarne till ett ljus, att du skall utbreda salighet intill jordens ända." (Es. 49: 6). Då hedningarne hörde detta, gladde de sig och prisade Herrans ord; ja, så månge, som låto sig underwisas till ewinnerligt lif, antogo tron. Och Herrans ord utbredde sig öfwer hela det landet.

Sedan Apostlarne Paulus och Barnabas lemnat Antiochia, kommo de öfwer Iconion till Lystra i Lycaonien. Der hände sig, att en förlamad, ofärdig man, genom tro och förtröstan till Pauli tal, wardt helbregda. I sin beundran ansåg folket Apostlarne för Gudar, åt hwilka de wille offra. Men de sökte med all ifwer att förhindra detta, sägande: "I män! hwi gören I detta? Wi äre dödlige menniskor, äfwensom I, och förkunne Eder evangelium, att I skolen omwända eder från denna fåfängligheten till den lefwande Gud, som skapat hela werlden." Men ehuru de så talade, kunde de dock med möda stilla folket, att det icke offrade åt dem. Kort derefter kommo Judar från Antiochia och Iconion, och sedan de intalat folket att stena Paulus, släpade de honom ur staden, menande att han war död. Men då Lärjungarne samlat sig kring honom,

reste han sig upp och gick in i staden, och dagen derefter for han med Barnabas dädan till Derbe, en stad wid foten af berget Taurus.

När de hade predikat evangelium i den staden och gjort många till Lärjungar, wände de tillbaka till Lystra, Iconion och Antiochia, styrkte Lärjungarnes själar, uppmuntrade dem att blifwa beständige i tron, och lärde, att "wi genom mycken bedröfwelse måste ingå i Guds rike." Och när de hos dem insatt lärare i hwarje församling, samt hållit bön och fastat, anbefallde de dem åt Herran, företogo å nyo åtskilliga andra resor, och kommo slutligen åter till Antiochia, hwarifrån de, under tillönskan af Guds nåd, warit utsände till den förrättning, hwilken de nu hade fulländat. När de kommo, kallade de tillhopa församlingen och förtäljde, huru stora ting Gud genom dem gjort, och huru han "för hedningarne upplåtit ordets dörr." Der förblefwo de sedan hos Lärjungarne en lång tid.

Alla deßa hedningar, som sålunda blifwit upptagne i den kristna kyrkan, woro naturligtwis hwarken af Paulus eller Barnabas befallde att låta sig omskäras, eller att i något annat afseende uppfylla den del af Mosaiska lagen, som endast åsyftade den Judiska gudstjensten och Judarnes särskilta religionsbruk. De höllo sig ensamt wid Jesu föreskrift, att "den som tror och blifwer döpt, han skall warda salig." Men härmed woro den Mosaiska lagens förswarare, hwilka ännu icke fattat kristendomens Anda, inglunda nöjde; utan då någre af deßa kommo från Jerusalem till Antiochia, lärde de, att, om de icke blefwo omskurne efter Mosaiska bruket, kunde de icke blifwa salige. Wäl bestridde Paulus och Barnabas en så wrång lära, men då de, såsom det synes, icke af dem läto sig öfwerbewisas, så beslöt församlingen att sända deße twå, med några andra, till Apostlarne och de Äldste i Jerusalem, angående denna fråga. Och här uppkommo, wid det sammanträde, som nu hölls, år 52, mellan de Äldste och Församlingens föreståndare, olika meningar om denna sak, men sedan Petrus och Jacob hade bewisat, både af deras egen erfarenhet, och ur profeternas skrifter, att det icke fanns någon grund att lägga en sådan börda på de omwände, som hwarken de eller deras fäder bära kunde; att det snarare wore att fresta Gud med att bekymra dem af hedningarne, som omwände sig till Gud, hwilken, sedan han genom den heliga Anda renat deras hjertan genom tron, icke gör någon åtskillnad emellan Judar och Hedningar; och sedan Paulus och Barnabas påmint dem om de stora tecken och under, som Gud, genom dem, hade gjort ibland hedningarne; så togo de enhälligt det beslut, att man icke skulle

pålägga de omwände af bedningarne något mera än detta nödwändiga, att de skulle afhålla sig från afgudaoffer och hwad dermed hade gemenskap, samt från otukt, och om detta beslut underrättade de den Antiochiska församlingen skriftligen. Paulus och Barnabas, jemte Judas Barsabas och Silas, som woro högt aktade bland bröderna, sändes med denna skrifwelse, hwilken de muntligen skulle närmare förklara.

Då Paulus någon tid warit i Antiochia, föreslog han Barnabas att å nyo draga ut för att besöka de på deras första resa stiftade församlingar. Denne wille att Johannes Marcus skulle medfölja, men detta syntes Paulus orätt, sedan han första gången icke följt dem, i det heliga werket. De åtskildes derföre. Barnabas och Marcus begåfwo sig till Cypern, men Paulus, som medtog Silas, besökte först de i mindre Asien inrättade församlingar, och wille sedan fara widare omkring i landet för att förkunna evangelium; men det blef honom då af den Heliga Ande förbjudet, att för närwarande widare predika ordet i Asien; och då han kom till Troas, en stad i mindre Phrygien, blef han, uti en syn om natten, kallad att begifwa sig till Macedonien i Europa. Detta gjorde han, och då han kom till Philippi, den förnämsta staden i Macedonien, började han predika Herrans ord. En purpurkrämerska wid namn Lydia war den första, som här öppnade sitt öra och sitt hjerta för evangelii röst. En dag gick Paulus till bönstället, då han gjorde helbregda en qwinna, som hade spådomsanda, och tillskyndade sina husbönder mycken winst med sin spådom. Då deßa nu sågo sig beröfwade en sådan fördel, uppwäckte de emot Apostlarne en förföljelse, under hwilken de blefwo kastade i fängelse. Men om natten wardt en jordbäfning, då fängelsets dörrar öppnades och deras bojor loßades. Paulus och Silas wille likwäl ej begagna sig af detta tillfälle till flykt. Fångwaktaren, betagen af förundran öfwer deras rättsinnighet och bewekt af deras tal, antog sjelf den kristna tron och lät sig och allt sitt husfolk döpas. Rådet wille nu tillåta dem att i all stillhet gå bort; men Paulus, som icke wille synas wara en mißdådare, och som, såsom Romersk medborgare, fann sig olagligt behandlad, begärde, att Rådet sjelf skulle komma och förklara dem oskyldige och frie, hwilket ock Rådet strax måste göra. Detta war, så widt man wet, den första församling som blef upprättad i Europa, kyrkans tillkommande hufwudsäte. Från Philippi begåfwo sig deße Apostlar till Theßalonica, en annan större stad i det landet, der månge, efter Pauli tal, antogo tron. Men de nitiske Judarne bragte folket till uppror, sägande: "deße, som hela werlden förwilla, äro nu hitkomne;" derföre måste de nattetid begifwa sig derifrån, och kommo till Beroea, äfwenledes en stad i Macedonien. Här funno de mera wälsinnade män, som anammade ordet ganska willigt, alla da-

gar ransakande i Skrifterna om det ock förhöll sig så, som Apostelen lärde. Men också hit kommo Judar från Theßalonica efter Paulus, så att han måste fara längre ned, nemligen till Athén, en af de mest ansedda städer i den gamla werlden. Då Paulus nu wandrade omkring i Athén, grämde han sig öfwer deß innewånares afguderi. Han talade derföre häremot både i Synagogan och på offentliga ställen, med dem, som träffades. Äfwen med dem som bekände sig till den tidens förnämsta hedniska wishet, talade han, och de förmådde honom, att från sjelfwa domplatsen framställa den Kristna Läran. Men då Athenienserne och de främlingar, som wistades hos dem, hörde talas om uppståndelsen, hwarpå de ej wille tro, wände de sig ifrån honom: endast några få trodde.

Från Athen begaf sig Paulus till Corinthus, en stad, belägen på näset, som sammanbinder öfra och nedra Grekland. Här på denna föreningspunkt för Europa och Asien, förblef Paulus, jemte sina medarbetare, Silas och Timotheus, i halftannat år, och uppiättade en blomstrande församling, hwilken, såsom man af hans twenne bref till densamma kan se, wißerligen icke, i denna handelns och yppighetens hufwudstad, kunde bibehålla sig alldeles ren, men från hwilken dock kristendomen sedan utspriddes i många länder. Öfwer Ephesus, en stad wid kusten af mindre Asien, reste han tillbaka till Jerusalem, för att bewista den instundande högtiden, och for derifrån åter till Antiochia.

Efter ett kort uppehåll derstädes, drog Paulus åter ut för att besöka församlingarne i mindre Asien, och kom så, efter sitt löfte, åter till Ephesus. Här uppehöll sig nu en Alexandrinsk Jude, wid namn Apollo, en wältalig och i Skrifterna förfaren man. Denne war underwisad i Herrans Lära, brinnande af Andans nit, talade och lärde sorgfälligt hwad Herren tillhörde, ehuru han kände allenast Johannes' döpelse, hwarmed åsyftades endast i allmänhet bättring, utan fullständig kristlig tro. Sedan han blifwit bättre underwisad, kom han till Achaja (Grekland) och blef, genom den nådegåfwa, som han undfått, dem till mycket bistånd, som antagit tron. Ty han wederlade offentligen Judarne, med styrka, och bewisade utaf Skrifterne, att Jesus war den utlofwade werldens Frälsare. Då nu Paulus sjelf kom till Ephesus, lade han händerna på dem, hwilka förut woro döpte endast med Johannes döpelse, på det de måtte undfå den Heliga Anda, och förblef sedan i twå år derstädes, lärde och gjorde många underbara gerningar. Hans ord fann ock mycket förtroende och insteg hos Epheserna, och äfwen de som öfwat widskepelse, buro fram sina trolldoms-böcker och uppbrände dem offentligen. Herrans ord wann sålunda framgång och stadga.

Wid slutet af detta år beslöt Paulus, att åter besöka de Europeiska församlingarne, samt derefter fara till Jerusalem och

sedan till Rom (hela det stora Romerska rikets hufwudstad), der Jesu Lära redan då synes hafwa warit känd. Men innan han kunde werkställa detta beslut, uppwäcktes i Ephesus ett stort uppror emot honom, så att han nödgades att skyndsamt begifwa sig derifrån. Då han, efter sin föresats, hade besökt församlingarne i Macedonien och Achaja, återwände han till Troas, kallade i Miletus, en stad i landskapet Carien, församlingens i Ephesus Prester (Äldsta) till sig, tog af dem ett rörande afsked, och reste sedan sjöledes till Jerusalem (år 55). Man spådde honom wäl, och han förutsåg det sjelf, att han i Jerusalem skulle lida förföljelse, men då han wißte, att han werkade för Herrans sak, kunde intet hindra honom från hans förehafwande.

I Jerusalem wore många af de för Mosaiska Lagen nitälskande Jude-kristna intagna emot Paulus, emedan det war dem bekant, att han ej allenast lärde, det hedningarne ej behöfde omskärelse, utan också att omwände Judar ej borde låta omskära sina barn. För att nu icke förarga deße, lät han, på de öfrige Apostlarnes begäran, rena sig i templet, tillika med fyra andre män, som genom ett löfte woro dertill förbundne. Men då Judarne sågo honom med deßa i Templet, trodde de, att de woro hedningar och ropade: "I män af Israel! kommer till hjelp: denne är den mannen, som allestädes för alla menniskor lärer emot folket och Lagen och emot detta rum. Derjemte hafwer han ock fört Greker (hedningar) in uti Templet och orenat detta heliga rum." Härwid skedde ett upplopp bland folket, och de skulle wäl i sitt raseri hafwa dräpit Paulus, om icke Höfwitsmannen kommit dit med wakten, och fört honom bunden till fängelset. På trappan till fängelset höll Paulus ett förswarstal för sig till folket, men det swarade honom endast med ett wildt skri. Paulus, såsom egande Romersk borgarerätt, yrkade laglig undersökning. Dagen derpå blef han ock inställd inför Rådet (Synedrium l. Sanhedrin); men då han, i sitt förswar, nämnde att han här stod till rätta för hoppet om de dödas uppståndelse, uppkom en sådan twedrägt emellan Fariseerne och Saduceerne, hwilka sednare ej trodde på de dödas uppståndelse, att undersökningen måste afbrytas, och Paulus fördes fängslad ner i lägret. Dock, på det han icke skulle undgå döden, sammanswuro sig 40 Judar, att hwarken äta eller dricka, innan de fingo slå honom ihjäl; men Paulus, som genom sin systerson fått kunskap om detta anslag, kungjorde det för Öfwerheten, och blef derföre, under stark betäckning, förd till Landshöfdingen Felix i Cæsarea. Också här, hos Felix, infunno sig Öfwerste-Presten och de Äldste, jemte åklagare, men då de icke kunde öfwerbewisa Paulus att hafwa begått något brott, så måste de återwända, utan att hafwa wunnit sin afsigt. Paulus

förblef wäl i fängelse, men erfor dock af Landshöfdingen den wälwilja, att han lemnades utan bojor, och ingen af hans wänner förmenades att wara honom till tienst, eller besöka honom. Han lät honom ock särskilt förklara läran för sig, men då Paulus talade om rättrådighet, kyskhet och den tillkommande Domen, wardt Felix förskräckt och sade: "gack dina färde för denna gången, när jag får läglig tid dertill, will jag låta kalla dig." Han skulle wäl alldeles hafwa frigifwit honom, om han icke hoppats att få ansenliga lösepenningar för honom. Derföre lät han honom sitta twå år i fängelse, och för att göra sig Judarne förbundna, lemnade han honom, såsom fånge, till sin efterträdare, Portius Festus. Knappt war denne kommen, förr än Pauli fiender sökte få honom utlemnad: men Festus befallde att Pauli sak skulle ordentligt inför rätta undersökas, i Cæsarea. Då han derwid fann Paulus oskyldig, så skulle han strax hafwa satt honom i frihet, om han icke sielf begärt att hans sak skulle hänskiutas under Kejsarens egen dom. Wid denna tid kom Konung Agrippa II till Cæsarea, och då han fick underrättelse om Paulus, önskade han också att få höra honom. Paulus talade då så, inför Agrippa, att denne sade: "föga fattas, att du talar så för mig, att jag warder kristen." Paulus swarade: "Jag både wäl af Gud, ehwad det fattas föga eller mycket, att ej allenast du, utan ock alla de, som mig höra i dag, worde sådane som jag är, undantagne deße banden." Agrippa, hwars yttrande Festus begärde om Pauli sak, ansåg äfwen, att Paulus hade kunnat strax frigifwas, om han ei begärt att få dömmas af Kejsaren. Han blef derefter (år 59) öfwerlemnad till Underhöfwitsmannen Julius för att föras till Rom. På denna resa kom han med de öfrige uti swår siönöd, så att de under en storm tre dygn drefwos omkring på hafwet, utan att weta hwar de woro. Emellertid fingo de sigte på land, och kommo, utan skada till lif och lem, men med förlust af allt hwad de egde, till ön Melite (nu Malta). Här emottogos de af innewånarne med mycken gästfrihet: förblefwo der till wåren, då de seglade till Puteoli (nu Puzzuoli, en stad i Neapel) och kommo sedan till Rom. Der blef Paulus öfwerlemnad till Öfwersten för Lifwakten, som tillät honom att bo för sig sielf, under uppsigt af en krigsknekt. Efter tre dagars förlopp, sammankallade han de ypperste af Judarne för att underrätta dem, att han icke war kommen för att anklaga sina landsmän, utan emedan deße icke welat att han skulle frigifwas, hade han måst wädja till Kejsaren. De swarade, att de om honom ingenting förnummit, men att de önskade höra honom för att få kännedom af den lära, som han förkunnat. Paulus uppfyllde deras önskan: somlige trodde det som sades, andre trodde det icke. Emedlertid förblef Paulus twå år uti det härberge, som han hade hyrt; emottog alla wäl, som kommo till honom, predikade Guds Rike

och underwisade uti Läran om Herran Christus, med all frimodighet, obehindradt. Under denna tid skref han brefwen till de kristna i Ephesus, Philippi och Colossæ, det andra till Timotheum och det till Philemon. Äfwen häraf ser man, att hans fångenskap war dräglig. Wid år 61 återfick han sin frihet. Hans wistande i Rom bidrog ganska mycket till kunskapen, både der och i främmande länder, om kristendomen, så att den från denna tid, med ännu mera kraft, utbredde sig bland hedningarne.

Paulus reste, efter wunnen frihet, åter till Grekland och mindre Asien: synes äfwen hafwa warit i Spanien, der han dock blef gripen och fängslad förd till Rom. Der rasade på denna tid (år 64) en swår förföljelse emot de kristna. En stor eldswåda hade uppkommit, som ansågs anstiftad af den grymme Kejsaren Nero sjelf. För att wända mißtankan på något annat förhatligt föremål, lät Kejsaren för denna illgerning anklaga de kristna, hwilka ofta af Romarne förblandades med de orolige Judarne. Förföljelsen fortfor med stor grymhet till Neros död (år 68). Så många af de kristna, som kunde öfwerkommas, fängslades och afrättades på det grymmaste sätt: en del korsfästes: andre blefwo inswepte i wilda djurs hudar, för att sönderslitas af hundar: andre stoppades i säckar, som beströks med brännbara ämnen, antändes och tjenade som facklor i Kejsarens trädgård. Petrus skall under denna förföljelse hafwa blifwit korsfästad, och Paulus halshuggen.

Utom det som Lucas berättar i Apostlagerningarne, wet man ingenting med fullkomlig wißhet, hwarken om de nu omtalte Apostlarne, eller om de öfriga. Som det synes blefwo deße, till största delen, stilla i Jerusalem, för att bära wittnesbörd om Evangelium, bland Judarna. Utan twifwel hafwa de ock, enligt några kyrko-fäders spridda berättelser, i andra länder förkunnat kristendomen. Johannes, som öfwerlefde de öfrige, har strax efter den första förföljelsen mot de kristna lemnat Jerusalem, och walt sig nejden kring Ephesus och Smyrna, städer i Jonien, till sin werkningskrets. I Parthien, ett ansenligt land wid Persien, har han gjort Evangelii lära känd. Under Kejsar Domitianus, som regerade från år 81 till 96, blef han förwisad till Pathmos (nu Palmosa, en Ö i Archipelagen). Under Kejsaren Nervas regering, som slöts wid hans död år 98, blef han återkallad, och först i hans efterträdares, Kejsar Trajani tredje regeringsår, har han dött i Ephesus, hwars församling han länge wårdat. Han war då omkring 100 år gammal. I sina sista år, då han af ålderdom ej mäktade tala mycket, har han inskränkt all sin förmaning till deßa ord: "Barn! älsken hwarandra." Då han tillfrågades hwarföre han

alltid nyttjade samma talsätt, swarade han: "detta endå är nog." En sägen gick, att han, ehuru begrafwen, icke war död, utan endast slumrade lugnt under grafhögen, hwilken man tyckte sig se röra sig wid hans andetag, och att deß blommor ständigt omkransade honom. — Jacob d. y. Jesu nära anförwandt, bodde för det mesta i Jerusalem, der han utmärkte sig genom en så from och rättskaffens lefnad, att han allmänt, äfwen af kristendomens fiender, wördades. Denna allmänna wördnad förtröt dock Öfwerste Presten Ananias, som med grämelse såg, att så många Judar, bewekte af Apostelens kristliga lefnad, öfwergingo till hans tro. Med grymma hotelser och wåldsamheter twingades Apostelen att wid en Påskhögtid, inför det församlade folket, från den yttersta Tempelbyggnaden, tala emot den Kristna Läran. Men i stället aflade han der ett frimodigt wittnesbörd om Frälsaren och hans Evangelium. I sitt raseri öfwer den gäckade förhoppningen att kunna wanära Apostelen, nedstörtade Judarne honom och stenade honom till döds. I sin sista stund bad han, knäfallande: "Jag beder, Herre, min Gud! för dem, ty de weta icke hwad de göra." Och så afsomnade han, år 62.

Något öfwer 30 år efter Jesu död kan man med sannolikhet antaga, att de fleste Apostlarnes werksamhet upphörde: med undantag af Johannes, hafwa de alla med en blodig död bewittnat sin tro. De kallas derför **Martyrer**, Christi wittnen, likasom sedermera alle, hwilka för sin tros skull, tillsatte lifwet, erhållit denna benämning. Apostlarnas egna Lärjungar och Medarbetare fortforo att werka till slutet af det första århundradet. **Barnabas** wände sig, då han skilde sig från Paulus, till Cypern och qwarblef der troligen till sin död. **Johannes Marcus**, som författat det efter honom nämnda Evangelium, följde honom dit, men war sedan Petri ständige följeslagare: äfwen har han warit hos Paulus i Rom, och sist lärt i Alexandria, en stor stad i Egypten.

Lucas, förut en hednisk Läkare, följde efter sin omwändelse, som skedde under Pauli wistande i Troas, länge med honom och derföre har han så fullständigt kunnat, i de af honom författade Apostlagerningarne, upptecкna Pauli resor och werksamhet. Hans konst såsom Läkare gaf honom tillfälle att komma i många förhållanden till menniskor af alla klaßer, för hwilka han kunde förkunna Evangelium. **Titus**, en yngling af hednisk härkomst, som Paulus omwändt, och wid mötet i Jerusalem framställde såsom ett lefwande exempel af Evangelii kraft, förestod länge församlingen på Creta, men war sedan i Rom, och gick derifrån till Dalmatien. **Timotheus**, en from yngling, som Paulus träffade och omwände i Derbe, egde mycket förtroende af honom, och blef förordnad till föreståndare för församlingen i Ephesus. **Philemon**, en ansedd man i Coloßæ,

war föreståndare för församlingen derstädes. Linus, som Paulus nämner bland sina Romerska wänner, har man sedan påstått warit den förste Biskop i Rom, efter Petrus, hwilket sednare åtminstone saknar all grund. Likaså skall Clemens Romanus, hwilken Paulus omtalar såsom en af sine medarbetare, "hwilkas namn äro skrifne i lifsens bok," äfwen hafwa warit Biskop i Rom.

Utom genom muntlig underwisning werkade Apostlarne till trons utspridande och bestyrkande genom Skrifter. Twenne af dem, Matheus och Johannes, beskrefwo i de twå Evangelier, som efter dem nämnas, och om hwilkas äkthet det icke är något twifwel, hwad de sjelfwe sett och förnummit om Jesu lefnad, död, uppståndelse och lära. Apostelen Paulus framställer i sina bref till de kristna i Rom, Corinthus, Galatien, Ephesus, Philippi, Coloßæ och Theßalonica, samt i brefwen till Timotheus, Titus och Philemon (tillsammans 13 bref), den kristliga Läran, likasom också Petrus, Johannes, Jacob d. y. och Judas, Jesu egne Lärjungar, i särskilta, efter dem nämde bref förklara och bestyrka de wigtigaste delarne deraf. Brefwet till de Ebreer anses äfwen Paulus hafwa författat. Slutligen förekommer Johannes uppenbarelse, Nya Testamentets enda profetiska bok, skrifwen af Evangelisten Johannes. Det finnes äfwen en mängd under de första kristna tiderna tillkomna Skrifter, dels under Apostlarnes, dels under andre ansedde mäns namn, såsom Petri, Nicodemi, Jacobi och Jonæ Evangelier, Bref af Clemens, Ignatius, m. fl., samt Andreæ, Johannes, Pauli och andre Apostlars gerningar. Deßa Skrifter lästes wäl i äldre tider, men hafwa aldrig wunnit anseende såsom äkta och tillförlitliga.

II. Kristendomens framsteg.

Det mörker, som hwilar öfwer de fleste Apostlars och deras medarbetares historia, nekar oß att med säkerhet känna huru widt kristen tro warit utspridd i det första århundradet. Emedlertid synes af sjelfwa det Nya Testamentet, att kristendomen kom ganska tidigt till de flesta länder af den då kända werlden. Sedan den blifwit bekant i deß hufwudstad, Rom, der det redan, före Pauli ankomst dit, fanns kristna, war det naturligt att den snart skulle spridas till deß aflägsnaste delar. Likwäl äro deße framsteg så mycket mera förunderliga, när wi besinne, att alla deße män, som förkunnade denna nya Lära, saknade allt yttre anseende och inflytande: de woro ringa, fattige, olärde, föraktade och oftast förföljde. Deras klokhet, såsom Lärare; deras underwerk och det förtroende, som de genom en from och rättskaffens wandel småningom tillwunno sig, har wißerligen

bidragit till den slutliga framgången af deras arbete. Men detta kan icke ensamt förklara en alla stånd och åldrar omfattande, hela menniskan genomgripande förändring, som kristendomen werkade, redan hos deß förste bekännare. En högre kraft, Guds egen werkande och helgande Anda war det, som förberedde, understödde, främjade det himmelska ljusets spridning. Jesu Lärjungar hade, genom sitt oafbrutna omgänge med Honom, under hans jordiska uppenbarelse, blifwit förberedde för den större upplysning och det högre, andeliga lif, som, genom den Helige Andes meddelande på Pingstdagen, mer och mer hos dem utwecklades. Så fingo ock de nye medlemmarne af den kristna församlingen en omedelbar delaktighet af denna större upplysning och detta högre lif. Jesus hade lofwat sina Lärjungar och sina trogna, "att Hans Evangelium skulle predikadt warda i hela werlden," och att han, med upplysning och kraft, "skulle wara när dem alla dagar intill werldens ända," och då Hans löfte, att Han öfwer Lärjungarne skulle sända den Heliga Anda, och meddela dem gudomliga krafter att förkunna Hans Lära och göra den werksam till menniskors upplysning, bättring och salighet, uppfylldes, så finna wi häruti den första och enkla förklaringen öfwer denna Läras förwånande framsteg och werkningar.

Twenne omständigheter woro äfwen, i Försynens hand, medel, att under det första kristna kyrkans tidehwarf, bidraga till kristendomens skyndsammare utbredande, nemligen 1) Jerusalems förstöring jemte den Judiska Statens upplösning och 2) den hedniska Religionens fullkomliga förfall. Den första af deßa händelser hade redan Jesus sjelf flera gånger förutsagt; men allt detta aktade Judarne icke.

Geßius Florus, en Romersk höfding i Judalandet, begagnade sig af deras blindhet, och sökte med all makt att bringa dem till uppror emot Romarne, för att derigenom undgå räkenskap för sin förwaltning, och detta lyckades honom så fullkomligt, att då han, år 66, lemnade dem, war upproret redan i full gång, på flera ställen. Syriens Ståthållare Cestius Gallus, intog wäl med sin här Jerusalem; men blef med förlust tillbakaslagen. Uppmuntrade af denna framgång utnämde Judarne egna höfdingar i provinserna; men de förberedde endast ännu mera, genom denna sjelftagna makt, sin säkra undergång. Den Romerska Härföraren Vespasianus drog emot dem med sin segerwana krigshär, och snart hade han intagit alla fasta platser, utom Jerusalem, så att Judarne redan påföljande år woro inneslutne inom deß murar. Vespasianus, som måste begifwa sig till Rom, för att uppstiga på Kejsarthronen, lemnade befälet åt sin Son, Titus. Denne menniskoälskande och milde Furste wille wäl skona den olyckliga Staden, hwarest inbördes krig och hungersnöd rasade, långt wärre än fiendens swärd.

Han uppfordrade ofta Judarne, att gifwa sig: han bad och besswor dem, att de icke skulle oskära templet med blod, samt tog Gudarne till wittne, att det icke war han, som twang dem att wanhelga det. Äfwen då de, med lika halsstarrighet fortforo att motsätta sig honom, lofwade han att rädda templet, om det också skulle ske mot deras egen wilja. Men Herrans profetia skulle uppfyllas, att "här skulle icke lemnas en sten på den andre, som icke skulle nedbrytas." (Math. 24: 2.). Derföre, då först staden och sedan templet blifwit intagne (den 10 Aug. år 71), så blefwo begge uppbrände, det sednare genom en soldats oförwägenhet, ehuru Titus uttryckligen befallt, att detta heliga ställe skulle skonas. Han lät sedan sjelf utropa, att "endast Gud hade fördrifwit Judarne utur deßa fasta skansar, ur hwilka menniskor fåfängt skulle hafwa bemödat sig att förjaga dem." Från templets första byggnad af Salomo räknas 1078 år, och från deß andra uppbyggande, under Zorobabel, 586 år. Endast wid belägringen skall mera än 1 million Judar hafwa omkommit, och efter stadens intagande blefwo Judarne, med rep om halsen, lik slagtboskap, förde till andra städer för att säljas till slafwar, eller för att, wid de hedniska kämpaspelen, tjena till åskådarnes förlustelse, och på mångahanda sätt plågas. Att en sådan straffdom skulle öppna ögonen på de öfwerblefne, som kunde rädda sig med flykten, eller fingo tillstånd att på andra orter wistas, är ganska troligt, ehuru deras efterkommande alltjemt sedermera fåfängligt fortfarit, att, i sin blindhet, wänta den Messias, som efter deras gamla tro, skall förloßa dem från jordisktförtryck, och återställa dem deras förlorade fäderneslând, hwilket de nu, kringspridde i alla länder, måste sakna. Mellertid blefwo Judarne, genom Jerusalems förstöring och Judiska statens upplösning, så skingrade och wanmäktige, att de icke mera förmått, om ej i början med ränker och list, att hindra kristendomens framgång.

Den hedniska Gudaläranѕ förfall i Romerska riket wid denna tid, måste äfwen betydligt bana wägen för kristendomens förste förkunnare. Den wantro och widskepelse, som det öfwerallt rådande afguderiet werkat bland den tidens folk, hade öfwergått till en fullkomlig otro. Oräkneliga gudomligheter, som skulle dyrkas med löjliga ceremonier och bruk, hwilka ofta hånade all sedlighet och anständighet, hade så förwillat werlden, att sjelfwe de upplyste och lärde bland Greker och Romare, nu mera ej rätt wißte hwad de skulle tro. Wördnaden för deras gamla Gudar hade alldeles förswunnit. Otron hade utbredt sig till mängden och beröfwat den alla de drifffjädrar att bekämpa lasten och uppmuntra till dygd, som äfwen i de hedniska Gudalärorne funnos. Skaror af bedräglige gycklare, som berömde sig af högre krafter, genomtågade länderna, och förwillade än mera menniskorna. Wåldsamhet, grymhet och hämnd wäpnade

dem emot hwarandra. I samhällena fanns ingen säkerhet för person och egendom. Oroligheter och uppror störde beständigt allt lugn och all trygghet: endast den råa styrkan, oftast ett medel i öfwerwåldets, hämdlystnadens och egennyttans hand, wille styra werlden. De skamligaste laster och de ryslígaste brott ansågos med likgiltighet, och uppmuntrades ej sällan. De gamle hedniske wishetslärarnes framställningar förlöjligades, de sednares kunde ej bota det onda. Menniskorna i den hedna werlden syntes nu i allmänhet sakna allt begrepp om en helig förbindelse mellan det gudomliga och menskliga. Wäl kände de sitt beroende af en högre makt, men de famlade i osäkerhet, huru deras förhållande till denna makt skulle förklaras. Deraf uppkom den tomhet i hjertat, den ångest och förtwiflan i olyckan, som man lättligen upptäcker äfwen hos annars utmärkte män i deßa tider. Sådant war naturligt, då de saknade all tro på en gudomlig werldsregering, och ansågo allt bero af ett blindt öde, tillfällighet eller slump. Före Christi tid fanns ingen Gudalära, som bekände en enda allsmäktig och allwis Gud, utom Judendomen; men då Judarne i sin inskränkta och ensidiga tro, ansågo, att endast Judar woro föremål för Guds omsorg och styrelse, så måste de äfwen betrakta alla andra menniskor såsom uteslutne från allt hopp om sällhet. De förstodo ej att deras egen lära och gudstjenst endast war en förberedelse och en förebild till en högre och renare Gudsdyrkan, eller att den Messias, som war dem lofwad, endast skulle blifwa en Förloßare från andeligt förtryck, ur okunnighetens och willfarelsens mörker, otrons och syndens elände. Så kunde Judendomen med alla sina redan då i werlden kringspridda synagogor, ej werka någon allmännare tro på Gud, eller bidraga till menniskornas förädling. När derföre kristendomen kom med sin himmelska lära om Gud, såsom hela werldens allsmäktige, allwise och kärleksfulle Skapare och Styresman, hwilken, genom Jesum Christum frälsar och renar den botfärdiga menniskan från synd, och helgar henne till sann fromhet och dygd, så måste nödwändigt denna lära ej blott winna uppmärksamhet, utan ock med lefwande tro omfattas, älskas och följas af hwar och en som hade ringaste begrepp om andeligt lif, eller känsla för själens upplysning, lugn och salighet. Med stilla segerrik kraft banade sig den gudomliga sanningen, förkunnad af Jesus och hans Apostlar, wägen, och evangelium bekräftade snart sjelf werkligheten af denna utsago, att det är "en Guds kraft, allom dem till salighet som tro." De kristnas lugna undergifwenhet för de borgerliga lagarna, i de samhällen, der de uppehöllo sig; deras tålamod och frimodighet under lidanden; deras mod och ståndaktighet i sin tro, under förföljelserna; deras inbördes fördragsamhet, kärlek och wälgörande; deras ömhet om fattiga och förtryckta ibland dem; deras omwårdnad om ungdomens under-

wisning; deras fromma lefnad och rena seder måste wäcka beundran, och, genom efterdömets kraft, kärlek för den tro, som de bekände. Sjelfwa de förföljelser, som de kristne, under de första tiderna, måste widkännas, tjenade endast till att rena, förhöja och stärka deras egen tro, samt röra och öfwertyga deras motståndare om denna läras kraft. Det war ock, efter Försynens plan, just genom deßa förföljelser, som trons bekännare, såsom flyktingar, utspriddes i främmande länder, samt sålunda gjorde Jesu evangelium allmännare kändt och med tro omfattadt, såsom wi af föregående berättelser sett. Besinne wi slutligen, att Romarnes wälde nästan uteslutande war utsträckt öfwer största delen af de mera befolkade och odlade länderne på jorden; att deras språk war det allmännast kända, och att härigenom förbindelserne mellan så många olika folkslag betydligt lättades, så se wi äfwen härutì märkliga medel, som, efter Herrans underbara skickelser, förberedde och befrämjade den förändring i werlden, hwilken kristendomen åstadkom.

III. Kyrkans inrättning och tillstånd.

Så länge den nya kristna församlingens omfång war inskränkt till Jerusalem, utgjorde den likasom en enda familj. Allt war i början gemensamt och af denna deras gemensamma egendom utdelades till hwar och en hwad hon behöfde. Men snart funno Apostlarne nödwändigt att ändra denna inrättning, och sedan församlingen tillwäxt, omtalas icke mera denna gemensamhet i egendom: twertom ser man af Apostlarnes bref, att hwar och en skulle wårda och answara för sitt. Då de icke heller ännu hade tempel, kommo de tillsammans i enskiltes hus, i början måhända hwarje dag, men sedan troligen på bestämda dagar, förnämligast på Söndagen. En af församlingens äldre urkunder säger uttryckligt: "sedan Lördagen är förbi, skall hwar och en Christi älskare fira Herrans dag, som är helgad till hans uppståndelses åminnelse, drottningen för alla dagar." Wid deße sine sammankomster sysselsatte de sig med bön och sång; firade med hwarandra, i andakt och broderlig kärlek, minnet af Jesu och hans död, i synnerhet wid sina kärleks-måltider och den dermed förenade Nattwarden; uppläste antingen förut eller efteråt, likasom Judarne i deras synagogor, särskilta stycken af det gamla Testamentet, och sedermera, så snart det nya Testamentets skrifter blifwit samlade, hwilket troligen skett redan i första århundradet, ockå af Apostlarnes, äfwensom af deras medarbetares och Lärjungars skrifter; fogade dertill ett kort uppmuntringstal, en förklaring, en psalm, allt efter som de närwarande, eller enskilte af dem funno sig stämde.

I afseende på den ordning, hwari allt detta skulle följa på hwartannat, eller med afseende på ceremonierna, synes ännu icke något warit bestämdt, utan endast att allt måtte "anständigt och skickligt tillgå." Enligt kristendomens anda wille Apostlarne ingalunda ensamme regera i församlingarne, utan blott att deße styrde sig sjelfwa, under deras inseende. Men för att hafwa uppsigt häröfwer och leda hwarje församlings förwaltning, woro redan tidigt af Apostlarne, i hwarje sådan, förordnade Äldste (Presbyterer, hwaraf sedan ordet Prest). Deße tillsattes dels efter församlingarnas eget wal, dels efter Apostlarnas. I den mån församlingarne ökades, uppkommo särskilte styresmän, Biskopar, som skulle wara uppsyningsmän öfwer det hela och leda den offentliga förwaltningen i början troligen i likhet med Presbytererne, men sedermera bestämdt åtskilda. Åfwen de woro lärare i församlingen, med skyldighet att underwisa, wägleda och wakta henne för willfarelser. Sannolikt war det endast för deße tillåtit att meddela dop och utdela nattwarden, åtminstone förklarar en af Apostlarnes lärjungar hwarje dop och hwarje utdelande af nattwarden ogiltigt, som ej förrättades af en Biskop, eller en af honom dertill inwigd och förordnad person. Redan tidigt hade man sålunda börjat att bland Presbyterernas antal anse en såsom den förnämste, och att kalla honom Biskop, och det synes som åt Biskoparne i allmänhet, i den första församlingen, lemnats samma makt, som den Timotheus, efter Pauli förordnande, hade i den Ephesiska församlingen, och Titus i den Cretensiska, nemligen att förordna och inwiga de öfrige Presbyterer, att hafwa uppsigt öfwer dem, och, der så nödigt war, förmana, rätta och bestraffa dem. Efter all anledning fingo Apostla-lärjungarne Clemens Romanus, Ignatius Theophorus, Polycarpus m. fl. friwilligt ett sådant anseende och wälde öfwer de öfrige Presbytererne, och då man såg, att det icke allenast war gagneligt, utan alldeles nödwändigt till ordningens bibehållande, fortfor man, då deße woro döde, att uppdraga denna makt, först åt de Äldste bland dem, och sedan åt dem, som ansågos såsom de dugligaste. Biskoparne synas hafwa blifwit utnämde af Presbytererne, efter wal mellan dem, men wid Presbyterernes wal, blef wäl församlingen åtminstone tillspord, om den hade något att erinra mot den eller de män, som de öfrige Presbytererne föreslogo till det lediga embetet. Att de blifwit ordentligt inwigde i sitt embete och af församlingarne underhållne, bestyrkes äfwen af kyrkans äldsta urkunder. Diakoni kallades i allmänhet de särskilta tjenare, som hade dels bestyr med att utdela almosor till de fattige och wårda de sjuka, dels uppsigt öfwer kyrkotukten. Åfwen qwinnor, kallade Diakonißor, fingo häri deltaga, åtminstone i afseende på den qwinliga personalen,

men dem war förbudet att offentligen tala wid församlingarnes sammankomster.

Den enighet och fridsamhet, som utmärkte den första församlingen, då de kristna kunde förtjena den Apostoliska berömmelsen, att "uti hela hopen, som trodde, war ett hjerta och en själ," (Ap. G. 4: 32), fortfor i allmänhet under de äldsta tiderna, isynnerhet, som de första kristnas yttre beroende gjorde samdrägt och inbördes kärlek nödwändiga för sjelfwa det kristna samfundets tillwarelse. Den kärlek, wälwilja, frid och försonlighet, som kristendomen bjuder, upplifwade, renade och styrkte alla Jesu bekännares första förbindelser. Men i samma mån de kristnas antal tillwäxte, ökades och förändrades äfwen många deras förhållanden, som i början woro enkla och okonstlade. Menniskor af olika folkslag, särskilta länder, skiljaktige Gudaläror måste nödwändigt, äfwen sedan de öfwergått till kristendomen, bibehålla mycket af det för dem egendomliga, som de genom uppfostran och wanor tillegnat sig. Det bör således ingalunda förwåna, utan snarare synas ganska naturligt, att olika meningar och förklaringar öfwer trons sanningar, tidigt uppkommo inom den kristna kyrkan. Judarne woro wäl i synhet de, som först och med största ihärdighet förfäktade sitt företräde, och ej wille tillerkänna de till kristna omwände hedningarne samma delaktighet i den genom Jesum förwärfwade Guds nåd. Af det föregående hafwa wi sett, att de till kristendomen omwände Judar snart wille från det kristna samfundet utesluta de af Apostlarne döpte hedningar, som ej iakttagit de i Mosaiska lagen föreskrifna bruk, innan de inträdde deri. Denna willfarelse rättades wäl wid sammankomsten eller mötet i Jerusalem, men deß rot låg djupare, än att den blott genom ett Apostlarnes beslut genast kunde uppryckas, och det är derföre wi på många ställen i Apostlarnes, särdeles Pauli epistlar, finna förnyade warningar mot denna tro. De hedningar, af olika folkslag, som antogo kristendomen, och hwilka wäl understundom woro kristna mera till namnet, än i werkligheten, medförde äfwen många särskilta trosmeningar, som de icke så lätt kunde öfwergifwa. I de hedna länderna funnos ock ännu många dyrkare af mensklig wishet, som uppenbarande sig i mångfaldiga skepnader, wille förföra Christi bekännare, samt på deras tro inympa sin egen klokskap. Men på det att derigenom uppkommande willfarelser ej alltför widt skulle utbredas, eller slå för djupa rötter, och för att bibehålla "andans enhet genom trons band," skrefwo Apostlarne, förnämligast Paulus, likasom äfwen Apostlarnes lärjungar till församlingarne, så snart de fingo underrättelser om deras willfarelser. De förmanade dem till enighet i tro och lära, de uppmuntrade dem, att "fly oandeliga och onyttiga ord och trätor, som gå af falskeli-

gen beröm̃d konst," samt att de icke skulle "låta sig fångas genom tom och bedräglig wishetslära, efter menniskors och werldens stadgar, men icke efter Christi," m. m.

Man har antagit, att den förut omnämnde Simon, äfwen kallad Simon Magus, haft ett allmännare inflytande på deßa tiders willomeningar, så att han, jemte en jude wid namn Cerinthus, som från Egypten kommit till Mindre Asien, och der stiftat en egen sekt, eller affondradt trossamfund, anses hufwudsakligast, såsom de, hwilka under Apostlarnes tid stört enigheten i den kristna församlingen, likwäl som det synes, mera genom sina anhängares sedeslöshet, än genom sina irrmeningar. Men som deße fridsstörare ej woro kristna, utan kristendomens uppenbare motståndare, kunna de wäl icke i annat afseende förtjena nämnas i kyrkohistorien, än så wida deras läror sedermera inwerkat på skiljaktigheter inom kyrkan. När deßa i sednare tider oftare förekommo, började man kalla sådane kättare, som i större eller mindre mån afweko från den antagna tron. Ett wilseförd och öfwerdrifwet nit har wäl understundom stämplat sådana afwikelser med fördömelsens namn, och wanärat kristenheten med blodiga förföljelser. Men när deße trons förswarare werkade af ren öfwertygelse, oskrymtad wärma och med wisligt nit för den kristliga lärans helgd och bestånd, måste wi göra rättwisa åt deras bemödanden och werksamhet, genom hwilken sanningen, churu ej sällan omtöcknad af menskliga willor, sedermera med så mycket större och klarare ljus, framträngt genom tiderna, upplyst och wägledt menniskorna till tro, dygd och lycksalighet. Berättelser äfwen om deßsa skiljaktigheter, intager derföre i Kyrkans historia ett lärorikt rum, emedan den både warnar mot nya förförelser, och gifwer oß de skönaste anledningar att prisa Gud, som låter oß lysas af sitt ords ljus, hugswalas, förbättras och helgas af sin nådes kraft. Apostlarne tala i sina epistlar med glädje och berömmelse öfwer den herrliga frukt, som Jesu evangelium redan den tiden bar bland Hans bekännare: "att i hela werlden talades om deras tro:" de "tacka Gud, för deras skull, för den Guds nåd, som dem gifwen war genom Jesum Christum, att de i alla stycken äro rike wordne, genom Honom, i all ord och all kunskap" och säga, "att de woro ett utwaldt slägte, ett Konungsligt presterskap, ett heligt folk, ett egendomsfolk; att de kungjorde Hans fullkomligheter, som dem kallat hade från mörkret, till sitt underbara ljus," m. m. Så böra ock Jesu bekännare i alla tider, genom trons renhet och styrka, genom kärlekens lif och werksamhet, wisa sig wärdiga namnet af kristna, och, medan de njuta kristendomens wälgerningar, wisa deß "andas frukter, som äro uti all godhet, rättfärdighet och sanning!"

Kostar 6 skilling banko.

UPSAL. BIBLIOTHEK. UNIV.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK
16000 001144576

Folkskrifter

1-10.

UPSALA

1839-40.